

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ABD PERSPEKTİFİNDEN
HENRY KISSİNGER ETKİSİNDE
TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ
1969-1977**

DOKTORA TEZİ

Murat TOMAN

Enstitü Anabilim Dalı: Tarih

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Safiye KIRANLAR

TEMMUZ – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

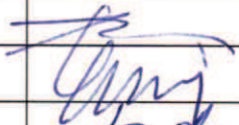
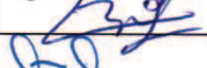
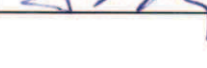
**ABD PERSPEKTİFİNDEN
HENRY KISSINGER ETKİSİNDE
TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİ
(1969-1977)**

DOKTORA TEZİ

Murat TOMAN

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih

“Bu tez/....../201.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Prof. Dr. Safiye KIRANCI	Basarılı	
Prof. Dr. Enis ŞAHİN	Basarılı	
Prof. Dr. Bülent BAKAR	Basarılı	
Doc. Dr. Funda Selvak SİRİN	Basarılı	
Doc. Dr. Fikrettin YAVUZ	Basarılı	

 SAKARYA ÜNİVERSİTESİ	T.C. SAKARYA ÜNİVERSİTESİ ENSTİTÜSÜ TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU	Sayfa : 1/1
Öğrencinin		
Adı Soyadı	:	MURAT TOMAN
Öğrenci Numarası	:	1360D12104
Enstitü Anabilim Dalı	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Enstitü Bilim Dalı	:	Tarih
Programı	:	☐ YÜKSEK LİSANS ☒ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	ABD Perspektifinden Henry Kissinger Etkisinde Türk-Amerikan İlişkileri (1969-1977)
Benzerlik Oranı	:	%.....
..... ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,		
☐ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.		
 29.07/2018 Öğrenci İmza		
☐ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.		
Bilgilerinize arz ederim.		
...../...../20..... Öğrenci İmza		
Uygundur		
Danışman Unvanı / Adı-Soyadı: Prof. Dr. Sevil KIRANLAR		
Tarih: 29.7.2019		
İmza: 		
☐ KABUL EDİLMİŞTİR ☐ REDDEDİLMİŞTİR EYK Tarih ve No:	Enstitü Birim Sorumlusu Onayı	

ÖNSÖZ

Tez çalışmam sürecinde değerli katkılarını esirgemeyen, yapıcı, denetleyici, yönlendirici tavırları ile motivasyonumu yüksek tutan danışman hocam sayın Prof. Dr. Safiye KIRANLAR'a en kalbi duygularımla teşekkürü borç bilirim. Yine bu çalışmanın bugüne gelmesinde büyük katkısı olan ilk danışman hocam sayın Prof. Dr. Arif Bilgin'e, tez izleme komitesi üyeleri sayın Prof. Dr. Enis ŞAHİN'e ve sayın Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım TURAN'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca tez izleme komitesinde olmamasına rağmen çalışmam hususunda tarafımı sabırla yönlendiren ve eksikliklerimin giderilmesini sağlayan sayın Doç. Dr. Fikrettin YAVUZ'a teşekkürlerimi özellikle borç bilirim.

Doktora yapmam hususunda beni teşvik eden dostum Ali Fatih UYSAL'a, çalışmamın taslak hallerini okumak zorunda kalan ve tarafıma büyük katkıda bulunan arkadaşım Özgür KARAMUSTAFAOĞLU'na ve bu çalışma sürecinde bana sabırla katlanan ve her daim destek olan eşim Emel TOMAN'a ve aileme ne kadar teşekkür etsem azdır. Bu çalışmayı tüm insanlığa sunmak isterim.

Murat TOMAN

18.07.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	V
ÖZET.....	VII
SUMMARY	VIII

GİRİŞ	1
-------------	---

BÖLÜM 1: HENRY KISSINGER, AMERİKAN DIŞ POLİTİKASININ

ENTELEKTÜEL MİMARİ	18
--------------------------	----

1.1. Çocukluk/Gençlik Yılları (1923-1943)	18
1.2. Askerlik Yılları (1943-1947)	19
1.3. Akademik Kariyer Dönemi (1947-1954)	21
1.4. Nükleer Savaş Uzmanlığı Dönemi (1955-1960)	24
1.5. Siyasete Adım Dönemi (1960-1969)	27
1.6. Ulusal Güvenlik Danışmanlığı (1969-1975)	30
1.6.1. Ulusal Güvenlik Danışmanlığı Reformu	31
1.7. Ulusal Güvenlik Danışmanlığı Dönemi Dış Politika Uygulamaları	33
1.7.1. Vietnam Savaşı	33
1.7.1.1. Vietnam Savaşının Tarihsel Kökeni	33
1.7.1.2. Kissinger'ın Vietnam Savaşına Yaklaşımı	35
1.7.1.3. Kamboçya ve Laos'a Askeri Müdahale	37
1.7.1.4. Vietnam'da Nihai Barış Süreci	40
1.7.1.5. Nihai Barış Görüşmeleri	41
1.7.2. Soğuk Savaşın Dönüm Noktası: Çin İle Açılım	42
1.7.2.1. SSCB ve Çin Gerilimi	43
1.7.2.2. Çin ile Diplomatik Görüşmeler Süreci	44
1.7.2.3. Tarihi Çin Ziyareti	46
1.7.3. SSCB ile Detant Dönemi	47
1.7.3.1. Stratejik Silahları Kısıtlama Görüşmeleri (SALT)	49
1.7.4. Arka Bahçe Latin Amerika: Şili'de Rejim Değişikliği	52
1.7.4.1. Askeri Darbe Süreci	53
1.7.4.2. FUBELT Operasyonu	54
1.7.4.3. İstikrarsızlaştırma Operasyonu	57

1.7.4.4. Pinochet Darbesi.....	61
1.8. Dışışleri Bakanlığı Dönemi Dış Politika Uygulamaları (1973-1977).....	64
1.8.1. İsrail'in Güvenliği Meselesi.....	66
1.8.1.1. Arap-Yahudi Çatışmasının Kökeni	67
1.8.1.2. Yom Kippur Savaşına Giden Süreç.....	69
1.8.1.3. Yom Kippur Savaşı	74
1.8.1.4. Kissinger Tarzı Diplomasi: Mekik Diplomasisi.....	77
BÖLÜM 2: KISSINGER DÖNEMİNDE ABD'NİN KIBRIS POLİTİKASI.....	82
2.1. 1945-1955 Yılları Arası ABD'nin Kıbrıs Politikası	82
2.1.1. Enosis İçin BM Süreci	83
2.2. 1955-1960 Yılları Arası ABD'nin Kıbrıs Politikası	85
2.2.1. ABD'nin Türkiye'yi Kıbrıs Meselesi Dışında Tutma Stratejisi	85
2.2.2. ABD'nin Kıbrıs'a Yönelik Çözüm Çabaları.....	87
2.2.3. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Amerikan Çıkarları	89
2.3. 1960-1969 Yılları Arası ABD'nin Kıbrıs Politikası	90
2.3.1. Kıbrıs Meselesine ABD'nin Yeniden Müdahil Olması	94
2.3.2. George Ball Misyonu.....	96
2.3.3. Johnson Mektubuna Giden Süreç	97
2.3.4. Johnson Mektubu	99
2.3.5. Washington Görüşmesi	101
2.3.6. Acheson Diplomasisi	101
2.3.7. Kıbrıs Meselesinden Uzak Durma Dönemi	106
2.3.8. ABD'nin Kıbrıs Meselesine Yeniden Müdahil Olması	111
2.4. 1969-1972 Yılları Arası Kissinger Dönemi ABD'nin Kıbrıs Politikası	113
2.4.1. Kıbrıs'ta Yeniden Çözumsuzlük Dönemi	113
2.4.2. Kissinger Çözümü: Çifte Enosis	116
2.4.3. EOKA-B: Grivas-Makarios Çatışması.....	117
2.4.4. Çek Silahları Krizi	119
2.5. 1973-1977 Yılları Arası Kissinger Döneminde ABD'nin Kıbrıs Politikası	124
2.5.1. EOKA-B Terörü.....	124
2.5.2. 1973 Sonbaharı: Kıbrıs İçin Dönüm Noktası.....	126
2.5.3. İki Toplum Temsilcileri Arasındaki Görüşmelerin Akıbeti.....	127
2.5.4. Kıbrıs'ta Askeri Darbeye Giden Süreç	129

2.5.5. Beklenen Askeri Darbe: Makarios'un Devrilmesi.....	131
2.5.6. Türkiye'nin Askeri Müdahalesine Giden Süreç.....	134
2.5.7. Türkiye'nin Kıbrıs'a İlk Askeri Müdahalesi.....	136
2.5.8. Cenevre Barış Görüşmeleri.....	139
2.5.9. Türkiye'nin Kıbrıs'a İkinci Askeri Müdahalesi.....	139
2.5.10. Rum Lobisi Gölgesinde Diplomatik Çözüm Arayışı.....	141
2.6. Amerikan Silah Ambargosu.....	151
2.6.1. Amerikan Silah Ambargosunun Arka Planı	152
2.6.2. Kissinger'ın Silah Ambargosunu Önleme Mücadelesi.....	156
2.6.3. Amerikan Silah Ambargosuna Türkiye'nin Tepkisi.....	160
2.6.4. Silah Ambargosunu Kaldırmaya Yönelik Çalışmalar.....	162

BÖLÜM 3: KISSINGER DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE ANTI

AMERİKANCILIK VE AFYON EKİMİ MESELELERİ 168

3.1. Türkiye'de Anti-Amerikancılığın Kökeni.....	168
3.1.1. Finansal Yardımların Kesilmesinin Anti-Amerikancılığa Etkisi.....	169
3.1.2. 27 Mayıs 1960 Darbesinin Anti-Amerikancılığa Etkisi	175
3.1.3. Küba Füze Krizinin Anti-Amerikancılığa Etkisi	177
3.1.4. Kıbrıs Meselesinin Anti-Amerikancılığa Etkisi.....	183
3.1.5. Amerikan Askeri Varlığının Anti-Amerikancılığa Etkisi.....	185
3.1.5.1. Türkiye'de Amerikan Askeri Varlığı	185
3.1.5.2. Amerikan Askeri Varlığına Yönelik Tepkiler	187
3.1.5.3. Altıncı Filo Olayları.....	188
3.2. Kissinger Döneminde Türkiye'de Anti-Amerikancılık Meselesi	190
3.2.1. Robert Komer Olayı.....	190
3.2.2. Kissinger'ın Anti-Amerikancılığa Çözüm Çabaları	192
3.2.3. Anti-Amerikancılık ile Aktif Mücadele Dönemi	193
3.2.4. Türkiye'de Anti Amerikancılığın Tekrar Yükselişi.....	196
3.3. Kissinger Döneminde Afyon Ekimi Meselesi	198
3.3.1. Tarihsel Süreç İçerisinde Afyon Meselesi	198
3.3.2. Tarihsel Süreç İçerisinde ABD'nin Uyuşturucu ile Mücadelesi.....	200
3.3.2.1. Filipinler'de Afyon ile Mücadele	200
3.3.3. ABD'nin Küresel Ölçekte Uyuşturucu ile Mücadelesi.....	202
3.4. Kissinger Döneminde Afyon Ekimi Meselesi	209

3.4.1. Afyon Diplomasisi Öncesi Hazırlıklar.....	211
3.4.2. Afyon Diplomasisi	212
3.4.3. Afyon Üretiminin Yasaklanması	215
3.4.4. Afyon Üretiminin Yeniden Başlatılması.....	216
SONUÇ.....	220
KAYNAKÇA	225
EKLER.....	260
ÖZGEÇMİŞ.....	274

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABM	: Anti Balistik Missile (Anti Balistik Füze)
AP	: Adalet Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
CENTO	: Central Treaty Organization (Merkezi Anlaşma Teşkilatı)
CFIA	: Center for International Affairs (Uluslararası İlişkiler Merkezi)
CFR	: Council on Foreign Relations (Dış İlişkiler Konseyi)
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	: Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Ajansı)
CIC	: Counter Intelligence Corps (Karşı İstihbarat Birimi)
CUNY	: City University of New York (New York Şehir Üniversitesi)
DEA	: Drug Enforcement Agency (Uyuşturucu Yaptırım Ajansı)
FBN	: Federal Bureau of Narcotic (Federal Narkotik Bürosu)
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
FPRI	: Foreign Policy Research Institute (Dış Politika
FRUS	: Foreign Relations of United States (Birleşik Devletler Dış Politikası)
GESTAPO	: Die Geheime Staatspolizei (Gizli Devlet Polisi)
ICBM	: Inter Continental Ballistic Missile (Kıtalar Arası Balistik Füze)
JAMMAT	: Joint American Military Mission for Aid (Yardım İçin Ortak Amerikan Askeri Misyonu
MAP	: Military Assistance Program (Askeri Yardım Programı)
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MIT	: Massachusetts Institute of Technology (Massachusetts Teknoloji Enstitüsü)
MSP	: Milli Selamet Partisi

NATO	: North Atlantic Treaty Organization
NSC	: National Security Council (Ulusal Güvenlik Konseyi)
NSDM	: National Security Decision Memorandum (Ulusal Güvenlik Karar Memondumu)
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu)
ORO	: Operation Research Office (Operasyon Araştırma Ofisi)
OSS	: Office of Strategic Services (Stratejik Hizmetler Ofisi)
PCOB	: Permenant Central Opium Board (Kalıcı Merkezi Afyon Yönetimi)
SALT.	: Strategic Arm Limitation Talks (Stratejik Silah Kısıtlama Görüşmeleri)
SEATO	: Southeast Asia Treaty Organization (Güneydoğu Asya Ülkeleri Antlaşma Teşkilatı)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
THKPC	: Türk Halk Kurtuluş Partisi Cephesi
U.S.S.	: United States Ship (Birleşik Devletler Gemisi)

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☐	Doktora	☒
Tezin Başlığı: ABD Perspektifinden Henry Kissinger Etkisinde Türk-Amerikan İlişkileri 1969-1977			
Tezin Yazarı: Murat TOMAN		Danışman: Prof. Dr. Safiye KIRANLAR	
Kabul Tarihi: 18.07.2019		Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 260 (tez) +14 (ek)	
Anabilim Dalı: Tarih			
Günümüzde 96 yaşında olan Dr. Henry Kissinger, ABD'ye Ulusal Güvenlik Danışmanı (1969-1975) ve Dışişleri Bakanı (1973-1977) olarak iki Başkan Richard Nixon ve Gerald Ford dönemlerinde hizmet etmiştir. Görev yaptığı süreçte büyük çoğunluk Amerikan dış politikasına yönelik kararları tek başına almış ve her iki başkanı kendi politikaları için ikna etmiş ve yönlendirmiştir. Bu yüzden Kissinger, Amerikan dış politikasına yönelik 1969-1977 yılları arasında alınan neredeyse tüm kararlardan sorumlu tutulmaktadır. Bundan öte Kissinger göreve gelir gelmez geleneksel Amerikan dış politikasını çatışmadan iş birliğine taşıyarak büyük bir adım atmıştı. Bu doğrultuda sahip olduğu güçlü diplomasi yeteneği sayesinde Vietnam Savaşı'nı sona erdirmiş ve Çin-SSCB'ye yönelik izlediği politikalar ile iki ülke ve ABD arasındaki gerilimi azaltmayı başarmıştır. Amerikan Yüzyılı idealinin tutkulu savunucularından biri olan Kissinger'ın Türkiye algısı ve Amerikan dünya düzeni içerisindeki yeri oldukça keskindir. Ona göre, Türkiye stratejik konumu nedeniyle Amerikan çıkarlarının korunması bağlamında kritik öneme sahip bir ülkedir. Dolayısıyla, görev yaptığı dönemde Yunanistan'a nazaran Türkiye'ye daha olumlu yaklaşmakta ve Türkiye'yi öne çıkarmaktaydı. Kissinger görev yaptığı dönemde Kıbrıs, Anti Amerikancılık ve afyon ekimi gibi üç önemli meseleyi öne çıkarmıştır. Onun Türkiye ve İsrail odaklı siyasi yaklaşımı Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde, özellikle 15 Temmuz 1974'te Makarios'a yönelik gerçekleştirilen askeri darbenin akabinde Kıbrıs'ta taksim planının gerçekleşmesini sağlamıştır. Kısaca ifade etmek gerekirse bu çalışmanın amacı Kissinger'ın Türk-Amerikan ilişkilerine etkisini Amerikan perspektifinden, Amerikan belgeleri ve kaynakları kullanarak ortaya koymaktır. Amerikan perspektifinin ortaya konulmasıyla akademisyenler tarafından günümüze kadar göz ardı edilmiş bir dönemi ortaya koymaktır.			
Anahtar Kelimeler: Kissinger, Türkiye Kıbrıs, Anti Amerikancılık, Afyon.			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☐	Ph.D.	☒
Title of Thesis: The Kissinger's Impact on the Turkish American Relations From the the US Perspective (1969-1977)			
Author of Thesis: Murat TOMAN Supervisor: Proffesor Safiye KIRANLAR			
Accepted Date: 18.07.2019		Number of Pages: viii (pre text) + 260 (main body) +14 (app.)	
Department: History			
Dr. Henry Kissinger, 96 years old foreign policy guru served as a national security advisor (1969-1975) and the secretary of state (1973-1977) under two presidents Richard Nixon and Gerald Ford. During his term of office, he mostly acted as the sole decision maker of crucial foreign policy issues by convincing and directing both of them to follow his policies. Therefore, he has been regarded as the main actor of American foreign policy decisions taken between 1969 and 1977. Apart that he was able to transform traditional American foreign policy from an era of confrontation into the era of negotiation remarkably. With his unique talent for diplomacy, he achieved to end Vietnam War, eased the tension with two major global player USSR and Chine by using remarkable intellectual capacity, diplomatic skills and experiences. As the avid supporter of American Century ideal, Kissinger had a tangible perception for the place of Turkey in the American world order. He has regarded Turkey as the crucial state for the perseveration of American interest due to her strategic location. Thus, he positioned her more preferable position against Greece that's why he shaped his foreign policy towards Turkey by focusing on three main issues which were Cyprus, anti-Americanism and opium plantation issue. His pro Turkish policies and pro Israelite approach created an opportunity for Turkey to partitioning Cyprus by military campaign after the coup d'état against Makarios in Cyprus on 15th July 1974. In brief this study aims at investigating the impact of Kissinger on Turkish-American relations and presenting the American perspective by using the American archives and sources. By presenting American perspective it shed light on the period which mostly overlooked by academicians so far.			
Keywords: Kissinger, Turkey, Cyprus, Anti Americanism, Opium			

GİRİŞ

2016 yılı ABD Başkanlık seçimi sürecinde, Cumhuriyetçi Parti başkan adayı Donald Trump üslubu, tavırları ve ilgi çekici kampanyası ile öne çıkmıştı. Aynı dönemde öne çıkan diğer bir isim de Henry Kissinger olmuştur. Demokrat Parti başkan adayları Hillary Clinton ve Bernie Sanders arasında 11 Şubat 2016'da gerçekleşen münazarada Kissinger'ı arkadaşı olarak gören ve ondan tavsiye alan Clinton'ı eleştirmiştir. Hatta daha da ileriye giderk Kissinger'ı, görev yaptığı dönemde soykırım yapmak ile itham etmişti.¹ Yaklaşık otuz dokuz yıl önce ABD yönetimindeki görevini tamamlayan Kissinger'ın gündeme gelmesi dünya kamuoyu açısından şaşırtıcı olabilirdi ama O, ABD tarihine 1969-1977 yılları arasında ortaya koyduğu politikalar ve uyguladığı stratejiler ile geçmiş tartışmalı bir isimdi. Sanders, sadece Kissinger'ı savaş suçlusunu olduğu iddialarını dile getirerek onun üzerindeki tartışmaların fitilini bir kez daha ateşlemişti.² Tüm tartışmalara rağmen Kissinger her iki parti başkan adayları tarafından sahiplenilmiştir. O dönemde doksan üç yaşında olan Kissinger, seçimin sonucunu etkilememek adına hiç bir başkan adayını desteklemediğini açıklamak zorunda kalmıştır.³

Göçmenlerin oluşturduğu bir ülke olan ABD'de adeta Amerikan rüyası gibi bir yaşama sahip olan Kissinger'ın ABD tarihindeki önemini kavramadan ona olan ilgiyi tam olarak anlamak mümkün değildir. Bu çerçevede konu ele alındığında, görüleceği üzere Kissinger en başından itibaren olağanüstü bir yaşam öyküsüne sahiptir. Farklı bakış açılarıyla ele alınan yaşam öyküsünün en belirgin özelliği *Amerikan Rüyası* söylemine örnek olabilecek kadar renkli ve başarılı olmasıdır.⁴ 1938 yılında ailesi ile birlikte Nazi Almanyası'ndan adeta kaçarak ABD'ye sığınmış olan Kissinger'ın kariyer basamaklarını adeta koşarak tırmanmasında şansı, kökeni ve doğru zamanda doğru yerde olması etkili olmuştur. Tabi ki bu etmenler onunun sahip olduğu zekâsı, entelektüel kapasitesi, kişisel özellikleri ve çalışkanlığı olmadan bir işe yaramayabilirdi. Tüm bunlardan öte,

¹ PBS NewsHour, "Sanders Calls Out Clinton on Taking Advice from Henry Kissinger", 11 Şubat 2018, erişim: 18. Temmuz 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=fCjQbTEuoDU>

² Dan Fromkin, "Henry Kissinger's War Crimes are Central to Divide Between Hillary Clinton and Bernie Sanders, *The Intercept*, February 12, 2016, erişim: 14 Temmuz 2019. <https://theintercept.com/2016/02/12/henry-kissingers-war-crimes-are-central-to-the-divide-between-hillary-clinton-and-bernie-sanders/>

³ Tessa Berenson, "Henry Kissinger and George Shultz Will Not Endorse in 2016 Election", *Time*, September 2, 2016, erişim: 14 Temmuz 2019. <https://time.com/4477352/henry-kissinger-george-shultz-endorsement/>

⁴ Mustafa K. Şan-İrfan Haşlak, "Asimilasyon ve Çokkültürlülük Arasında Amerikan Ana Akımını Yeniden Düşünmek", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7/1, (2012), s. 48-49.

kendisine 1944 yılından itibaren kapıları açan Anton Gustav Fritz Kraemer⁵, William Y. Elliot⁶ ve Nelson Rockefeller⁷ gibi isimler olmadan da her şeye rağmen sıradan bir göçmen gibi hayatına devam edebilirdi. Diğer yandan Kissinger'ın başarılı olup olmadığına dair bir takım tartışmalar halen devam etse de O, tekrar etmek gerekirse ABD tarihine çoktan geçmiştir.⁸ Bu bağlamda “Tarih yazmak için değil tarih yapmak” için doğduğuna inanacak kadar megaloman bir kişiliğe sahip olan Kissinger'ın başarıları ve başarısızlıkları 1970'li yılların başından itibaren akademik dünyanın ilgisini çekmiş ve onun üzerine günümüze kadar sayısız çalışma üretilmiştir.⁹

Çalışmanın Konusu

Henry Kissinger 1969-1977 yılları arasında ortaya koyduğu yeni vizyon çerçevesinde SSCB ile dünyanın her yerinde çatışmaya ve yarışmaya dayanan geleneksel Amerikan dış politikasını uzlaşma telli dış politika anlayışı ile değiştirmiştir. Bu çalışmanın konusu Kissinger'ın Amerikan dış politikasının yönetiminde olduğu 1969-1977 yılları arasında Türk-Amerikan ilişkilerini ABD perspektifinden ele almaktır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma, konusu, kapsamı, içeriği ve multi disiplinler yaklaşımıyla yenilikçi ve özgün bir çalışma olmayı hedeflemiştir. Çalışma kapsamında kullanılan FRUS ve CIA belgeleri Amerikan bakış açısını yansıtmak adına kullanılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın ana amacı 1969-1977 yılları arasında Amerikan dış politikasını adeta tek başına yöneten Henry Kissinger'ın Türk Amerikan ilişkilerine etkisini ortaya koymaktır.

Çalışanın diğer tali amaçları aşağıdaki gibidir:

- Kissinger'ın dış politika yönetimi ele aldığı ve devrimsel nitelikte değişimlere ve uygulamalara imza attığı dönemde Türkiye'ye bakış açısını ortaya koymak;

⁵ Aslında bir Yahudi olan Kraemer kendisini ABD'de Prusyalı uluslararası ilişkiler uzmanı olarak tanıtmıştı. Ferguson, *The Idealist*, s. 1246.

⁶ Elliot hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Profiles “William Yandell Elliot”, *Executive Intelligence Review*, 29/3 (January 25, 2002), s. 29-33.

⁷ Rockefeller hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Darlene Rivas, *Missionary Capitalist Nelson Rockefeller in Venezuela*, (Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2002).

⁸ Henry Kissinger üzerine fikir belirten on tarihinin görüşleri için bakınız: Politico Magazine, “Henry Kissinger: Good or Evil”, *Politico Magazine*, October 10, 2015, erişim: 17 Temmuz 2019.

⁹ Tarih yazmak ve tarih yapmak meselesi için bakınız: William T. Weber, “Kissinger as Historian: A Historiographical Approach to Statesmanship”, *World Affairs*, 141/1, (Summer 1978), s.50-56.

- 1964 -1975 yılları arası Türk-Amerikan ilişkilerini şekillendiren Kıbrıs meselesini Amerikan bakış açısıyla ele almak;
- Anti Amerikancılığın Türk-Amerikan ilişkilerini etkisini ve özellikle Kissinger döneminde nelere yol açtığını ortaya koymak;
- Türk kamuoyu tarafından “Haşhaş Sorunu” olarak ele alınan ve Richard Nixon’ın uyuşturucuya karşı savaş programı kapsamında Türkiye’de afyon ekimini yasaklamak adına Türkiye’ye yönelik bir takım yaptırımları gündeme aldığı dönemde Kissinger’ın izlediği stratejiyi ortaya koymak.

Çalışmanın Önemi

Bu çalışma bütüncül, yenilikçi ve tamamen Amerikan perspektifini yansıtan yaklaşımıyla, Türk-Amerikan ilişkilerinin yeni bir düzlemde analizi için fırsat sunmaya çalışmaktadır. Bu fırsat, Türk-Amerikan ilişkilerinin neden inişli ve çıkışlı bir mecrada ilerlediğini, neden ABD’nin kendi çıkarlarının her daim öne çıkarak iki ülke arasında çıkar çatışmasına yol açtığını ortaya koymak açısından önemlidir. Bundan öte bu çalışma 1970’li yıllarda Türk-Amerikan ilişkilerini şekillendiren faktörleri Amerikan perspektifinden ele alarak irdelemektedir. Kıbrıs, anti Amerikancılık ve Afyon meselesi gibi üç önemli mesele üzerinde ABD’nin bakış açısını, politikalarını ve uygulamalarını ortaya koyan söz konusu çalışma ortaya koyduğu analizler ve sonuçlarla Türk-Amerikan ilişkilerinin daha iyi anlaşılmasını sağlaması açısından önemlidir. Ayrıca bu çalışma günümüzdeki Türk-Amerikan ilişkilerine ayna tutma kapasitesiyle özellikle Türkiye’nin Doğu Akdeniz çıkarlarına yönelik değerlendirmelere tarihsel bir boyut sunması açısından önemlidir.

Çalışmanın Yöntemi

Kissinger, ABD tarihinin en tartışmalı devlet adamlarından biri olarak şimdiden tarihe geçmiştir. Onun görev yaptığı dönemde kendine özgü yaklaşımlar ile sorunları olumlu ya da olumsuz bir şekilde çözebilme yeteneği kendisini görev yaptığı başkanların üzerine çıkarmıştır. Nixon ile sorun yaşa da onu ABD tarihinin başarılı başkanları arasına sokmayı başarmıştır. Ford ise başkan olarak Kissinger ne isterse onu yapmış ne sorgulamış ne de onu zorlayacak bir adım atmıştır.

Kissinger ve onun dış politika anlayışına yönelik günümüze kadar sayısız çalışma üretilmiştir.. Görüleceği üzere, günümüze kadar sadece iki kişi Walter Isaacson ve Niall Ferguson özel izin ile Kissinger'ın şahsi belgelerine ulaşmıştır ve her iki çalışma da Kissinger'ı ve onun icraatlarını savunma amacıyla üretilmiştir. Bu iki çalışma dışında Yale Üniversitesi'nde saklanan Kissinger'a ait tüm belgelere ulaşabilen çalışma şimdilik mevcut değildir. Klasik bir biyografi çalışması olmamasına rağmen söz konusu bu çalışma kapsamında Kissinger odaklı tüm çalışmalara ulaşılmış objektif bir şekilde söz konusu çalışmalarda sunulan veriler kullanılmıştır. Tezin kapsamı çerçevesinde Kissinger'ın yaşam öyküsü özet bir şekilde ele alınmış ve tezin ilk kısmında sunulmuştur. Gelecekte Kissinger'a ait şahsi izin gerektiren belgelerin kamuoyuna açıklanmasıyla birlikte Kissinger'ın biyografisini yeniden revize etmek mümkün görünmektedir.

Öte yandan çalışmanın amacı kapsamında FRUS ve CIA belgeleri, Amerikan bakış açısını yansıtmak ve çalışmanın temel savını ortaya koymak adına kullanılmıştır. Bu bağlamda CIA ve FRUS tarafından kamuoyuna açıklanan belgeler elde edilmiş, tasnif edilmiş ve analiz edilmiştir. Analizler neticesinde elde edilen veriler çalışmanın bütününde uygun kısımlarda kullanılmıştır. İlaveten çalışmada birincil kaynak olması hasebiyle Associated Press arşivlerinde yer alan video kayıtları da kullanılmıştır. Tüm bu kaynakların dışında çok detaylı kaynak taramasıyla ağırlıklı olarak telif eserler, makaleler, tezler, raporlar ve süreli yayınlar incelenmiş ve ilgili kaynaklar bu çalışmanın oluşturulmasında kullanılmıştır.

Literatür Çalışması

Henry Kissinger ortaya koyduğu vizyon, politikalar ve uygulamaya koyduğu stratejiler ilk olarak 1969-1977 yılları arasında Amerikan dış politika anlayışını değiştirmiştir. Onun dış politika tercihleri Amerikan dış politikasını derinden etkilemiş ve günümüzde bile etkisini sürdürmektedir. Ayrıca Kissinger'ın devlet adamı olarak görev yaptığı dönemde elde ettiği başarıları veya başarısızlıkları yalnızca Amerikan dış politikasını şekillendirmemiş aynı zamanda kendisine yönelik ilginin özellikle akademik ilginin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Günümüze kadar Kissinger üzerine sayısız çalışma üretilmiştir. Bu çalışmalar önemli ölçüde dış politika anlayışını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Aynı zamanda olağanüstü bir yaşama sahip Kissinger'ın hayatı bir çok çalışmada ele alınmıştır. Bu bağlamda Kissinger'ın yaşamını ele alan ve biyografi niteliğindeki ilk çalışma David Landau tarafından *Kissinger: The Uses of Power* başlığıyla 1972 yılında yayınlanmıştır. Söz konusu kitap iki kısımdan oluşmaktadır. Kitabın ilk kısmında Kissinger'ın biyografisi ve ikinci kısımda Kissinger'ın Vietnam politikası ele alınmıştır.¹⁰ Ardından Stephen R. Graubard tarafından 1973 yılında Kissinger *A Portrait of Mind*, başlıklı kitap yayınlanmış ve bu çalışma yedi bölümden oluşmaktadır. Harvard Üniversitesi'nden sınıf arkadaşı Kissinger'ı söz konusu çalışmasında adeta göklere çıkaran Graubard'ın subjektif yaklaşımında arkadaşlığının izlerini görmek mümkündür.¹¹ Buna rağmen adı geçen çalışma, Kissinger'a yönelik birincil el bilgilere sağlaması hasebiyle önemlidir. Bir yıl sonra 1974 yılında, gazeteci kardeşler Marvin Kalb ve Bernard Kalb *Kissinger* başlıklı kitap kamuoyuna sunarak Kissinger'ın dış politikasını ortaya koymuşlardır. Bu kitapta, Kissinger'ın diplomatik başarıları öne çıkarılmıştır. Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak görev yaptığı sırada Kissinger ile birlikte seyahat eden Kalb kardeşlerin Kissinger'ın dış politika vizyonundan ve uygulamalarından etkilendikleri açıkça görülmektedir.¹²

“Henry Kissinger öğrencilik dönemindeyken tarih yazmış, devlet adamı olarak tarih yapmıştır” diyen John G. Stoessinger *Henry Kissinger: The Anguish of Power* başlıklı çalışmasında, Kissinger'ın yaşamını bilim adamlığı ve devlet adamlığı dönemi olarak iki bölümde ele almıştır. Stoessinger, Kissinger'ı dünyayı daha güvenli ve istikrarlı hale getirmeyi amaçlaması nedeniyle övgüye değer bulmuş ve onun icraatlarını pozitif olarak ele almıştır.¹³ Akabinde bir yıl sonra Carol Bell *The Diplomacy of Détente: The Kissinger Era*, başlıklı çalışmasında Kissinger'ı detant döneminin mimarı olarak resmetmiştir. Bahse konu bu kitabında Bell, geleneksel olarak detant dönemini ele alan akademisyenlerden farklı olarak Kissinger'a odaklanmıştır. Böylece Kissinger'ı yumuşama döneminin mimari olarak görme eğilimi güç kazanmıştır.¹⁴

Kissinger'ı olumlu yönde öne çıkaran adı geçen beş çalışmadan sonra 1978 yılında Roger Moris, *Uncertain Greatness: Henry Kissinger and American Foreign Policy* isimli çalışmasında Kissinger'a yönelik bir takım eleştiriler getirmiştir. Eski Dışişleri

¹⁰ David Landau, *Kissinger: The Uses of Power*, (Boston: Houghton Mifflin Company, 1972).

¹¹ Stephen Richard Graubard, *Kissinger A Portrait of Mind*, (New York: WW. Norton, 1973).

¹² Marvin L. Kalb; Bernard Kalb, *Kissinger* (Boston: Little Brown, 1974).

¹³ John G. Stoessinger, *Henry Kissinger: The Anguish of Power*, (New York: W.W. Norton, 1976).

¹⁴ Carol Bell, *The Diplomacy of Détente: The Kissinger Era*, (London: Martin Robertson, 1977)

Bakanı Dean Acheson'ın yardımcısı olan ve Kissinger'in bir zamanlar sorun yaşadığı McGeorge Bundy ile çalışmış Moris'in eleştirel yaklaşımı subjektif öğeler içermesine rağmen bir ilktir. Moris, Kissinger'ı görev yaptığı dönemde Amerikan dış politikasının mutlak hâkimi olarak öne çıkarmış ve ¹⁵ Aynı yıl gazeteci Tad Szulc, *The Illusion of Peace: Foreign Policy in the Kissinger Years* başlıklı kitabında Kissinger'in dış politika vizyonu, stratejileri ve uygulamaları ele almıştır. İlgili kitabında Szulc, 1969-1974 yılları arasında Amerikan dış politikasında Nixon ve Kissinger ikilisinin uygulamalarını ve Kissinger'in yükselişini ele almıştır.¹⁶

1979 yılı ile birlikte Kissinger'ı yücelten çalışmaların yerine onun zaman içerisinde savaş suçlusı olarak anılmasına katkıda bulunan çalışmalar ortaya çıkmıştır. Söz konusu eğilime sahip kitapların birincisi William Shawcross tarafından yazılmıştır. *The Sideshow, Kissinger, Nixon and the Destruction of Cambodia*, başlıklı çalışmada Shawcross, Kissinger'ı Kamboçya'da milyonlarca insanı ölümü ve yerinden yurdundan etmekle suçlamıştır.¹⁷ Kissinger'in savaş suçlusı olarak suçlanmasında önemli bir katkıda bulunan ikinci kitap Seymour M Hersh tarafından kamuoyuna sunulmuştur. 1983 yılında basılan *The Price of Power: Kissinger in the White House*, isimli kitabında Hersh, Kissinger'in Beyaz Saray'da yaşadığı mücadeleyi ve çatışmayı ele almıştır.¹⁸

1984 yılında Kissinger'in dış politika anlayışını psikolojik analizler ile ortaya koymayı amaçlayan *Henry Kissinger the Perception of International Politics*, başlıklı kitabında Harvey Starr, Kissinger'in kişiliğine odaklanmıştır. Kissinger'in kişiliğinin Çin ve SSCB'ye bakış açısı üzerinde etkili olduğunu iddia eden Starr ortaya koyduğu özgün çalışmayla farklılığını ortaya koymuştur.¹⁹ Bu tarihten itibaren Kissinger'in dış politikasına yönelik çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda *Henry Kissinger and American Approach to Foreign Policy*, başlıklı kitabında Gregory D. Cleva, Kissinger'in dış politika anlayışının teorik temeline eğilmiştir. Bu kitabında Kissinger'in tarihsel felsefesini, devlet adamlığı dönemi icraatlarını ve uluslararası

¹⁵ Daha fazla bilgi için bakınız: Roger Morris: *Uncertain Greatness: Henry Kissinger and American Foreign Policy*, (New York: Harper & Row, 1977).

¹⁶ Daha fazla bilgi için bakınız: Tad Szulc, *The Illusion of Peace: Foreign Policy in the Kissinger Years*, (New York: The Viking Press, 1978).

¹⁷ Daha fazla bilgi için bakınız: William Shawcross, *The Sideshow, Kissinger, Nixon and the Destruction of Cambodia*, (New York: A Touchstone Book, 1979).

¹⁸ Daha fazla bilgi için bakınız: Seymour M. Hersh, *The Price of Power: Kissinger in the White House*, (New York: Summit Books, 1983).

¹⁹ Daha fazla bilgi için bakınız: Harvey Starr, *Henry Kissinger the Perception of International Politics*, (Lexington KY: The University Press of Kentucky, 1984);

düzene yönelik görüşlerini ele alan Cleve, Kissinger'ın dış politika anlayışını ayrıntılı bir şekilde ortaya koymuştur.²⁰ Diğer taraftan aynı yıl yayınlanan *Henry Kissinger: Doctor of Diplomacy* başlıklı kitabında Robert D. Schulzinger, Kissinger'ın diplomatik başarılarını ele almıştır. Onu, Soğuk Savaş döneminde Amerikan dış politikasını devrim niteliğindeki kararlar alan bir devlet adamı olarak resmetmiştir.²¹

Yukarıda ele alınan tüm çalışmalar, Kissinger'ın yaşamında kesitler sunmuş olsalar da klasik biyografi çalışması değildir. Gerçek anlamda Kissinger'a yönelik ilk biyografi çalışması 2005 yılında, Walter Isaacson tarafından *Kissinger A Biography* başlıklı çalışmasıyla kamuoyuna sunulmuştur. Isaacson, "ABD tarihinin en ünlü Dışişleri Bakanı" olarak nitelendirdiği Kissinger'ın yaşamını arşiv belgeleri, mülakatlar ve bizzat Kissinger'ın kendisinden elde ettiği verilerle zenginleştirmiştir. Söz konusu kitabında Isaacson, Kissinger'ın yaşamını Nazi Almanyası döneminden devlet adamı olarak görev yaptığı döneme kadar ele almış ve onun olağan dışı hikayesini tüm detaylarıyla kamuoyunun bilgisine sunmuştur.²²

Aynı yıl Jussi M. Hanhimaki'nin kitabı *Amerikan Dış Politikasının Kusurlu Mimarı Henry Kissinger* yayınlanmıştır. Bahse konu kitabında Hanhimaki, Kissinger'ın 1960'lı yıllar ile birlikte yükselişini ele almıştır. Yükselişi sırasında yaptıklarını ve devlet adamı olarak ortaya koyduğu politikaları eleştirel bir yaklaşım ile ele alan Hanhimaki'nin kitabı aynı zamanda Kissinger'a yönelik savaş suçlusu iddialarını da tekrar gündeme taşımıştır.²³ Bu iki çalışmanın ardından 2007 yılında Jeremi Suri'nin çok ses getiren kitabı *Henry Kissinger ve Amerikan Yüzyılı* kitabı yayınlanmıştır. Suri'nin Kissinger'ın dış politika stratejilerini eleştirel bir yaklaşım ile ele almış ve Kissinger'ın geçmişini ve kökenini özellikle öne çıkarmıştır.²⁴ Kissinger'ın biyografisini oldukça detaylı olarak ele almış ve zengin içeriği ile Kissinger'ın yaşamını gözler önüne seren son çalışma ise Niall Ferguson tarafından kamuoyuna sunulmuştur. *The Idealist 1923-1968 Cilt I isimli*

²⁰ Daha fazla bilgi için bakınız: Gregory D. Cleve, *Henry Kissinger and American Approach to Foreign Policy*, (London: Associated University Presses, 1989);

²¹ Robert D. Schulzinger, *Henry Kissinger: Doctor of Diplomacy*, (New York: The Columbia University Press, 1989);

²² Walter Isaacson, *Kissinger A Biography*, (New York: Simon & Schuster, 2005);

²³ Jussi M. Hanhimaki, *The Flawed Architect: Henry Kissinger and American Foreign Policy*, (New York, Oxford University Press, 2005).

²⁴ Kissinger'ın yaşamına yönelik çalışmalar için bakınız: Jeremi Suri, *Henry Kissinger and the American Century*, (Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 2007);.

kitabında Ferguson, Kissinger'ı övmeye odaklansa da kitabın içeriği Kissinger'a ait çok özel detaylar içermesiyle değerli bir çalışmadır.²⁵

Yukarıda içerikleri listelenen çalışmalara ek olarak günümüze kadar sayısız telif eser, makale, tez, rapor vs. üretilmiş ve üretilmeye devam edilmektedir. Kissinger 1970'li yıllarda Türk dış politikası önemli ölçüde şekillendiren politikalar yürürlüğe sokmuş olsa da kendisi üzerine günümüze kadar sadece iki tez üretilmiştir. İlk tez çalışma Gültekin Sümer'e ait 2001 tarihli *Henry Kissinger'in Uluslararası Politikaya Yaklaşımı Ve Amerikan Dış Politikasına Etkisi* başlıklı doktora tezidir. İkinci tez çalışması 2018 tarihli *Başkanlık Doktrinleri ve Foreign Affairs Dergisi: Kenan'dan Kissinger'a Amerikan Elitinin Dış Politika Görüşlerinde Anti Komünist Söylemlerin Artikülasyonu* başlıklı yüksek lisans tezidir.²⁶ Daha sonra Sümer, doktora çalışmasından ürettiği *Amerikan Dış Politikasının Kilit İsmi* başlıklı kitabını 2007 yılında yayınlamıştır. Söz konusu bu kitabında Sümer, Kissinger'ı 1969-1977 yılları arasında Amerikan dış politikasının patronu olarak öne çıkarmış ve onun dış politika anlayışını geniş perspektifte ele almıştır. İlaveten Soğuk Savaş dönemi sonrası gelişmelere yönelik yorumlarıyla Kissinger'ı Amerikan dış politikasını fikirleri, teorileri ve uygulamalarıyla şekillendiren en önemli şahsiyetlerden biri olarak lanse etmiştir.²⁷

Söz konusu çalışmanın dışında, Kissinger'ı Türk kamuoyu ve akademik dünyada bilinir hale getiren iki adet tercüme mevcuttur. Bu tercümelerin biri İbrahim H. Kurt tarafından Türkçe'ye çevrilen *Diplomacy*²⁸ kitabı ve ikincisi Sinem Sultan Gül tarafından Türkçe'ye çevrilen *World Order* kitabıdır.²⁹ Tüm bu çalışmaların dışında, Türkçe literatürde Kissinger odaklı başlıca eser sayılabilecek bir çalışma mevcut değildir.

Tüm bu çalışmaların dışında devlet adamlığı dönem öncesi diplomasi, dış politika ve uluslararası ilişkiler üzerine yazmış olduğu kitaplar ile içinde bulunduğu dönemi yönlendirecek katkılarda bulunan Kissinger, devlet adamlığı görevini tamamladıktan

²⁵ Niall Ferguson, *The Idealist 1923-1968 Cilt I*, (New York: Penguin Press, 2015).

²⁶ Daha fazla bilgi için bakınız: Gültekin Sümer, *Henry Kissinger'in Uluslararası Politikaya Yaklaşımı Ve Amerikan Dış Politikasına Etkisi* (İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2001); Zeynep Elif Koç, *Başkanlık Doktrinleri ve Foreign Affairs Dergisi: Kennan'dan Kissinger'a Amerikan Elitinin Dış Politika Görüşlerinde Anti Komünist Söylemlerin Artikülasyonu*, (Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2018).

²⁷ Daha fazla bilgi için bakınız: Gökhan Sümer, *Kissinger Amerikan Dış Politikasının Kilit İsmi*, (İstanbul: Artus Yayınları, 2007)

²⁸ Henry A. Kissinger, *Diplomacy*, trc. İbrahim H. Kurt, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000).

²⁹ Henry, A. Kissinger, *World Order*, trc. Sinem Sultan Gül, (İstanbul, Boyner Yayınları, 2016).

sonra otobiyografi ve hatırat olarak nitelendirilen çalışmalar üretmiş ve yayınlamıştır. Bu çalışmalarının önemli bir kısmı hatırat niteliğindedir. Devlet adamlığı görevini tamamladıktan yaklaşık iki yıl sonra 1979 yılında yayınlattığı ve 1969-1972 yılları arasındaki dönemi anlattığı *White House Years* başlıklı kitabının içeriği kadar uzunluğu da çarpıcıdır. Lisans öğrencisi iken *The Meaning of History* başlıklı tezi 1950 yılına kadar yapılmış olan en uzun tezi (388 sayfa) olarak Harvard Üniversitesi tarihine geçmişti. O nedenle sadece üç yıllık dönemi anlattığı söz konusu kitabının 1.476 sayfadan oluşması şaşırtıcı değildir. Bu kitabında, Kissinger kişisel geçmişinden öte uygulamaya koyduğu politikalarına, stratejilerine ve uygulamalarına odaklanmıştır. Doğal olarak kendi bakış açısını yansıtan ve kendisine zarar verecek her türlü veriye bu çalışmasında yer vermeyen Kissinger'ın söz konusu bu kitabı her şeye rağmen önemli bir baş yapıt olarak kabul edilmektedir.³⁰

Kissinger ikinci kitabını, *Years of Upheaval* başlığıyla 1982 yılında tamamlayarak yayınlamıştır. Sadece Eylül 1973-Ağustos 1974 tarihleri arasındaki on bir aylık süreci içeren dönemdeki icraatlarını anlatan Kissinger'ın söz konusu bu kitabının uzunluğu da oldukça dikkat çekicidir ve kitabı toplam 1.283 sayfadan oluşmaktadır. Oldukça kısa bir zaman diliminde üç ciddi sorunu çözen Kissinger'ın icraatlarını detaylı bir şekilde anlatması aslında şaşırtıcı olmaması gereken bir durumdur. Çünkü bu kısa dönem içerisinde Kissinger Çin ile açılım, Vietnam'da savaşı sona erdiren ve Yom Kippur Savaşı sırasında İsrail'in güvenliğini güvence altına alan Kissinger aynı dönem içerisinde Dışişleri Bakanı olmuştur.³¹ O, tüm bu gelişmeleri veya icraatlarını kendi bakış açısı ile ortaya koymuştur. Dolayısıyla olayların ve gelişmelerin perde arkasına ulaşmak mümkün olmamaktadır. Bununla birlikte Kissinger'ın bu çalışması detaylı bir hatırat olması hasebiyle önemlidir.

Son olarak Kissinger bu kitabından yaklaşık on yedi yıl sonra 1974-1977 yılları arasındaki dönemi içeren *Years of Renewal* başlıklı kitabını bastırmıştır. 1.152 sayfadan oluşan bu kitabın en dikkat çeken yanı Kissinger'ın kendi icraatlarını savunmaya odaklanmış olmasıdır. Kıbrıs dahil o dönemde gerçekleşmiş olan önemli meseleyi ayrıntılı bir şekilde okuyuculara aktaran Kissinger, olayları yine kendi açısından ele almış ve ona göre detaylarını derinleştirmiştir.³² Görev yaptığı dönemde öncelikle

³⁰ Henry A. Kissinger, *The White House Years*, (Boston: Little Brown, 1979).

³¹ Kissinger, *Years of Upheaval*, (New York: Simon&Schuster, 1982), s. 216-217.

³² Henry, A. Kissinger, *Years of Renewal*, (New York: Simon&Schuster, 1999).

izlediği politikaları ele alan Kissinger'ın kendisini ve dış politika anlayışını toplam 3.911 sayfada (*White House Years + Upheaval Years + Renewal Years*) tam olarak anlatamaması veya anlatmaması oldukça ilginçtir. Esasında Kissinger otobiyografi veya hatırat olarak nitelendirilebilecek bu eserlerinde dış politika anlayışını ortaya koymaktan öte olan biteni kendi bakış açısından anlatmaya odaklanmıştır.

Kissinger söz konusu üç eserine ek olarak *Diplomacy* başlıklı kitabını 1994 yılında kamuoyuna sunmuş ve söz konusu bu kitabı kendisinin diplomasi ile anılmasına sebep olmuştur.³³ Bu kitabı içeriği ve ortaya koyduğu vizyon ile Kissinger'ın kişisel manifestosu gibidir. Kissinger'ın Makyavelist bir dış politika izlediğini bu çalışmada rahatlıkla görmek mümkündür. Diğer yandan, diplomasi kavramının Kissinger ile özdeşleşmesine önemli katkıda bulunan bu kitap onun en ilgi gören çalışması olma özelliğini günümüzde bile sürdürmektedir. Bu kitabından yaklaşık yirmi yıl sonra kamuoyuna sunduğu *World Order* başlıklı kitabı şaşırtıcı derecede kısa bir kitaptır ve sadece 432 sayfadan oluşmaktadır. Bu kitabı ilk günden itibaren büyük ilgi görmüştür. Doksan bir yaşında kitap yazması kadar ilginç olmasa da bahse konu kitabında Kissinger küresel sorunlara işaret etmiş ve dünya düzenin korunması adına ABD'nin harekete geçmesi gerektiğini öne sürmüştür. Avrupa'yı, Çin'i ve İslam dünyasını rakip olarak öne çıkaran Kissinger'ın amacı şüphesiz ki Amerikan Yüzyılı ideali çerçevesinde şekillenen Amerikan dünya düzenini korumaktır.³⁴

Kissinger'ın Dış Politika Anlayışı

Kissinger, üzerine devam eden tüm tartışmalara rağmen, ABD tarihine yirminci yüzyılın en önemli devlet adamlarından biri olarak geçmiştir. Ortaya koyduğu vizyon ile Soğuk Savaş döneminin ABD'nin zaferiyle sonuçlanmasında ciddi katkısı olan Kissinger'ın dış politika anlayışı üzerinde tartışmalar halen günümüzde bile devam etmektedir.³⁵ Kissinger kimileri tarafından realist kimileri tarafından idealist ve kimileri tarafından da her ikisinin karışımı pragmatist olarak tanımlanmaktadır. Buna rağmen izlediği

³³ Henry, A. Kissinger, *Diplomacy*, (New York: Simon & Schuster, 2000).

³⁴ Henry A. Kissinger, *World Order*, (New York: Penguin Books, 2014).

³⁵ ABD'nin çıkarlarını öne çıkaran Kissinger'ın dış politika anlayışının yansımalarını günümüzde Trump tarafından izlenen öncelikle Amerikan çıkarlarını koruma odaklı dış politik anlayışta görmek mümkündür. Reva Goujan, "Trump Kissinger and the Search for a New World Order", Stratford, 22 Haziran 2018, erişim: 22 Mayıs 2019. <https://worldview.stratfor.com/article/trump-kissinger-and-search-new-world-order>

politikalara ve kendini anlattığı kitaplarına bakarak Kissinger'ı Makyavelist olarak tanımlamak mümkündür.³⁶

Bu çalışmanın argümanını desteklemek ve Kissinger'ın kararlarını tam anlamıyla anlayabilmek adına öncelikle onun düşünce dünyasını tam olarak anlamak gereklidir. Bu kapsamda konu ele alındığında görüleceği üzere Kissinger'ın dış anlayışı zaman içerisinde değişkenlik göstermiştir. Bundan öte Kissinger'ın dış politika anlayış Amerikan Yüzyılı ideali çerçevesinde şekillenmiştir. O, Amerikan dış politikasına ilgi duymaya başlamasından itibaren Amerikan Yüzyılı idealini benimsemiştir.³⁷ Kissinger'ın ABD'ye bir mülteci olarak sığındığı dönemde, İkinci Dünya Savaşı'nın başlarından itibaren kamuoyu gündemine giren Amerikan Yüzyılı ideali ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'na girip girmemesi üzerine yürütülen tartışmalar çerçevesinde öne çıkmıştır.³⁸ Henry Luce, Amerikan Yüzyılı'nın başladığını ısrarla öne sürerek bu ideali gündeme taşımıştır.³⁹ Misyoner bir ailenin ferdi olarak Çin'de doğan Luce, ABD'nin Tanrı tarafından seçilmiş eşsiz bir devlet olduğuna gönülden inanmaktaydı.⁴⁰

Bu kapsamda, editörü olduğu *Life* dergisinin 17 Şubat 1941 sayılı baskısında Amerikan Yüzyılı idealini ele almış ve bahse konu ideali dış politika vizyonu olarak öne sürmüştür.⁴¹ Aslında onun ortaya koyduğu söz konusu vizyon ne kendisine aitti ne de yeniydi. Yaklaşık yüz yıl önce bu fikri John O'Sullivan, ortaya koymuştu.⁴² Öte yandan aynı dönemde Walter Lippmann da Amerikan Yüzyılı'nın başladığına ve bu nedenle ABD'nin küresel düzeni yeniden yapılandırmasını tanrısal-tarihsel bir zorunluluk olarak görmekteydi.⁴³ Her ikisi de benzer şekilde Britanya tarafından şekillendirilen dünya

³⁶ Kissinger, Harvard yıllarının başında idealist bir isimdi. Zaman içinde realist yaklaşımlar gösterdi. Amerikan dış politikasına hâkim olduğu 1969-1977 yılları arası ise tam bir Makyavelistti. Daha fazla bilgi için bakınız: Damon Coleta-Paul Carrese, "America's Machiavelli Problem Restoring Prudent Leadership in US Strategy" *Strategic Studies Quarterly*, (Winter 2015), s. 18-43.

³⁷ Amerikan Yüzyılı için bakınız: Robert Darnton, "What American Century", *European Review*, 7/4, (1999), 455-459.

³⁸ Josh Zeith, "The Speech That Set of the Debate About America's Role in the World" *Politico Magazine*, December 29, 2015, erişim: 22 Mayıs 2019.
<https://www.politico.com/magazine/story/2015/12/roosevelt-arsenal-of-democracy-speech-213483>

³⁹ Alan Brinkley, *The Publisher: Henry Luce and His American Century*, (New York, Knopf, 2010); William. A. Swanberg, *Luce and His Empire* (New York, Scribner, 1972).

⁴⁰ Mugambi Jouet, *Exceptional America What Divides American From the World and From Each Other*, (Oakland, University of California Press, 2017), s. 23-25.

⁴¹ Henry R. Luce, "The American Century, Life, 17 February 1941". *Diplomatic History* 23/2, (Bahar 1999), s.159-191.

⁴² Julius W. Pratt, "The Origin of Manifest Destiny" *The American Historical Review*, 32/4, (1927), s.796-797.

⁴³ Ronald Steel, *Walter Lippmann and the American Century*, (Boston: Little, Brown and Co., 1980); Barton Bernstein, "Walter Lippmann and the Early Cold War," *Cold War Critics*, ed. Thomas G. Paterson, (Chicago: Quadrangle Books, 1971).

düzeninin bittiğini ve ABD'nin SSCB ile yeni dünya düzeninin ortaklaşa kurulabileceğine inanmaktaydı. Ancak Luce, 1943 sonu gibi ABD ve SSCB arasında ideolojik bir uçurum olduğunu görmüştür.

Onun aydınlanmasında eski Moskova Büyükelçisi William C. Bullitt 'in etkisi oldukça büyük olmuştur. Bullitt, SSCB'nin savaş sonrası Hitler Almanya'sının yerini alacağı iddia etmiş bu iddiasıyla sadece Luce gibi isimleri etkilemek ile kalmamış aynı zamanda Harry S. Truman'ı da etkilemişti.⁴⁴ Böylece Truman başa gelir gelmez Soğuk Savaş döneminin temelini mahiyetindeki icraatları gündeme almıştır. Bu dönemde Truman'ı, SSCB hususunda kesin karar almaya yönlendiren kişi ortaya koyduğu vizyon George F. Kennan olmuştur. Truman doktrinini ve Ulusal Güvenlik Belgesi NSC-68'in içeriğini şekillendiren Kennan'ın görüşleri kendisini yalnızca Soğuk Savaş dönemini başlatan teorisyen haline getirmek ile kalmamış onu Amerikan dış politikasının en büyük mimarlarından biri haline getirmiştir.⁴⁵

Amerikan dış politikasının Luce, Lippmann, Bullitt ve Kennan tarafından şekillendiği dönemde Kissinger, ABD'ye sığınmış bir mülteciydi. Amerikan ordusuna asker ve istihbarat subayı olarak hizmet ettiği sırada Amerikan dış politikasına daha yeni ilgi duymaya başlamıştı. Savaş sonrası Amerikan dış politikasında söz sahibi olması açısından dönüm noktası olacak adımı Harvard Üniversite'sinde okumaya başlaması olmuştur. Soğuk Savaş üniversitesi olarak anılan Harvard Üniversitesi'nde lisans eğitimine başlamasıyla birlikte dış politika anlayışı da şekillenmeye başlamıştır. Bu çerçevede bakıldığında dış politika anlayışının ideolojik temellerinin atıldığı lisans eğitimi sırasında Kissinger idealist biriydi.⁴⁶ İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkmış bir Yahudi kökenli Amerikan vatandaşı olarak idealist olması şaşırtıcıydı çünkü Yahudiler için oldukça travmatik bir savaş sürecinde Amerikan ordusuna cephede hizmet eden Kissinger'in daha realist biri olması mümkündü. Lakin o her şeye rağmen idealist biriydi. Harvard Üniversitesi'ne sunduğu lisans bitirme tezinde idealist düşünce tarzını açık bir şekilde yansıtmıştı.⁴⁷

⁴⁴ William C. Bullitt, *The Donkey, The Carrot and The Club*, (Westport: Preager, 2004).

⁴⁵ Kennan'ın görüşleri için bakınız: John Lewis Gaddis, *George F. Kennan: An American Life*, (New York: Penguin Press, 2011).

⁴⁶ Robert M. A. Crawford, *Idealism and Realism in International Relations , Beyond the Discipline* (London&New York: Routledge, 2000).

⁴⁷ Immanuel Kant, *Perpetual Peace A Philosophical Sketch* erişim: 21 Mayıs 2019.

http://fs2.american.edu/dfagel/www/Class%20Readings/Kant/Immanuel%20Kant,%20Perpetual%20Peace_.pdf

Otuz bir yaşında doktorasını bitirdiğinde Kissinger Amerikan dış politikasına özellikle kamu diplomasisi ve istihbarat alanlarında doğrudan katkıda bulunmuş ve tecrübe edinmiş bir isim haline gelmişti. Nükleer savaş riskinin ciddi bir şekilde konuşulduğu ve realist bilim adamlarının gündemi belirlediği bir dönemde yşşamasına rağmen Kissinger halen idealistti.⁴⁸ ABD'nin yeni dünya düzenin yapılandırması için *Avrupa Uyum* benzeri bir sistem kurmasının yararlı olacağını düşünmekteydi.⁴⁹ Ancak o dönemde Avrupa tarihi odaklı doktora tezi ilgi görmemişti..⁵⁰ Dolayısıyla doktora mezuniyeti sonrası Harvard'ta kadro alamaması kendisini çok üzmüştü. Kariyerinde bir tıkanmanın gerçekleştiği bu dönemde kendisine yine beklenmedik bir anda el uzatılmış ve bu sayede kendini bir anda nükleer savaş ve dış politika alanları ile ilgilenirken bulmuştur. Harvard Üniversitesi'nden sınıf arkadaşı Arthur Schlesinger sayesinde CFR bünyesinde çalışmaya başlamış ve bu sayede hem kendisine kariyer basamaklarını hızla çıkmasını sağlayacak Nelson Rockefeller ile tanışmıştır.

Sadece kariyerini değil dış politika anlayışını da şekillendiren gelişmeler neticesinde idealizmden uzaklaşmış ve daha realist yaklaşım göstermiştir. Onun düşünce dünyasında meydana gelen değişimi 1957'de yayınlattığı *Nükleer Savaş ve Dış Politika* kitabında görmek mümkündür.⁵¹ 1960'lı yıllara gelindiğinde Kissinger Amerikan dış politikasını yönetmeyi aday bir akademisyendi. En büyük hedefi Amerikan dış politikasını yönetebileceği üst düzey bir göreve gelmekti. Ancak bu hedefine ulaşamamıştır. 1969-1969 yılları arası akademisyen olarak büyük oranda Vietnam Savaşı'na odaklanmıştır. Bu çerçevede yürüttüğü çalışmalar sayesinde ABD-Vietnam arasında gizlice yürütülen çalışmalarda görev almış ve bu sayede ciddi tecrübe edinmiştir.

Söz konusu dönemde, ABD'nin anti Amerikancı ve savaş karşıtı duruş nedeniyle ciddi sorunlar yaşaması Kissinger'ı Amerikan Yüzyılı'nın devamı hususuna önem vermeye itmiştir. Onun bu tercihini 1968 yılında meydana gelen iç ve dış gelişmeler ciddi oranda şekillendirmiştir. Bu bağlamda ABD tarihine kara bir yıl olarak geçen 1968 yılı boyunca meydana gelen gelişmeleri tam olarak anlayamadan Kissinger'ın görev yaptığı

⁴⁸ Realizm için bakınız: Ken Booth (ed.), *Realism and World Politic*, (London&New York: Routledge, 2011).

⁴⁹ Avrupa Uyum veya Ahengi için bakınız: James Chace, "The Concert of Euroe" *Foreign Affairs*, 52/1, (October 1973).

⁵⁰ Kissinger, *A World Restored*, s. 1-6.

⁵¹ Morton Halperin, "Kissinger: A Limited War Crucial in A Nuclear Age" *Columbia Daily Spectator*, CII/35, (18 Kasım 1957), erişim: 24 Mayıs 2019.
<http://spectatorarchive.library.columbia.edu/?a=d&d=cs19571118-01.2.28&>

sekiz yıl içerisinde izlediği politikaları tam olarak anlamak mümkün değildir. Söz konusu yıl içerisinde meydana gelen gelişmeler Amerikan Yüzyıl'ını ciddi ölçüde tehdit etmiş ve sarsmıştır. ABD'yi sarsan ilk olay 23 Ocak 1968'de Kuzey Kore'nin U.S.S. Pueblo isimli Amerikan savaş gemisini ele geçirmesiyle ortaya çıkmıştır.⁵² Bu küçük düşürücü olay sadece bir başlangıçtı. Ardından 30 Ocak-23 Şubat 1968 tarihleri arasında Kuzey Vietnam tarafından gerçekleştirilen Tet Saldırısı ABD'yi Vietnam'dan söküp atmak amacıyla başlatılmıştı.⁵³ Söz konusu saldırılar neticesinde 1.200 civarında Amerikan askeri hayatını kaybetmişken buna karşılık yaklaşık 33.000 civarı Vietnam askeri hayatını kaybetmiştir. Bu korkunç kayba rağmen Kuzey Vietnam ABD'ye karşı psikolojik üstünlüğü ele geçirmiştir. Özellikle Pentagon ne kadar kayıp verdirirse verdirsin Kuzey Vietnam'a karşı zafer elde edemeyeceğini hissiyatına kapılmıştı.⁵⁴

İlkbahar dönemini göreceli olarak sakin geçiren ABD'nin küresel egemenliğine yönelik ilk ciddi tehdit Haziran 1968'de meydana gelmiştir. Malezya'da Komünist Partinin önderliğinde Amerikan destekli mevcut iktidara karşı isyan başlatılmış ama başarıya ulaşmamasına rağmen bu isyan ABD'nin Güneydoğu Asya'daki askeri varlığını tehdit edecek düzeye ulaşmıştır.⁵⁵ ABD açısından olumsuz olarak görülebilecek diğer bir gelişme ise Ortadoğu'da ortaya çıkmıştır. Irak'ta 17 Temmuz 1968'de gerçekleştirilen kansız askeri darbe neticesinde Sovyet yanlısı Baas Partisi yanlısı askeri yönetim başa gelmişti.⁵⁶ Irak'ın kaybedilmesi ABD'nin Ortadoğu stratejisinin büyük yara almaşı demekti ve 1973 yılında meydana gelen Yom Kippur Savaşında Irak Suriye'ye askeri ve lojistik destek vererek işleri daha zor hale getirecekti. Öte yandan anti-Amerikancılığın büyük taraftar bulduğu Avrupa'da 1968 yazı ABD açısından daha sıcak geçmeye namzettii. Dünya çapında savaş karşıtı gösteriler gerçekleştirilirken emperyalist ve kötü olarak lanetlenen ABD'ydi. Oysa emperyalizm karşıtı olarak kendini lanse eden SSCB aslında sosyalist-emperyalist bir güçtü. Komünist bloktan

⁵² Sergey S. Radchenko, "The Soviet Union and the North Korea Seizure of the USS Pueblo: Evidence from Russian Archives" Working Paper 47, (Woodrow Wilson International Center for Scholars), erişim 21 Şubat 2019. https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/CWIHP_WP_47.pdf

⁵³ CIA, *Intelligence Memorandum: The Communist TET Offensive*, Special Collection, (Document No...: 00095175), 31 Ocak 1968.

⁵⁴ Patrick Hagopian, "The Frustrated Hawks, Tet 1968 and the Transformation of American Politics" *European Journal of American Studies*, 3/2, (2008), s.1-13.

⁵⁵ CIA, *Intelligence Memorandum, Communist Insurgency in Malaysia*, General CIA Records, (Document No...: CIA-RDP85T00875R001100130038-1), 22 Şubat 1972.

⁵⁶ Paiman Ramazan Ahmad, "The US-Iraqi Relations 1945-2003" *International Journal of Business, Humanities and Technology*, 4/4, (Temmuz 2014); Avneri, Netane, "The Iraqi Coups of July 1968 and the American Connection" *Middle Eastern Studies*, 4/4, (2015); CIA, *Research Study Iraq Under Baath Rule 1968-1976*, General CIA Records, (Document No...:CIA-RDP79T00889A000900040001-601), 01 Kasım, 1976, s. 6.

kopma ihtimali olan Çekoslovakya'ya askeri müdahaleyi 20 Ağustos 1968'de gerçekleştiren Sovyet ordusu reformcu ABD yanlısı Dubcek hükümetini devirmiş ve Prag Baharına son vermişti. Tüm bu gelişmeler meydana gelirken ABD'nin seçim döneminde olması ve SSCB'ye müdahale etmemesi İkinci Dünya Savaşı öncesine dönüldüğü emarelerini ortaya çıkarmıştı. Kissinger'a göre o dönemde ABD'nin tek yapabildiği şey olan biteni izlemektir.⁵⁷

Dünyanın her yerinde olduğu gibi Latin Amerika'da da anti-Amerikancılık en üst düzeye çıkmıştı. ABD'nin İkinci Dünya Savaşından beri Latin Amerika'da izlediği politika bölgede büyük rahatsızlığa yol açmıştı. Anti-Amerikancılıktan beslenen Marksist- Komünist grupların güç kazandığı bu dönemde Amerikan emperyalizmine tepki adına Guatemala'da Amerikan Büyükelçisi John Gordon Mein 29 Ağustos 1968'de sokak ortasında infaz edilmişti.⁵⁸ Akabinde 11 Ekim 1968'de Panama'da ABD yanlısı Arnulfo Arias devrilmiş ve bu devriliş diğer Latin Amerika ülkeleri için örnek teşkil etmişti. Bu durum ABD'nin Güneydoğu Asya ve Avrupa'dan sonra Latin Amerika'da zemin kaybetmeye devam edeceğini göstermekteydi. Üstelik ABD'nin yaşadığı sıkıntılı günler son bulacak gibi değildi. Son olarak ABD'nin nüfuz kaybettiği diğer bir kıta ise Afrika olmuştur. Mali devlet başkanı Modibo Keita 19 Kasım 1968'de gerçekleştirilen askeri darbe neticesinde görevinden alınmış ve böylece ABD bir yıl içerisinde dünyanın birçok yerinde güç kaybetmiş ve yenilmez olduğu algısı kısa sürede yok olmuştur.⁵⁹

Dış politikada tüm bu gelişmeler meydana gelirken öte yandan ABD'de de iç sorunlar da ortaya çıkmıştı. Amerikan toplumunda eşitsizlik ve ırkçılık meselesinin gündemi meşgul ettiği bir dönemde Martin Luther King'in 4 Nisan 1968'de James Earl Ray tarafından öldürülmesiyle ülke çapında ırkçılık karşıtı gösteriler ortaya çıkmış ve ciddi şekilde iç savaş tehlikesi konuşulmaya başlanmıştı. Ardından 5 Haziran 1968'de Los Angeles'ta Robert Kennedy suikast neticesinde öldürmüştür.⁶⁰ Kennedy'nin öldürülmesi ABD'nin İsrail odaklı Ortadoğu politikasına yönelik tepkiden öte ABD'ye

⁵⁷ David C. Roth, *The American Reaction to the 1968 Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia*, (Yüksek Lisans Tezi, The Ohio State University, Haziran 2010), s. 22-29.

⁵⁸ CIA, *Central Intelligence Bulletin*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP79T00975A012000030001-4), 29 August 1968.

⁵⁹ Bruce Whitehouse, "The Force of Action: Legitimizing the Coup in Bamako, Mali" *Africa Spectrum*, 47/2-3, (2012), s. 93-110.

⁶⁰ Kimi iddialara göre, Robert Kennedy ülkeyi devralmak isteyen, Amerikan derin devleti tarafından öldürülmüştür. Lisa Pease, "Sirhan Sirhan and RFK Assassination: Part I: The Grand Illusion" *Probe*, 5/3, (1998)

hâkim olmaya çıkan gruplar arasında bir çatışmayı işaret etmekteydi. Tüm bu olumsuz gelişmeleri savaş karşıtı gösteriler izlemişti. Ülkenin batı yakasında Berkeley Üniversitesinde başlayan gösteriler doğu yakasında New York ve Columbia üniversitelerine yayılmıştı. Hatta Aralık 1968 gibi savaş karşıtı gösteriler Harvard'ta bile karşılık bulmuştu.⁶¹ Kissinger Harvard'ta başlayan savaş karşıtı gösterileri Nazi dönemi olaylarına benzetmiştir. Onun korkularını adeta uyandıran tüm bu gelişmeler onun dış politika uygulamalarına da yansımıştır.⁶²

Nixon başkan olarak seçildiğinde ve Ulusal Güvenlik Danışmanlığı görevini üstlendiğinde Jeremi Suri'nin de iddia ettiği gibi Kissinger kendi döneminin başlangıcındaydı. O, ABD'nin içeride ve dışarıda güç kaybettiğini görmekteydi ve Amerikan Yüzyıl'ını korumaya hatta yeniden inşa etmeye kararlıydı ve her ne kadar reddetse de Machiavelli tarzı dış politika uygulamalarını gündeme almaya hazırды⁶³ Böylece kendisini hem diplomasi ustası statüsüne hem de savaş suçlusu statüsüne taşıyacak süreç başlamıştır.. Öte yandan tartışmalı isim olsa da Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu dünyanın kaderini belirleyecek dönemde Kissinger'ın göreve gelmesi ABD açısından büyük şans olmuştur.⁶⁴

Görev yaptığı dönmede Amerikan dış politikasını beş ilke çerçevesinde yönlendirmeyi başarmıştı. Bu ilkeler aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Amerikan küresel egemenliğini güçlendirmek
- Büyük devletler ile çatışma yerine iş birliği politikalarını öne çıkarmak
- Uluslararası statükonun korumaya odaklanmak;

⁶¹ Harvard'ta Marksist Kasım Aksiyon Komitesi olarak adlandırılan bir grup emperyalist kurumlara yönelik saldırı faaliyetleri başlatmıştı. Kissinger'ın başkan yardımcısı olarak görev yaptığı CFIA bu saldırılardan nasibini almıştır. Merkezin duvarına asılan bir bildiri ile CFIA yöneticileri para ile tutulmuş katiller olarak nitelendirilmiştir. Kissinger ve meslektaşları, azınlık Amerikalıların refahı için, çoğunluk Amerikalıların kanlarını yazdıkları raporlar ile emen canavarlar olarak öne çıkarılmıştır. O tüm bu olan biteni Nazilerin başa geldiği döneme benzetmiştir. Howard J. Wiarda, *Harvard and the Weatherhead Center for International Affairs, Foreign Policy Research Center and Incubator of Presidential Advisors*, (New York: Lexington Books, 2010), s.39.

⁶² Colin Barker, "Some Reflections on Student Movements of the 1960s and Early 1970's" *Revista Crítica de Ciências Sociais*, (2008); Archie C. Epps III, "The Harvard Student Rebellion of 1969: Through Change and Through Storm" *Proceedings of the Massachusetts Historical Society Third Section*, (1995), s. 1-15

⁶³ 4 Kasım 1972'de Oriana Fallaci ile yaptığı mülakatta Kissinger kesinlikle Machiavelli'den etkilenmediğini kendi dünya görüşünü Spinoza ve Kant'ın şekillendirdiğini dile getirmiştir. Daha fazla bilgi için bakınız: Oriana Fallaci, *Interview with History*, (Boston: Houghton Mifflin Company, 1976); Edwin Curley "Kissinger, Spinoza, and Genghis Khan" *The Cambridge Companion to Spinoza, Cambridge Companions to Philosophy*, (Ed) D. Garrett, Cambridge: Cambridge University Press, 1995. s. 315.

⁶⁴ Schulzinger, *Henry Kissinger*, s. 1.

- Yenilikçi, yaratıcı ve proaktif dış politika anlayışını öne çıkarmak;
- Gizli operasyonlar ile rejim değişikliği gerçekleştirmek.⁶⁵

Kissinger'ın bu ilkeler çerçevesinde yönettiği Amerikan dış politikası ABD'nin geleneksel Soğuk Savaş politikasının kökten değişmesine neden olmuştur. Amerikan dış politikasını SSCB ile çatışma yerine uzlaşma düzlemine taşıyan Kissinger sadece Soğuk Savaş döneminin kaderini belirlemek ile kalmamış izlediği agresif ve gizli operasyonlara dayanan politikaları sayesinde ABD'ye yönelik 1970'li yıllarda anti emperyalist mücadeleyi alt etmeyi sağlayacak ortamı oluşturmuştur. Türkiye'ye yönelik stratejisini de şekillendiren bu yaklaşımı sayesinde Türkiye 1970-1980 yılları arasında anti-Amerikancılık ile mücadele alanı haline gelmiştir.

⁶⁵ Michael J. Brenner, "The Problem of Innovation and The Kissinger Nixon Foreign Policy" *International Studies Quarterly*, 17/3, (September 1973), s. 255–294; James P. Sewell, "Master Builder or Captain of the Dike ? Notes on the Leadership" *International Journal* 31/4, (1976), s. 648.

BÖLÜM 1: HENRY KISSINGER, AMERİKAN DIŞ POLİTİKASININ ENTELEKTÜEL MİMARİ

1.1. Çocukluk/Gençlik Yılları (1923-1943)

Heinz Alfred Kissinger 27 Mayıs 1923'te Fürth/Almanya'da dünyaya gelmiştir.⁶⁶ Doğduğu yıl Adolf Hitler Almanya'da yükselişe geçmişti.⁶⁷ Hitler'in popülaritesinin her geçen gün artması sayesinde 5 Mart 1933'te iktidara gelmiş ve böylece Heinz için hayatının en önemli dönüm noktalarından bir gerçekleşmiştir. O döneme kadar Almanya'yı terk etmeyi düşünmeyen Kissinger ailesi Almanya'dan göç etmeyi ilk kez gündeme almıştır. Hitler'in 15 Eylül 1935'te Nuremberg Yasa'sını imzalamasıyla Yahudilerin ikinci sınıf vatandaş durumunu düşmesi üzerine Kissinger ailesi bir süredir gündemlerinde olan Almanya'dan göç etme hususunda kesin karar almıştır.⁶⁸ Filistin ve ABD arasında kararsız kalan Kissinger ailesi bir takım görüşmeler ve değerlendirmeden sonra ABD'yi tercih etmiştir.⁶⁹ Almanya'dan göç etmek için resmi işlem sürecini başlatan Kissinger ailesi tüm işlemler tamamlandıktan sonra Almanya'yı 20 Ağustos 1938'de terk edebilmiştir.⁷⁰

Kissinger ilk olarak ailesiyle birlikte Londra'ya gitmiş ve ailesi orada yaklaşık on gün bekledikten sonra yolcu gemisiyle ABD'ye doğru yola çıkmıştır. Ardından yaklaşık beş gün süren yolculuktan sonra New York'a 5 Eylül 1938'de ulaşabilmiştir.⁷¹ Almanya yıllarını adeta geride bırakmak istercesine Heinz olan ismini Amerikan göçmenlik ofisine Henry olarak ibraz eden Kissinger, ilk olarak vakit kaybetmeden George Washington Lisesine kayıt olmuş ve bu okulda lise eğitimini başarıyla tamamlamıştır.⁷² Ardından üniversite eğitimi için City University of New York'a (CUNY) muhasebeci olmak için kaydını yaptırmış ve eğitimine başlamıştır. Üniversite eğitimi sırasında hem

⁶⁶ Suri, *Henry Kissinger*, 8; Isaacson, *Kissinger, A Biography*, s. 31.

⁶⁷ Jeffrey Gaab, "Hitler's Beer Hall Politics: A Reassessment based on New Historical Scholarship" *International Journal of Humanities and Social Science*, 1/20 (Aralık 2011), s. 36.

⁶⁸ Greig Bradsher, "The Nuremberg Laws, Archives Receives Original Nazi Documents that Legalized Persecution of Jews" *Proluge Magazine*, 42/4, (Winter 2010).

⁶⁹ Holocaust Encyclopedia, "Immigration to United States 1933-41", United States Holocaust Memorial Museum, erişim 16 Haziran 2019.

⁷⁰ <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/immigration-to-the-united-states-1933-41>

⁷¹ Tarihe *Kristal Gece* daha doğrusu *Kırık Camlar Gecesi* olarak geçen olaydan birkaç ay önce Almanya'yı Kissinger ailesinin terk etmesi kendileri adına büyük şans olmuştur. Daha fazla bilgi için bakınız: James M. Deem, *Kristallnacht, The Nazi Terror that Began the Holocaust*, (Berkeley: Enslow Publisher, 2012), s. 10.

⁷² Isaacson, *Kissinger, A Biography*, s. 52-53.

⁷³ Ferguson, *The Idealist*, s. 165.

okuyan hem de ailesine katkıda bulunmak adına çalışan Kissinger yaşadığı hayattan ve okuduğu bölüme yönelik ilgisini kısa sürede kaybetmiştir. Yaşadığı hayattan kurtulma şansı 27 Mart 1942’de Amerikan Senatosu tarafından çıkarılan *İkinci Savaş Yetkisi Yasası* sayesinde ortaya çıkmıştır.⁷³ Söz konusu yasa çerçevesinde düşman ülke vatandaşı göçmenlere askerlik yolunun açılmasıyla hiç tereddüt geçirmeden askerlik başvurusu yapmıştır. Askerlik fikri kendine her şeye rağmen soğuk gelse de böylece hayatında yeni bir dönem açılmıştır.⁷⁴

1.2. Askerlik Yılları (1943-1947)

Kissinger, sıkı fiziksel eğitim ve disiplin gerektirdiği için askerlik görevi için uygun olmadığını düşünmekteydi. Yine de onun bir Yahudi olarak Hitler’e karşı savaşmak istemesi dönemin şartları göz önüne alındığında gayet normaldi. Ayrıca askerlik kararı kendisi için kısa sürede bıktığı iş ve okul hayatından kaçmasını sağlayabilirdi. Tüm bunları göz önüne alarak askerlik başvurusu yapmış ve askerlik başvurusunun kabulünden sonra Şubat 1943 sonu gibi South Carolina eyaletindeki askeri birliğine, Camp Croft’a, giderek askeri birliğine teslim olmuştur. Askerliğin kendisine ilk yararını üç ay sonra ABD vatandaşlığı hakkı elde edince görmüştür. 19 Haziran 1943’te Amerikan vatandaşlığına geçen Kissinger Almanya’ya cepheye gidebilmek için 21 Eylül 1944 tarihine kadar beklemiştir.⁷⁵ Bekleme sürecinde kesinlikle asker olabilecek bir fiziki yapıya sahip olmadığını iyice keşfeden Kissinger cephede savaşmamak için ilk olarak Askeri Genel Yetenek Testine girmiştir.⁷⁶ Girdiği sınavda en yüksek notlardan birini alan Kissinger Lafayette Kolejinde Askeri Uzmanlık Eğitimi Programı kapsamında mühendislik eğitimi almaya başlamıştır.⁷⁷

Kısa bir süre içerisinde askerlik yapma kararının ne kadar doğru olduğunu görmüş olan Kissinger’in mühendis olma hayali söz konusu programın mali ve insani kaynak sorunu nedeniyle Savunma Bakanlığı tarafından Nisan 1944’te iptal edilmesiyle suya

⁷³ Türkçeye *İkinci Savaş Yetkisi*, *Second War Power Act* için bakınız: USG Publishing Office (GPO), “Second War Power Act, 1942“, erişim: 23 Haziran 2019.
<https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2009-title50/pdf/USCODE-2009-title50-app-secondwar.pdf>

⁷⁴ Ferguson *The Idealist*, 182; Schulzinger, *Doctor of Diplomacy*, s. 9.

⁷⁵ Ferguson, *The Idealist*, s. 182-183

⁷⁶ Nancy Thompson, “Enlisted Selection and Classification Tests: Precursors to the ASVAB”, (Air Force Personnel Center Strategic Research and Assessment HQ, Haziran 2007).

⁷⁷ Askeri Uzmanlık Eğitim Programı için bakınız: Louis E. Keefer, "Birth and Death of the Army Specialized Training Program." *Army History*, 33 (1995), 1-7. Richard M. Abrams, “The U.S. Military and Higher Education: A Brief History”, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, (Mart 1989), s. 15-28;

düşmüştür. Bu olumsuz gelişme kendisi adına hayal kırıklığı yaratsa da O, farklı fırsatları kaçırmamaya odaklanmış ve ilk açılan sınav olan askeri hekimlik sınavına da girmiştir. Bu sınavda da başarılı olan Kissinger'ın askerliğini hekim olarak geçirme hedefi mülakat sırasında elenmesinden dolayı suya düşmüştür. Elenmenin yarattığı üzüntü ve fiziki eğitimlerin ağırlığı nedeniyle bir ara askerliği yarım bırakmayı aklından geçirse de bu fikrini gerçekleştirmek adına herhangi bir adım atmamıştır.⁷⁸ Bir süre sonra asker olma fikrini kabullenen Kissinger askerlik hizmetini kendisi adına daha katlanabilir ve eğlenceli hale getirmek için hizmet içi konferanslara katılmaya özen göstermiştir. Hatta zaman içerisinde kendi çapında bir puanlama sistemi geliştirerek konferanslarda sunum yapan kişilere not vermeye başlamıştır.

Haziran 1944'te kendisi gibi Almanya kökenli bir subay olan Fritz G. A. Kraemer'in konuşmasını dinleyen Kissinger onun bilgi birikiminden ve belagatinden etkilenmiş ve hiç yapmadığı bir şeyi yaparak kendisine konferans sonunda ne kadar memnun olduğunu dile getiren bir bilgi notu vermiştir.⁷⁹ Bilgi notunu okuduktan sonra sıra dışı bir asker ile karşılaştığının farkına varan Kraemer, Kissinger ile yaklaşık yarım saatlik görüşme yapmış ve onun bilgi ve birikiminden oldukça etkilenmiştir. Kissinger'ı küçük Yahudi olarak tanımlayan Kraemer onu askerlik süresi boyunca desteklemiş ve kollamıştır.⁸⁰ Bu arada ikilinin tanıştığı dönemde 84. Piyade Birliği için sefer emri gelmiş ve Kissinger'ın Almanya'ya Amerikan askeri olarak dönme süreci başlamıştır.⁸¹

21 Eylül 1944'te başlayan gemi yolculuğu yaklaşık iki hafta sürmüştür. 02 Kasım 1944'te İngiliz Kanalı'nı geçerek Omaha Beach Normandiya'ya çıkan Kissinger ve arkadaşları hızlı bir şekilde savaş bölgesine Hollanda-Almanya sınırına transfer edilmiştir.⁸² Kissinger'ın ön cephede savaşmasını önlemek adına Kraemer onu General Alexander R. Bolling'in çevirmeni-şoförü olarak görevlendirmiştir. Belki de bu sayede hayatta kalabilen Kissinger Mart 1945'te yine Kraemer tarafından askeri istihbarat birimi Karşı İstihbarat Birimi'ne (CIC) transfer edilmiş ve bu sayede hiç beklemediği bir zamanda subay olmuş ve teğmen rütbesi almıştır. Akabinde yaklaşık 200.000 civarı nüfusa sahip olan Krefeld şehrinin başına idari-askeri amir olarak atanmıştır. Bu görevi

⁷⁸ Ferguson, *The Idealist*, s. 86-92.

⁷⁹ Isaacson, Kissinger, A Biography, s. 71.

⁸⁰ Thomas Adam (Ed.), "Germany and the Americas, Culture, Politics and History: A Multidisciplinary Encyclopedia", Volume I, (Santa Barbara CA: ABC Clío, 2005), s. 628-629.

⁸¹ 84. Piyade Birliğinin II. Dünya Savaşı serüveni için bakınız: CMH, "Order of Battle of the US Army-WWII – ETO 84th Infantry Division", US Army Center of Military History, erişim 01 July 2019. <https://history.army.mil/documents/ETO-OB/84ID-ETO.htm>

⁸² Ferguson, *The Idealist*, s. 208-213

sırasında kısa sürede idari ve beledi hizmetleri işler haline getiren Kissinger dost edindiği eski Gestapo üyesi bir asker sayesinde kimliklerini gizleyen Gestapo üyesi askerleri ve polisleri ifşa etmeyi başarmıştır.⁸³

Bu başarısı nedeniyle Amerikan ordusu Kissinger'ı Bronz Yıldız Madalya ödüllendirmiştir.⁸⁴ Onun iki yıllık süre içerisinde ciddi başarılar elde etmesini gören Kraemer yine beklenmedik bir adım atarak Kissinger'ı kurucusu olduğu Avrupa İstihbarat Komutanlığı Okuluna öğretim görevlisi olarak atamıştır.⁸⁵ Söz konusu okulda yaklaşık olarak on ay öğretim görevlisi olarak çalışan Kissinger Temmuz 1947'de askerlik görevini tamamladıktan sonra Amerikalı kimliğini özümsemiş bir şekilde ABD'ye geri dönmüştür.⁸⁶ Geri döner dönmez Kraemer'in tavsiyelerini dikkate alarak Columbia, Princeton ve Harvard gibi prestijli üniversitelere başvurmuş ve Harvard Üniversitesi'nden kabul almıştır.⁸⁷

1.3. Akademik Kariyer Dönemi (1947-1954)

Kissinger'ın Harvard'ta okumaya başlaması kendisi adına büyük bir adım olmuştur. Harvard'ta lisans eğitiminin ilk yılında zorunlu dersleri almış ve bütün derslerini A notu ile tamamlamıştır. Bu sayede yeni danışmanını seçme hakkına sahip olmuştur ama ilk olarak hangi bölümü okumak istediğine karar vermesi gerekmektedir. Tarih, kamu yönetimi ve kimya bölümleri arasında kalan Kissinger ilk olarak yine Alman kökenli bir akademisyen olan Carl Joachim Friederich ile görüşmüş ve bu görüşmeden sonra Kimya bölümünden vazgeçmiştir. Ardından Kraemer ile yaptığı istişare neticesinde Kamu Yönetimi bölümünü seçmiştir.⁸⁸

⁸³ Gestpo için bakınız: Matt Loughlin, "Is the Gestapo Everywhere? The Origins of the Modern Perception of the Secret Police of the Third Reich," *Legacy*, 11/1, (2011), s. 50-58; George C. Browder, *Hitler's Enforcers The Gestapo And The SS Security Service In The Nazi Revolution*, (Oxford: Oxford University Press, 1996), 3-9; Isaacson, *Kissinger A Biography*, s. 79-81.

⁸⁴ David Milne, *World Making, The Art and Science of American Diplomacy*, (New York: Farrar Straus and Giroux, 2015), s. 334.

⁸⁵ Gladio yapılanmasının merkezinde eğitmen olarak görev alan Kissinger bu okulda ilk kez dış politikaya ilgi duymaya başlamıştır. Landau, *Kissinger*, s.21; Robert Zubrin, "The Training of Agent Influence", *Executive Intelligence Review*, 9/21, (01 Haziran 1982), s. 29.

⁸⁶ The Bush Center, "Forum on Leadership 2019: The New World Order" April 11, 2019, erişim: 13 Temmuz 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=SnJVb5JnPZs>

⁸⁷ 1947 sonbaharında, Harvard Üniversitesi savaştan dönen gazilere kapısını açmıştı. Harvard'a bu dönem de başvuran ve kabul alan toplam 1588 öğrencinin dörtte üçü savaş gazisiydi. Isaacson, *Kissinger A Biography*, s. 91-93.

⁸⁸ Friederich hakkında bilgi için bakınız: Joseph F. Khan, "Political Scholar, Professor Carl Friedrich Dies At 83", *The Harvard Crimson*, 21 Eylül 1984, erişim: 10 Haziran 2019. <https://www.thecrimson.com/article/1984/9/21/political-scholar-professor-carl-friedrich-dies/>

Bölüm tercihinden sonra tez danışmanı tercihi Harvard'ta fenomen bir isim olarak tanınan Profesör Dr. William Yandell Elliott olmuştur.⁸⁹ Kendi şahsına münhasır bir kişiliğe sahip olan Elliot seçtiği öğrencilerine yirmi beş kitaptan oluşan okuma listesi vermekle meşhur bir isimdi. Kissinger'a da yirmi beş kitaptan oluşan bir kitap listesi vermiş ve bu kitapları kullanarak Immanuel Kant tarafından kavramsallaştırılan tam akıl ve pratik akıl kavramlarına yönelik eleştirel bir ödev hazırlamasını istemiştir. Kissinger zaman kaybetmeden ödevi hazırlamak için çalışmalara başlamış ve tüm yaz tatilini ödevi üzerinde çalışarak geçirmiş ve okul açılır açılmaz da hazırladığı ödevini Elliot'a teslim etmiştir. Ödevin içeriği yanı sıra Kissinger zekasından, çalışkanlığından ve azminden etkilenen Elliot, danışman olmayı kabul etmiş ve ona üniversite hayatı sürecinde ve sonrasında hep destek vermiştir.⁹⁰

Lisans eğitimi boyunca sadece eğitimine odaklanan Kissinger söz konusu ödevini daha sonra Elliot'un yönlendirmesiyle bitirme tezi haline getirmiş ve teslim etmiştir. İçeriği oldukça etkileyici olan tezi, yazım ve alıntılama hatalarına rağmen en yüksek not olan Summa Grade ile ödüllendirilmiştir.⁹¹ Sıra dışı ve başarılı bir öğrenci olan Kissinger'ın Harvard'a yönelik beklentisi oldukça yüksekti. Mezuniyet sonrası Harvard'ta akademisyen olarak göreve başlamayı umsa da söz konusu hayli gerçekleşmemiştir. Bu nedenle hayal kırıklığı yaşayan Kissinger, Harvard'tan uzaklaşmak için Oxford Üniversitesinde doktora eğitimine devam etmek istemiş ancak bu isteğinden kendisini Elliot ve Kraemer vaz geçirmiş ve onu kamu yönetimi bölümünde doktora eğitimi alması için teşvik etmişlerdir.⁹²

Kissinger savaş sonrası ABD'ye döndüğünde askerlik görevini yani CIC üyesi olarak istihbarat subayı olma görevini yarı zamanlı devam ettirmişti. Lisan eğitimi sırasında 1949'da evlendiği için tam zamanlı bir işe ihtiyaç duymuştur. Kraemer'in referansıylar

⁸⁹ Elliot hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Stanley Ezrol, "How the Lost Corp Subverts the American Intellectual Tradition", *Fidelio*, 11/1-2, (Winter Spring 2002), s. 15-56.

⁹⁰ Isaacson, *Kissinger A Biography*, s. 98-107.

⁹¹ Tarihi Anlamı (The Meaning of History) başlıklı tezi hem nicelik hem de nitelik olarak göze çarpmaktadır. İlk olarak 1636 yılında kurulan Harvard Üniversitesi tarihinde 1950 yılına kadar hiçbir öğrenci bu kadar uzun bir bitirme tezi sunmamıştı. Tez toplam 383 sayfadan oluşmaktaydı. Kissinger bu çalışmasında önemli felsefi konulardan birini ele almıştır. Tarihsel determinizm karşıtı yaklaşımıyla tarihsel vakıaların özgür irade ile şekillendiğini iddia etmiştir. Tezinde Immanuel Kant, Oswald Spengler ve Arnold Toynbee üçlüsünü karşılaştıran ve bunu yaparken de Descartes, Dostoyevski, Hegel, Hume, Sokrates ve Spinoza gibi düşünürlerin ve teorisyenlerin görüşlerine atıfta bulunan Kissinger bu tezinde siyasi düşüncesinin temelini ortaya koymuştur. Henry A. Kissinger, *The Meaning of History: Reflections on Spengler, Toynbee and Kant*, (Lisans Bitirme Tezi, Harvard University, 1950), 6; Ferguson, *The Idealist*, 339-341, Cleva, *Henry Kissinger*, s. 31-32.

⁹² Ferguson, *The Idealist*, s. 390-391.

Amerikan ordusunda aslında teknik bir birim olan Operasyon Araştırma Ofisi'nde (ORO) tam zamanlı çalışmaya başlamıştır.⁹³ Görev kapsamında ilk olarak 1951 yılında Japonya'da⁹⁴ ve daha sonra 1952 yılında Almanya'da⁹⁵ görev yapan Kissinger anti-Amerikancılığı ABD küresel egemenliğinin önündeki en önemli engellerden biri olduğunu tespit etmiştir. Bu bağlamda Almanya görevi sırasında anti-Amerikancılık ile mücadele adına Uluslararası Seminerler Programını oluşturmuş ve değerlendirmesi için Elliot'a sunmuştur.⁹⁶

Elliot tarafından harika bir fikir olarak nitelendirilen program CIA desteği ile Harvard Yaz Okulu bünyesinde hayata geçirilmiştir.⁹⁷ 1969 yılına kadar başarı ile yürütülen program Amerikan dış politikasına ciddi katkıda bulunmuştur.⁹⁸ Henüz doktora öğrencisi iken başlattığı bu program sayesinde bir çok önemli isim ile tanışma fırsatı elde eden Kissinger, bu isimlere ülkelerine geri döndüklerinde destek vermeyi ihmal etmemiştir.⁹⁹ Bu sayede bir kısmı kendi ülkelerinde önemli görevlere gelmiştir. Bu isimler arasında yer alan kimileri başbakan ve başkan düzeyinde görev yapmıştır.¹⁰⁰ Kissinger'ın anti Amerikancılık ile savaşı sadece bu program ile sınırlı kalmamıştır. Uluslararası Seminerler Programına destek olması adına *Confluence* isimli dergiyi çıkarmış ve söz konusu dergiyi Ford ve Rockefeller vakıflarının desteği ile yayın

⁹³ Charles R. Shrader "History of Operations Research in the United States Army Cilt I", United States Army, (Washington, D.C., 2006).

⁹⁴ C. Darwin Stolenbach; "Henry A. Kissinger, Civil Affairs in Korea 1950-51", (ORO 1952) erişim: 12 Mart 2019. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/896871.pdf>

⁹⁵ Nick Thimmesch, "The Iron Mentor, Why Even Henry Kissinger Needs Dr. Fritz Kraemer" The Washington Post, 2 Mart 1975. erişim 10 Mart 2019. <http://www.maebrussell.com/Articles%20and%20Notes/Kraemer%20-%20Iron%20Mentor.html>

⁹⁶ Parmar İnderjet, "Challenging elite Anti-Americanism in the Cold War: American foundations, Kissinger's Harvard seminar and the Salzburg seminar in American Studies", *Traverse*, 1,(2006), s. 118.

⁹⁷ David H. Price, *Cold War Anthropology the CIA, the Pentagon and the Growth of Dual Use of Anthropology*, (Durham: Duke University Press, 2016), s. 104.

⁹⁸ Kissinger'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı olmasıyla birlikte programın CIA tarafından desteklendiğinin ifşa olması ve 1968 yılında sol öğrenci hareketlerinin Harvard'ta bile etkin olması nedeniyle program bitirilmiştir. İnderjet, "Challenging Elite" s. 121-123.

⁹⁹ Bir doktora öğrencisi olarak Kissinger'ın o dönemde CIA bağlantısı için bakınız: CIA, *Letter to Henry A. Kissinger from Allen W. Dulles*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP80R01731R003100050043-0), December 05, 1951.

¹⁰⁰ Örneğin Japonya'dan Yasuhiro Nakasone (1953), Fransa'dan Valery Giscard d'Estaing (1955), İsrail'den Yigal Allon (1958), Türkiye'den Bülent Ecevit (1957), Belçika'dan Leo Tindemans (1962) ve Malezya'dan Mahathir Bin Mohammad (1968) ülkelerinde başkan ve başbakan düzeyinde görev almıştır. Dale Carter, Robin Clifton, *War and Cold War in American Foreign Policy 1942-1962*, (New York: Palgrave Macmillan, 2002), s 105.

hayatına sokmuştur. Bu dergi o dönemde büyük ilgi görmüş hatta dönemin ünlü akademisyenleri dergiye makale göndermek için adeta yarışmıştır.¹⁰¹

Bir doktora öğrencisi olarak Amerikan dış politikasına katkısı büyük olan Kissinger'ın geleceği doğal olarak parlak olmuştur. Anti-Amerikancılık ile savaşmayı ciddi bir görev olarak gören Kissinger, aynı zamanda doktorası üzerinde çalışmayı ihmal etmemiştir. Hayli zaman alıcı faaliyetlerine rağmen kısa bir sürede doktorasını başarıyla tamamlamış olan Kissinger *Bariş, Meşruiyet ve Denge (Castlereagh ve Metternich'in Devlet Adamlığı Üzerine Bir Çalışma)* başlıklı doktora tezini 1954 yılında tamamlayarak teslim etmiştir.¹⁰² Yılın en başarılı tezi olarak kabul edilen tezi Senatör Charles Ödülü'ne layık görülmüştür.¹⁰³ Fakat, tezinin içeriği hiç ummadığı bir şekilde ona Harvard kapısını kapatmıştır. Kendisine on dokuzuncu yüzyıl tarihçisi etiketinin yapııştırılmasına neden olan söz konusu tezi yüzünden kısa süreli bunalım yaşayan Kissinger, Harvard'ta kalmaya karar vermiş ve bu doğrultuda post doktora eğitimi için Rockefeller Vakfı'na başvurmuştur.¹⁰⁴

1.4. Nükleer Savaş Uzmanlığı Dönemi (1955-1960)

Harvard'ta post doktora eğitimi sayesinde kalmayı başarabilmiş Kissinger şans bir kez daha ayağına kadar hiç beklenmedik bir anda gelmiştir. Okuldan arkadaşı Arthur Schlesinger kampüste karşılaştığı Kissinger'a Topyekûn Misilleme Doktrini eleştirisi içeren bir makale taslağını eleştirel gözle okuması için vermiştir.¹⁰⁵ Makaleyi inceleyen

¹⁰¹ McGeorge Bundy, Reinhold Niebuhr, John Crowe Ransom, Raymond Aron, Arthur Schlesinger, Jr., Czeslaw Milosz, Hans Morgenthau, Paul Nitze, ve Denis Healey gibi isimlerin bir kısmıyla dergi sayesinde tanıştı. Isaacson, *Kissinger A Biography*, s. 122-123

¹⁰² Kissinger'ın doktora tezi üzerine yapılmış bir çalışma için bakınız: Lauren Moseley, *The Search for Purpose: Henry Kissinger's Early Philosophy and American Foreign Policy*, (Yüksek Lisans Tezi, Brandeis University, August 2010).

¹⁰³ Orijinal adı *Peace, Legitimacy, and the Equilibrium (A Study of the Statesmanship of Castlereagh and Metternich)* olan bu tezon dokuzuncu yüzyıl diplomasi tarihini ele alan önemli bir çalışma olarak tarihe geçmiştir. Avrupa tarihini ele alan bu çalışması, Napolyon Çağı sonrası, yeni dünya düzeni kurmak için bir araya gelen Klemens von Metternich ve Viscount Castlereagh ikilisinin çabalarını ele almaktaydı. Kissinger, tezinde Metternich'i adeta yüceltmisti. Onu 1815-1914 yılları arası süren yeni dünya düzeninin kurucusu olarak öne çıkarmıştı. Her ne kadar on dokuzuncu yüzyıl döneminde yer alan bir konu olsa da tezi Hitler sonrası dönemde, yeni dünya düzeni kurmak isteyen ABD'yi de ilgilendirmekteydi. Robert D. Kaplan, "Kissinger, Metternich, and Realism" *Atlantic Monthly*, 283/6 (June 1999), s. 72-82.

¹⁰⁴ Söz konusu vakıf Kissinger'a 3.050 dolarlık araştırma fonu kendisine tahsis etmiştir Henry A. Kissinger, *A World Restored Metternich Castlereagh and the Problem of Peace 1812-22*, (Houghton Mifflin Company, Boston, 1957); Isaacson, *Kissinger A Biography*, s. 137.

¹⁰⁵ George Packer, "A historian in Camelot" *The New York Times*, 20 Aralık 2013, erişim: 19 Mayıs 2019, <https://www.nytimes.com/2013/12/22/books/review/the-letters-of-arthur-schlesinger-jr.html> Topyekûn Misilleme Doktrini için bakınız: Samuel F. Wells, "The Origins of Massive Retaliation", *Political Science Quarterly*, 96/1 (Spring 1981), s. 31-52.

ve adeta baştan sona yeniden yazan Kissinger'dan makaleyi teslim alan Schlesinger beklenmedik bir adım atarak makaleyi Kissinger adına *Foreign Affairs* dergisine göndermiştir.¹⁰⁶ Böylece Kissinger'ın makalesi bu dergisinin Nisan 1955 sayısında yer bulmuştur.¹⁰⁷ Schlesinger'in yaptığı bu iyiliğin getirisi muazzam olmuştur. Kissinger onun referansı ile *Foreign Affairs* editörü Armstrong Hamilton Fish ile görüşmüş ve bu görüşmede Fish onu Council on Foreign Relations (CFR) bünyesinde halihazırda yürütülen Nükleer Çalışma Grubu çalıştay moderatörü olarak işe almıştır.¹⁰⁸

Bu görevi sırasında Kissinger kariyerine büyük katkılarda bulunacak olan Nelson Rockefeller ile çalışma fırsatı elde etmiştir. Moderatörlük görevinin bitiminde çalıştay sırasında topladığı bilgileri derleyerek *Nükleer Silahlar ve Dış Politika* isimli kitabı yazmıştır.¹⁰⁹ 26 Haziran 1957'de raflarda yer bulan bu kitap sayesinde Kissinger kısa zamanda ABD'nin en tanınan isimleri arasına girmiştir. Söz konusu kitabı tam on dört hafta boyunca en çok satanlar listesinin başında kalmış ve çok kısa sürede yetmiş bin üstü satış rakamına ulaşmıştır. Kitabın bu kadar satılmasında birkaç unsur belirleyici olmuştur. Bu unsurlar aşağıdaki gibidir:

- Eisenhower hükümetine duyulan tepkinin arttığı bir dönemde basılmış olması;
- Çoğunluğu liberal ve demokratlardan oluşan bazı etkin isimlerin muhalif olmak adına kitabı övmesi;
- Kissinger'ın parlatılması için Nelson Rockefeller'ın devreye girmesi;¹¹⁰
- SSCB'nin nükleer silahlanma yarışında tam o dönemde ABD'nin önüne geçmesini sağlayacak bilgi, birikim ve teknolojiye ulaştığı haberlerinin gündemi belirlemesi.¹¹¹

¹⁰⁶ Topyekûn Misilleme için bakınız: Zbigniew Zielonka, "Nuclear Weapons In The Strategies Of The United States And NATO Strategy Of Massive Retaliation And Flexible Response", *Journal of Science of the Military Academy of Land Forces*, 48/3, (2016), s. 71-79

¹⁰⁷ Henry A. Kissinger, "Military Policy and the Defense of the Grey Areas", *Foreign Affairs*, April 1955, erişim 11 Haziran 2019. <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1955-04-01/military-policy-and-defense-grey-areas>.

¹⁰⁸ Ferguson, *The Idealist*, s. 511-512.

¹⁰⁹ Daha fazla bilgi için bakınız: Abraham R. Wagner, *Henry Kissinger A Pragmatic Statesman in a Hostile Times*, (New York: Routledge, 2019).

¹¹⁰ Nelson Rockefeller'ın yaşamı için bakınız: Cary Reich, *The Life of Nelson A. Rockefeller: Worlds to Conquer, 1908, 1958*, (New York: Doubleday 1996).

¹¹¹ Kenneth Osgood, *Total Cold War: Eisenhower's Secret Propaganda Battle at Home and Abroad*. (Lawrence: University Press of Kansas, 2006), s. 336.

Amerikan toplumunun korkularını adeta kaşıyan bu kitabıyla Kissinger modern silah sistemlerinin yok edici gücünü örneklerle ortaya koymuştur. Felaketin boyutunun tam olarak anlaşılması adına verdiği rakamlar kamuoyunda büyük yankı yaratırken ortaya koyduğu resim aynı zamanda ABD'nin nükleer silah korkusunu da şekillendirmiştir.¹¹² Bu kitabı sayesinde üzerine yapışan on dokuzuncu yüzyıl tarihçisi etiketini tamamıyla söküp atabilmiş ve kamuoyu onu nükleer savaş uzmanı olarak tanımıştır. Kissinger aslında içeriği çok tartışmalı ve argümanı kolaylıkla çürütülebilecek bir kitap yazmıştı.

Bu kitabı, yukarıda da belirtildiği üzere, dönemin en önemli endişesine parmak bastığı için değil Nelson Rockefeller istediği için öne çıkmıştır. Onun sayesinde kısa sürede basının ilgi odağına girmeyi başarmıştı. Öyle ki *New York Times* kitabını beklenmedik bir şekilde manşete taşımıştır. Gazetenin Washington muhabiri Russel Baker Başkan Eisenhower ve kabinesinin kısıtlı savaş teorisini gündeme alıp üzerinde değerlendirme yaptıklarına dair haber yaparak Kissinger'ı medyanın aranan ismi yapmıştır.¹¹³ Benzer şekilde *Time* onun ortaya koyduğu üçüncü dünya ülkelerinde kısıtlı nükleer savaş teorisinin Eisenhower tarafından değerlendirilmeye alındığına dair haber yapmıştır. Tabi ki kitabına ciddi eleştiriler de gelmiştir. James E. King, Kissinger'ın teorisini ahlaki değerlerden yoksun bulduğunu, lakin realist ve dönemin değerlerine uygun bir yaklaşıma sahip olduğunu iddia etmiştir.¹¹⁴

Medya yıldızı haline gelen Kissinger'a Harvard'ın kapısı da kolaylıkla açılmıştır. Nisan 1957'de Fen Edebiyat Fakültesi Dekanı McGeorge Bundy kendisine dört yıl süre ile Center for International Affairs (CFIA) müdür yardımcılığı görevi teklifi yapmış ve Kissinger tereddüt geçirmeden teklifi kabul etmiştir. Aslında bu teklifi kabul etmesi hatalıydı zira o dönemde kendisi birkaç işi bir arada yürütmekteydi. Son dönemde Nelson Rockefeller'ın teklifiyle Kissinger, Rockefeller Kardeşler Vakfı tarafından finanse edilen Özel Çalışmalar Projesi için çalışmaktaydı. Bu proje tek başına zamanın

¹¹² Olası nükleer savaş sırasında elli Amerikan şehrinin hedef olabileceğini ve bu durumda yirmi milyon civarı insanın ölebileceğini; yirmi beş milyon civarı insanın yaralanacağını ve sonrasında bu yaralılardan on milyonun ise sonradan öleceğini ve daha kötüsü yaklaşık on milyonun da radyoaktif serpintiden dolayı daimî olarak hasta kalacağını iddia etmiştir. Nina Tannenwald, *The Nuclear Taboo The United States and the Non-Use of Nuclear Weapons Since 1945*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), s. 192.

¹¹³ Russell Baker, "U.S. Reconsidering Small-War Theory," *New York Times*, 11 Ağustos 1957, erişim 12 Mart 2019.
<https://www.nytimes.com/1957/08/11/archives/us-reconsidering-smallwar-theory-us-reconsiders-smallwar-idea.html>

¹¹⁴ Ferguson, *The Idealist*, s. 720.

önemli bir kısmını almaktaydı.¹¹⁵ Üstelik O, aynı dönem içinde Pennsylvania Üniversitesinin Foreign Policy Research Institute (FPRI) tarafından gelen teklifi de kabul etmişti. Bu iki görevine ek olarak Carnegie Cooperation içinde çalışmaktaydı. Dolayısıyla CFIA ile ilgilenememiş hatta kendisi için ayrılan odasını bile kullanmamıştır.¹¹⁶

Kissinger'ın görevini ihmal etmesi CFIA bünyesinde önemli projeler imza atmak isteyen CFIA Müdürü Robert Bowie ile arasını açmıştır. Bowie'nin giderek artan tepkisini ciddiye almayan Kissinger böylece kendi kaderini çizmiştir.¹¹⁷ İkili arasındaki artan gerilimi gören ve Kissinger'ı atadığı için pişman olan Bundy, onu görevinden azledemediği için ona karşı tepkisini içinde tutmak ile birlikte Kissinger'a karşı görüşü tamamen değişmiştir. Buna rağmen Bundy, ikili arasındaki sorunu aşmak için 1957-1958 dönemi için her ikisinin üzerindeki ders yükünü kaldırmıştır.¹¹⁸ Fakat bu jest ikili arasındaki çatışmayı durdurmaya yetmemiştir. Harvard kariyerine biraz kötü başlasa da Kissinger Temmuz 1959'da Harvard'ta hayal ettiği kalıcı kadroya yine Rockefeller desteği sayesinde ulaşmıştır. Böylece hayatına bir akademisyen olarak devam etme şansını elde etmişti ancak onun hedefi çoktan değişmişti. Yeni hedefi üst düzey bürokrat olarak devam etmektir.¹¹⁹

1.5. Siyasete Adım Dönemi (1960-1969)

Kissinger siyasete adım atmak için uzun zamandır ihmal ettiği CFIA için çalışmalar üretmeye karar vermiştir. Lakin Amerikan dış politikasını yöneten ekibin içerisinde yer almak için O, daha önce davet edildiği ancak meşguliyetlerden dolayı katılamadığı Harvard-MIT Silah Kontrol Grubu çalışmalarına katılmaya öncelik vermiştir.¹²⁰ Harvard-MIT Silah kontrol gurubu, John F. Kennedy'e daha doğrusu Demokrat Parti'ye yakın önemli akademisyenler, askerler ve bürokratlardan oluşmaktaydı. O, her ne kadar Eisenhower karşıtı görünse de tarafsız bir akademisyen olarak tanınmaktaydı. Kennedy'nin kabinesini söz konusu grubun üyeleri arasından seçeceğini bilen Kissinger bu grubun toplantılarına katılarak kendisini göstermeyi hedeflemişti. Bu doğrultuda

¹¹⁵ Rockefeller Brothers Fund, "The Special Studies Project" erişim: 27 Haziran 2019.
<https://www.rbf.org/75/special-studies-project>

¹¹⁶ Robert Dallek, *Nixon and Kissinger: Partners in Power*, (Harper Collins E-Books 2007), s. 50

¹¹⁷ Landau, Kissinger, s. 78-79.

¹¹⁸ David C Atkinson, *In Theory and in Practice: Harvard's Center for International Affairs*, s. 1958-1983, (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007).

Ferguson, *The Idealist*, s. 580-584.

¹¹⁹ Ferguson, *The Idealist*, s. 585-587

¹²⁰ Isaacson, *Kissinger A Biography*, s. 230-234.

Kennedy’i etkilemek için silahsızlanma ve diplomasinin önemini vurgulayan makalelerinden yola çıkarak *The Necessity for Choice: Prospects of American Foreign Policy* isimli kitabını kısa süre içerisinde yayınlamıştır. Bu sefer de kitabı CFIA bünyesinde bastırmadığı için Bundy kendisine içerlemiştir.¹²¹

Kissinger, Bowie ile yaşadığı sorunda onu çok fazla önemsememişti ama Kennedy’inin en iyi arkadaşı olan Bundy ile arasının kötü olmasını önemsemek zorundaydı. Onunla yaşadığı sorunların nelere mal olabileceğini yakın bir zaman içerisinde görecekti. Ulusal Güvenlik Konseyi Danışmanı olarak atanan Bundy, Kissinger’ı yardımcısı olarak önermek isteyen Kennedy’i söz konusu fikrinden vazgeçirmiştir. Böylece Kissinger, Bundy ile arasını iyi tutmamasının cezasını çekmeye başlamıştır. Buna rağmen O, Kissinger ile problem yaşamamak adına kendi biriminde ona yarı zamanlı danışmanlık görevi teklif etmiştir. Kissinger beklentisinden uzak bu teklifi birkaç gün düşündükten sonra kabul etmiştir. Söz konusu görevi Kennedy ile birebir görüşme şansı elde edebileceği ve zamanla ilerleyebileceği öngörüsü nedeniyle kabul etmişti. Görevi devralır almaz Kissinger, Kennedy’nin en sevdiği isimlerden biri olan Schlesinger üzerinden Kennedy’e ulaşma girişimde bulunmuş ancak Kennedy, ona yine de randevu vermemiştir. Kendisine aktif görev verilmeyince sabrı tükenen Kissinger, Şubat 1961’de başladığı danışmanlık görevinden 03 Kasım 1961’de istifa etmiştir.¹²²

İstifasından hemen sonra Rockefeller için tam zamanlı danışman olarak çalışmaya başlayan Kissinger, Mart 1962 itibarıyla Nelson Rockefeller’ın hem iç hem dış politika stratejilerini yönlendirme görevini üstlenmiştir.¹²³ Bu görevi dışında 1960-1969 yılları arası sadece Vietnam Savaşı’nı sona erdirmeye yönelik gizli barış görüşmelerinde yer almıştır. Amerikan dış politikasını yönlendiren ekip içerisinde aktif olarak yer almayı arzu etse de devamlı olarak olan biteni dışarıdan izlemek zorunda kalmıştır. Örneğin Küba Füze Krizi sırasında sıradan bir vatandaş gibi dışarıdan her şeyi izlemek kendisini üzmüş ve bu nedenle kriz sonrası Kennedy’e muhalefet etmeye başlamıştır. Onu ülkeyi Beyaz Saray’dan yönetmek, bakanlıkları zayıflatmak ve müttefik ülkelere ihanet

¹²¹ ABD Başkanlık seçiminden birkaç hafta sonra basılan söz konusu kitabı kimileri tarafından Kissinger’ın Kennedy’e yaptığı iş başvurusu olarak görülmüştür. Henry A. Kissinger, *The Necessity for Choice: Prospects of American Foreign Policy*, (New York: Harper & Brothers, 1961).

¹²² Alexander Sergunin, “John F. Kennedy’s Decision-Making on the Berlin Crisis of 1961” *Review of History and Political Science*, 2/1, (March 2014), 01–27; Ferguson, *The Idealist*, s. 725.

¹²³ Ferguson, *The Idealist*, s. 728-732.

etmekle suçlamıştır. Hatta eleştirilerinde daha da ileri giderek onun dış politikasını iskambilden kâğıt oluşturulmuş bir ev olarak tanımlamıştır.¹²⁴

Bu çıkışıyla adeta Kennedy ile bağlarını koparmış olan Kissinger, zaman kaybetmeden Rockefeller'ın seçim kampanyası için hazırlıklara odaklanmıştır. Tam da o sıralarda Kennedy'nin suikast ile öldürülmesi herkes gibi onu da şok etmiştir. Şoku kısa sürede atlatan Kissinger yeni dönem için planlamalara hemen başlamıştır. Ancak bu sefer Kennedy yerine yeni başkan adayı Lyndon B. Johnson vardı. Lakin Johnson savaş karşıtı seçim propagandası ile yola çıkmıştı. Bu yüzden Rockefeller'ın dış politika odaklı seçim kampanyası revize edilmiştir. O döneme kadar ABD tarihinin en şaşalı kampanyasını başlatan Johnson'ın hedefi ne olursa olsun başkanı olmaktı. Dolayısıyla tüm gücünü kampanyasına vermiştir. Bu yüzden Kissinger hayatında ilk kez ciddi anlamda iç siyasete yönelik çalışmalar gerçekleştirmek zorunda kalmıştır. Bireysel özgürlükler, eşitlik, eğitim, sağlık, istihdam, konut vb. konularda projeler üretilmesine odaklanmıştır. Buna rağmen onun çabaları Rockefeller'ın özel hayatından kaynaklanan skandal nedeniyle boşa gitmiştir. 3 Kasım 1964'te yapılan Başkanlık seçimini Kennedy'e duyulan sempatiyi oya çevirmeyi başaran Johnson kazanmış ve üst düzey görev için artık hiçbir şans kalmadığına inanan Kissinger, Harvard'ta geri dönmüştür.¹²⁵

1964-1968 yılları arasında Harvard'ta öğretim üyesi olarak çalışmalarına devam eden Kissinger tamamıyla Vietnam savaşına odaklanmıştır. 4 Ağustos 1965 tarihinde Harvard-MIT Silah Kontrol grubu ile gerçekleştirdiği çalışmada, Vietnam savaşı için gündem oluşturmayı ve savaşı sonlandırmak için çözüm üretmeyi hedeflemiştir.¹²⁶ Bu bağlamda 1965-1966 yılları arası iki defa Dışişleri Bakanı görevlisi olarak Vietnam'a gitmiştir. Ardından Haziran 1967-Ekim 1968 arası ABD ve Vietnam arasında gerçekleştirilen gizli görüşmede yer almıştır.

1968 yılı başıyla birlikte, ABD başkanlık seçimine yeniden odaklanmıştır.¹²⁷ Başkanlık seçimi için Nelson Rockefeller'ın tavsiyesiyle George Romney için çalışmaya hazırlandığı sırada onun hatalı seçim kampanyası nedeniyle başarısızlığa uğraması

¹²⁴ Ferguson, *The Idealist*, s. 800-802.

¹²⁵ Bu yarışı kaybetmesinin en önemli sebebi Rockefeller'ın yaşlı eşini boşayıp genç sevgilisi ile evlenmesiydi. Tutucu Cumhuriyetçi Parti tabanı Rockefeller'ı affetmemiştir. Theodore H. White, *The Making of President 1964*, (Harper Collins E-Books, 2010).

¹²⁶ Ferguson, *The Idealist*, s. 887-890.

¹²⁷ Gabor Foldessy, "The Vietnam War and Johnson Administration: The 1964 Presidential Election, the escalation of the War and the Consequences", *Bulletins of the Department of Modern and Contemporary History*, (2016), s. 229-240.

üzerimne üzerine Mart 1968’de Rockefeller’in yeniden aday olması gündeme gelmiştir. Fakat her şey için artık çok geçti ve kamuoyu yoklamalarına göre Nixon ciddi bir şekilde öne geçmişti. Dolayısıyla Kissinger, Nixon’ı desteklemeye karar vermiş ve 10 Eylül 1968’de Nixon’ın dış politika danışmanı olan Richard V. Allen ile görüşmüştür. Söz konusu görüşmede Kissinger, ABD ve Kuzey Vietnam arasında devam eden gizli barış görüşmelerinin içeriğini Allen ile paylaşmıştır.¹²⁸ Bu adımından sonra Kissinger, hiç beklenmedik bir adım atarak Demokrat Parti başkan adayı Hubert H. Humphrey ile görüşmüş ve bu sefer de Nixon’ı zor durumda bırakabilecek bilgi ve belgeleri onun ile paylaşmıştır.¹²⁹ Kissinger’ın çift taraflı oynama stratejisi ifşa olmadığı için işe yaramış ve 5 Kasım 1968’de yapılan Başkanlık seçimini kazanan Nixon, ona Ulusal Güvenlik Danışmanlığı görevini teklif etmiştir.¹³⁰

1.6. Ulusal Güvenlik Danışmanlığı (1969-1975)

Gayet pragmatist bir stratejiyle hedefine kavuşan Kissinger için 2 Aralık 1968 günü Kissinger için unutulmaz bir gün olmuştur. Aslında Nixon kendisine sadece Ulusal Güvenlik Danışmanlığı pozisyonunu önermiş; buna karşılık tarihte önce görülmemiş bir şekilde Kissinger kendi pozisyonunu ABD’nin iki numarasına taşıyacak adımları atmıştı. Hedefi, dış politikada zayıf olan Nixon’ı destekleyebilecek konumdan olmaktan çok Amerikan dış politikasını kontrol altına almaktı.¹³¹ Bu doğrultuda Kissinger, Ulusal Güvenlik Danışmanlığı pozisyonunu güçlendirmek adına bir reform paketini Nixon’a sunmuştur.¹³² Reform paketinin şekillenmesinde Kissinger’ın karakteri önemli rol oynamıştır.¹³³ Megaloman karakteriyle tıpkı Metternich gibi “masal yazmak için değil tarih yapmak için doğduğunu” düşünmekteydi ve yapısal reformlar ile kendisini

¹²⁸ Kissinger’ın Nixon’ı desteklemesi aslında beklenmedik bir durumdu. Çünkü her seferinde kendisini ne Cumhuriyetçi ne de Demokrat olarak gören Kissinger’ın ayrıca Nixon’a karşı büyük şüpheleri vardı. Nixon’ı başkan olamayacak bir aday olarak felaket görmekteydi. Barry Gewen, "Kissinger's Moral Example", *The National Interest*, April 17, 2017, erişim 17 Aralık 2018. <https://nationalinterest.org/feature/kissingers-moral-example-20225>

¹²⁹ Christopher Hitchens, *The Trail of Kissinger*, (Sydney: Allen & Unwin, 2012), s. 53-60.

¹³⁰ Hanhimaki, *The Flawed Architecture*, s. 20-22.

¹³¹ Joan Hoff, *Nixon Reconsidered*, (New York: Basic Books, 1994), s.154.

¹³² Anthony Wanis, "The National Security Council: Tool for Presidential Crisis Management", *Journal of Public and International Affairs*, 9/1, (1998), s. 105-106.

¹³³ Oldukça hırslı, çalışkan ve kontrolcü bir kişiliğe sahip Kissinger kendisine Metternich, Bismarck ve Churchill’i rol modeli olarak seçmiştir. Kissinger’ın üç hedefi vardı. Bu hedefleri onun vizyonunu temelini oluşturmaktaydı. Zira Kissinger Metternich gibi yeni dünya düzenini Amerikan yüzyılı ideali çerçevesinde kurmak Bismarck gibi özgür dünyayı ABD’nin liderliği altında birleştirmek ve Churchill gibi transatlantik ortaklık kurmayı hayal etmekteydi. Bu üç isim arasından Metternich’i kendisine daha yakın bulmaktaydı. Wolfgang Ischinger, "The World According to Kissinger" *The Foreign Affairs*, Mart/Nisan 2005, erişim 06 Haziran 2019. <https://www.foreignaffairs.com/reviews/2015-03-01/world-according-kissinger>

Nixon'ın yerine karar alacak mekanizmayı kurmuştur.¹³⁴ Özellikle çatışmaya ve yarışmaya dayalı geleneksel Amerikan dış politikasını değiştirmeye odaklanmıştır. Bu yaklaşımı nedeniyle büyük tepki görmüş ve hatta kimileri tarafından Sovyet etki casusu olmakla suçlanmıştır.¹³⁵ Her şeye rağmen Kissinger yolundan vaz geçmemiş ve attığı ilk adımlardan biri de anti-Amerikancılığı tüm dünyada azaltmaya yönelik stratejiler ortaya koymak olmuştur.¹³⁶

1.6.1. Ulusal Güvenlik Danışmanlığı Reformu

İkinci Dünya Savaşı sonrası yeni bir dünya düzeni kurmak için çalışmalara başlayan Truman'ın talebiyle Ulusal Güvenlik Yasası 18 Eylül 1947'de Senato tarafından yasalaştırılmış Savunma Bakanlığı, CIA ve Ulusal Güvenlik Konseyi bu yasa çerçevesinde oluşturulmuştur. Ulusal Güvenlik Konseyi'nin amacı Başkan'a ulusal ve küresel güvenlik tehditlerine karşı destek olmak ve kurumlar arası koordinasyonu sağlamak olarak belirlenmiştir.¹³⁷ İlk oluşturulan Ulusal Güvenlik Konseyi'nin üyeleri Başkan, Başkan Yardımcısı, Dışişleri Bakanı ve Savunma Bakanından oluşmaktaydı. Dış politika karar alma süreçlerinde etkin olması beklenen Ulusal Güvenlik Konseyi'ni Truman sadece danışma birimi olarak kullanmıştır.¹³⁸ Kendisinden sonra başkanlık seçimini kazanan Eisenhower asker kökenli bir başkan olduğu için Ulusal Güvenlik Konseyi'ni askeri bir kurum gibi yapılandırmıştır. Ayrıca kendisine destek olması için Ulusal Güvenlik Konseyi Asistanı pozisyonunu oluşturarak birimin başına Robert Cutler'ı atamıştır.¹³⁹

1960 yılında gerçekleştirilen seçimi kazanan Kennedy dış politikaya büyük ilgi gösteren bir başkandı. Bu nedenle Eisenhower'dan farklı olarak söz konusu konseyi daha etkin kılacak adımlar atmıştır. İlk olarak Ulusal Güvenlik Danışmanlığı pozisyonunu

¹³⁴ Jussi M. Hanhimäki, "An Elusive Grand Design, *Nixon in the World, American Foreign Policy 1969-1977*, Ed. Fredrik Logevall and Andrew Preston, (Oxford: Oxford University Press, 2008), s. 25; George Liska, *Beyond Kissinger: Ways of Conservative Statecraft*, (Baltimore: John Hopkins University Press, 1975).

¹³⁵ Lyndon H. LaRouche, "Henry A. Kissinger: Soviet Agent of Influence", *Executive Intelligence Review*, 11/14, (April 10, 1984), s. 52-56.

¹³⁶ Anti Amerikancılık için bakınız: Peter J. Katzenstein- Robert, O. Keohane (Ed.), *Anti Americanism in World Politics*, (Ithaca: Cornell University Press, 2007).

¹³⁷ James A. Nathan-Oliver James, *Foreign Policy Making and the American Political System*, (Baltimore, MD: Johns Hopkins UP, 1994), 3; Condoleezza. Rice, *No Higher Honor: A Memoir of My Years in Washington*, (New York: Crown, 2011), s. 12.

¹³⁸ Ivo Daalder-Mac Destler, *In the Shadow of the Oval Office: Profiles of the National Security Advisors and the Presidents They Served From JFK to George W. Bush*, (New York: Simon and Schuster, 2009), s. 4.

¹³⁹ Daalder-Destler, *In the Shadow*, s. 5.

oluşturmuş ve McGeorge Bundy’i Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak atamıştı. Hatta Kennedy neredeyse tüm kararlarını onun ile birlikte alarak uygulamıştır.¹⁴⁰ Kennedy döneminde Ulusal Güvenlik Konseyi devlet biriminden öte akademi gibiydi. Ulusal Güvenlik Danışmanı Başkanın geniş yetkili danışmanı gibi çalışmış ve Berlin ve Küba krizlerinde etkin rol almıştır. Tüm bunlara ilaveten dış politikaya yönelik planlama çalışmalarında da Ulusal Güvenlik Konseyi görev almaya başlamıştır.¹⁴¹ Buna karşılık Kennedy’inin dış politika kararlarını adeta kendi arkadaşlarıyla alması geleneksel devlet yönetimine alışkın birimlerde tepkiye yol açmıştır. Pentagon Kennedy’e karşı direnen birimlerin başında gelmekteydi. Kennedy’inin seçimi daha doğru Pentagon ile çatışması Domuzlar Körfezi Operasyonu’nu adeta bir skandala dönüştürmüştür.¹⁴² Söz konusu operasyonun istihbaratının Küba ile paylaşılmasının amacı Kennedy’i başarısızlığa uğratmak ve Ulusal Güvenlik Danışmanlığı pozisyonun lağvedilmesini sağlamaktır. Kendisine operasyon çekildiğinin farkında olan Kennedy geri adım atmamış ve bahse konu pozisyonu daha da güçlendirme yoluna gitmiştir. Böylece modern anlamda Ulusal Güvenlik Danışmanlığı pozisyonu doğmuştur.¹⁴³

Her ne kadar Johnson döneminde karar alma süreçlerinde Ulusal Güvenlik Danışmanlığı etkinliğini kaybetmiş olsa da Kissinger, bu pozisyonu güçlendirmek için adım atmış ve başkanlık seçiminden bir gün sonra, 6 Kasım 1968’de, yenden yapılandırma yönünde görüşünü içeren raporunu Nixon’a sunmuştur.¹⁴⁴ Ardından Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak atanır atanmaz Dışişleri Bakanlığı birimlerini izlemeleri için komiteler kurdurmuş ve yeni kurdurduğu Ulusal Güvenlik Konseyi Değerlendirme Grubu ile gündeme gelen dış politika meselelerine yönelik strateji üretmiştir. İlaveten dış politika ile ilgili olan tüm birimlerin Başkana direk ulaşmaları yerine kendisi üzerinden bilgi akışını gerçekleştirmelerini sağlayacak sistemi de yapılandırmıştır. Kissinger bu adımlarıyla Kennedy tarafından başlatılan reform sürecini tamamlamayı hedeflemiştir. Sistemi tamamen yapılandırdığında Kissinger, elli çalışanı

¹⁴⁰ Daalder-Destler *In the Shadow*, 8-13; Robert Dallek *Camelot's Court: Inside the Kennedy White House*, (New York: HarperCollins, 2013), s. 89-90.

¹⁴¹ Daalder-Destler *In the Shadow*, s. 14-25.

¹⁴² CIA, New York Times Kennedy Shapes Pentagon Ties”, *The New York Times*, 2 Temmuz 1961, erişim: 12 Mayıs 2019.

<https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP75-00149R000700470038-6.pdf>

¹⁴³ Daalder- Destler, *In the Shadow*, s. 55-56.

¹⁴⁴ Jeremi Suri, *Henry Kissinger and the American Century*, (Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 2007), s. 44.

ve Ulusal Güvenlik Konseyi için sağlanan iki milyon dolarlık güçlü bütçeyle Amerikan dış politikasını yönetmeye hazır hale gelmişti.¹⁴⁵

1.7. Ulusal Güvenlik Danışmanlığı Dönemi Dış Politika Uygulamaları

ABD'nin küresel ölçekte güç ve prestij kaybettiği bir zamanda Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Kissinger pozisyonu gereği dış politikada oldukça zayıf olan Nixon'a danışmanlık yapmak için görevlendirilmişti. Kissinger ilk dört yılında görev tanımının dışına çıkarak Dışişleri Bakanı ve hatta Başkan gibi davranmıştır. Onun uygulamaya koyduğu tüm dış politika stratejilerini çalışmanın bu kısmında ele almak mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla bu kısımda Kissinger'ın dış politika anlayışını şekillendiren en önemli meseleler ülke bazlı olarak ele alınmıştır. Bu çalışmanın kapsamının dışına çıkmamak adına ilk dört yılında Vietnam, Çin, SSCB ve Şili'ye yönelik politikalar ele alınmıştır. Dışişleri Bakanı olarak görev yaptığı ikinci dört yılda ise sadece İsrail ve Kıbrıs'a yönelik politikaları ele alınmıştır. Toplam altı vakıadan yola çıkılarak onun Makyavelist dış politika anlayışının uygulamaya nasıl yansıdığı irdelenmiştir.

1.7.1. Vietnam Savaşı

1.7.1.1. Vietnam Savaşının Tarihsel Kökeni

ABD ilk kez Truman döneminde Fransa'ya yardım etmek için Vietnam ile ilgilenmeye başlamıştı. Aslında o dönemde Vietnam diye bir ülke yoktu ve Fransa Vietnam'ın da içinde bulunduğu Hindicini bölgesini tek koloni olarak yönetmekteydi. 1945 sonrası Güneydoğu Asya'da aktif rol almaya başlayan CIA, bölgede aktif olarak yer alan SSCB'nin milliyetçi ve unsurları desteklediğini tespit etmiştir.¹⁴⁶ Dolayısıyla Komünizm ile mücadelesi kapsamında dünyanın her yerinde SSCB ile mücadeleye giren ABD, Fransa'ya askeri ve lojistik destek vermiştir.¹⁴⁷ Lakin Fransa çok geniş bir alanda ve çok büyük maliyet gerektiren bir mücadeleye devam edememişti. Özellikle Çin'den sonra Kuzey Kore'nin Fransa'ya karşı isyan eden gurupları desteklemişti

¹⁴⁵ Nathan--Oliver, *Foreign Policy Making*, s. 37.

¹⁴⁶ CIA, The Break-Up of The Colonial Empires and its Implications for Us Security, The Vietnam Collection, (Document No.:0001166383), 05 August 1948; CIA, Prospects for The Defense of Indochina Against a Chinese Communist Invasion, The Vietnam Collection, (Document No.: 0001166384), August 04, 1950.

¹⁴⁷ CIA, Special Estimate: Probable Communist Reactions to Certain Possible Us Courses of Action in Indochina Through 1954. The Vietnam Collection, (Document No.:0001171586), November 05,1953.

durumu Fransa adına daha zor hale getirmiştir.¹⁴⁸ En sonunda Fransa 20 Temmuz 1954'te Cenevre Anlaşmasını imzalayarak askerlerini sömürgelerinden tamamen geri çekmiştir. Söz konusu anlaşma çerçevesinde Laos, Kamboçya, Kuzey Vietnam ve Güney Vietnam kurulmuştur. Ancak Vietnam'ın ikiye bölünmesi Kuzey Vietnam tarafından kabul edilmemiş ve böylece Vietnam'da yıllarca sürecektir çatışmanın fitili ateşlenmiştir.¹⁴⁹

Truman'dan sonra ABD'nin Güneydoğu Asya'da var olabilmesi için mücadele eden Eisenhower, liberal bir rejime sahip olan Güney Vietnam'ın komünist rejime sahip Kuzey Vietnam'a karşı desteklenmesine karar vermiştir. Bu kararını da desteklemek adına domino teorisi temelli stratejisini ortaya koymuştur.¹⁵⁰ ABD'nin komünizm ile savaşması gerektiğini ısrarla iddia eden Eisenhower'ın hedefi ne Güneydoğu Asya'ya barış getirmek ne de refah getirmektir. Hedef komünizme set koymaktır. SSCB ile dünyanın her yerinde mücadele etmeye odaklı Amerikan dış politikası ya başarılı olacak ya da başarısız olup kurduğu yeni dünya düzenini tehlikeye atacaktır.¹⁵¹

Bu doğrultuda ABD, Güney Vietnam'ı ve onun diktatör lideri Ngo Dinh Diem'i desteklemeye en başından itibaren başlamıştır. Hatta Güneydoğu Asya Ülkeleri Antlaşma Teşkilatını (SEATO) 8 Eylül 1954'te kurdurarak ve bu ülkeleri Güney Vietnam'ı tanımları konusunda yönlendirmiştir.¹⁵² Diem'i yaptığı yolsuzluklara ve insan hakları ihlallerine rağmen desteklemeye devam eden ABD'nin tavrı Kennedy döneminde değişmiştir. Çünkü Diem'in Budistlere yönelik sert politikaları küresel ölçekte tepki çekmekteydi özellikle uluslararası baskıdan çekinen Kennedy, Güney Vietnam'da askeri darbe gerçekleştirilmesi için izin vermiştir. Güney Vietnam ordusu içerisinde yer alan Amerikancı guruplara darbe yapma talimatı bizzat ABD Dışişleri Bakanlığı çalışanı Roger Hilsman tarafından faks mesajı ile iletilmiş ve 1 Kasım 1963

¹⁴⁸ CIA, Memorandum: Reactions to Republic of Korea Participation in The Indochina War, The Vietnam Collection, (Document No.:0001167461), January 02, 1954.

¹⁴⁹ Kenneth L. Sterner, "President Kennedy and the Escalation of the Vietnam War" *History Capstone Research Papers*, Cedarville University, (April 28, 2015).

¹⁵⁰ Jeffry A. Bellenger, *Causes of The Vietnam War: An Academic Look at Wilsonism and Cold War Effects*, (Yüksek Lisans Tezi, Air University, Alabama, April 1999), 19-20.

¹⁵¹ Bruce W. Jentleson, *American Foreign Policy, The Dynamics of Choice*, (Fifth Edition, New York: W.W. Norton, 2014), 169

¹⁵² Bellenger, "Causes of The Vietnam War", s. 20.

tarihinde ABD destekli askeri darbe gerçekleşmiştir ve Diem kanlı darbe sonrası öldürülmüştür.¹⁵³

Kennedy aldığı bu kararlar çok büyük hata yaptığını görememiştir ama Diem'in darbe neticesinde öldürülmesi sonrasında Güney Vietnam'da siyasi krize ve çatışmalar ortaya çıkmıştır.¹⁵⁴ Ortaya çıkan krizin siyasi sorumluluğu Kennedy'nin suikast sonucu öldürülmesinden sonra yerine geçen Lyndon B. Johnson ödemıştır. Esasında seçim kampanyası sürecinde ve başkanlığının ilk aylarında Johnson, Vietnam'a asker sokma konusunda gönüllü değildi.¹⁵⁵ Vietnam'a askeri müdahale için adım atması hususunda tavrını Kuzey Vietnam'ın 2 Ağustos 1964'te Tonkin Körfezinde seyir halinde olan Maddox isimli Amerikan savaş gemisine saldırması değiştirmiştir. Böylece Johnson Senato'dan 7 Ağustos 1964'te izin alarak ABD'yi Vietnam'da uzun sürecek ve ABD açısından büyük kayıplara neden olacak savaşa sokmuştur.¹⁵⁶

1.7.1.2. Kissinger'in Vietnam Savaşına Yaklaşımı

ABD'nin askeri müdahalesine Kuzey Vietnam'ın beklenmedik derecede büyük direnç göstermesiyle 1965 yazı gibi Vietnam konusu ABD'nin bir numaralı dış politika sorunu haline gelmiştir. Öyle ki 1969 yılına gelindiğinde ABD'nin Vietnam'da ölen asker sayısı 36.540'a ulaşmıştı.¹⁵⁷ Bu korkunç kayba rağmen Kissinger'in tercihi Vietnam Savaşı'nı bitirmek için Nixon'ı ikna etmek olmamıştır. O, Vietnam Savaşı nedeniyle verilen askeri kayıplardan öte Amerikan Yüzyılı'nın tehlikeye girmesi hususunda endişelenmiştir. Daha kötüsü Vietnam nedeniyle anti-Amerikancılığın tüm dünyada yükselişte olması ABD'nin küresel hegemonyasını da tehlikeye atmıştır. Dolayısıyla onun Amerikan dış politikasını kendi kontrolü altına almaya çalıştığı dönemde ilk

¹⁵³ John Prados, "JFK and Diem Coup", National Security Archive Electronic Briefing Book No. 101, November 5, 2003

¹⁵⁴ CIA, *Special National Intelligence Estimate: The Situation in South Vietnam*, The Vietnam Collection, (Document No.:0001166521), 04 Eylül 1964.

¹⁵⁵ CIA, *Would the Loss of South Vietnam and Laos Participate A Domino Effect in the Far East*, (Document No.:0001166427), 02 Mayıs 1964.

¹⁵⁶ Vietnam'ın ABD için cehenneme dönüşme süreci böylece başlamıştı. Mayıs 1965 tarihine gelindiğinde 47.000 civarı Amerikan askeri Vietnam'a gelmişti. General William Westmoreland 7 Haziran gibi asker sayısının 175.000 civarına çıkarılmasını talep etmiş ama Savunma Bakanı Robert McNamara bu isteği kabul etmemiştir. Buna rağmen asker sayısının 100.000 civarına çıkarılması için onay vermiştir. Francis M. Bator *No Good Choices: LBJ and the Vietnam/Great Society Connection*, (Cambridge, MA: American Academy of Arts and Sciences, 2007), 6; Ferguson, *The Idealist*, s. 865.

¹⁵⁷ National Archives, Military Records, Ocak 2018, erişim: 06 Haziran 2019
<https://www.archives.gov/research/military/vietnam-war/casualty-statistics#date>

önemsediği konu Vietnam olmuştur.¹⁵⁸ Bu bağlamda ABD'nin küresel egemenliğini ciddi bir şekilde tehdit eden bu savaşı bitirmek adına çok boyutlu bir plan ortaya koymuştur. Bu plan, ABD adına adeta bir kara delik haline gelen Vietnam'dan her şeye rağmen onurlu çıkışı amaçlamakta ve üç ana stratejiden oluşmaktaydı. Bu stratejiler aşağıdaki gibidir:

- Vietnamlştırma Programıyla Amerikan askerlerinin zaman içerisinde Güney Vietnam'dan çekilmesini sağlamak,
- Çılgın Başkan Teorisi: ABD Başkanını her şeyi yapabilecek biri olarak göstermek,
- Savaş destekli diplomasi: Kuzey Vietnam'ı sahada yenme ve barış masasına oturtmak.¹⁵⁹

İlk aşama olan Vietnamlştırma süreci fikri ilk olarak Savunma Bakanı Melvin Laird tarafından daha önce dile getirilmiş ve kabul görmüştü. Hızlı bir şekilde uygulamaya konulmuştur.¹⁶⁰ İkinci aşama olan çılgın Başkan teorisiyle doğrudan algıları yönetmeye yönelik bir adımdı. Hedef Nixon'ı, Vietnam'da nükleer silah kullanabilecek kadar çıldırmış ya da çıldıracak biri olarak resmetmekti.¹⁶¹ Nükleer silah kullanabilecek kadar çıldırmış Nixon'ın, Vietnam'ı korkutması beklenmekteydi. Her ne kadar Kissinger, Nixon'ın ciddi bir şekilde nükleer silah kullanabileceği hususunda uyarıyı SSCB üzerinden Kuzey Vietnam'a iletse de benzer bir tehdidi Johnson döneminde de aldığı için Kuzey Vietnam nükleer silah tehdidini ciddi bir adım olarak görmemiştir.¹⁶² Üçüncü strateji olan askeri operasyon destekli gizli görüşmeler hemen başlatılmıştır.

¹⁵⁸ Jussi Hanhimäki-Odd Arne Westad, *The Cold War A History in Documents and Eyewitness Accounts*, (Oxford: Oxford University Press, 2013), s. 219 akt. Sadık Can Perinçek, "Çitlerin Üstünde Debelenen İnek: Amerika'nın Vietnam Savaşı Politikası", *Teori* (Şubat 2016); William C. Martel, *Grand Strategy In Theory and Practice The Need For an Effective American Foreign Policy*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), s. 278; Ang Cheng Guan, *Ending the Vietnam War The Vietnamese communists' Perspective*, (New York: Francis E-Library 2005); Heather Lehr Wagner, *Ending the Vietnam War*, (New York: Chelsea House Publisher, 2007).

¹⁵⁹ Suri, *Henry Kissinger*, s. 197-198.

¹⁶⁰ Siniver, *Nixon*, s.73.

¹⁶¹ Esasında nükleer silah kullanma fikri savaşın ilk dönemlerinden beri gündemdeydi. Daha fazla bilgi için bakınız: CIA, *Memorandum: Use of Nuclear Weapons in the Vietnam War*, The Vietnam Collection, (Document No.:0001166479), February 05, 1966.

¹⁶² Suri, Henry Kissinger, 215-216; Scott D. Sagan-Jeremi Suri, "The Madman Nuclear Alert: Secrecy, Signaling, and Safety in October 1969" *International Security* 27 (Spring 2003), 150–183.

Sahada Kuzey Vietnam, kapsamlı hava saldırıları ile yıpratılırken masa da Kissinger, onurlu barış için diplomatik girişimleri hızlandırma adımları atmıştır.¹⁶³

Bu adımlar ile Kuzey Vietnam'ı ikna edeceğini düşünen Kissinger, çok kısa zaman sonra yanılğı içinde olduğunu anlamıştır. Çünkü Kuzey Vietnam'ın efsanevi lideri Ho Chi Minh, ABD'ye karşı amansız bir mücadeleye girmekten hiç çekinmemiş ve çekinmeyecek biriydi.¹⁶⁴ Bu gerçeğe rağmen O, yine de ağır hava bombardımanı ve diplomasi ile Vietnam Savaşı'nı altı ay içerisinde bitirebileceğini düşünmekteydi.¹⁶⁵ Vietnam Savaşı üstün güce sahip olmanın zafer için yetmeyeceğinin bir örneği olarak tarihe geçmiştir. Kissinger, Vietnam Savaşı'nı bitirmek için elinden geleni yapmış ve sıkıntıya düştüğü her durumda Yahudi lobisi ve Rockefeller devreye girerek kendisine destek vermiştir.¹⁶⁶

Kissinger'ın bütün olumsuz gelişmelere rağmen Vietnam'dan Amerikan askerlerini çekmemek istememesinin en önemli nedeni ABD'nin küresel prestijini önemsemesiydi. O, ABD'nin Vietnam'dan yenilgiyi kabul etmiş bir şekilde çekilmesini yenilgiden öte Amerikan çıkarları açısından ele almıştı. Vietnam'dan çekilmenin sonuçlarının askeri kayıplardan daha ağır olabileceğini düşünmekteydi.¹⁶⁷

1.7.1.3. Kamboçya ve Laos'a Askeri Müdahale

Amerikan askerlerini tamamen çekmek ABD'nin on dokuzuncu yüzyıldan beri izlediği Güneydoğu Asya politikasının çökmesine neden olacağı hususunda büyük kaygı duymaktaydı. Dolayısıyla risk almak istemeyen Kissinger'ın tavsiyesiyle Nixon, ilk olarak Kuzey Vietnam'a lojistik destek sağlanması adına kilit role sahip Kamboçya'ya yönelik hava bombardımanı gizlice başlatılmasına karar vermiştir.¹⁶⁸ On dört ay süren saldırılar sürecinde B-52 bombardıman uçaklarıyla 3.600 civarı sorti yapılmış ve

¹⁶³ CIA, Memorandum: *Reaction to a US Course of Action*, The Vietnam Collection, (Document No.:0001166480), 4 Ocak 1969.

¹⁶⁴ Pier Brocheux, *Ho Chi Minh: A Biography*, trc. Claire Duiker, (Cambridge: Cambridge University Press 2007).

¹⁶⁵ Richard Nixon, *The Memoirs of Richard Nixon* (New York: Grosset & Dunlap, 1978), 347.

¹⁶⁶ Daha fazla bilgi için bakınız: Muhammed Berdibek, *The Role of Lobbies in the US-Israel Relation: (1948-2008)*, (Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Eylül 2011).

¹⁶⁷ Kissinger'ın Vietnam'a yaklaşımı için bakınız: Henry A. Kissinger, *Diplomacy*, (New York: Simon & Schuster, 1994), s. 674-681.

¹⁶⁸ Kod adı *Menü* olan Kamboçya operasyonu 18 Mart 1969 tarihinde başlatılmıştır. Saldırıların ilk safhasına Kahvaltı adı ve sonraki safhaları öğle yemeği, ara öğün, akşam yemeği, tatlı ve son akşam olarak adlandırılmıştır. Kamboçya'ya yönelik bombardıman hem Savunma Bakanı he de Dışişleri Bakanından saklanmıştır. Youcef Toufouti, "The Cambodian Incursion: American War of Ideology, 1969-1970", *Revue Science Humaines*, 41, (Temmuz 2014), s. 29-36.

110.000 ton bomba kullanılmıştır. Binlerce sivilin ölümüne ve yüz binlercesinin mülteci durumuna düşmesine neden olan ağır bombardımana rağmen Kuzey Vietnam yine de direnmeye devam etmiştir.¹⁶⁹

Hava saldırılarının istenilen neticeyi vermemesi üzerine 30 Nisan 1970'te 31.000 Amerikan ve 43.000 Güney Vietnam askeri Kamboçya sınırını geçerek Kuzey Vietnam'ın askeri merkezlerine yönelik operasyona başlamıştır. Bu kara harekâtı neticesinde 11.349 Kuzey Vietnam askeri hayatını kaybetmiş ve 2.382 askerse esir alınmıştır. Yaklaşık 1.600 hektarlık orman içinde yer alan 8.000 civarı yer altı sığınağı tahrip edilmiştir. Bu harekât tam olarak hedefine ulaşamasa yani Kuzey Vietnam'ın askeri ve siyasi liderleri ele geçirilemese de Kuzey Vietnam ABD ile diplomasi masasına oturmayı gözden geçirmeye karar vermiştir.¹⁷⁰

ABD'nin Kamboçya'ya kara harekâtı düzenlediği sırada Amerikan kamuoyunda kara harekâtına karşı büyük tepki doğmuştur. Her ne kadar Nixon, yapılan harekâtı savaş bitirecek barış adımı olarak lanse etmeye çalışsa da ülke çapında üniversite öğrencileri savaş karşıtı gösterilere başlamıştır ve savaş karşıtı gösterilerinin bir kısmı da kontrolden çıkmıştır. 4 Mayıs 1970'de Ohio eyaleti Kent State Üniversitesi öğrencisi yaklaşık 2.000 göstericinin üzerine ateş açmış olan Ohio Milli Muhafız Birliği dört göstericinin hayatını kaybetmesine ve bir kısmının da yaralanmasına neden olmuştur. Bu olayın ardından savaş karşıtı gösteriler tüm ülkeye yayılmış ve 9 Mayıs 1974'te yaklaşık 100.000 civarı protestocu Beyaz Saray önüne toplanmıştır. En nihayetinde durumun ciddiyetini gören Kongre harekete geçmiş ve Cooper-Church Yasasını kabul etmiştir. Biraz geç olmuş olsa da Kongre'nin müdahalesi neticesinde Kamboçya'daki askerî harekâtı sona erdirmiştir ve böylece Kamboçya harekâtı yarım kalmıştır.¹⁷¹

Söz konusu yasa planlama sürecinde olan Laos operasyonunu da olumsuz etkilemiştir. Zira ABD bu operasyona sadece hava desteği verebilmiştir. Laos'a yönelik Lam Son 719 isimli kara harekâtı kamuoyu bilgisi dahilinde 19 Ocak 1971'de başlatılmış ve hedef doğrultusunda Kuzey Vietnam'a lojistik desteği kesilmek istenmiştir.¹⁷² Yaklaşık 36.000 Güney Vietnam askeri 8 Şubat 1971'de Laos'a girmiş ama ABD'nin tüm

¹⁶⁹ Youcef Toufouti, *American Exceptionalism and Henry Kissinger's Management of Foreign Policy 1969-1973*, (Doktora Tezi, University of Constantine, 2014), s. 66.

¹⁷⁰ Toufouti, *American Exceptionalism*, s. 349.

¹⁷¹ Barker, *Some Reflections*, 76; Edward P. Haley, *Congress and the Fall of South Vietnam and Cambodia*, (Rutherford, NJ: Associated University Presses, 1982), s. 29-30.

¹⁷² Earl H. Tilford, *Crosswinds: The Air Force's Setup in Vietnam*. (Texas: A&M University Press. College Station, TX. 1993), s. 128.

desteğine rağmen Güney Vietnam ordusu ancak on dokuz km civarında ilerleyebilmiştir. Üç gün sonra da ilerleyiş tamamen durmuş ve durumdan faydalanan Kuzey Vietnam karşı saldırıya geçerek Güney Vietnam'ı geri püskürtmeyi başarmıştır. Güney Vietnam ordusu yedi hafta süren operasyon neticesinde 5.000 civarı zayıat ve 13.000 civarı yaralı askerle geri çekilmek zorunda kalmıştır. Böylece Lam Son 719, Güney Vietnam adına yenilgi ile sonuçlanmıştır.¹⁷³

Bu arada sadece hava desteği vermesine rağmen Amerikan ordusunun kaybı korkunç boyuttaydı. Operasyon sürecinde 737 Amerikan askeri hayatını kaybetmiş ve 818 askeri ise yaralanmıştı. Dahası Kuzey Vietnam 108 adet helikopteri ve 7 savaş uçağını düşürmeyi ve 618 helikopteri de düşürememesine rağmen vurmayı başarmıştı. Laos ABD için adeta yeni bir cehennem olmuştu.¹⁷⁴ Kuzey Vietnam'ın bu başarısında SSCB'ye sağladığı modern hava savunma silahları etkin olmuştur. Bu operasyon neticesinde Kissinger sahada zafer elde edemeyeceğini görmüştür. Kamboçya ve Laos'a düzenlenen askeri operasyonlar neticesinde başarı elde edilememesi üzerine Kissinger, Kuzey Vietnam'a lojistik destek veren ülkeler Çin ve SSCB'yi ikna etmeye odaklanmıştır.¹⁷⁵

Aynı zamanda Kuzey Vietnam ile gizli olarak gerçekleştirilen görüşmelerin kamuoyu önünde yürütülmesine karar verilmiştir. Bu doğrultuda Nixon, 25 Ocak 1972'de Kuzey Vietnam ile gizli diplomatik görüşmeler gerçekleştirdiklerini kamuoyuna açıklamıştır. Gizli görüşmelerin ifşa edilmesi üzerinden beş gün sonra Kuzey Vietnam kamuoyuna dokuz maddeden oluşan barış önerisi sunmuştur. Bu öneriler arasında yer alan iki madde oldukça çarpıcıydı. ABD'nin savaş tazminatı ödemesini ve mevcut Güney Vietnam hükümetine desteğini çekmesini talep eden iki maddenin ABD tarafından kabul etmesi mümkün değildi. Bu durumun farkında olan Kuzey Vietnam, aslına bu iki talebi sadece zaman kazanmak adına öne çıkarmıştı. Hedef gerçekleştirilmesi planlanan büyük saldırı için zaman kazanmaktı.¹⁷⁶

1968 yılında yapılan Tet Saldırısını ön göremeyen CIA, bu sefer işini tam olarak yapmış ve dolayısıyla Kissinger Kuzey Vietnam'ın saldırı hazırlıklarından en başından itibaren

¹⁷³ Hanhimaki, *The Flawed Architect*, s. 113.

¹⁷⁴ Tilford Crosswind, 133; Walter, Lafaber, *The American Age: United States Foreign Policy at Home and Abroad*. (New York: W. W. Norton, 1994). s. 643.

¹⁷⁵ Kissinger'ın bu kararı almasında etken olan unsurlar için bakınız: CIA, *Communist Military and Economic Aid to North Vietnam, 1970-1974*. The Vietnam Collection, (Document No.: 0001166499), 03 Ocak 1975.

¹⁷⁶ Hanhimaki, *The Flawed Architect*, s. 190.

haberdar olmuştur. Kissinger, beklenmeyeni yaparak ve Nixon'ı ikna ederek Kuzey Vietnam'a yönelik önleyici hava saldırısı başlatmıştır buna rağmen Kuzey Vietnam 1 Mayıs 1972'de Quang Tri şehrini ele geçirmeyi başarmıştır.¹⁷⁷ Sahada amansız mücadele devam ederken Kissinger ve Tho ateşkes ve barış için aynı masaya oturmuş ve barış için ortak noktaya varmayı hedeflemekteydi. İkili uzlaşamayınca Amerikan ordusu 8 Mayıs 1972'de Linebacker I isimli askeri süpürme operasyonu başlatmıştır. Bu operasyonun amacı, Kuzey Vietnam'a giden tüm lojistik rotalarını yerle bir etmektir. Birkaç hafta süren ağır bombardımanda lojistik rotaları, limanlar, aktarım noktaları, akaryakıt depoları, altyapı tesisleri ve elektrik üretim merkezleri ağır bir şekilde bombalanmıştır.¹⁷⁸ Ağır bombardıman neticesinde Hanoi şehrinde yaşayan sivillerin %40'ı göç etmek zorunda kalmıştır.¹⁷⁹

1.7.1.4. Vietnam'da Nihai Barış Süreci

Kissinger, Çin ve SSCB'ye yönelik açılım politikalarıyla bu sefer Kuzey Vietnam'ı desteksiz yakalamayı başarmıştı.¹⁸⁰ Son operasyonun ağır neticeleri Minh'' diplomasi masasına yöneltmeye zorlamıştır. Bu bağlamda 26 Eylül 1972'de Kissinger ve Tho ikilisi Paris'te tekrar bir araya gelmiştir. Çetin pazarlıklar neticesinde ABD ve Kuzey Vietnam barış için uzlaşmaya varmıştır. Üzerinde uzlaşılan konular aşağıdaki gibidir:

- Esir değişimi;
- Amerikan askerleri yedi ay içerisinde Vietnam'ı tamamen terk etmesi;
- Kuzey Vietnam'ın elde ettiği toprakları elinde tutması;
- Güney Vietnam'ın mevcudiyetini sürdürmesi.¹⁸¹

ABD söz konusu bu anlaşmayla yenilgiyi adeta kabul etmiş ve Güney Vietnam yönetimini adeta tek başına bırakmıştı. Kissinger barış için anlaşmaya varıldığını 26 Ekim 1972'de dünya kamuoyuna açıklamıştır. Bu açıklama Başkanlık seçimi sürecinde olan ABD'de büyük yankı bulmuştur. Nixon bu haber sayesinde destek oranını ciddi bir şekilde arttırmıştır. Doğal olarak 10 Kasım 1972'de gerçekleştirilen seçimde Nixon

¹⁷⁷ Hanhimaki, *The Flawed Architect*, s. 213.

¹⁷⁸ Hersh, *The Price of Power*, s. 506.

¹⁷⁹ Robert K. Brigham, *Guerrilla Diplomacy: The NLF's Foreign Relations and the Vietnam War*, (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1998), s.103; Mark Clodfelter, *The Limits of Air Power: The American Bombing of North Vietnam*, (Lincoln: University of Nebraska Press, 2006).

¹⁸⁰ Clodfelter, *The Limits of Air Power*, s. 204.

¹⁸¹ Spencer C. Tucker, *Vietnam*. (London: UCL Press, 1999), s. 171

yeniden başkan seçilmiştir. Ancak seçim bitiminde başlayan nihai barış görüşmeleri 13 Aralık 1972’de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kuzey Vietnam görüşme masasından kalkmış olmasına Nixon Linebacker II Operasyonu’nu 18 Aralık 1972’de başlatarak cevap vermiştir. Kuzey Vietnam’a ait tüm depolama alanları, raylı ve kara ulaşım tesisleri ve iletişim altyapısı tamamen bombalanmıştır.¹⁸² Öte yandan ağır bombardımanın Noel zamanında gerçekleştirilmesi Amerikan kamuoyunda büyük tepkiye yol açmıştır. Tepkileri dindirmek için Senato yine harekete geçerek bombalamayı durdurmayı durdurmuştur.

1.7.1.5. Nihai Barış Görüşmeleri

Bu arada ABD’de kamuoyu baskısı en üst seviyeye ulaşmışken Kuzey Vietnam barış masasına gönülsüz olarak 8 Ocak 1973’te geri dönmüştür. İki ülke 12 Ocak 1973’te ateşkes ve barış için tekrar anlaşmaya varmıştır. Varılan anlaşma da karlı olan her şeye rağmen Kuzey Vietnam olmuştur. Kissinger ve Tho ikilisi 23 Ocak 1973’te Paris Barış Anlaşması sürecini başlatmıştır. Bir gün sonra da iki ülke arasında Paris Barış Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla Kissinger Vietnam Savaşını sonlandırmayı başarmıştır.¹⁸³ Amerikan ordusu süreç içerisinde Vietnam’ı terk etmişken Kissinger’ın Kuzey Vietnam’ın her isteğini kabul ederek barış imzalamasını dünya barışı adına büyük kazanım olarak gören Nobel Komitesi 16 Ekim 1973’te Kissinger ve Tho ikilisini Nobel Barış Ödülü ile ödüllendirmek için seçtiğini dünya kamuoyuna deklere etmiştir. Vietnam, Kamboçya ve Laos’ta taş üstünde taş bırakmayan yüzbinlerce kişinin ölümüne ve milyonlarca kişinin yerinden yurdundan koparak mülteci olmasına neden olan Kissinger’ın Nobel ödülüne layık görülmesi büyük tepkiye neden olmuştur. Tho, bu ödülü Vietnam’da gerçek anlamda bir barış kurulana kadar beklemeyi tercih ettiğini dile getirerek ret etmiştir. Buna karşılık Kissinger ödülü kabul etmiş ama 10 Aralık 1973’te gerçekleştirilen Nobel Barış ödülü törenine katılmamış ve yerine ödülü Oslo Büyükelçisi Thomas R. Bryne almıştır.¹⁸⁴

¹⁸² Hanhimaki, *The Flawed Architect*, s. 227.

¹⁸³ Paris Barış Anlaşmasının içeriği için Kissinger tarafından yapılan açıklama için bakınız: Richard Nixon Library, “Conclusion of Vietnam Peace Agreement Press Conference”, January 24, 1973, erişim 12 Temmuz 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=v9czPJEGhBc>

¹⁸⁴ Bu ödülün Kissinger’a takdim edilmesi günümüzde bile tartışma konusudur. Michael J. Brenner, “The Problem of Innovation and The Kissinger Nixon Foreign Policy” *International Studies Quarterly*, 17/3, (September 1973), s. 255–294; James P. Sewell, “Master Builder or Captain of the Dike ? *Notes on the Leadership*” *International Journal* 31/4, (1976), s. 648.

Sonuç olarak Kissinger'ın altı ayda sonuçlamayı hedeflediği Vietnam Savaşı, ABD tarihine en uzun ve sonuçları en ağır savaşılarından biri olarak geçmiştir. Kissinger bu savaşı ancak dört yıl sonra Kuzey Vietnam'ın bütün şartlarını kabul ederek sonuçlandırabilmiştir.¹⁸⁵ Yıllarca komünist rejimin kontrolüne geçmesin diye uğruna savaşılan Güney Vietnam, Kuzey Vietnam'ın insafına bırakılmıştır.¹⁸⁶ Amerikan ordusunun Vietnam'dan çekilmesi, Güneydoğu Asya'da savaşı ve iç karışıklıkları önlemekten daha büyük sorunlara yol açmıştır.¹⁸⁷ Tüm bunlardan önemlisi Kissinger'ın Vietnam Savaşı'nı onurlu bir çıkış adına uzatması ve yüzbinlerce insanın ölümüne ve milyonlarcasının mülteci durumuna düşmesine neden olmuştur. Dahası binlerce Amerikan askerinin de ölümüne Kissinger'ın onurlu çıkış stratejisi neden olmuştur. Öte yandan Kissinger'ın Vietnam'dan Amerikan askerlerini onurlu bir şekilde çıkarıp çıkarmadığı halen tartışma konusudur. Yine de Kissinger'ın Vietnam Savaşı'nı bitirmesi ve Amerikan ordusunu Vietnam'dan çıkarması neticesinde Kissinger diğer önemli sorunlara eğilebilmiş ve dolaylı olarak ABD'nin Soğuk Savaş döneminden zaferle çıkmasını sağlamıştır.¹⁸⁸

1.7.2. Soğuk Savaşın Dönüm Noktası: Çin ile Açılım

İkinci Dünya Savaşı sonrası Çin ve ABD 1951'de Kuzey Kore'de ve 1964 yılından itibaren Kuzey Vietnam nedeniyle karşı karşıya gelmiş ve Çin ile karşı karşıya gelmesinin ABD'ye özellikle Vietnam özelinde faturası oldukça ağır olmuştur.¹⁸⁹ Kissinger, 1965-1969 yılları arası Vietnam savaşını sona erdirmeye adına gizli görüşmelerde yer aldığı Çin'in öneminin farkına varmıştı.¹⁹⁰ Bu nedenle Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak görevine başlar başlamaz Çin'e yönelik geleneksel Amerikan dış politikasında değiştirmeye karar vermiş ve çatışma odaklı dış politika

¹⁸⁵ George C. Herring, *America's Longest War: The United States in Vietnam, 1950-1975*, Fifth Edition (Boston: McGraw-Hill Education, 2014), s.279; Lien-Hang T. Nguyen, *Hanoi's War: An International History of the War for Peace in Vietnam* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2012), s. 135; Richard Nixon, *No More Vietnams* (New York: Arbour House, 1985), s. 98.

¹⁸⁶ Christopher Hitchens, "The Case Against Henry Kissinger: The Making of War Criminal" *Harper's Magazine*, February 2001, erişim 18 Nisan 2019. <https://harpers.org/archive/2001/02/the-case-against-henry-kissinger-2/>

¹⁸⁷ Güney Vietnam yine de ABD'nin lojistik ve askeri desteği sayesinde 30 Nisan 1975'e kadar Kuzey Vietnam'a dayanmayı başarmıştır. John Ehrlichman, *Witness to Power: The Nixon Years* (New York: Simon and Schuster, 1982), s. 316.

¹⁸⁸ Christopher Hitchens Nobel Barış Ödülü ile ödüllendirilen Kissinger'ı savaş suçlusu olarak ilan etmiştir. Trust No Man, "The Trials of Henry Kissinger - War Crimes, Millions of Deaths & Nobel Peace Prize (1973)", September 19, 2016, erişim: 12 Temmuz 2019. https://www.youtube.com/watch?v=_nOBK1I6Ma8

¹⁸⁹ Chen Jian, "China's Involvement in the Vietnam War, 1964-69" *The China Quarterly*, 142 (Haziran 1995), s. 356-387.

¹⁹⁰ Henry A. Kissinger, *On China*, (New York: The Penguin Press, 2011).

yerine uzlaşma odaklı bir dış politika izlemeye yönelmiştir.¹⁹¹ Kissinger’ın bu stratejik ve beklenmedik kararının ardında Çin’in küresel konumu hususunda yaptığı analizler olmuştur. Ona göre, Çin sahip olduğu jeostratejik konumu, politik nüfuzu ve devasa ekonomisiyle ABD tarafından göz ardı edilemez derecede önemli bir ülkedir.¹⁹²

Kissinger ilk olarak Çin ve SSCB arasında mevcut olan gerilimden faydalanmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda ürettiği stratejiyi yürürlüğe sokmuştur.¹⁹³ Söz konusu strateji Çin ile diplomatik ilişkileri yeniden yürürlüğe sokulmasını amaçlamaktaydı. Çin ile yeniden diplomatik ilişkileri kurmak üzerine adımlar atmak mevcut Amerikan dış politikasını yeni bir düzleme taşımıştır.¹⁹⁴ Kissinger’ın Çin açılımı bir çok unsurun bir araya gelmesi ve onun Çin’e reddedemeyeceği teklifler ile gitmesi ve daha da önemlisi dönemin Çin Başbakanı Chou Enlai ile kurduğu iyi iletişim büyük rol oynamıştır.¹⁹⁵

1.7.2.1. SSCB ve Çin Gerilimi

Kissinger’ın Çin ile açılıma karar verdiği sırada, SSCB ve Çin arasında çatışma dönemi yaşanmaktaydı.¹⁹⁶ İki ülke arasındaki çatışma ilk olarak 1957’de ortaya çıkmıştı. Bahse konu çatışmanın en önemli nedeni SSCB’nin kendi tarafında olan ülkelere karşı daha müdahaleci politikalar izlemeye başlamasıydı. SSCB’nin bu yeni yaklaşımı köklü tarihi ve kültürel geçmişe sahip Çin tarafından tepkiyle karşılanmış ve böylece iki ülke arasında ilişkilerin bozulma süreci başlamıştı. 1964-1968 yılları arasından ikili ilişkilerin daha da bozulmasına neden olan olay ise ilginç bir şekilde Vietnam Savaşı olmuştu. Her iki ülke de birbirlerini Kuzey Vietnam’a yeterince destek vermemek ile suçlamıştı.¹⁹⁷ SSCB’nin 20 Ağustos 1968’de komünist çizgiden çıktığı bahanesini öne

¹⁹¹ CIA, *Kissinger Had a Key Role in Shift on China*, General CIA Collections, (Document No.: CIA-RDP90-00965R000100140040-5), August 12, 1983.

¹⁹² Kissinger, *On China*, s. 15-16.

¹⁹³ Alinur Özçelik, “Rapprochement Between America and China During the Nixon Era: A Product of Timing or the Leadership?”, *Bilge Strateji*, 9/16, (Bahar 2016), s. 131, 147.

¹⁹⁴ James K. Sebenius et al. “Henry A. Kissinger as Negotiator: Background and Key Accomplishments” Working Paper 15-040, (Harvard Business School, 2014), s. 3-4.

¹⁹⁵ Yafeng Xia, “China’s Elite Politics and Sino-American Rapprochement, January 1969-February 1972” *Journal of Cold War Studies* 8/4, (Fall 2006), s. 21; Wenqian, *Zhou Enlai The Last Perfect Revolutionary A Biography*, (New York: Public Affairs, 2007), s. 16-19; Barbara Keys, “Bernath Lecture, Henry Kissinger: The Emotional Statesman”, *Diplomatic History*, 35/4, (Eylül 2011), s. 587-609.

¹⁹⁶ CIA, *Intelligence Report: The Evolution of Soviet Policy in the Sino Soviet Border Dispute*, Special Collection, (Document No.: 5077054e993247d4d82b6a96), April 28, 1970.

¹⁹⁷ Nicholas Khoo, “Breaking the Ring of Encirclement The Sino-Soviet Rift and Chinese Policy toward Vietnam, 1964–1968” *Journal of Cold War Studies*, 12/1, (Winter 2010), s. 6. CIA Raporu için

sürerek Çekoslovakya'ya askeri müdahale gerçekleştirmesiyle ilişkiler tamamen kopmuştur.¹⁹⁸

Çin, keyfi müdahale olarak değerlendirdiği bu müdahaleden sonra Pekin'de hava saldırılarına karşı büyük sığınakların inşa edilmesine karar vermişti. Hatta daha da ileri giderek kamuoyu SSCB tarafından gelebilecek sosyalist emperyalizme karşı hazırlıklı olunması hususunda uyarılmıştı. Tüm bu gelişmeleri yakından izleyen SSCB, Çin'e karşı harekete geçmeye karar vermiş ve en sonunda iki ülke Kuzey Mançurya sınırında silahlı çatışmaya girmiştir.¹⁹⁹ Çin'in SSCB ile çatışmaya girmesi ABD için büyük fırsattı zira o dönemde Çin ne askeri ne de finansal olarak SSCB ile boy ölçüşebilecek bir güce sahip değildi. Bunun farkında olan Kissinger, Çin'in desteklenmesine karar vermiştir.²⁰⁰ Bu tarihi karar neticesinde, Kissinger komünist blokta büyük kırılmayı Amerikan çıkarları çerçevesinde gerçekleştirmeyi başarabileceğini ön görmekteydi. Lakin ABD'nin işi oldukça zor olacaktı. Kapalı ve oldukça statik bir yönetim modeline sahip Çin, ABD'yi halen en büyük düşman olarak görmekteydi ve iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler neredeyse sıfır düzeyindeydi.²⁰¹

1.7.2.2. Çin ile Diplomatik Görüşmeler Süreci

Çin ve ABD arasında iletişimi yeniden başlatmak gibi oldukça zor bir görevi Kissinger yüklenmiş ve çalışmalara zaman kaybetmeden başlamıştır. Çin özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan mevcut sorunlardan dolayı ABD'ye karşı oldukça mesafeliydi. Daha kötüsü Devlet Başkanı Mao Tse-tung ve Başbakan Chou Enlai ABD'nin SSCB ile bir araya gelerek Çin'i işgal etmek istediğine dair ön görüye sahipti.²⁰² Böyle bir konjonktürde Kissinger'ın, Çin ile iletişimi bile geçmesi oldukça zor gözükmekteydi ama onun vaz geçmeye niyeti yoktu.²⁰³ Nixon ve Kissinger ikilisi Çin ve ABD arasında ilişkilerin başlatılması adına ilk önce Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'den yardım talep etmiş ve ardından benzer talep Romanya Başkanı

bakınız: CIA, *The Sino-Soviet Dispute on Aid to North Vietnam (1965-1968)*, FOIA Collection, (Document No.: 0000415086), August 01, 1968.

¹⁹⁸ Jie Chen, *Ideology in U.S. Foreign Policy: Case Studies in U.S. China Policy*. (Westport, CT: Praeger Publishers 1992), s. 57; Nicholas Rostow, "Law and the Use of Force by States: The Brezhnev Doctrine" *The Yale Journal of World Public Order*, 7/2, (1981).

¹⁹⁹ Kissinger, *On China*, 233-234; Donaldson, *America at War*, s. 127-128.

²⁰⁰ Isaacson, *Kissinger A Biography*, s. 771-773

²⁰¹ FRUS, *China 1969-1972*, XVII, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018, s. 299-301.

²⁰² Aslında, Çin bu endişesinde sonuna kadar haklıydı zira, iki ülke arasında sınır çatışması meydana geldiğinde, Sovyet Dışişleri Bakanı Dobrynin, Çin'e karşı birlikte hareket etmeyi önermiş ancak Kissinger, bu öneriyi dikkate almamıştır. Isaacson, *Kissinger A Biography*, s.778.

²⁰³ Isaacson, *Kissinger A Biography*, s. 773-774.

Nikolay Çavuşesku ve Pakistan Başbakanı Yahya Khan'a da iletilmiştir.²⁰⁴ Çin ile iyi ilişkilere sahip Khan vakit kaybetmeden Enlai ile görüşmüş ve ABD'nin görüşme ricasını karşı tarafa iletmıştır. Aslında Enlai, bu teklife ilk başta olumlu yanıt vermiş ama sonrasında geriye olumlu ya da olumsuz bir dönüş yapmamıştır.²⁰⁵

Bunun üzerine Kissinger kendi yöntemi ile bu işi çözmek istemiştir. 9 Eylül 1969'da Varşova Büyükelçisi Walter J. Stoessel ile görüşerek ondan Çin büyükelçiliği ile ne yöntem ile olursa olsun bağlantı kurmasını ve gizli görüşme talebini iletmesini dile getirmiştir. Fakat, Stoessel üç ay boyunca Çin büyükelçisiyle iletişim kurmaya çalışsa da başaramamıştır.²⁰⁶ Tüm bu olumsuz gelişmeler Kissinger'ı hedefinden alıkoymamış ve iyi niyet göstergesi olarak 25 Eylül 1969'da Çin'e yönelik yürürlükte olan pasaport kısıtlamasını kaldırtmıştır.²⁰⁷ Bu olumlu adımdan sonra Çin ile ilk resmi sayılabilecek görüşme, Varşova'da 8 Ocak 1970'te gerçekleştirilmiştir. Çin iki ülke arasındaki görüşmelerin gerçekleştirilmesi adına üç öneri sunmuştur. Bu öneriler aşağıdaki gibidir:

- Çin ve ABD'nin görüşmelere hazır olduğunun hemen kamuoyuna açıklanması;
- Çin tarafından iletilecek beş prensibin kabul edilmesi;
- Çin'in kendi ideolojik altyapısını koruması yani bağımsız kalması.²⁰⁸

Ardından 20 Ocak 1970'te tekrar Varşova Büyükelçiliğinde bir araya gelen taraflar büyükelçilik düzeyinde görüşmelerin devam ettirilmesine karar vermiştir. Buna rağmen ABD'nin Vietnam'da yürüttüğü askeri operasyonlar nedeniyle Varşova'daki görüşmeler istenilen noktaya varmadan sona ermiştir.²⁰⁹ Bu dönemde ABD'nin Kamboçya'yı gizli bir şekilde bombalaması iki ülke arasındaki ilişkilerin tamamen kopmasına bile neden olabilecek bir gelişme olmuştur. 20 Mayıs 1970'te kamuoyuna yaptığı oldukça sert açıklamada Mao, ABD'yi kâğıttan kaplana benzetmiştir.²¹⁰

Bütün bu olumsuzluklara rağmen Kissinger yine de Çin ile diplomatik ilişkilerin başlatılması stratejisinden geri adım atmamıştır. 25 Ekim 1970'te Khan ile görüşme

²⁰⁴ FRUS, *China 1969-1972*, s. 268-270.

²⁰⁵ FRUS, *China 1969-1972*, s. 318-320.

²⁰⁶ Varşova sokaklarında Çinli diplomatların peşinde koşan Amerikalı diplomatlar için bakınız: Kissinger, *On China*, 239; FRUS, *China 1969-1972*, s. 330-333.

²⁰⁷ FRUS, *China 1969-1972*, s. 353-354.

²⁰⁸ FRUS, *China 1969-1972*, s. 345-346.

²⁰⁹ Esasında bu görüşmelerin başarısız olarak sona ermesine neden olan temel neden Kissinger ve Dışişleri Bakanı Rogers arasında yaşanan çatışmaydı. Rogers Kissinger'ın Çin meselesini yönetmesinden rahatsızdı. FRUS, *China 1969-1972*, s. 658-660

²¹⁰ FRUS, *China 1969-1972*, s. 662-663.

gerçekleştiren Nixon ondan Pekin'e gizlice görüşmeler için hazır olduklarını ve temsilci gönderebileceklerini mesajını iletmesini rica etmiştir.²¹¹ Bunun üzerine harekete geçen Enlai, 8 Aralık 1970'te görüşmelerin başlaması için resmi davet mektubu göndermiştir. Böylece iki ülke arasında görüşmelerin başlatılması adına büyük bir adım atılmıştır.²¹² Yapılan hazırlıklardan sonra Kissinger, 9 Temmuz 1971'de Pekin'e gitmiş ve toplam iki günde yaklaşık on yedi saat Enlai ile baş başa görüşme yapmıştır. En sonunda ikili ortak noktaya varmıştır. Bunun en önemli nedeni Kissinger'ın, Enlai'ya ret edemeyeceği teklifler yapmış olmasıdır. Kissinger'ın teklifleri aşağıdaki gibidir:

- Tayvan'ın Çin'e ait olduğunun kabul edilmesi;
- Çin'in Tayvan'a yönelik siyasi çözüm getirmesine olumlu bakılması;
- ABD'nin Tayvan ile ilişkilerini azaltması
- Çin'in Tayvan yerine BM Güvenlik Konseyine alınması.²¹³

Tüm bunlara karşılık Enlai, Vietnam Savaşı'nın bitmesi için siyasi ve askeri adımlar atmaya söz vermiştir. İki ülke arasındaki görüşmelerin en uygun zamanda kamuoyuna açıklanmasının doğru olacağını dile getirmiştir. Bu tarihi görüşme sonrası iki ülke liderlerinin bir araya gelmesi hususunda uzlaşmaya varılmıştır.²¹⁴ Çin ile yeni bir dönemin başladığına dair tarihi açıklama ise Başkan Nixon tarafından 15 Temmuz 1971'de kamuoyuna yapılmıştır..²¹⁵

1.7.2.3. Tarihi Çin Ziyareti

Kissinger ve Enlai ikilisi 20 Ekim 1971'de tekrar bir araya gelmiş ve tarihi ziyareti öncesi oluşabilecek pürüzleri gidermek için beraber çalışmışlardı. Tüm konularda anlaşmaya varılınca ikili Tayvan, Vietnam, Güney Asya, SSCB vs. başta olmak üzere bir çok konuyu ele almıştır. Bu görüşmeden birkaç gün sonra Nixon Çin ile görüşmelerin başladığını ve en kısa süre içerisinde Pekin'i ziyaret edeceğini kamuoyuna deklere etmiştir. Böylece Nixon Soğuk Savaş döneminin en sansasyonel gelişmelerinden birini kamuoyu ile paylaşılmıştır. Yürütülen görüşmeler neticesinde

²¹¹ FRUS, *China 1969-1972*, s. 728.

²¹² Isaacson, *Kissinger A Biography*, s. 777-783.

²¹³ Hanhimaki, *The Flawed Architect*, s. 137

²¹⁴ Isaacson, *Kissinger A Biography*, s. 819-820.

²¹⁵ US-China Institute, "President Nixon Announces Trip to China July 15, 1971" July 21, 2011, erişim: 11 Temmuz 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=NwcVv1cxflk>

hazırlıklar tamamlanınca 21 Şubat 1972’de Nixon, Kissinger ve beraberindeki heyet Pekin’e gitmiş ve burada gerçekleştirilen tarihi görüşme Nixon’ın en büyük dış politika başarısı olmuştur. Heyetler arası toplantıda Mao, Sovyet yayılmacılığını en önemli sorun olarak ortaya koyarken Nixon Vietnam sorununu öne çıkarmıştır.²¹⁶

Heyetler arasında sürdürülen sıkı görüşmeler neticesinde 28 Şubat 1972’de Şangay Bildirgesi yayınlanmış ve söz konusu bildirmede dört ana prensip ortaya koyulmuştur. Bu prensipler aşağıdaki gibidir:

- İki ülke arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesine yönelik adımların atılmasına devam edilmesi;
- Asya Pasifik bölgesinde her iki gücün tek taraflı egemenlik peşinde koşmaması;
- İki tarafın uluslararası çatışmaların bitirilmesinde inisiyatif alması;
- İki tarafın üçüncü ülke lehine pazarlık sürecine girmemesi ve diğer bir ülke ile birbirlerine karşı ittifak kurmaması.²¹⁷

Kissinger’ın vizyoner dış politikasının ürünü olan Çin ile açılım yalnızca iki ülke arasındaki sorunları çözüme kavuşturmamış, kısa vadede Kissinger’a Vietnam Savaşı bitirme şansı ve SSCB ile nükleer savaş riskini azaltma fırsatı sağlamıştır. Uzun vadede ise Kissinger sayesinde parçalanan komünist blokun zayıflaması ve Reagan döneminde SSCB’nin dağılmasını sağlamıştır. Tüm bunlardan öte Çin ile açılım sayesinde küreselleşme başlamıştır ve böylece büyük Amerikan şirketlerinin küreselleşme sayesinde dünya ticaretini ele geçirmesi mümkün olmuştur.²¹⁸

1.7.3. SSCB ile Detant Dönemi

Kissinger’a göre Truman Soğuk Savaş döneminin başında Amerikan hegemonyasını başarılı bir şekilde inşa etmiş ve buna karşılık Reagan olağanüstü vurucu stratejiler ortaya koyarak Soğuk Savaş döneminden ABD’nin zaferle çıkmasını sağlamıştır. Bu iki isme ek olarak kendisi sayesinde Nixon, SSCB ile detant dönemini başlatarak Amerikan Yüzyılı’nın sürmesini sağlamıştır. Böylece ABD’nin Vietnam’dan onurlu bir şekilde

²¹⁶ Isaacson, *Kissinger A Biography*, s. 885-888.

²¹⁷ Patrick Tyler, *A Great Wall: Six Presidents and China an Investigative History* (New York: Public Affairs, 1999, s. 141-142.

²¹⁸ Laurence Nardon, “US Visions of China, From Henry Kissinger to Donald Trump” (OCP Policy Center Kasım 2017), s. 5-8.

çekilmesine, Avrupa üzerindeki Sovyet tehdidinin bitmesine ve Ortadoğu'da İsrail'in güvenliğini sağlanmasına önemli katkıda bulunmuştur.²¹⁹ Üstüne modern nükleer silah teknolojilerine sahip SSCB'nin devreye soktuğu son nesil silahlar Amerikan Yüzyılı'nı tehdit eden en önemli unsurlardan biri haline gelmişti. Bu bağlamda Kissinger, Johnson döneminde ilk adımları atılan Stratejik Silahların Kısıtlandırılması Görüşmelerinin (SALT) devam ettirilmesine büyük önem vermiştir.²²⁰

Kissinger'ın o dönemde SSCB ile detant dönemine girilmesinde ısrarcı olmasının en önemli nedeni nükleer savaş tehlikesiydi.²²¹ Ona göre Soğuk Savaş dönemi boyunca SSCB ile dolaylı olarak savaşmak ağır mali, askeri ve insani bedellere neden olmuştu ve bu duruma kesinlikle son verilmeliydi. İkinci sebep iki süper gücün nükleer silahlar ile birbirine zarar verme ihtimalinin giderek artmasıydı.²²² Nükleer savaş ve dış politika üzerine yazdığı kitap sayesinde bulunduğu mevkiye ulaşan Kissinger, 1969 yılına gelindiğinde nükleer silahlanma yarışının ABD aleyhine olduğunu düşünmekteydi. Bu bağlamda yaptığı önerileriyle Nixon'ı da yönlendiren Kissinger, ABD ve SSCB arasında devam eden silahsızlanma görüşmelerinin canlandırılması için adım atmış ve ABD'nin bu konuda hazır olduğunu içeren konuşmayı 20 Ocak 1969'da Nixon tüm dünyaya ilan etmiştir.²²³

Kissinger'ın bu adımı atmasında kuşkusuz ki, bir akademisyen olarak tarihi, siyasi, askeri ve kültürel dinamikleri izleme ve değerlendirme de isabetli değerlendirmeler ortaya koyması etkili olmuştur. Ona göre 1947-1969 yılları arasında SSCB ve ABD arasındaki gerilim ve çatışma ne ABD'yi güçlendirmiş ne de SSCB'yi zayıflatmıştı.²²⁴ Yine ona göre iki ülke arasındaki sorunların veya rekabetin mutlak çatışmadan öte ortak anlayışla ele alınması şarttı. Aksi takdirde olası bir nükleer savaşın kaybedenin her iki ülke olacaktı üstelik nükleer silahlanma yarışının ortaya çıkardığı maddi yükümlülükler her iki ülkenin mali kaynaklarını sömürmekte ama her iki ülkeyi daha güvenilir

²¹⁹ Kissinger, *Years of Renewal*, s. 162.

²²⁰ SALT için bakınız. Sibel Kavuncu, "Nükleer Silahsızlanma Yolunda START Süreci", *Bilge Strateji*, 5/8, (Bahar 2013), s. 119-148.

²²¹ Kissinger'ın SSCB ile çatışma yerine uzlaşma odaklı bir politika izlenmesini talep etmesi nükleer savaş riskini bitirmek ile alakalıydı ama Amerikan Yüzyılı'nın sürmesi için diplomasiye de aynı ölçüde önem vermektedir. Bakınız: Henry A. Kissinger, *American Foreign Policy: Three Essays*, (New York: Norton, 1969), s. 53-59.

²²² CIA, Memo from Richard Helms to Director of Central Intelligence Concerning Military Thought, CIA Analysis of the Soviet Navy, (Document No.: 0000012350), May 28, 1962.

²²³ The Avalon Project, "First Inaugural Address of Richard Milhous Nixon", Yale Law School, erişim: 16 Haziran 2019. https://avalon.law.yale.edu/20th_century/nixon1.asp

²²⁴ Kissinger, *Years of Upheaval*, s. 216-217.

yapmamaktaydı. Kissinger'ın bu yaklaşımı yeni bir vizyon içermekte ve geleneksel Amerikan dış politikasına yeni bir ruh vermesi hasebiyle önem arz etmektedir. ABD'nin elinde on binden fazla nükleer silah başlığı var olması bir üstünlük emaresi değildi zira SSCB'de benzer sayıda nükleer silaha sahipti. Nükleer savaş durumunda her iki ülke de kaybetmeye mahkumdu. Bu nedenle her iki ülke için kazan-kazan stratejisi gündeme gelmeliydi.²²⁵

1.7.3.1. Stratejik Silahları Kısıtlama Görüşmeleri (SALT)

1960'lı yılların ortalarına doğru SSCB'nin Kıtalararası Balistik Füze (ICBM) kapasitesini geliştirmesi ve Amerikan milli güvenliğini tehdit edecek kapasiteye ulaşmasıyla birlikte iki ülke arasındaki ilişkilerin yeni bir düzlemde ele alınması gündeme gelmişti. 27 Ocak 1967'de Başkan Johnson, SSCB'nin savunma amaçlı Anti Balistik Füze (ABM) füze üretmeye başladığını kamuoyuna açıklamış ve ardından SALT için SSCB'ye görüşme çağrısı yapmıştı.²²⁶ Bu çağrı üzerine, dönemin SSCB Başbakanı Alexei Kosygin, 23 Haziran 1967'de New Jersey'e gelmiş ve üç gün süren görüşmeler neticesinde silahsızlanma meselesi ele alınmıştır. Bu küçük ama oldukça önemli adım sayesinde iki ülke nükleer silahsızlanma konusunda ilk sayılabilecek adım atılmıştır. Nixon başkanlık görevini devraldığında bu konu ile ilgilenmesi için Dışişleri Bakanı Rogers'ı görevlendirmiş ancak onun yönetiminde görüşmelerde ciddi bir ilerleme sağlanamamıştı.²²⁷

Bunun üzerine Nixon, SALT ile ilgilenmesi için Kissinger'ı üst düzey görüşmeler için Dışişleri Bakanlığından bir heyeti teknik görüşmeler için görevlendirmiştir. Böylece Kissinger ve Anatoly Dobrynin arasındaki güçlü iletişim ve bağ sayesinde SSCB ile her konuda görüşme süreci başlamıştır. 20 Ekim 1969'da SALT için bir araya gelen ikili Dışişleri Bakanlığı tarafından görevlendirilen heyetlerin ilk olarak 17 Kasım 1969'da Helsinki'de bir araya gelmelerine karar vermişlerdir.²²⁸ Söz konusu tarihte yapılan görüşmede meseleye yönelik hızlıca çözüm bulmak adına ABD radikal bir adım atmak ve tüm nükleer silahları yasaklamasını gündeme getirmiş ama bu teklifi uygulanabilir bulmayan Sovyet heyeti teklifi ret etmiştir. Yeni görüşme için tarih 16 Nisan 1970

²²⁵ 1962-1986 yılları arası görev yapan Dobrynin hakkında daha fazla bilgi için bakınız Anatoly Dobrynin, *In Confidence Moscow's Ambassador to Americas Six Cold War Presidents (1962-1986)*, (New York: Times Books, 1995).

²²⁶ FRUS, *SALT I 1969-1972*, XXXI, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018, s. 85.

²²⁷ FRUS, *Soviet Union, January 1969 October 1970*, XII, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018, s. 647-650.

²²⁸ FRUS, *Soviet Union 1969*, s. 936.

olarak belirleyen heyetler bu tarihte bir araya ABD'nin Kamboçya'yı ağır bir şekilde bombalaması nedeniyle bir araya gelememiştir.²²⁹

SSCB'nin bu dönemde ABD'yi Kamboçya konusu nedeniyle ağır şekilde eleştirmesi ve özellikle Güneydoğu Asya'da barışı ve huzuru bozmakla suçlaması nedeniyle SALT görüşmelerine bir süreliğine ara verilmiştir.²³⁰ Kissinger bu dönemde gerginlikten uzak bir tavır sergilemiş ve Dobrynin ile görüşmeye devam etmiştir.²³¹ Esasında oldukça kritik bir dönemde ipleri elinde tutan Kissinger iki ülkenin pamuk ipliğine bağlı ilişkilerinin kopmamasında kilit rol oynamıştır. Eylül 1970'te U-2 Casus uçakları vasıtasıyla Küba'da denizaltı üssü ve nükleer başlık taşıma kapasitesine sahip füze rampalarının kurulduğu keşfedildiğin de konuya gizlice Dobrynin ile ele almış ve çözmüştür. Böylece yeni bir füze krizi patlak vermemiştir.²³² Bundan öte ikilinin çabası neticesinde SALT görüşmeleri için heyetlerin 20 Mayıs 1971'de bir araya gelmesine karar verilmiş ve heyetler ancak bu tarihte yeniden görüşmelere başlayabilmişlerdi.²³³

Söz konusu görüşmede, SALT için ilerleme sağlanabilmesi için başkanlar düzeyinde bir zirve düzenlenmesi üzerinde uzlaşıya varılmıştır. Bu büyük bir ilerlemeydi ve Kissinger, 1971 sonbaharında ortak bir zirvenin düzenlenmesini ummaktaydı. Fakat SSCB bu konuda acele etme taraftarı değildi. Bunun üzerine işleri hızlandırmak adına Kissinger SSCB'yi harekete geçirecek bir jest yapmaya karar vermiş ve 4 Haziran 1971'de komünist ülkelere tahıl ambargosunu kaldırmayı gündeme getirmiştir.²³⁴ Kissinger'ın bu adımıyla SSCB'ye gizlice 136 milyon dolar değerinde tahıl satılmıştır.²³⁵ Lakin SSCB'yi SALT konusunda harekete geçiren en önemli şey Kissinger'ın Çin ile gizli yürütülen diplomatik görüşmeleri Dobrynin'e aktarması olmuştur.²³⁶ ABD ve Çin arasında görüşme trafiğini aslında izlemekte olan ancak son durum hakkında bilgi sahibi olmayan SSCB iki ülke arasındaki yakınlaşmadan endişe duyarak iki stratejik adım atmıştır. Birinci adım Kuzey Vietnam'a askeri ve finansal

²²⁹ Garrison, *Games Advisors Play*, s. 31.

²³⁰ FRUS, *Soviet Union 1969*, s. 1533-1552.

²³¹ FRUS, *Soviet Union 1969*, s. 1657-2169.

²³² Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız: Raymond Garthoff, *Détente and Confrontation: American-Soviet Relations from Nixon to Reagan* (Brookings Institution Press, 1994), s. 144.

²³³ FRUS, *Soviet Union, October 1970–October 1971*, XIII, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018, s. 1670.

Ronald E. Powaski, *The Cold War: The United States and the Soviet Union, 1917-1991* (New York: Oxford University Press, 1998), s. 171-173.

²³⁴ FRUS, *Soviet Union 1970*, s. 1670.

²³⁵ Powaski, *The Cold War*, s. 174.

²³⁶ Powaski, *The Cold War*, s. 173.

desteği arttırmak ve ikinci adım SALT sürecini hızlandırmak olmuştur. En nihayetinde Kissinger ve Dobrynin arasında gerçekleştirilen bir dizi görüşmeler ve başkanlar adına yapılan mektup alışverişi neticesinde Brejnev, 7 Eylül 1971’de gönderdiği mektup ile Moskova’da Nixon ile görüşmeye hazır olduğunu dile getirmiştir.²³⁷

Bu olumlu gelişmenin ertesinde, 12 Ekim 1971’de Nixon’ın Moskova’yı ziyaret edeceğini kamuoyuna açıklamıştır.²³⁸ İki ülkenin gerçekleştireceği toplantı öncesi Kissinger 3 Kasım 1971’de kendi biriminde gerçekleştirdiği toplantıda Mayıs 1972’de gerçekleştirilecek zirve için hazırlıklar başlatmıştır.²³⁹ Lakin bu dönemde iki ülke arasında gerilim Vietnam, Pakistan-Hindistan, İsrail-Mısır üzerinde devam etmekteydi. Özellikle Pakistan ve Hindistan arasındaki savaş durumu zorlaştırmaktaydı. 10-12 Aralık 1971’de iki ülke arasındaki gerilim karşılıklı mesajlar nedeniyle daha da artmış hatta Kissinger bu gerilim nedeniyle SSCB’nin Çin’e askeri operasyon gerçekleştirmesinden endişe duymaya başlamıştı. Çünkü Çin’e müdahale edilmesi durumunda ABD’nin sessiz kalması mümkün görünmemekteydi.²⁴⁰

Söz konusu endişesine rağmen SSCB gerilimi daha da arttıracak adımlar atmamıştır. Hatta iki ülke arasındaki gerilim kısa bir süre içerisinde azalırken 21 Ocak 1972’de Kissinger ile görüşen Dobrynin şartların olgunlaşması halinde SSCB’nin silahsızlanma anlaşmasını imzalamak için hazır olduğu müjdesini vermiştir. Bu doğrultuda Nixon ile görüşen ve çalışmaları başlatan Kissinger, 20 Nisan 1972’de Moskova’ya dört günlük tarihi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Söz konusu görüşme maratonunda ABD açısından Vietnam Savaşı, SALT, Arap-İsrail çatışması, Avrupa güvenliği ve iki ülke arasında ticari ve teknik işbirliği konuları öne çıkmıştır.²⁴¹

Alınan ortak kararlar gizli yürütülen görüşmelerin kamuoyuna açıklanması uygun görülmüştür. Bu doğrultuda Nixon 26 Nisan 1972’de vatandaşa sesleniş konuşmasında Vietnam Savaşı hakkında mevcut durum bilgisi verdikten sonra SSCB ile nükleer silahların azaltılması hususunda anlaşmaya varıldığını açıklamıştır.²⁴² Akabinde Nixon, 8 Mayıs 1972’de vatandaşa sesleniş konuşmasında Kissinger’ı dört günlüğüne Moskova’ya diplomatik görüşmeler gerçekleştirmek için gönderdiğini kamuoyuna

²³⁷ FRUS, *Soviet Union 1970*, s. 2385-2396.

²³⁸ FRUS, *Soviet Union, October 1971–May 1972*, XIV, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018, s. 76-82.

²³⁹ FRUS, *Soviet Union 1971*, s. 136.

²⁴⁰ FRUS, *Soviet Union 1971*, s. 319.

²⁴¹ FRUS, *Soviet Union 1971*, s. 1192-1206.

²⁴² FRUS, *Soviet Union 1971*, s. 1650-1651.

açıklamıştır.²⁴³ Soğuk Savaş sonrası ilk kez bir başkan mevcut söylemden ve yaklaşımdan farklı olarak SSCB ile iyi ilişkiler kurma peşinde olduğunu kamuoyu ile paylaşmıştı. 1950’li yılların sonlarından itibaren gündemde olan silahsızlanma meselesi ancak Kissinger ve Dobrynin ortak inisiyatif almaları neticesinde bir sonuca ulaştırılmış ve anti balistik füzelerin sınırlandırılan SALT-I anlaşması 26 Mayıs 1972’de Moskova’da Brejnev ve Nixon tarafından imzalanmıştır.²⁴⁴

SSCB ile varılan bu anlaşma ABD adına tarihin en büyük diplomatik başarılarından biri olmuştur. İmzalanan SALT-I anlaşması neticesinde Soğuk Savaş bitmemiştir ama artık iki süper güç ilişkilerini düşmanlık değil ortak çıkar üzerinden ilişkiler ele almaya karar vermiştir. Kissinger önce Dobrynin sonra Brejnev ve en son olarak da SSCB ile silahsızlanma görüşmeleri konusunda tereddüt geçiren ve Dışişleri Bakanı Rogers’ın etkisiyle kendisini görevden almayı düşünen Nixon’ı ikna ederek muazzam bir başarıya imza atmıştır. İki ülke arasındaki gerilimin azalması kısa vadede nükleer savaş korkusuyla yaşayan Amerikan yönetimini ve halkını rahatlatırken, orta vadede ABD’nin kronik hale gelmiş küresel sorunları SSCB tehdidi olmadan çözmesini kolaylaştırmış ve uzun vadede küreselleşmenin başlamasıyla ABD ekonomik gücünü arttırmış ve bu sayede rakibi SSCB ile girdiği mücadeleden zafer ile ayrılmasını sağlamıştır.²⁴⁵

Bu büyük başarısında şüphesiz ki Kissinger’a sempati besleyen SSCB’nin Washington Büyükelçisi Anatoly Dobrynin büyük role sahiptir. O, ortaya çıkan her sorunu Kissinger ile ele almış ve iki ülke arasında çatışma odaklı dış politika anlayışını rafa kaldırmıştır. Aynı şekilde Kissinger da sahip olduğu diplomasi ve iletişim yeteneği sayesinde SSCB ile ABD arasındaki gerilimi azaltmayı başarmıştır. Onun bu başarısı sadece iki ülke arasındaki sorunları çözmek ile kalmamış ABD’nin Vietnam Savaşı gibi mevcut sorunları nükleer savaş korkusu olmadan çözmesini sağlamıştır.²⁴⁶

1.7.4. Arka Bahçe Latin Amerika: Şili’de Rejim Değişikliği

Amerikan Yüzyılı’nın devamı için oldukça şaşırtıcı ve yenilikçi stratejiler ortaya koyan Kissinger gerektiğinde eski stratejileri kullanmaktan geri kalmamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD kendi çıkarları tehdit edildiği anda doğrudan ve dolaylı olarak

²⁴³ FRUS, *Soviet Union* 1971, s. 1970-1973.

²⁴⁴ Anlaşmanın içeriği için bakınız: FRUS, *Soviet Union* 1971, s. 2242-2265.

²⁴⁵ Sebenius et al, “Henry A. Kissinger”, 10.

²⁴⁶ Kissinger’ın SALT için izlediği strateji için bakınız: Donald E. Welzenbach, “How Kissinger Used Intelligence in the SALT Negotiations”, *CIA Studies in Intelligence*, 31, (Winter 1987), s. 32-48.

askeri müdahaleleri destekleyerek tehlikeyi bertaraf etmeyi de başarmıştır. Şili’de Marksist Salvador Allende’yi Amerikan çıkarları için en büyük tehdit olarak gören Kissinger, Temmuz 1970’ten itibaren Şili’de askeri darbe gerçekleştirilmesi için CIA aracılığıyla adımlar atmış ve en sonunda 11 Eylül 1973’te gerçekleştirilen askeri darbe neticesinde hedefine ulaşmıştır. Lakin bu adımı sadece Şili’de değil tüm Latin Amerika’da ABD’nin güç kaybetmesine yol açacak süreci başlatmıştır. Tüm bunlardan öte darbenin mimarı olan Kissinger savaş suçu işlemekle suçlanmıştır.

1.7.4.1. Askeri Darbe Süreci

1969 yılında göreve başladığında ABD’nin gündeminde Şili önemli bir yer tutmamaktaydı. Kendine has demokratik bir sisteme sahip olan bu ülkede demokrasi ve seçimler içselleştirilmişti. Küçük ekonomisi ve önemsiz konumuyla kendi yağında kavrulan bir ülke olarak Şili, ABD dahil hiçbir ülkenin sorunu olamayacak kadar önemsiz bir ülkeydi. Ancak bu durum Kissinger’ın risk algısını değiştirmesiyle tamamen farklı bir noktaya taşınmıştır. 1970 sonbaharında yapılması planlanan seçim öncesi Allende’nin seçimi kazanması ihtimaline karşılık Kissinger önlem alınması için çalışma hazırlatmıştır. Fakat, her şey için artık çok geçti. Böylece 1970 sonbaharına doğru gelindiğinde Şili Amerikan dış politikasının en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir.²⁴⁷

Şili’nin Washington’da gündeme gelmesinin en önemli nedenlerinden biri de o dönem Şili’de bakır üretiminin %80’inini gerçekleştiren Anaconda ve Kennecott isimli şirketlerinin darbe talebiydi.²⁴⁸ Bunun için Washington’da lobi faaliyetlerine girmişler ve hatta Kissinger ile bizzat görüşmüşlerdi. Diğer neden ise Marksist Salvador Allende’nin ülke çapında güçlenmesi ve bir sonraki seçimde iktidara gelmesi ihtimalinin bariz bir şekilde görülmesiydi. Allende’nin ülke yönetimini ele geçirip Şili’nin komünist rejime geçmesi ihtimalini ve daha kötüsü diğer Latin Amerika ülkelerine örnek olmasını Amerikan çıkarları açısından büyük risk olarak gören

²⁴⁷ Sara K Tedeschi- Elizabeth Fee-Theodore M. Brown, “Salvador Allende: Physician, Socialist, Populist, and President” *American Journal of Public Health*, 93/12, 2014-2015.

²⁴⁸ Bakır şirketlerini millileştirmek isteyen mevcut Başkan Eduardo Frei Amerikan çıkarlarına düşman biri olarak bu şirk resmedilmiş ve hatta ona yönelik askeri darbenin gerçekleşmesine göz yumulmuştu. Amerikan Bakır şirketleri Anaconda ve Kennecott şirketlerinin sahipleri şahsi bağlantılarını kullanarak gerçekleştirdiği darbe CIA çekincesine rağmen 21 Ekim 1969’da gerçekleştirilmiş ve başarısızlığa uğramıştı. Detayları için bakınız: Bradd Crouch Hayes, *The Invisible Blockade and the Covert War: US Relations with Chile, 1970-1973* (Doktora Tezi, Naval Postgraduate School Monterey CA, June 1979).

Kissinger, CIA tarafından gönderilen raporları irdeledikten sonra Şili'yi acil bir şekilde gündeme almıştır.²⁴⁹

Aslında son ana kadar ne Santiago Büyükelçiliği ne de CIA Allende'nin iktidara gelmesini önemsememişti. Tehlikenin büyüklüğünün farkına varıldığında artık çok geçti. Geç olmasına rağmen Kissinger seçimi Allende'ye kazandırmamaya ve kazanması durumunda da Senato tarafından başkan olarak seçilmemesine karar vermiştir. Bu doğrultuda vakit kaybetmeden acil durum ilan etmiş ve ilk olarak 24 Temmuz 1970'te, Washington'da, CIA, Pentagon, Dışişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı yetkilileri ile bir araya gelen Kissinger Allende sonrası dönem için bir yol haritası hazırlanmasını taraflardan talep etmiştir.²⁵⁰ Hazırlanan yol haritası çerçevesinde bir takım önlemler alınmasına rağmen 4 Eylül 1970'te Allende Başkanlık seçimini %36 oy oranıyla kazanmıştır. En yakın rakibi Jorge Alessandri arasında sadece %1 oy farkı geçerek seçimi kazanan Allende'nin kaderi de çizilmiş oldu.²⁵¹ Komünist bir sistemin Latin Amerika başarılı olması durumunda domino etkisi yaratarak diğer Latin Amerika ülkelerini de etkileyeceğini düşünen Kissinger Allende'ye karşı amansız bir mücadele başlatmış ve başarılı olmuştur.

1.7.4.2. FUBELT Operasyonu

Seçim sonrası Kissinger hiç vakit kaybetmeden Allende'nin başkanlığını önlemeye yönelik çalışmalar için CIA Santiago ofisinden durum raporu talep etmiş ve raporu aldıktan sonra çalışmalara başlamıştır. CIA ile birlikte ortak üretilen FUBELT Operasyonu belgesi CIA Santiago ofisine gönderilmiş ve operasyonlar hemen başlatılmıştır.²⁵² FUBELT Operasyonu iki farklı yol haritasını içermektedir. Birinci yol haritası Track-I olarak adlandırılmıştı ve rüşvet destekli siyasi çözümü içermektedir. İkinci yol haritası ise doğrudan askeri darbeyi içermektedir. Track I ilk kez 18 Haziran 1970'te Santiago Büyükelçisi Korry tarafından gündeme getirilmişti. Bu çözüm seçim sonrası Başkanı seçecek olan senatörleri satın almayı içermektedir. Korry bu bağlamda Senato üyelerine rüşvet vermek için 250.000 Dolar ve Allende'ye karşı kara propaganda

²⁴⁹ CIA, *Chile*, NSA Records (Former NMA), (Document No.: CIA-RDP80T01137A000300070001-0), January 28, 1969; CIA, *US Financial Stake in Chile*, General CIA Records (Document No.: CIA-RDP85T00875R001600030141-2), September 01, 1970.

²⁵⁰ FRUS, *Chile 1969-1973*, XXI, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018, s. 377-378.

²⁵¹ FRUS, *Chile 1969*, s. 554.

²⁵² FU Şili'yi simgeleyen şifre, BELT: kemer anlamına gelmekteydi. FUBELT Allende'yi siyasi, ekonomik operasyonlar ile sıkıştırmak olarak şifrelendirilmiş bir kod olarak CIA operasyonunu tanımlamak için üretilmiştir. Daha fazla bilgi için bakınız: Peter Kornbluh, *The Pinochet File A Declassified Dossier on Atrocity and Accountability*, (New York: The New Press, 2003), s. 25-27.

yürütmek için 360.000 Dolar talep etmiştir. İşler yolunda giderse Şili Senato'su Allende yerine Alessandri'yi seçebilirdi. Ancak senatörleri satın alma girişiminin ifşa olması durumunda uluslararası bir skandala yol açabilirdi. Bu nedenle Track I uygulanmadan rafa kaldırılmıştır.

Zaman kaybetmeden ikinci çözüm olan askeri darbe için çalışmalar başlatılmıştır. Bu çözümde dönemin Şili Devlet Başkanı Eduardo M. Frei kilit isim olmuştur. Plan görünüşte oldukça basitti. Frei'nin askeri darbe öncesi veya sonrası ülke çapında ortaya çıkartılması muhtemel iç karışıklık nedeniyle istifa etmesi ve ardından ordu ülke yönetimine el koyması öngörülmektedir. Daha sonra cunta yönetimi Frei'yi yeniden görevine davet etmesi ve Frei'nin bu daveti ülke çıkarları için kabul etmesi ve üyelerinin önemli bir kısmı askerlerden oluşması planlanan yeni hükümeti kurması beklenmekteydi. Son olarak ülke de asayiş ortamı sağlandıktan sonra Frei'nin demokratik ortamın yeniden inşası için yeniden seçim çağrısı yapması ve gerçekleştirilecek yeni seçimi Alessandri'nin kazanması sağlanması hedeflenmekteydi. Lakin kısa süre içerisinde askeri bir darbe gerçekleştirmek oldukça zordu.²⁵³ Zira Şili Senato'sunun seçilmiş başkanı onaylamak için oylamaya gideceği tarih ise 24 Ekim 1970 belirlenmişti. Böyle bir durumda, yani yaklaşık bir ay içerisinde, Şili halkını darbe konusunda ikna etmek mümkün olmayabilirdi. Buna rağmen Şili ordusunun ikna edilmesi durumunda darbenin gerçekleştirilmesi mümkün olabilirdi. Bu doğrultuda elde edilen istihbarata göre, Genelkurmay Başkanı Rene Schneider kesinlikle darbeye karşıyken General Carlos Prats ise kararsızdı.²⁵⁴ Bu durumda ya darbeden vaz geçilmesi ya da Schneider'a rağmen adım atılması şarttı. Bu riske rağmen Kissinger darbe konusunda ısrarcı olmuş ve Track II operasyonu için düğmeye basmıştır.²⁵⁵

Track II kapsamında Şili ordusunda darbe taraftarı kurmay subayları bulmak, örgütlemek ve yönlendirmek için CIA adına Şili ordusunda görev yapan isimler kullanılmıştır. DIA (Askeri İstihbarat Ajansı) çalışanı askeri ateşe Binbaşı Paul Vimert de Şili ordusundaki yakın bağlantıları sahip olması hasebiyle kilit isim olarak öne çıkmıştır. Operasyonun başarılı bir şekilde sürdürülmesi için CIA, ABD vatandaşı olmayan ajanlardan dört ayrı tim oluşturmuş ve ardından General Camilo Valenzuela,

²⁵³ Kornbluh, *The Pinochet File*, s. 39-41

²⁵⁴ FRUS, *Chile 1969*, s. 592-594.

²⁵⁵ James Petras-Morris Morley, *The United States and Chile Imperialism and the Overthrow of the Allende Government*, (New York-London: Monthly Review Press, 1975); Jack Devine, "What Really Happened in Chile", *Foreign Affairs*, (July-August 2014), s. 28.

General Joaquin Garcia ve polislerden sorumlu General Vicente Huerta emekli General Arturo Marshall ve General Roberto Viaux ile iletişime geçilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmelerden sonra General Schneider'in Arjantin'e kaçırılmasına karar verilmiştir. Ancak bu tür bir operasyondan önce toplumun kaos ortamına itilmesi şarttı.²⁵⁶

Bu bağlamda Şili'nin ekonomisine yönelik gizli operasyonlar için düğmeye basılmıştır. Ülkeyi ekonomik olarak çökertmek ve sorumlusu olarak Allende'yi göstermek mantıklı gözükmekteydi. Zira Allende'nin gelmesiyle %50 civarında değer kaybeden borsa nedeniyle ekonomik kriz yaşanmaktaydı.²⁵⁷ Ülke ekonomisinin çökertme operasyonunda Amerikan bakır şirketi Anaconda ve Telekom şirketi ITT doğrudan rol almaya gönüllü olmuştur.²⁵⁸ CIA bağlantısı çok güçlü olan bu Amerikan şirketi ülkenin iletişim altyapısına hâkimdi ve böylece Allende'nin yıpratılmasına kritik rol oynamıştır.²⁵⁹ Bununla yetinmeyen Kissinger, dışarıdan da Şili'nin kuşatılması için adımlar atmıştır. Britanya, İspanya, İtalya, Arjantin ve Brezilya gibi ülkeler ile iletişime geçilmiş ve bu ülkelerden Şili'ye yönelik ticari faaliyetleri yavaşlatılması hususunda destek istenmiştir. Hatta Britanya ile görüşmeyi bizzat Nixon kendisi yapmıştır. Şili'nin kuşatılmasını hedefleyen adımları desteklemek adına Ekim 1970'te uluslararası kurumların Şili'ye kredi vermesini önlemek adına tedbirler alınmıştır. Üstüne kredi reyting şirketleri ardı ardına açıklamalar yaparak Şili'yi yatırım yapılamaz ülkeler kategorisine sokmuştur.²⁶⁰

Şili'nin içeriden ve dışarıdan kuşatılmasına katkıda bulunmak adına son olarak da siyasi partiler üzerinden operasyonlar düzenlenmesine karar verilmiş ve bu bağlamda Halkçı Birlik Partisinin yıkılmasına yönelik ilk adımlar gazeteciler, toplum liderleri ve politikacılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Ülke ekonomisinin çökeceğine yönelik iddiaların ve söylemlerin toplum nezdinde kabul görmesi için propaganda faaliyetleri başlatılmıştır. Tabi ki bu kara propaganda faaliyetlerinin tek hedefi halk değildi. Ülke ekonomisinin çöküşünden rahatsız olan Şili ordusu da hedef alınmıştır. Bu dönemde Allende'nin Fidel Castro'ya özel önem veren adımlar atması zaten ordu içinde başlı

²⁵⁶ Kornbluh, *The Pinochet File*, s. 43-46

²⁵⁷ FRUS, *Chile* 1969, s. 669.

²⁵⁸ ITTC International Telephone & Telegraph Corporation için bakınız: Marcelo Bucheli-Erica Salvaj, "Reputation and Political Legitimacy: ITT in Chile, 1927-1972" *Business History Review*, 87/ 04, (Winter 2013), 729-756; FRUS, *Chile* 1969, s. 842-851.

²⁵⁹ Bu şirketin yöneticisi eski CIA Başkanı John McCone mevcut CIA Başkanı Richard Helms ile birlikte operasyon yürütmüştür. Kornbluh, *The Pinochet File*, s. 48-49

²⁶⁰ Kornbluh, *The Pinochet File*, s. 49-50; FRUS, *Chile* 1969, s. 877-878

başına bir sorundu. Allende ordu ile karşı karşıya gelerek bilerek veya bilmeyerek kendisini hedef haline getirmişti.²⁶¹

Tüm bu adımlardan sonra emekli General Viaux, Schneider'ın kaçırılması için 20 Ekim 1970'te harekete geçmiştir. Oluşturduğu ekipler iki deneme gerçekleştirmelerine rağmen başarısız olmuştur. Son kez 22 Ekim 1970'te Schneider'in kaçırılması için adım atılmış ama bu sefer de Schneider olayın farkına vardığı için aracıyla tuzak bölgesinden hızla uzaklaşırken yakın mesafeden üç kez vurularak öldürülmüştür. Schneider'ın ölümü üzerine General Prats duruma el koymuş ve ülke çapında sıkı yönetim ilan edilmiştir. Böylece FUBELT Operasyonu başarısızlıkla sonuçlanmıştır.²⁶²

1.7.4.3. İstikrarsızlaştırma Operasyonu

General Viaux başta olmak üzere ordu içerisindeki darbecileri tutuklatan Prats ülkede nizamı ve güvenliği sağladıktan sonra Senato'da Allende'nin başkanlığı 24 Ekim 1970'te gerçekleştirilen oturumda onaylanmıştır. Gerçekleştirilen oylamada Allende yüz elli üç senatörden tarafından desteklenirken rakibi Jorge Alessandri ise sadece otuz yedi senatörden destek alabilmiştir. Bu başarısızlık Kissinger'ı Allende'yi iktidardan indirme hedefinden vaz geçirmemiş ve Allende'ye karşı operasyonun ikinci kısmına geçilmiştir. Bu kez hedef Şili'yi ekonomik olarak çökertmek ve başkanlıktan indiremeye de Latin Amerika ülkeleri için rol modeli olmasını önlemektir.²⁶³ Aslında ülke ekonomisi gerçekleştirilen operasyon neticesinde çoktan çökmüştü. Allende büyük ekonomik kriz içerisinde ülkeyi yönetmeye başlamıştı. Ülkeyi ekonomik krizden çıkarması mümkündü ama Kissinger, Allende'yi başarısız kılmak için gereken her şeyi yapmaya hazırды. Dolayısıyla Allende en başından itibaren kaybetmeye mahkumdu.²⁶⁴

Kissinger tarafından yönetilen Şili'nin istikrarsızlaştırılması operasyonu kapsamında ilk olarak finansal darbe adımları yürürlüğe sokulmuştur. Ülke ekonomisi büyük oranda ABD tarafından sağlanan finansal desteklere bağlı olan Şili'de yatırımları durduran ilk adım Dünya Bankası tarafından atılmıştır. Daha önce onaylanmış olan yirmi milyon dolarlık hayvan ıslah programı kredisi iptal edilmiştir. Ardından Exim Bank ve Agency for International Development (AID) tarafından sağlanması muhtemel kredilerin önüne set çekilmiştir. Eximbank tarafından verilmesi planlanan kredinin durdurulmasıyla

²⁶¹ Kornbluh, *The Pinochet File*, s. 50-51.

²⁶² FRUS, *Chile 1969*, s. 1077-1079.

²⁶³ Kissinger tarafından ortaya konulan stratejinin ana hatları için bakınız. FRUS, *Chile 1969*, 1552-1582

²⁶⁴ Kornbluh, *The Pinochet Files*, s. 139-140.

Şili’de sanayi sektörü gerekli teknik ve finansal zorunlulukları yerine getiremediği için iflas sürecine girmiştir.²⁶⁵ Bu adımdan sonra kredi derecelendirme şirketleri tekrardan devreye girmiş, ülkenin kredi notu B’den D’ye düşürülmüş ve böylece Şili’nin kredi bulması imkânsız hale gelmiştir. Öyle ki Frei yönetimindeki Şili’ye 1969-1970 yılları arası otuz bir milyon dolar kredi veren Dünya Bankası, Allende yönetimindeki Şili’ye 1971-1973 yılları arasında hiç kredi vermemiştir. Benzer şekilde, 1968-1970 yılları arası AID aracılığıyla yüz on milyon yatırım yapılan Şili’ye 1971-1973 yılları arası sadece üç milyon dolar yatırım yapılmıştı. Ülkenin kalkınmasında önemli bir yere sahip Exim Bank ise Şili’ye 1967-1970 yılları arası iki yüz seksen milyon dolar kredi sağlamışken, 1971-1973 yılları arasında hiç kredi sağlamamıştır.²⁶⁶

Bu arada ABD bir yanda Şili’yi ekonomik olarak çökertirken diğer yandan Şili ordusuna desteğini arttırarak devam ettirmiştir. Bu bağlamda Şili ordusuna eğitim ve diğer askeri yardım programı kapsamında 1970 yılında sağlanan bir milyon dolarlık destek 1971 yılında iki milyon üç yüz bin dolara çıkarılmıştır. 1967-1970 yılları arası Şili’ye toplam altı milyon dolarlık askeri malzeme satışı yapılmışken bu rakam 1970-1973 yılları arası on dokuz milyon dolara yükseltilmiştir.²⁶⁷ ABD’nin Şili ordusuna yönelik bonkör tavrının tek amacı Allende’yi gizli ekonomik ambargo ile yıpratırken Şili ordusunu kendi tarafına çekmekti. İyice köşeye sıkışan Allende’yi daha da zor duruma sokan ABD ve SSCB arasında devam eden yakınlaşma olmuştur. Allende’ye SSCB’nin yardım etmemesinin en büyük nedeni de Kissinger’in detant odaklı politikası olmuştur. SSCB dahil hiçbir ülkeden yardım alamayan Allende ilk olarak bakır madenlerini kamulaştırmak için adım atmış sonra da borçlar için moratoryum ilan etmeye karar vermiştir. Bu kararını Allende, 9 Kasım 1971’de tüm dünyaya ilan etmiştir. Ülkenin üç milyar dolarlık borcu için moratoryumu göze alan Allende böylece hayatının en önemli hatalarından birini yapmıştır.²⁶⁸ Zira Kissinger’in sonuna kadar gitmekten vazgeçmeyeceği ortadaydı. Bu haber duyulur duyulmaz, Rusya hariç, Şili’ye daha ucuz para sağlayabilecek tüm ülkelere baskı uygulanmasına karar verilmiş ve kredi görüşmelerini uzatmak ve yavaşlatmak adına Şili yardım masasına en yavaş çalışacak isimler atanmıştır.²⁶⁹

²⁶⁵ FRUS, *Chile 1969*, s. 1625-1628.

²⁶⁶ Kornbluh, *The Pinochet File* s. 139-140.

²⁶⁷ Kornbluh, *The Pinochet File*, s. 140.

²⁶⁸ FRUS, *Chile, 1969–1973*, s. 2360-2366.

²⁶⁹ FRUS, *Chile, 1969–1973*, s. 2367-2368.

Allende ise 12 Kasım 1971’de daha da ileri giderek fiili olarak moratoryum ilan etmiş ve bu kararıyla çökmekte olan ekonomiyi tamamen çökertmiştir. Böylece Allende’ye yönelik muhalefet daha da güçlenmiştir. Bu arada Şili’nin ekonomik ambargo ile yoksullaştırılması süreci tek başına yürütülen bir süreç değildi. Ulusal Güvenlik Kararı Belgesi (NSDM 93) kapsamında, CIA siyasi ve toplumsal fay hatlarını tetikleyecek ve parçalayacak dolayısıyla Allende’ye karşı isyan başlatacak faaliyetlere girişmiştir. Kissinger bu tür operasyonların yürütülmesini özellikle önemsemektedir. Askeri istihbarat geçmişi sayesinde psikolojik savaşın zafer için önemli olduğunun farkındaydı. Bu sebeple Şili’de CIA operasyonları için yedi milyon dolar bütçe ayrılmasını sağlamıştır.²⁷⁰ Bu bütçe aşağıdaki gibidir:

- Allende’nin koalisyondan oluşan Halkçı Birlik Partisinin parçalanması;
- Şili ordusunda mevcut olan darbe taraftarı askerlerin kollanması ve yenilerinin belirlenmesi;
- Marksist olmayan muhalefet gruplarının desteklenmesi;
- Allende karşıtı medya gruplarının desteklenmesi;
- Avrupa ve Latin Amerika’da yayın yapan büyük medya kuruluşlarının Allende ve Sovyet karşıtı propaganda faaliyetlerinin finanse edilmesi için ayrılmıştır.²⁷¹

Bu çerçevede CIA tarafından yürütülen faaliyetleri Kissinger adeta CIA başkanı gibi izlemekte ve yönlendirmekteydi. 1970-1973 yılları arası Kissinger’ın yakın gözetiminde CIA yaklaşık üç buçuk milyon dolar Allende karşıtı partileri ve organizasyonları desteklemek için kullanmıştır. Yaklaşık iki milyon dolar Şili medyasının en büyük gazetesi olan El Mercurio’ya Allende karşıtı haberler üretmesi için verilmiştir.²⁷² Yaklaşık bir buçuk milyon dolar ise sendikalara, sivil toplum örgütlerine, protesto organizasyonlarına, şiddet olaylarına ve terör saldırılarına harcanmıştır. Tüm bu harcamalar nedeniyle ülke çapında kaos, huzursuzluk, mutsuzluk ortamı yaratıldı. Böyle bir ortamda ilk olarak Allende’nin siyasi olarak mağlup edilmesi hedeflenmiştir. Siyasi mağlubiyet için ilk önce Hristiyan Demokrat Parti’ye ve Milliyetçi Parti’ye kendi

²⁷⁰ Kornbluh, *The Pinochet File*, s. 144.

²⁷¹ Kornbluh, *The Pinochet File*, s. 145.

²⁷² Francisco J. Alvear-Jairo L. Ocampo, “When Geopolitics becomes Moral Panic: El Mercurio and the use of International News as Propaganda Against Salvador Allende’s Chile (1970–1973)”, *Media History*, 24-3/4, 2018, s. 528-546.

seslerini duyurabilmeleri adına gazete ve radyo alabilmeleri için maddi destek verilmiştir. 1971-1973 yılları arasında, Hristiyan Demokratik Parti en çok mali destek alan parti olmuştur.²⁷³

CIA sadece yasal partileri desteklemek ile kalmamış, faşist bir terör grubu olan Patria y Libertad'a 1970-1973 yılları arası 38.500 dolar mali destek vermiştir. Bu örgüt, Santiago ve çevresinde Allende ve taraftarlarına yönelik terör eylemleri gerçekleştirmiştir. Tüm bunlara ilaveten CIA gizli operasyonlarını gerçekleştirirken ülkenin en büyük gazetesi El Mercurio'dan ciddi destek almıştır. 1960'lı yıllardan beri, CIA ile çalışan bu gazetenin sahibi Agustin Edwards, Allende'ye karşı yürütülen girişimleri desteklemekle kalmamış gazetesini bizzat operasyonun parçası haline getirmiştir. Allende'ye karşı yürütülen kara propagandanın amiral gemisi olan söz konusu gazete, Allende'nin her tür kamulaştırma ve millileştirme girişimini komünizm sevdası olarak resmetmiştir.²⁷⁴

Şili'yi istikrarsızlaştırma ve darbeye hazırlama görevini üstlenen CIA, sadece siyasi partileri, terör örgütlerini ve gazeteleri kullanmamış Şili ordusunda Allende'yi ülke çıkarları için tehdit olarak gören vatansever ve parasever üst düzey askeri yetkilileri de kullanmıştır. Allende'nin görev yaptığı ilk dönemde CIA, ordu içindeki ağını yeniden kurmaya ve büyötmeye odaklanmıştı. Zira bu dönemde Schneider'in öldürölmesiyle sonuçlanan başarısız darbe girişimi nedeniyle ordu içerisinde bir temizlik başlatılmış ve darbe yanlıları ordudan mümkün olduğunca uzaklaştırılmıştı. Dolayısıyla ilk yıl CIA yeni isimleri bulmak ve onları satın almak ile uğraşmıştır. 1971 yılı sonbaharına gelindiğinde CIA, çabalarının karşılığını almış ve darbe karşıtı isimleri yeniden belirlemiştir. Ordu da yeni darbeci askerlerin ortaya çıkmasında kesinlikle Allende'nin rolü büyüktü. Castro ile yakın ilişki kurması ordu içerisinde tepkiyle karşılanmaktaydı.²⁷⁵ 1972 ilkbaharına gelindiğinde ordu içerisinde askeri darbeye hazır bir grup güçlü bir şekilde ortaya çıkmıştı. 4 Mart 1972'de darbe için hazırlıklar yapan

²⁷³ Kornbluh, *The Pinochet File*, s. 148-150

²⁷⁴ Gazetenin bu dönemde, kötü yönetimden kaynaklanan finansal problemlerini, CIA maddi destekle çözmeye yardımcı olmuştur. Örneğin, Eylül 1971'de bu gazeteye ilk olarak 700.000 dolar para aktarılmış ve sonra da Kissinger bizzat duruma el koyarak bu gazeteye 300.000 dolar daha aktarılmasını sağlamıştır. Bu iki finansal desteğe ek olarak Mart 1973'te ek olarak 950.000 dolar daha bu gazeteye aktarılmıştır. Kornbluh, *The Pinochet File*, s. 151-155

²⁷⁵ FRUS, *Chile, 1969*, s. 2372-2386.

General Alfredo Canales Marquez, darbe planını CIA ile paylaşmıştır ama bu teklif darbe içi uygun ortamın henüz oluşturulmadığı gerekçesiyle kabul edilmemiştir.²⁷⁶

1.7.4.4. Pinochet Darbesi

Şili ordusunun darbe için hazırlık yapmaya başlaması ve ortaya çıkan gelişmeler en sonunda, Kissinger'ın hedefinin gerçekleşmesini sağlayacaktı. Darbenin lideri General Augusto Pinochet olarak belirlenmişti ve CIA tarafından 1971 yazından itibaren izlenmekteydi. Eşi zaman içerisinde Allende karşıtı tavır almaya başlamış ve oğlu Milliyetçi Parti üyesi biriyle evlenmiş ve babasını askeri darbe için ikna etmeye uğraşmaktaydı. Pinochet, kendisini oldukça önemli gören, sakın, arkadaş canlısı ve tamamıyla asker mantalitesine sahip bir karaktere sahipti. Darbe öncesinde Santiago kışlasının yönetiminden sorumlu olan Pinochet ayrıca hem Santiago'nun hem de ordunun acil durum merkezinin başında yer almaktaydı. Böyle kritik görevlere sahip bir ismin CIA tarafından göz ardı edilmesi mümkün değildi. Zaten Pinochet, FUBELT Operasyonu döneminde General Canales'in altında yer almış ve darbeyi o dönemde de desteklemişti ve daha sonra da sessizliği tercih etmişti.²⁷⁷

Pinochet'in, ABD ile ilişkileri ise oldukça pozitif. Eylül 1972'de Panama'ya ABD'den hibe edilmesi düşünülen tanklar için giden Pinochet'e ABD'li yetkililer özel ilgi göstermişti. Bu ziyaret Pinochet'i darbe yapma fikrine daha da yakınlaştırmıştı ama önce darbe için gerekli ortamın oluşturulması şarttı. 4 Mart 1973'te gerçekleştirilen Senato seçimi ilk hedef olarak konulmuştur. CIA yetkililerinin bu seçim neticesinde beklediği en iyi sonuç muhalefetin üçte iki çoğunluğa ulaşmasını ve böylece yasal olarak Allende'nin görevden alınmasıydı. En kötü sonuç ise Halkçı Birlik Partisinin seçimde açık ara fark atmasıydı. Seçim neticesinde Halkçı Birlik Partisi oyların %43,4'ünü elde etmiştir.²⁷⁸ Bu sonuç kötü olmamak ile birlikte beklentinin altında kalmıştı. Allende yapılan tüm kara propagandaya rağmen seçimin yine galibi olmuştu ve böylece darbenin yolu açılmıştır zira Allende'nin yasal yolla gitmesi artık mümkün gözükmemekteydi.²⁷⁹

Kissinger askeri darbe için hazırlıkların hızlandırılması talimatını CIA Santiago ofisine atanan Ray Warren'a vermiştir ve bu doğrultuda Warren hiç vakit kaybetmeden askeri

²⁷⁶ FRUS, *Chile, 1969*, s. 2495-2502.

²⁷⁷ Kornbluh, *The Pinochet File*, s. 156-157.

²⁷⁸ FRUS, *Chile 1969*, s. 2730-2733

²⁷⁹ Kornbluh, *The Pinochet File*, s. 170-171.

darbe için gerekli olanın yapılmasına odaklanmıştır. ABD'nin askeri müdahaleye odaklanmasında en önemli nedeni Şili'de siyasi hayatta sol akımların baskın hale gelmeye başlaması neden olmuştur. Esasında, 1976 yılı seçimini beklemek mümkün olabilirdi ancak muhalefet partisi Hristiyan Demokrat Parti zaman içinde sola kaymaya başlamıştı bu nedenle söz konusu partiye seçim kazandırılması büyük hata olabilirdi. Bu arada hiç beklenmedik bir olay meydana gelmiştir. 29 Haziran 1973'te Albay Roberto Souper elindeki kısıtlı güç ve dört tank ile askeri darbe gerçekleştirmek için Başkanlık Sarayı'nı kuşatmış ve üç saat süren çatışmadan sonra, darbeye yeltenen askerler etkisiz hale getirilmiştir.²⁸⁰ CIA bu darbenin kesinlikle arkasında değildi ve en kötüsü bu tür bir girişimin olabileceğini de ön görememişti.

Şili bir muz cumhuriyeti değildi ama neredeyse sabah erken kalkanın darbe girişiminde bulunacağı bir ülkeye dönüşmek üzereydi. Bu nedenle darbe için çalışmalar hızlandırılmıştır. Temmuz 1973 sonu gibi darbe planı hazır hale getirilmişti. Darbe öncesi tek problemi Carlos Prats çıkarabilirdi. Dolayısıyla Prats'ın kaçırılması veya suikast ile ortadan kaldırılması gündeme gelmiştir. Lakin bu tür bir girişim daha önce başarısız olduğu için uygulamaya tekrar konulmamıştır. Alternatif çözüm olarak Prats'a yönelik bir komplo kurulmuştur. CIA tarafından görevlendirilen Alejandrina Cox isimli bir kadın trafikte Prats'a hakaret etmiş ve buna karşılık Prats'ın korumaları kadının arabasının tekerlerine ateş açmışlardır. Bu olayı ulusal bir sorun haline getiren medya sayesinde, halk Prats'ın evinin önünde toplanmış ve gösteriler düzenlemiştir. Göstericilerin bir kısmı CIA ajanları ve onların yönlendirdiği kişilerden oluşmaktaydı. Prats kendisine komplo kurulduğunun farkına varmadan sağlık sorunlarını bahane ederek istifa etmiştir.²⁸¹ Böylece onun istifasıyla birlikte artık orduda darbeyi önleyebilecek hiç kimse kalmamıştı.²⁸²

31 Ağustos 1973'te Şili askeri kaynaklarından elde edilen bilgilere göre Şili ordusu darbe için tüm mevcuduyla hazırды. 1-2 Eylül 1973'te, darbe sonrası hükümet kurma ve idari yönetimleri yeniden hayata geçirme adına çalışmalar yürütülmüş ve darbe günü olarak da 10 Eylül gününe karar verilmiştir.²⁸³ Prats'ın istifasından sonra sıra ülkede kaosu arttıracak eylemlere odaklanma zamanı gelmiştir. Ülke çapında şiddet, terör ve

²⁸⁰ FRUS, *Chile, 1969*, s. 2817-2818

²⁸¹ Oscar G. Rivera, *Story of A Death Foretold, The Coup Against Salvador Allende*, 11 September 1973, (London: Bloomsbury, 2013), s. 250-251.

²⁸² Kornbluh, *The Pinochet File*, s. 177-178.

²⁸³ Kornbluh, *The Pinochet File*, s. 178-179.

protesto gösterileri başlatılmış ve ülke de nizamın bozulması için gerekli adımlar atılmıştır. 8 Eylül 1973 tarihine gelindiğinde ülke çapında hükümet karşıtı gösteriler çoktan başlatılmış ve halen devam etmekteydi. Protestoları başlatmak oldukça kolay olmuştur zira ekonominin yıpratılmasıyla birlikte halk yoksulluk ve sefaletten Allende'yi sorumlu görmekteydi. En temel besin maddelerini bulamayan halk yağmalamalara başlamıştı. Dolayısıyla iç güvenlik ile sıkıntı ciddi şekilde artmıştı. 10 Eylül günü olarak belirlenen darbe günü bir takım önlemler nedeniyle bir gün sonraya ertelenmiştir.²⁸⁴

En nihayetinde 11 Eylül 1973 sabahı saat 06:30'da planlanan darbe için harekete geçilmiş ve Şili polis örgütü Carabinero'nun Allende'yi evinden almaya gitmiştir. Allende bu girişimi bertaraf etmeyi ve Şili'nin Beyaz Sarayı olarak adlandırılan La Moneda'ya ulaşmayı başarmıştır. Zaman kaybetmeden kendi odasından radyo aracılığıyla halkı darbeye karşı direnmeye çağırmıştır. Onun söz konusu çağrısına Pinochet'in cevabı oldukça sert olmuş ve La Moneda'yı havadan ve karadan bombalamıştır. Kendisine teslim olması karşılığında bir anlaşma önermek isteyen ve karşılık alamayan Pinochet'e bağlı darbeci askerler öğleden sonra 14,00 civarı Lan Moneda'ya giriş yapmış ve Allende'nin öldüğünü keşfetmişlerdir. Allende'nin nasıl öldüğü bir muamma olarak kalmıştır. Kimi iddialara göre Allende intihar etmiş kimi iddialara göre Allende hava saldırısı sırasında hayatını kaybetmişti.²⁸⁵

Sonuç ne olursa olsun Kissinger yaklaşık üç yıl sonrailmekilmek işlediği planladığı sayesinde Allende'yi alt etmeyi başarmıştı.²⁸⁶ Şili'de gerçekleştirilen darbe dünya kamuoyu tarafından büyük tepki ile karşılanmıştır. Latin Amerika ülkelerinde ABD karşıtı gösteriler meydana gelmiştir. Tüm dünyada olduğu gibi ABD'de Amerikan kamuoyu Şili'de meydana gelen darbede CIA parmağını sorgulamış ama Kissinger darbede ABD'nin payı olmadığını ve demokrasiyi Şili'de güçlendirmek için çaba gösterdiklerini ısrarla dile getirmiştir. Oysa ki darbeden iki gün sonra CIA Başkanı, darbe ile ilgili raporunda kendilerinin katkısını açık bir şekilde ortaya koymuştu. Kissinger, Şili'yi komünist bloka gitmesini önlemek bahanesiyle Amerikan şirketlerini millileştirmek isteyen Allende'yi devirmişti. Hem de en başından planlayarak, gerekli

²⁸⁴ Kornbluh, *The Pinochet File*, s. 179-180.

²⁸⁵ Kornbluh, *The Pinochet File*, s. 181-182.

²⁸⁶ Robert M. Hathaway- Russel J. Smith, *Richard Helms As the Director of Central Intelligence 1966-1973*, (Washington D.C.: DCI Historical Series, 1993), s. 81-100.

stratejileri uygulamaya koyarak ve ülke de kaos ortamı oluşturarak darbeye doğrudan rol almıştı.

Pinochet darbe sonrası kurduğu baskıcı rejimle 1973-1989 yılları arasında Şili’de adeta terör estirmiş ve yaklaşık 5.000 kişi hayatını darbe nedeniyle kaybetmiştir.²⁸⁷ Şili’de binlerce insanın ölümünden dolayı olarak payı olan Kissinger, Amerikan Yüzyılı’nın devamı için Şili’de diplomasi yerine gizli operasyonu tercih etmiş ve başarılı olmuştur. Tabi ki bu başarısı ABD’nin Latin Amerika’da istediği şekilde hareket etmesini sağlamamıştır. 1975 yılında Arjantin’de Condor Operasyonu isimli gizli operasyonlar ile CIA Bolivya, Brezilya, Paraguay, Uruguay ve Şili’de terör bahanesiyle operasyonlar yürütmüştür.²⁸⁸

1.8. Dışişleri Bakanlığı Dönemi Dış Politika Uygulamaları (1973-1977)

Kissinger Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak görev yaptığı dönemde Amerikan Yüzyılı’nın sürdürülmesi adına büyük başarılar ve trajedilere imza atmıştır. Söz konusu dönemde en büyük başarısı Çin açılımı olmuştur. Çin’e açılım gerçekleştirildikten sonra küreselleşmenin başlaması tesadüf değildi. Günümüze kadar gelen küresel düzenin temelini atan Kissinger ABD’de devlet yönetiminin Yeni Muhafazakâr ideoloji taraftarlarının eline geçmesinde büyük rol oynamıştır.²⁸⁹ Çin ile açılım yaparak ABD’nin komünist bloka karşı önemli bir zafer elde etmesini sağlayan Kissinger aynı zamanda SSCB ile silahsızlanma görüşmelerini nihayete erdirerek nükleer savaş riskini neredeyse sıfıra indirmiştir.

Vietnam Savaşını kendi hedeflediği gibi sona erdirememesine rağmen Amerikan kamuoyuna barış kahramanı gibi sunulması sayesinde Amerikan kamuoyu gözünde büyük devlet adamı mertebesine erişmiştir. En son Şili’de askeri darbe gerçekleştirerek ABD’nin Latin Amerika’daki egemenliğine zarar gelmesini önlemişti. Bütün bu olağanüstü başarılarını Dışişleri Bakanı Rogers ile mücadele etmeye gerek görmeden gerçekleştirmişti. Rogers ise görev yaptığı süre boyunca Kissinger’ın kendisine ait yetkileri kullanmasına ve sorumluluk alanına girmesine tepki göstermiştir. Lakin tepkisi hiçbir işe yaramamıştı. Nixon’ın yakın dostu olmaktan öte vasfı olmayan Rogers’tan

²⁸⁷ Marivic Wyndham-Peter Read, "From State Terrorism to State Terrorism: Post-Pinochet Chile's Long Search for Truth and Justice", *The Public Historian*, 32/1, (2010), s. 33.

²⁸⁸ CIA, Counter Terrorism in the Sothern Cone, Argentina Declassification Project -The "Dirty War (1976-83), (Document No...:06592957), 09 Mayıs 1977.

²⁸⁹ Brandon High, "The Recent Historiography of American Neoconservatism" *The Historical Journal*, 52/2 (Ocak 2009), s. 475-491

Kissinger, her alanda ondan rol çalmayı devam etmişti. Esasında Nixon, Kissinger'ın başına buyruk tavrından en başından beri rahatsızdı. Buna rağmen onu sadece Ortadoğu'dan Yahudi olduğu için göreceli olarak uzak tutmayı istemişti ama bu tercihi Nixon'a oldukça pahalıya patlamıştır. Watergate Skandalı'nın medya tarafından büyütülmesinin en büyük nedeni Nixon'ın İsrail'e yönelik izlediği politikalarıdır.²⁹⁰

Watergate Skandalı patlayınca, o zamana kadar sabırla Kissinger'ın görevden alınmasını bekleyen Rogers için istifa etmekten başka çare kalmamıştır ve en sonunda 21 Ağustos 1973'te istifa etmiştir. Böylece başkanlık koltuğunda son günlerini geçiren Nixon, Dışişleri Bakanı olarak Kissinger'ı atamaya karar vermek zorunda kalmıştır. Aslında Watergate Skandalı kontrol altında iken 1973 yılının başlarında Rogers'ın yerine Kenneth Rush ve John Connally'yi düşünmekteydi. Söz konusu skandalın beklenmedik bir şekilde ifşa olmasıyla Nixon, Kissinger'dan başka ismi atamayı aklından geçirmeye bile fırsat bulamamıştır. Kissinger'ın 1972 yılından itibaren Amerikan dış politika yönetiminin kontrolünü ele geçirmesinde etkin olan bu skandalın kamuoyuna ifşa olmasında şüphesiz ki Kissinger'ın etkisi büyük olmuştur. Kimi iddialara göre CIA ve FBI gibi iki önemli kurumu kontrol eden Kissinger, skandalı ifşa olmasını önleyebilirdi ama bunu tercih etmemiştir.²⁹¹ Diğer bir iddiaya göre ise Nixon iki nedenden dolayı Kissinger'ı Dışişleri Bakanı yapmaya karar vermişti. Birinci neden Kissinger'ın Nixon'ı Watergate nedeniyle tehdit etmiş olması ve ikinci neden Nixon'ın onun sahip olduğu gücü kullanarak skandaldan kurtulmak istemesiydi. Bahsi geçen iki sebebin dışında ortaya çıkan diğer diğer bir iddia göre ise Nixon, çok başarılı olan Kissinger'ı ödüllendirmek istemişti. Zira Kissinger yaklaşık üç yıl içinde elde ettiği olağanüstü başarılarıyla kamuoyu tarafından her şeye rağmen beğenilmekteydi. Ancak bu oldukça düşük bir ihtimaldi çünkü Nixon onun başına buyruk tavırlarından bıkmış ve kendisini aşan ününden de sıkılmıştı.²⁹²

Nixon özellikle medyanın kontrolünü sanki elinde tutar gibi davranan Kissinger'ın her gelişmede paye sahibi olmasını arzu etmemekteydi. Başkan olarak Vietnam savaşını bitiren, Çin ile açılımı sağlayan ve SSCB ile nükleer savaş ihtimalini sıfıra indiren

²⁹⁰ Watergate Skandalı için bakınız: Stanley I. Kutler (Ed.), *Watergate A Brief History With Documents*, (Second Edition, Oxford: Wiley-Blackwell, 2010).

²⁹¹ Sage Stossel, "The Craft and Craftiness of Henry Kissinger" *The Atlantic*, June 2005 erişim Tarihi 12 Nisan 2019. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2005/06/the-craft-and-craftiness-of-henry-kissinger/304011/>

²⁹² Robert Dallek, "Kissinger Presidency" *Vanity Fair*, May 2007, erişim: 10 Haziran 2019. <https://www.vanityfair.com/news/2007/05/kissinger200705>

kendisiydi. Kissinger'ı kendisi ilk önce atamış sonra da görevlendirmişti. Onun ile aynı seviyede ilgi görmeyi hatta onun kendisinin önüne geçmesini istememekeydi. En son Kissinger ve Nixon ikilisini, *Time* 1 Ocak 1973'te çıkardığı sayısında yılın adamları olarak manşete taşımıştı.²⁹³ Yılın adamı ancak kendisi olabilirdi. Buna karşılık Kissinger, Nixon'ı oldukça yetersiz ve kapasitesiz bulmaktaydı. Zaten görevi onun dış politika alanındaki yetersizliğini gidermekti. Kendisi son üç dört yılda devrimsel nitelikte değişimleri gerçekleştirmiş ve Nixon başkan olarak başarıların ortak olmuştu.

Sonuç olarak hangi sebeple olursa olsun Kissinger, Watergate Skandalının ayyuka çıkmasıyla özellikle 1973 yazının başından itibaren Amerikan dış politikasını tamamen kontrol altına almayı başarmıştır. Kissinger, 22 Eylül 1973'te resmi olarak Dışişleri Bakanı olarak atanmış ve bu tarihten itibaren Nixon, Kissinger'ın yaptıklarını sadece izlemek zorunda kalmıştır.²⁹⁴ Söz konusu dönemde O, iki önemli meseleye odaklanmıştır. Birinci mesele İsrail'in güvenliği ve ikinci mesele ise İsrail'in güvenliği için önemli olan Kıbrıs meselesiydi. Kıbrıs meselesini ustalıkla çözmesi Dışişleri Bakanı olarak gerçekleştirdiği en büyük başarısı olmuştur. Çalışmanın bu kısmında sadece İsrail'in güvenliği ele alınmıştır. Kıbrıs meselesi tezin ikinci kısmında Türk-Amerikan ilişkileri çerçevesinde detaylı bir şekilde irdelenmiştir.

1.8.1. İsrail'in Güvenliği Meselesi

Dışişleri Bakanlığı görevini üstlenen Kissinger'ın görev yaptığı dönem içerisinde en zorlandığı konuların başında Yahudi-Arap çatışması gelmektedir.²⁹⁵ 1967 yılından itibaren her geçen gün patlamaya hazır bir problem olarak Amerikan dış politika yönetiminin gündemini meşgul eden Arap-Yahudi çatışması 1969-1973 yılları arasında Dışişleri Bakanı Rogers'ın ilgilendiği bir konum olmuştu. Rogers ortaya koyduğu çözümler ile sadece ABD'nin Ortadoğu çıkarlarına odaklanmıştı. Bölgenin dengesini gözeterek en önemlisi SSCB ile ortak çözüm üretmeye çalışarak Ortadoğu'ya barış getirmeyi hedeflenmişti. Buna karşılık Kissinger özellikle İsrail üzerinden kendi sorumluluk alanı olmayan bu bölgeye müdahale etmekten çekinmemekteydi. Özellikle 1970-1973 yılları arasında SALT kapsamında görüşmeler gerçekleştirdiği Dobrynin ile

²⁹³ The Times, "Man of the Year Triumph and Trail" 101/1 (January 01, 1973), erişim:12 Nisan 2019. <http://content.time.com/time/magazine/0,9263,7601730101,00.html>

²⁹⁴ Hanhimaki, *The Flawed Architecture*, s. 298. AP Archive, "SYND 22-9-73 Henry Kissinger Sworn in As Secretary of State in Washington", July 21, 2015, erişim: 11 Temmuz 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=CQyYx8jAQnE>

²⁹⁵ İsrail'e yönelik bakış açısı için bakınız: Henry A. Kissinger, *Conversation with Kissinger*, *Journal of Palestine Studies*, 10/3 (Spring 1981), s. 186-195.

birlikte ortak çözüm için adım atmıştı. Dobrynin'in yönlendirmesiyle Brejnev zaman içerisinde Ortadoğu'daki sorunların çözümü için Kissinger'ı muhatap almaya başlamıştı. 1972 yılı ortalarından itibaren iki ülkenin ortak çıkarları gözeterek politika üretmeye odaklanmalarının önündeki en büyük engel Mısır'ın İsrail ile savaş hazırlıkları için adım atması olmuştur.

Mısır'ı engellemek adına SSCB'ye yönelik lobi faaliyetine giren buna karşılık İsrail'i kontrol etmeye çalışan Kissinger, Yom Kippur Savaşı öncesi on aylık dönemde oldukça zorlanmıştır. Brejnev'in olası bir savaşta Mısır'ı destekleyeceklerini ve yenilgi durumunda İsrail'e askeri müdahalede bulunacaklarını ifade etmesiyle, Kissinger ilk olarak İsrail'in elde ettiği askeri istihbarata rağmen 1967 yılında olduğu gibi önleyici askeri operasyona girmesini önlemiş ve gerekli askeri malzeme desteğini geciktirmiştir. Yom Kippur Savaşı başladığında ise İsrail'in güvenliği ve Amerikan çıkarları için stratejiler üretmiş ve İsrail'in ne mağlup ne de galip olmasını sağlamıştır.

1.8.1.1. Arap-Yahudi Çatışmasının Kökeni

İsrail'in kuruluş süreci Siyonist Yahudilerin Filistin'e taşınmaya karar vermesiyle başlamıştır.²⁹⁶ 1880'li yıllarda Osmanlı yönetiminde olan Filistin'de Yahudilerin nüfusu 25.000 civarındaydı ve bu nüfusun üçte ikisi Kudüs'te yaşamaktaydı. 1880-1914 yılları arasında, Filistin'e göçen Siyonist Yahudilerin katkısıyla 1914 yılına gelindiğinde Filistin'de Yahudi nüfusu 85.000'e ulaşmıştı.²⁹⁷ Göç eden Siyonist Yahudilerin amacı Filistin'de Yahudi devleti kurmaktı ama ortada henüz bir yol haritası yoktu.²⁹⁸ 2 Kasım 1917'de Britanya Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour tarafından Siyonist hareketin lideri Leonel Walter Rothschild'e yazılan ve tarihe *Balfour Deklarasyonu* olarak geçen mektup Filistin'in kaderini değiştiren gelişme oldu.²⁹⁹ Üç cümleden oluşan bu mektupta Britanya'nın Filistin topraklarında bir Yahudi devlet kurulması için her

²⁹⁶ Filistin Sorunu için bakınız: Neşe N. Kemiksiz, "Filistin Sorunu" *Akademik Ortadoğu*, 11/1, (2016), s. 133-179.

²⁹⁷ Bernard Reich, *A Brief History of Israel*, Second Edition, (Washington D.C.: Facts on File Publishing, 2008), s. 13.

²⁹⁸ Kemiksiz, "Filistin Sorunu", s. 135-136.

²⁹⁹ William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi* Trc. Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları, 2008, 268; akt. Kemiksiz, *Filistin Sorunu*, s. 135.

desteği vermeye hazır olduğu dile getirilmesiyle İsrail devletinin kuruluş yol haritası belli olmuştu.³⁰⁰

Yaklaşık bir ay sonra Kudüs'ün 9 Aralık 1917'de İngiliz General Edmund Allenby tarafından işgal edilmesi ve ardından 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi sonucunda Filistin'in Britanya'ya devredilmesiyle Siyonistler Filistin topraklarında bir devlet kurma şansı elde etmeyi başarmıştır.³⁰¹ 19-20 Nisan 1920 San Remo Konferansında Filistin'in İngiliz Manda Yönetimine devredilmesi Yahudiler için tarihi önemde bir gelişme olurken manda yönetiminin ilk işlerinden biri Yahudiler ve Filistin arasında tarihsel bir bağ olduğunu ortaya koymak olmuştu. Bu bağın yasal bir zemine oturtulmasıyla Yahudilerin Filistin'e göçü hem kolaylaşmış hem de hızlanmıştır.³⁰² 1924-1932 yılları arasında yaklaşık 60.000 Yahudi Polonya'dan, 1930'lu yıllarda yaklaşık 165.000 kişi Almanya'dan Nazi mezaliminden kaçarak Filistin'e yerleşirken İkinci Dünya Savaşı bitiminde yaklaşık 100.000 Yahudi daha Filistin'e göç etmiştir.³⁰³

Savaşın bitiminde büyük yıkıma uğramış olan Britanya 15 Şubat 1947'de Filistin'deki Britanya manda yönetimini BM yönetimine bırakmak zorunda kalmış ve bu durum zaten pamuk ipliğine bağlı Arap-Yahudi ilişkilerinin tamamen kopmasına neden olmuştur. Gerginliğin çatışmaya dönmesi üzerine BM çatışmalara müdahale ederek Filistin'in taksim edilmesine karar vermiştir. Araplara Filistin'in %43'ü ve Yahudilere %57'sini veren 181 (II) Nolu BM yasa önerisi 29 Kasım 1947'de kabul edildiğinde Yahudiler bu kararı kendi aralarında kararın yeterliliğini tartışırken Filistinli Araplar kararı tamamen ret etmiştir.³⁰⁴ En nihayetinde iki toplum arasındaki gerginlik 14 Mayıs 1948'de İsrail'in bağımsızlığının ilan edilmesinin ardından savaşa dönmüştür.³⁰⁵ Yeni kurulan İsrail devleti ABD'nin de desteği ile Mısır, Suriye, Ürdün Irak, Suudi Arabistan ve Lübnan'dan gelen askeri birlikler ile savaşarak galip çıkmıştır. Bu galibiyet neticesinde Filistin topraklarının %78'ini ele geçiren İsrail sırasıyla Mısır, Lübnan,

³⁰⁰ Müzzehar Yamaç-Hazel Cartmill, "The Balfour Declaration" *Balkan Journal of Social Sciences*, 7/13, (2018), 135-143; William M. Mathew, "War-Time Contingency and the Balfour Declaration of 1917: An Improbable Regression" *Journal of Palestine Studies*, 40/2 (Winter 2011), s. 26-42

³⁰¹ Ayşe Eryaman, "England's Policy on Palestine at the Beginning of 20th Century" *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, II/I, Spring 2017, s. 3-30.

³⁰² Kemiksiz, "Filistin Sorunu", s. 137.

³⁰³ Reich, *A Brief History*, s. 21-34.

³⁰⁴ Çoğunluk Planı çerçevesinde 1946 yılı verilerine göre Filistin'de %67 oranında Arap ve %31 civarında ise Yahudi yaşamaktaydı. Adaletsiz taksim Arap devletleri ve İsrail arasında gerilime neden olmuştu. Justin McCarthy, *The Population of Palestine*, (Columbia University Press, New York, 1990), s. 36

³⁰⁵ Tayyar Arı, "Filistin'de Kalıcı Barış Mümkün mü?" *Akademik Orta Doğu*, 2/1, (2007), s. 17.

Ürdün ve Suriye ile ateşkes anlaşmaları imzalamış lakin bu anlaşmalar sadece Arap-Yahudi çatışmasını körüklemekten başka işe yaramamıştır.³⁰⁶

Durumun daha da kötüye gitmesinde 1948-1951 yılları arası İsrail'in savaş nedeniyle yerini yurdunu terk eden Arap yerleşim bölgelerine yaklaşık 600.000 civarı Yahudi'yi yerleştirmesi etkin olmuştur. Evlerine dönemeyen Filistinli mültecilerin büyük oranda Lübnan, Ürdün, Mısır, Suriye, Gazze Şeridine yerleşmeleri Arap-Yahudi çatışmasını daha da derinleştirmiştir.³⁰⁷ Akabinde 23 Temmuz 1952'de Mısır'da yönetime gelen Arap milliyetçiliğinin bayraktarlığını üstlenmiş olan Cemal Abdülnasır döneminde Arap Yahudi gerginlik zirveye ulaşmıştır. Artan gerginlik neticesinde İsrail 28 Şubat 1955'te Gazze Şeridi'nde yer alan Mısır askeri kampına saldırmıştır. Bu saldırının ardından Nasır Filistin Fedaileri örgütünü kurdurmuş ve çatışmayı yeni bir düzleme taşımıştır.³⁰⁸ Filistin Fedaileri örgütünün devreye girmesiyle her gün terör saldırıları ile uğraşmak zorunda kalan İsrail savaş için hazırlıklar yapmaya başlamıştır. 29 Ekim 1956'da Britanya ve Fransa'nın desteği ile Mısır'a saldıran ve Sina yarımadasını işgal eden İsrail'i ABD engellemiştir. ABD'nin bu kararında SSCB tehdidi önemli rol oynamıştır.³⁰⁹

1.8.1.2. Yom Kippur Savaşına Giden Süreç

1956 yılında İsrail'e yenilen Nasır yaklaşık on bir yıl İsrail ile yeniden savaşmak için hazırlık yapmış ve 1956 yılında yaşadığı yenilgiyi Fransa ve Britanya'nın desteğine bağlamıştır. Bu süre içerisinde hem savaş hazırlıklarına devam eden hem de Filistin Fedaileri örgütünü İsrail'de eylem yapmaları için destekleyen Nasır'ın faaliyetlerini yakında izleyen İsrail savaş hazırlıklarını hızlandırmış ve özellikle hava kuvvetlerini ABD desteği ile güçlendirmiştir. Elde ettiği son istihbarat bilgilerini analiz eden İsrail Mısır ve Suriye kendisine saldırmadan baskın bir saldırı ile 5 Haziran 1967'de savaş başlamıştır. İlk gün Mısır ve Suriye'nin hava gücünün neredeyse tamamını yok eden İsrail altı gün içinde Mısır, Suriye ve Ürdün ile savaşarak büyük zafer kazanmıştır.³¹⁰ İsrail altı gün içinde Golan Tepelerini, Doğu Kudüs'ü, Batı Şeria'yı, Gazze Şeridini ve

³⁰⁶ Daha fazla bilgi için bakınız: Hikmet Erdoğan, *Büyük İsrail Stratejisi*, (İstanbul: IQ Kültür Sanata Yayıncılık, 2005), 107; Reich, *A Brief History*, 41-64; Mustafa Torlak, *Siyonizmin Penceresinden Arap- İsrail Çatışmalarının Orta Doğu'daki Güç Dengesine Yansımaları*, (Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, 2010)

³⁰⁷ Kemiksiz, "Filistin Sorunu" s. 146.

³⁰⁸ Reich, *A Brief History*, s. 65.

³⁰⁹ Reich, *A Brief History*, s. 67-69

³¹⁰ CIA, *Soviet Policy and 1967 Arab-Israeli War*, Special Collection, (Document No.: 5077054e993247d4d82b6), March 16, 1970.

Sina Yarımadasının bir kısmını ele geçirmiştir. Tarihe Altı Gün veya Haziran Savaşı olarak geçen bu savaş BM Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen 242 sayılı önerge ile sonlandırılmıştır. Savaş sonrasında İsrail işgal ettiği yerlerden sadece Sina Yarımadasını Mısır'a geri vermiş ve bu sonuç Arap Yahudi sorununu daha da derinleştirmiştir.³¹¹

Altı Gün Savaşından yenilgiyle çıkmak Mısır adına büyük bir şok ve utanç kaynağı olmuştur. Arap dünyasının lideri olma yolunda olan Nasır'ın popülaritesi büyük darbe yemişti. Bu yüzden savaş sonrası Nasır İsrail'e saldırı düzenlemekten vazgeçmemiştir. 1967-1970 yılları arasında tarihe *Yıpratma Savaşı* olarak geçen dönemde Nasır, Filistin Fedailerini eğiterek silahlandırmaya ve İsrail üzerine saldırtmaya devam etmiştir. Bu dönemde ABD'nin kendi sorunlarına odaklanması ve özellikle anti-Amerikancılığın yükselişte olması nedeniyle İsrail karşıtı bir tutum takınması İsrail açısından sıkıntılı bir durumdu. Özellikle Nixon başkanlığı devralır almaz Dışişleri Bakanı Rogers'ı Mısır ve İsrail arasındaki düşmanlığa ve çatışmaya çözüm bulması için görevlendirmişti. Kişilik olarak tutucu ve doğrucu yapısıyla Rogers, Arap-Yahudi sorununa adil çözümler getirmeye odaklanmıştı. Öte yandan Nixon her geçen gün Amerikan dış politikasını eline geçiren Kissinger'ı ise Yahudi kökenli olduğu için İsrail'den uzak tutmuştu.³¹²

Arap-İsrail sorununa çözüm üretmek için büyük çaba gösteren Rogers, kendi adıyla anılan barış planını ilk olarak Nixon'a sonra da 25 Haziran 1970'te taraflara sunulmuştur. Söz konusu Filistin hariç tüm taraflarca 7 Ağustos 1970'te kabul edilmiştir.³¹³ Planın yürürlüğe girmemesi için Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FKÖ) dünya çapında ses getirecek eylemlere 6 Eylül 1970 günü imza atmıştır. Filistinli eylemciler aynı gün içinde kaçırdıkları dört yolcu uçağının üç tanesini Amman/Ürdün'e indirtmiş ve böylece tarihe Ürdün Krizi olarak geçen olayların fitili ateşlenmiştir.³¹⁴ O

³¹¹ Michael B. Oren, *Six Days of War: June 1967 and The Making of the Modern Middle East*, (New York: Oxford University Press, 2002), 305. William B. Quandt, *Peace Process: American Diplomacy and the Arab- Israeli Conflict since 1967* (Berkeley, CA: University of California Press, 2005), s. 25-41

³¹² İsrail'in her seferinde savaşı kazanması ve bunun karşılığında Arap ülkelerinde İsrail karşıtı siyasetin İsrail'e yönelik savaş öncesi sınırlara çekilme çağrısı yapması nedeniyle Arap-Yahudi gerginliğinin bitmesi ön görülmemektedir. Bakınız: CIA, *No Peace in Israel While Arabs Expect to Withdraw*, General CIA Records, (Document No: CIA-RDP71B00364R000300120003-9), December 29, 1969.

³¹³ Edward H. Judge-John W. Langdon, *The Cold War: A Global History with Documents*, Second edition, (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 2011), 198-201; David Korn, *Stalemate: The War of Attrition and Great Power Diplomacy in the Middle East, 1967-1970* (Boulder: Westview Press, 1992), s. 161.

³¹⁴ FRUS, *Middle East Region and Arabian Peninsula, 1969-1972*; Jordan, September 1970, XXIV, Washington: USG Printing Office, June 05, 2018, s. 1561.

tarihe kadar ABD desteği ile ayakta kalabilmiş olan Ürdün rehine krizini çözmek için 16 Eylül 1970'te Filistin Fedailerin müdahale etmiştir. Filistinli eylemcilere müdahale eden Ürdün büyük infiale neden olmuş ve ülke çapında eylemciler lehine gösteriler başlamıştır. Ürdün büyümekte olan eylemlere karşılık sıkı yönetim ilan ederek güvenlik güçleri aracılığıyla olayları yatıştırmaya odaklanmıştır. Diğer yanda Ürdün'e tepki gösteren ülkelerin başında olan Suriye iki yüz tank destekli askeri gücü Ürdün yönetimine müdahale için sınırdan içeri sokmuştur.³¹⁵

Ürdün ve Suriye arasındaki çatışmanın çığırından çıktığını gören Kissinger, İsrail'i devreye sokarak sorunu çözmeyi başarmıştır. Kara harekâtı sırasında tanklarının yarısını kaybetmiş olan Suriye uyarı için gökyüzünde İsrail savaş uçaklarını gördükten sonra Ürdün'den hızla geri çekilmiştir.³¹⁶ 27 Eylül 1970'te Kahire'de taraflar arasında ateşkes anlaşmasından sonra Ürdün Krizi sona ermiştir.³¹⁷ Krizin bitmesinden bir gün sonra da 52 yaşında olan Nasır kalp krizi neticesinde hayatını kaybetmiş ve onun ölümüyle birlikte İsrail ve Arap devletleri arasındaki çekişmede yeni bir dönem başlamıştır.³¹⁸ Nasır'ın yerine 15 Ekim 1970'te Enver Sedat geçmiş ve ilk zamanlarda barışçıl bir izlenim vermiştir.³¹⁹ Lakin bu durum kısa sürmüştür zira 26 Ekim 1970'te BM Genel Kurulunda konuşma yapan Mısır Dışişleri Bakanı Mahmoud Ria, İsrail'i 1948 yılında imzalanan anlaşmanın dışına çıkmak için topraklarını genişletmekle ve ABD'yi de İsrail'e askeri destek vererek suç ortağı olmakla suçlamıştır. Ardından BM Güvenlik Konseyi gündemine 4 Kasım 1970'te getirilen ve İsrail'i işgal ettiği topraklardan çekilmeye davet eden 2628 Sayılı önerge elli yedi ülke tarafından evet oyu alırken, içlerinde İsrail ve ABD'nin de yer aldığı on altı ülke hayır oyu vermiştir.³²⁰

Adı geçen önerge çerçevesinde yürürlüğe giren ateşkes anlaşması bir süreliğine her iki tarafa dinlenme şansı vermiş ancak üç ay sonunda Mısır'ın ateşkesi uzatmama kararı almasıyla gerilim yine ortaya çıkmıştır. Sedat'ın 4 Şubat 1971'de yaptığı konuşmasında ateşkesi sadece bir ay uzatmak istediğini dile getirmesi de gerilimi azaltmamıştır. İsrail

³¹⁵ Curtis R. Ryan, "The Odd Couple: Ending The Jordanian-Syrian "Cold War". *Middle East Journal*, 60/1, (Winter 2006), s. 33-56; FRUS, Middle East 1969, s. 1857-1857.

³¹⁶ CIA, *The Situation in Jordan*, Library of Congress, (Document No.: LOC-HAK-292-2-8-7), September 19, 1970; FRUS, *Middle East 1969*, 1994-2006, s. 2180.

³¹⁷ FRUS, *Middle East 1969*, s. 2293-2296.

³¹⁸ Refaat S. Ahmad, "Who Killed Nasser, Egypt" *Independent*, February 10, 2010, erişim: 18 Nisan 2019. <https://www.egyptindependent.com/who-killed-nasser/>

³¹⁹ CIA, *A Coming of Age, The Foreign Policy of Anwar Sadat*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP79T00865A002500320001-0), 09 Nisan 1975.

³²⁰ FRUS, *Arab-Israeli Dispute, 1969-1972*, XXIII, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018, s.1540.

Başbakanı Golda Meir otuz günlük ateşkes teklifini umut verici bulmaktan öte tehditkâr bulmuştur.³²¹ Mevcut ortamda taraflar arasında başlatılan ve 1970 yılı boyunca devam ettirilen görüşmelerden sonuç çıkmamıştır. Bunun üzerine başından beri geri planda kalan ve gerektiğinde duruma müdahale eden Kissinger barış sürecinde daha etkin rol almaya karar vermiştir. 4 Kasım 1971’de Dobrynin ile gerçekleştirdiği görüşmede SSCB’nin Mısır’da konuşlu askerlerini çekmesi ve silah sevkiyatı yapmaması ve buna karşılık İsrail’de 5 Haziran 1967 öncesi sınırlarına geri dönmesi hususunda anlaşmaya varmıştır. İkilinin hedefi İsrail ve Mısır’ı geçici çözüm için zorlamak ve kalıcı barışı 1973’e kadar gerçekleştirmek ve Süveyş Kanalı’nın açılmasını sağlamaktır.³²² Bu görüşmenin ertesinde 5 Kasım 1971’de Kissinger İsrail’in Washington Büyükelçisi Yitzhak Rabin ile gizlice görüşmüş ve Dobrynin ile üzerinde uzlaştığı anlaşmayı sunmuştur.³²³ Kissinger’ın kendi inisiyatifini kullanarak başlattığı girişimden Rogers’ı ve hatta Nixon’ı haberdar etmemesi çabalarının başarıya ulaşmasını engellemiştir. Dobrynin ile üzerinde anlaştığı metni Nixon ilk olarak göz ardı etmiş ama aynı metin 29 Mayıs 1972’de Moskova’da Brejnev tarafından önüne konulunca kabul etmiştir.³²⁴

Öte yandan ABD ve SSCB arasında başlayan detant döneminden bihaber olan Sedat hem SSCB ile hem de ABD ile anlaşma yaparak Arap-Yahudi sorununa çözüm bulmaya çalışmıştır.³²⁵ Kissinger, Nixon ile görüşmek isteyen Sedat’ı aylarca bekletmiş ve en sonunda görüşme için 23-23 Şubat 1973 tarihini vermiştir.³²⁶ Görüşmeden iki gün önce, 21 Şubat 1973’te İsrail’in Sina üzerinde uçan Libya Havayollarına ait yolcu uçağını düşürmesi ve neticesinde 106 yolcu ve personelin hayatını kaybetmesi büyük bir krize yol açmış ancak söz konusu toplantı iptal olmamıştır. Bu olayın gölgesinde 24-25 Şubat 1973’te Kissinger ve Mısır Dışişleri Bakanı İsmail Fehmi iki günlük program kapsamında bir araya gelmiş ama ortaya somut bir sonuç çıkmamıştır. Kissinger, Mısır’ın yeni savaş hazırlıklarını ele almış ve savaşın felakete neden olabileceği hususunun altını çizmiştir.³²⁷ Dobrynin sayesinde Mısır ve SSCB arasında gerçekleştirilen görüşmelerin içeriğine hâkim olan Kissinger’ın hedefi savaşı önlemek ve İsrail’in milli güvenliğini güvence altına alacak adımları atmıştır.

³²¹ FRUS, *Arab-Israeli Dispute*, s. 1829-1830

³²² FRUS, *Arab-Israeli Dispute*, s. 2322-2323

³²³ FRUS, *Arab-Israeli Dispute*, s. 2331-2333.

³²⁴ FRUS, *Arab-Israeli Dispute*, s. 2488-2498

³²⁵ FRUS, *Arab-Israeli Dispute*, s. 2532-2542

³²⁶ FRUS, *Arab-Israeli Crisis and War, 1973*, XXV, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018, s. 269-273

³²⁷ Bruce D. Porter, *The USSR In the Third World Conflict*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), s.122.

SSCB ile uzun zamandır Ortadoğu’da bir barış planı için çalışmalar yürüten Kissinger 7 Mayıs 1973’te Zavidova şehrinde SSCB lideri Brejnev ile toplantı için bir araya gelmiştir. Araplara yönelik şakaların, aşağılamaların ve ön yargıların gündeme geldiği bu toplantıda Brejnev, İsrail konusunda ABD’yi eleştirirken ve olası gelişmeler özellikle Mısır’ın savaş hazırlığı içerisinde olduğu hususunda bilgilendirmiştir. Savaş çıkması durumunda Mısır’ı desteklemek zorunda kalacağını ve hatta gerekirse savaşa gireceğini belirten Brejnev, ABD’nin İsrail konusundaki tavrında değişiklik olması gerektiğini ve çözüm için adım atması gerektiğini dile getirmiştir. Bu tarihi görüşmeden bir gün sonra SSCB Dışişleri Bakanı Gromyko, Kissinger’ı Ortadoğu konusunda durumunu ciddiyetini göz ardı etmekle ve ABD’yi de gerçek çözümü aramamak ile itham etmiş ve SSCB’nin İsrail’i toprak işgallerine karşı daha fazla sessiz kalamayacağını altını özellikle çizmiştir³²⁸

Durumun ciddiyetini gören ve SSCB’nin Ortadoğu’ya askeri müdahalesi durumunda işlerin sarpa saracağını düşünen Kissinger İsrail’in güvenliği adına çözümler üretmeye odaklanmıştır. Bu arada tüm baskısına rağmen Brejnev, Mısır’a silah sevkiyatını geciktirmeye devam etmekteydi. 13 Temmuz 1973’te Moskova’ya giden ve silah sevkiyatı konusunu ele alan Dışişleri Bakanı Fehmi geriye endişeler ve şüpheler içinde dönmüştü. Bunun üzerine Sedat, 23 Temmuz 1973’te radikal bir adım atarak Sovyet askeri varlığını Mısır’dan geri göndereceğini ve İsrail ile gerekirse tek başına mücadele edeceğini kamuoyuna ilan etmiştir.³²⁹ Bunun üzerine Brejnev, Mısır’a talep ettiği silahları göndermiş ve böylece Mısır ve İsrail arasında savaşın çıkması kesinleşmiş oldu.³³⁰ Kısa süre sonra da savaşın ilk emareleri ortaya çıkmıştı. Golan Tepeleri’ne yaptığı ziyarette İsrail Savunma Bakanı Moshe Dayan, Suriye’nin sınıra yüzlerce tank ve topu yerleştirdiğini görmüştü. Bu hazırlık aslında yeni bir hazırlık değildi; Suriye Mayıs ayından beri sınıra askeri yığınak yapmaktaydı.³³¹ İsrail gelmekte olan savaşın farkındaydı ve bu yüzden ABD’den daha akıllı silah sistemleri talep etmiş ama bir sonuç elde edememişti Bu durumun en önemli nedeni Kissinger’dı. O, ilk kez farklı bir tutum sergileyerek olan biteni hayatın olağan akışında meydana gelen gelişmeler olarak gördüğünü dile getirerek İsrail’in silah desteğini geciktirmeyi tercih etmişti. Onun bu tavrının en önemli nedeni SSCB’nin iki ülke arasındaki pozitif havayı göz ardı ederek

³²⁸ FRUS, Arab-Israeli Crisis 1973, s. 617-638.

³²⁹ CIA, *USSR-Egypt, Comment on Egyptian Anniversary Reflects Continued Strains*, Special Collection, (CIA-RDP85TOu875R000300060029-8), July 25, 1973

³³⁰ FRUS, *Arab-Israeli Crisis*, s. 885-886.

³³¹ FRUS, *Arab-Israeli Crisis*, s. 895-896.

Ortadoğu'ya yerleşme ihtimaliydi. Savaş çıksa bile bu savaşı İsrail kazanamamalı ama aynı zamanda kaybetmemeliydi.³³² Kissinger'ın bunu nasıl başaracağına dair bir fikri elbette vardı ama bu sonucu elde etmesi oldukça zor olabilirdi.

1.8.1.3. Yom Kippur Savaşı

Kissinger'ın İsrail'i silah konusunda oyaladığı dönemde Mısır askeri hazırlıklarını bitirmiş ve İsrail'e saldırmak için gün saymaktaydı. En sonunda 6 Ekim 1973'te Mısır ve Suriye, İsrail'e saldırarak savaş ilan etmiştir.³³³ Savaşı ilk andan itibaren takip etmekte olan Kissinger oldukça sakin tavırlar sergilemekteydi. Savaşı her iki tarafı da üzmecek bir sonuçla bitirmeye kararlıydı.³³⁴ İlk saldırı haberini sabah sabah 6:30 gibi alan Kissinger savaşı durdurmak için hızlı bir şekilde hakarete geçmiş ilk olarak Dobrynin'i ve İsrail Maslahatgüzarı Mordechai Shalev'i aramıştı. Ardından BM toplantısı için New York'ta olan Mısır Dışişleri Bakanı Mohamed el-Zayyat'ı ve İsrail Dışişleri Bakanı Abba Eban ile görüşmüştür. Bu isimlerin dışında New York'a BM toplantısı için gelmiş olan Suriye Dışişleri Bakan Yardımcısı Mohammed Zakariya Ismail ile görüşmek istemiş; ancak iletişim kurmayı başaramamıştır. Bunn üzerine zaman kaybetmeden Sudan ve Suudi Arabistan ile iletişim kurmuş ve ilk gün bitiminde tüm taraflar ile görüşmeyi başarmıştı.³³⁵

Savaşın ilk gününde Suriye Golan Tepeleri'nin bir kısmını ele geçirmişken Mısır ise Sina yarımadasında ilerlemişti.³³⁶ Dolayısıyla hazırlıksız yakalanan İsrail'in ilk üç günde kayıpları oldukça fazlaydı. Toplam 49 savaş uçağı ve 500 tank kaybı vardı. Kissinger 500 tank kaybına oldukça şaşırılmıştı. Toplamda 1800 tanka sahip İsrail üç günde tank sayısının neredeyse üçte birini kaybetmişti. Buna karşılık Mısır yaklaşık 500 tank ve Suriye'de 500 tank kaybetmişti. Buna rağmen savaşın başından itibaren Kissinger'ı endişelendiren ne İsrail'in kayıpları ne de İsrail'in güvenliğiydi. Onu endişelendiren tek şey SSCB'nin askeri müdahale gerçekleştirme ihtimaliydi. Kısa bir süre sonra böyle bir ihtimalin olmadığını Sovyet donanmasının Akdeniz'den

³³² FRUS, *Arab-Israeli Crisis*, s. 910-911

³³³ Yom Kippur Savaşı için CIA raporu ve istihbarat başarısızlığı iddiası: CIA "President and The Role of Intelligence in the 1973 Arab Israel War" Center for the Study Intelligence Studies, January 30, 2013, <https://www.cia.gov/library/publications/international-relations/arab-israeli-war/nixon-arab-israeli-war.pdf>, Henry A. Kissinger, *Crisis: The Anatomy of Two Major Foreign Policy Crises* (New York: Simon and Schuster, 2003), s. 13-14.

³³⁴ David R. Morse, *Kissinger and the Yom Kippur War*, (North Carolina: McFarland, 2015), s. 13.

³³⁵ Hanhimaki, *The Flawed Architecture*, s. 302.

³³⁶ Siniver, *Nixon, Kissinger*, s. 198.

çekilmesiyle ve Dobrynin ile yaptığı görüşmede savaşı bitirmek için BM Güvenlik Konseyi'nde beraber hareket etme teklifi almasıyla görmüştür.³³⁷

Savaşta bir hafta geçtikten sonra tam da Kissinger'ın istediği gibi ortada ne kesin bir başarı ne de ateşkes ihtimali vardı. Ortada olan en önemli şey savaşın İsrail'e faturasıydı. Bu fatura günlük 250 milyon dolar civarındaydı. Böyle gitmesi durumunda İsrail bir ay içinde bir yıllık bütçesini harcamak zorunda kalacaktı. Dolayısıyla ateşkes için adım atmanın zamanı gelmişti. Zira Mısır ve Suriye hem SSCB tarafından askeri malzeme desteği almakta ham de Arap devletleri tarafından askeri destekle savaşa devam edebilmekteydi. Buna karşılık ABD'nin İsrail'e askeri ve mali desteği o an için kısıtlı kalmıştı.³³⁸ Bu durum nedeniyle sıkışmış olan İsrail ilk olarak Şam'ı bombalayarak Suriye'yi savaş dışı bırakmak istemiş ama Kissinger bu planı engellemiştir. Engellemesinin en büyük nedeni petrol krizinin ortaya çıkmasıydı. Savaşı daha da kızıştırmak SSCB'yi askeri müdahale için harekete geçirmekten ve petrol krizini ateşlemekten başka işe yaramayacaktı. Kissinger ilk kez işlerin çıkırından çıkmakta olduğunu görmüştü. Suudi Arabistan hem petrol üretimini kısmış hem de İsrail'e tankerler ile petrol taşıyan İran gemilerini Kızıl Deniz' sokmamaya başlamıştı. Dahası Fas kendi topraklarında yerleşik olan istihbarat tesislerini kapatarak Altıncı Filonun iletişim ağına erişimi de engellemişti.³³⁹

SSCB'nin büyük kargo uçaklarıyla Mısır'a ve Suriye'ye lojistik desteğe başlamasıyla işler daha da sarpa sarmış ve İsrail'in savaşı kaybetme ihtimali ortaya çıkmıştı.³⁴⁰ Kissinger ilk olarak Mısır ile ateşkes için zemin aramış ancak Mısır ateşkes için İsrail'in 1967 öncesi döneme dönmesini şart koşturmuş.³⁴¹ Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Omar Saqqaf on sekiz Arap devleti adına Kissinger ile görüşmeye gelmiş ve bu görüşmede İsrail'e ABD'nin desteği ve İsrail'in işgal ettiği topraklarından çekilmesi gerektiğini aksi takdirde petrol krizinin patlayacağına deli getirmiştir. Tehdidin büyüklüğünü görmüş olan Kissinger ateşkes için hızlanması gerektiğini anlamıştır.³⁴²

³³⁷ FRUS, *Arab-Israeli Crisis* 1973, s. 1095-1105

³³⁸ SSCB hava kargo yolu ile Mısır ve Suriye'ye günlük 75.000-ton silah ve askeri malzeme taşıırken buna karşılık ABD, İsrail'e Nickel Grass Operasyonu kapsamında 22.325-ton silah ve askeri malzeme taşıyabilmiştir. Aradaki farkı kapatabilmek için ayrıca deniz yoluyla 33.210-ton silah ve askeri malzemeyi İsrail'e ulaştırmıştır. Joseph S. Doyle, *The Yom Kippur War and the Shaping of the United States Air Force*, (Alabama, Air University, June 2016), s. 23-24

³³⁹ FRUS, *Arab-Israeli Crisis* 1973, s. 1359-1361.

³⁴⁰ FRUS, *Arab-Israeli Crisis* 1973, s. 1506.

³⁴¹ FRUS, *Arab-Israeli Crisis* 1973, s. 1517-1520.

³⁴² FRUS, *Arab-Israeli Crisis* 1973, s. 1571-1583.

Bu görüşmeden sonra Kissinger BM Güvenlik Konseyinin 242 Sayılı önergesine uygun bir ateşkes anlaşmasının sağlanması için SSCB ile birlikte hareket etmeye karar vermiştir.³⁴³

Bu arada Suudi Arabistan tehdidin düzeyini her gün artmaktaydı. 16 Ekim 1973'te Suudi Arabistan Petrol Bakanı Ahmad Zaki Yamani, *New York Times*'a verdiği röportajında ABD'nin İsrail'e askeri desteğini kesmemesi durumunda petrol vanalarının kapatılacağını dile getirmiş ve bir gün sonra OPEC toplantısında Kuveyt petrol fiyatının %70 oranında arttırılmasını önermiştir. Ertesi gün ise Suudi Arabistan Kral'ı Faysal, Nixon'a gönderdiği mektubunda İsrail'in 1967 öncesi sınırlarına çekilmesini aksi takdirde Ortadoğu'da komünizmin yayılacağını dile getirmiştir.³⁴⁴ Suudi Arabistan sadece tehdit etmekle kalmamış ve böylece 17 Ekim 1973 itibariyle küresel petrol krizi patlak vermiştir.³⁴⁵ On bir Arap ülkesi petrol üretimi %5 azaltmaya ve İsrail 1967 öncesi sınırlarına çekilinceye kadar her ay %5 azaltmaya karar vermişlerdi. Bu kriz nedeniyle OPEC petrol varil fiyatını %70 civarında arttırarak 3,01 dolardan 5,12 dolara çıkarmıştır.³⁴⁶ Petrol fiyatlarından kaynaklanan krizin üzerine daha kötüsü Libya, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan ABD'ye yönelik ambargo tehdidini dillendirmesi olmuştur.³⁴⁷

Öte yandan İsrail'in savaşı kaybetmemesi ve en yeni Amerikan silahlarla donatmak için 19 Ekim 1973'te Nixon, Senato'ya 8,2 milyar dolarlık silah yardımının hava ulaşımı ile taşınması için başvurmuştur ancak bu adım krizi daha da derinleştirmiştir. 23 Ekim 1973'te Suudi Prens Fahd Kissinger'a ülkesinin İsrail 1967 sınırlarına çekilene kadar ABD'ye ambargo uygulayacağını deklere etmiştir.³⁴⁸ Diğer yanda Brejnev bu savaşın en kısa zamanda bitirilmesi için bastırmaktaydı. SSCB'nin talebi İsrail'in 1967 öncesi sınırlara çekilmesini sağlamak ve diplomatik görüşmeleri başlatmaktı. İsrail'in askeri, finansal ve lojistik desteğe ihtiyaç duyduğu bir süreçte gelen bu baskı Kissinger'ı büyük sıkıntıdan kurtarmıştır. Savaşın uzamasının iki temel riski vardı. Birincisi İsrail'in Yahudi lobisini harekete geçirerek ABD'den silah yardımı alması ve bu yardım ile

³⁴³ FRUS, *Arab-Israeli Crisis* 1973, s. 589-1592.

³⁴⁴ FRUS, *Arab-Israeli Crisis* 1973, s. 1613-1614.

³⁴⁵ CIA, *The Arab-Israeli Situation and the Oil Crisis*, Special Collection, (Document No.: 51112a4a993247d4d8394478), December 05, 1973.

³⁴⁶ CIA, *The Current State of Arab Oil Embargo*, Special Collection: President Nixon and the Role of Intelligence in the 1973 Arab-Israeli War, (Document No.: 51112a4b993247d4d8394534) November 05, 1973.

³⁴⁷ FRUS, *Arab-Israeli Crisis* 1973, s. 1619-1620.

³⁴⁸ FRUS, *Arab-Israeli Crisis*, 1973, s. 1473, s.1521.

birlikte Mısır'a karşı cephede üstünlüğü ele geçirmesi ikincisi Mısır'ın yenilmesi durumunda SSCB'nin Suudi Arabistan başta olmak üzere diğer Arap devletleri için Ortadoğu'ya müdahale etmesi ihtimaliydi. Arap ülkelerinin SSCB tarafına geçmesi ABD'nin Ortadoğu politikasının tamamen çökmesi anlamına gelebilirdi.

1.8.1.4. Kissinger Tarzı Diplomasi: Mekik Diplomasisi

Savaşın bitimiyle birlikte Kissinger kendisi ile anılan mekik diplomasisini başlatmıştır.³⁴⁹ Kissinger'ın savaşın tarafları arasında arabulucu ve barış müzakerecisi rolüne uygun bir şekilde hareket ederek tarafları uzlaştırmayı amaçlamıştır. Bu çerçevede Kissinger diplomatik görüşmeleri başlatmak ve ateşkesi sağlamak adına 20-23 Ekim 1973'te Moskova'da SSCB ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Görüşmelerin neticesinde on iki saat içerisinde ateşkesin ilan edilmesine ve BM Güvenlik Konseyine bir önerge sunulmasına karar verilmiştir.³⁵⁰ Ardından 22 Ekim 1973 BM Güvenlik Konseyi'ne ABD-SSCB ortaklığında 338 sayılı önerge sunulmuştur. Bu önerge Çin katılmadığı için BM Güvenlik Konseyi üyesi tüm ülkelerin evet oyu vermesiyle kabul edilmiştir.³⁵¹

Kissinger, Moskova'da misyonunu tamamladıktan sonra 22 Ekim 1973'te İsrail'e gitmiş ve burada Meir ile görüşmüş durumu kendisine ateşkesin neden gerekli olduğunu izah etmiştir. Ona İsrail'in geleceği ve güvenliği için söz konusu barış anlamasını kabul etmesini rica etmiştir. Ancak İsrail'in o an için hedefi Mısır'ın Üçüncü Ordusunu yok etmek ardından barış için adım atmaktır. Yine de Mısır ve İsrail BM Güvenlik Konseyi 339 Nolu ateşkes önergesini aynı gün kabul etmiştir ama bu İsrail'in ateşkes anlaşmasını uyacağını işaret etmemekteydi.³⁵² Ateşkes ihlalleri nedeniyle Mısır, ABD ve SSCB'den gözlemci askeri birlik talep etmiş ama Kissinger bu teklifi iki gücü karşı karşıya getirme ihtimali nedeniyle kabul etmemiştir.³⁵³ Diğer yanda İsrail'in devamlı olarak ateşkesi ihmal etmesi SSCB tarafından öfke ile karşılanmaktaydı. Bu sorunun çözülmesi için 23 Ekim 1973'te Brejnev doprudan Kissinger'a mesaj göndermiştir. Ardından üç gün art arda gönderdiği uyarı mesajlarından sonra Brejnev, Nixon'a

³⁴⁹ Kissinger'ın kısa uçuşlarla gerçekleştirdiği ziyaretlerde kendisiyle birlikte olan medya temsilcileri mekik diplomasisi terimini ilk kez kullanmıştır. Office of the Historian, "Shuttle Diplomacy and the Arab-Israeli Dispute, 1974-1975", Office of the Historian, Milestones in the History of U.S. Foreign Relations, erişim: 22 Haziran 2019. <https://history.state.gov/milestones>

³⁵⁰ FRUS, Arab-Israeli Crisis, 1973, s. 1743-1747.

³⁵¹ FRUS, Arab-Israeli Crisis, 1774; Kenneth W. Stein, *Heroic Diplomacy*, Sadat, Kissinger, Carter Begin and the Quest for Arab-Israeli Peace, (New York: Routledge, 1999), s. 89-90.

³⁵² Stein, *Heroic Diplomacy*, 92; FRUS, Arab-Israeli Crisis 1973, s. 1829-1830.

³⁵³ Stein, *Heroic Diplomacy*, s. 93

ateşkes ihlallerini önlemek adına İsrail'e tek taraflı müdahale edeceğini dile getirmiştir.³⁵⁴ Bunun üzerine tarihe Yüz Birinci Kilometre görüşmeleri olarak geçen görüşmeler 27 Ekim 1973'te Süveyş Kanalı'nın batı kıyısında 101. kilometrede bir çadırda iki ülkenin askeri yetkilileri tarafından başlatılmıştır.³⁵⁵

Kissinger, SSCB tehdidi karışığında hemen harekete geçerek Mısır Dışişleri Bakanı Fahmi ile bağlantı kurmuş ve Mısır'a Üçüncü Ordu konusunda güvence vermiştir. İsrail ile görüşerek ilk olarak Kızıl Haç tarafından gönderilmiş olan insani malzemelerin geçişini sağlamıştır.³⁵⁶ Kissinger'ın bu adımları Mısır tarafından olumlu karşılanmış ve 29 Ekim 1973'te Dışişleri Bakanı Fehmi bir heyet ile Washington'da Kissinger ile görüşme yapmıştır. Bu görüşmede iki mesele ele alınmıştır. Birincisi ateşkesin tam anlamıyla sağlanması ve ikincisi diplomatik görüşmelerin başlatılmasıydı.³⁵⁷ Kissinger, Mısır heyeti ile görüştüktan sonra 1 Kasım 1973'te İsrail Başbakanı Meir ile görüşmüş ve İsrail'in neden barış için masaya oturması gerektiğini kendisine izah etmiştir.³⁵⁸

Bu görüşmelerden sonra Kissinger ilk mekik diplomasi turuna 6 Kasım 1973 itibariyle Kissinger Ortadoğu turuna ilk ziyaretini Fas'a yapmış ve bu ziyaretinde Kral Hasan ile görüşmüştür. Barış konusunda umutsuz olan Hasan'dan destek talep ettikten bir gün sonra Mısır'a geçmiştir.³⁵⁹ Burada Sedat ile ateşkesi, Mısır-ABD ilişkilerini ve düzenlenmesi planlanan Cenevre Barış Konferansını ele alan Kissinger, Sedat'ın itimadını kazanmaya özen göstermiştir.³⁶⁰ Mısır'dan Ürdün'e 8 Kasım 1973'te geçen Kissinger burada Kral Abdullah ile görüşmüştür. O, gelmeden önce Suudi Arabistan, Kuveyt ve Suriye'ye giderek bir takım görüşmeler gerçekleştirmiş olan Kral Abdullah kendi gündemini ortaya koymuş ve Filistin'in devlet olmasını karşı olduğunu ve Gazze ve Batı Şeria'nın Ürdün'e verilmesi yerine orada bir uluslararası bir gücün bir süreliğine görev yapması teklifini yapmıştır. Kissinger bu ilginç teklifi göz önüne alacağını dile getirmiştir.³⁶¹ Aynı gün Suudi Arabistan'a geçen Kissinger gece geç saatlere kadar yaklaşık üç saat Kral Faysal ile görüşmüş ve bu görüşmede ateşkes ihlalleri ve Üçüncü Ordu konusunda kendisine güvence vermiştir. Son olarak petrol krizi de gündeme

³⁵⁴ FRUS, *Arab-Israeli Crisis 1973*, s. 2054-2057

³⁵⁵ Steven L. Spiegel, *The Other Arab-Israel Conflict, Making America's Foreign Policy from Truman to Reagan*, (Chicago: The University of Chicago Press, 1985), s. 267.

³⁵⁶ FRUS, *Arab-Israeli Crisis 1973*, s. 2077-2078.

³⁵⁷ FRUS, *Arab-Israeli Crisis 1973*, s. 2094.

³⁵⁸ FRUS, *Arab-Israeli Crisis 1973*, s. 2187-2209.

³⁵⁹ FRUS, *Arab-Israeli Crisis 1973*, s. 2335-2338.

³⁶⁰ FRUS, *Arab-Israeli Crisis 1973*, s. 2366-2378.

³⁶¹ FRUS, *Arab-Israeli Crisis 1973*, s. 2388-2400.

gelmiştir. Kissinger petrol krizinin ABD'ye zarar vermekle birlikte en büyük zararının Suudi Arabistan'a olacağının altını çizmiştir.³⁶²

Sonuç olarak Kissinger'ın Ortadoğu turu oldukça başarılı geçmiştir. 9 Kasım 1973'te Beyaz Saray tarafından BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'e hitaben yazılmış olan ve İsrail ile Mısır'ın üzerinde anlaştıkları hususları içermekte olan bu mektup kamuoyuna açıklanmıştır.³⁶³ Mektubun detayında Cenevre'de düzenlenecek barış konferansı için ön hazırlıklar ve tarafların pozisyonları yer almaktaydı. Onun hedefi Cenevre öncesi ikili görüşmeler ile İsrail ve Mısır'ın aralarındaki sorunları halletmesiydi. Ancak bu tarihten sonra Filistin sorunu gün geçtikçe öne çıkmıştır. SSCB'nin Filistin Kurtuluş Örgütünü (FKÖ) bağımsız bir devlet olarak tanımaya karar vermesi ve ardından 26-28 Kasım 1973'te gerçekleştirilen Cezayir'de gerçekleştirilmesi planlan Arap Birliği toplantısında FKÖ'nün resmen tanınacak olması işleri Kissinger adına daha karmaşık hale getirmiştir.³⁶⁴

Kissinger, taraflar arasında Cenevre Konferansı öncesi gizli görüşmeler ile ortak noktaya ulaşma çabalarını devam ettirmiştir. Bu bağlamda ikinci Ortadoğu seferine başlamıştır. 15 Aralık 1973'te ilk olarak Şam'da Hafız Esad ile bir gün sonra Amman'da Kral Hüseyin ile bir araya geldikten sonra, yine aynı gün Beyrut'ta Başbakan Süleyman Frangie ile bir araya gelmiştir.³⁶⁵ Tarafların isteklerini ve görüşlerini dinledikten sonra hiç vakit kaybetmeden Kudüs'e geçmiş burada Meir'e barış sürecinin oldukça zor geçeceğini dile getirerek görüşmelere başlayan Kissinger, İsrail'in mutlaka savaş hariç bir çözüme ulaşması gerektiğini dile getirmiştir.³⁶⁶ O, bu görüşmelerin ardından 17 Aralık 1973'te BM Genel Sekreterliğine gönderdiği mektupta Cenevre Barış Konferansının 21 Aralık 1973'te başlayabileceğini ve tarafların Mısır, İsrail, Suriye, Ürdün ve Lübnan'ın bu konuda hemfikir olduğunu ve görüşmelerin SSCB ile ABD tarafından koordine edilmesini kabul ettiklerini dile getirmiştir.³⁶⁷

³⁶² FRUS, *Arab-Israeli Crisis 1973*, s. 2403-2405.

³⁶³ FRUS, *Arab-Israeli Crisis 1973*, s. 2411-2413.

³⁶⁴ Bu zirvede Arap liderler Sedat ve Esad'ın talebiyle bir araya gelmiş ve Filistin adına Yaser Arafat zirveye katıldı. Zirvenin iki temel sonucu ortaya çıkmıştır. Birincisi İsrail'i işgal ettiği topraklardan çıkarılması ve ikincisi Filistin halkının tüm ulusal haklarının tesis edilmesi ve korunmasıydı. FRUS, *Arab-Israeli Crisis 1973*, 2846; Jacob Abadi, "Algeria's Policy toward Israel: Pragmatism and Rhetoric" *Middle East Journal*, 56/4 (Autumn, 2002), s. 616-641.

³⁶⁵ Görüşmelerin detayları için bakınız: Suriye: FRUS, *Arab-Israeli Crisis*, s. 2736-2779; Ürdün: FRUS, *Arab-Israeli Crisis*, s. 2780-2788; Lübnan: FRUS, *Arab-Israeli Crisis*, s. 2797-2807.

³⁶⁶ FRUS, *Arab-Israeli Crisis*, s. 2808-2876.

³⁶⁷ FRUS, *Arab-Israeli Crisis*, s. 2877-2880.

Tüm bu çabaların karşılık bulacağı ve tarafların anlaşmak için adım atacağı Cenevre Konferansı 23-29 Aralık 1973'te gerçekleştirilmiştir. Bu konferansın en temel amacı iki ülke arasında barışı sağlamaktı lakin süreç en başta sıkıntılı başlamıştır. İsrail, FKÖ'nün katılımını kabul etmemiş ve bunun üzerine Suriye konferansa görüşmelerin barış değil ateşkes üzerine olduğu bahanesiyle konferansa katılmaktan vaz geçmiştir.³⁶⁸ Konferansın sonunda bir anlaşma üzerinde ortak bir karara varılmaması can sıkıcı bir durum olmuştur. Lakin görüşmelerin Suriye'den gelen askeri tehdide rağmen başarı ile bitirilmesinde ve sonrasında iki ülke arasındaki savaşın resmi olarak sonlandırılmasında onun payı büyük olmuştur.

Konferans sonrası yeni yılın hemen başında Kissinger üçüncü mekik diplomasisi turunu başlatmıştır. İlk olarak 11 Ocak 1974'te Mısır'da Sedat ile görüşme gerçekleştirmiş ve bu görüşmede Sedat savaşın bitirilmesi ve yeni bir döneme girilmesi hususunda memnuniyetini dile getirmiştir. Ardından aynı gün İsrail'e giden Kissinger, Meir ile hasta olduğu için görüşememiş onun yerine Başbakan Yardımcısı Yigal Allon ile görüşmüş ve barış anlaşmasını üzerinde mütalaa gerçekleştirmiştir.³⁶⁹ Bir hafta boyunca İsrail ve Mısır arasında adeta mekik dokuyan Kissinger, 17 Ocak 1974'te iki ülke arasında ateşkes anlaşmasının tamamlanmasını sağlamıştır.³⁷⁰ Ardından İsrail ve Mısır arasında savaşın bitirilmesine yönelik anlaşma BM şahitliğinde 101. Kilometre de imzalanmıştır.³⁷¹ Söz konusu anlaşma Arap-İsrail krizini bitirmemiştir ama İsrail'i geleceğini kurtarması ve Arap petrol ambargosunun bitirilmesi açısından önemli yere sahip bir anlaşma olarak tarihe geçmiştir.

Öte yandan Kissinger bu anlaşmayla kariyerine bir başarı daha eklemiştir. Tabi ki bu başarısına rağmen Kissinger, Yom Kippur savaşında izlediği politikalar hem Araplar hem de Yahudiler tarafından eleştirilmiştir. İsrail tarafından gelen eleştiriler oldukça çarpıcıdır. Kimilerine göre ABD'nin ilk Yahudi Dışişleri Bakanı Kissinger, SSCB'nin Ortadoğu'ya askeri müdahalesini önlemek ve petrol zengini Arap ülkelerin dünya düzenini alt üst etmemek adına İsrail'e askeri yardımı geciktirmiş ve kesin bir askeri zafer kazanmasını önlemiştir.³⁷² Bu bağlamda gelen eleştirilerin önemli bir kısmı da

³⁶⁸ FRUS, *Arab-Israeli Crisis*, s. 2953-2954.

³⁶⁹ FRUS *Arab-Israeli Dispute*, 1974-1976, XXVI, Washington: USG Printing Office, 01 June 2016, s.70-76.

³⁷⁰ FRUS *Arab-Israeli Dispute* 1974, s. 259-261.

³⁷¹ FRUS *Arab-Israeli Dispute* 1974, s. 277

³⁷² William B. Quandt, *Decade of Decisions: American Policy toward the Arab-Israeli Conflict, 1967-1976*, (Berkeley: University of California Press, 1977), s.175-180

Mısır'ın Üçüncü Ordusunu yok olmaktan kurtarması odaklı olmuştur.³⁷³ Hatta İsrail'in ABD tarafından durdurulduğuna dair iddia dönemin Savunma Bakanı Moshe Dayan tarafından bile dile getirilmiştir.³⁷⁴ Tabi ki bu tartışmaların artık bir anlamı kalmamıştı. SSCB ile başlattığı detant dönemini İsrail nedeniyle gözden çıkarması Ortadoğu'nun tamamen kaybedilmesi anlamına gelebilirdi. Kissinger, İsrail konusunda geçmişinin etkisinde kalmasına rağmen son ana kadar rasyonel davranmayı başarmıştır.

³⁷³ Alroy, Gil Carl, *The Kissinger Experience: American Policy in the Middle East*, (New York: Horizon, 1975), 74-77; Edward R. Sheehan, *The Arabs, Israelis, and Kissinger: A Secret History of American Diplomacy in the Middle East*, (New York: Reader's Digest, 1976), s. 30-39

³⁷⁴ Gil Ribak, "A Jew for All Season: Henry Kissinger, Jewish Expectations and the Yom Kippur" *Israel Studies Forum*, 25/2, (Fall 2010), s. 3.

BÖLÜM 2: KISSINGER DÖNEMİNDE ABD’NİN KIBRIS POLİTİKASI

2.1. 1945-1955 Yılları Arası ABD’nin Kıbrıs Politikası

İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD başkanı olarak görev yapan Franklin D. Roosevelt Pearl Harbor saldırısı sonrası ABD, Japonya ve Almanya’ya karşı savaş ilan etmiş ve savaşa girmiştir.³⁷⁵ Bir yandan sahip olduğu üstün askeri, finansal ve psikolojik güç sayesinde ABD savaşı kazanırken diğer yandan savaş sürecinde ve sonrasında Amerikan Yüzyılı’nın inşası için çalışmaları Roosevelt başlatmış ve vefatından sonra yerine geçen Harry S. Truman onun başlattığı süreçleri devam ettirmiştir.³⁷⁶ Bu bağlamda ilk olarak Roosevelt, yeni dünya düzenini özgürlük, demokrasi, adalet, liberal düzen ve self determinasyon gibi Amerikan değerlerine uygun bir şekilde yapılandırmayı amaçladığı için bu ilkeleri konuşmalarında sıklıkla kullanmaya özen göstermiştir.³⁷⁷ Bu değerler arasında self determinasyon ilkesi sömürge yönetimleri tarafından yönetilen toplumlar arasında heyecana yol açmıştır.³⁷⁸

Birinci Dünya Savaşı sonrası, ABD Başkanı Woodrow Wilson tarafından ilk kez öne çıkarılan self determinasyon ilkesi sömürge ülke ve toplumlara bağımsızlık yol açmıştır.³⁷⁹ Söz konusu ilke o dönemde yeni dünya düzenini (Novus Ordo Seclorum) şekillendiremese de Roosevelt, bu ilkeyi Atlantik Beyannamesi (1941), Özgürleştirilmiş Avrupa Deklarasyonu (1945) ve BM Beyannamesi (1945) gibi önemli belgelerde temel ilke olarak kullanmıştır. Bahse konu ilkenin yeni dünya düzenini yapılandıran bu belgelerde kullanılmasıyla Kıbrıs Rum toplum liderleri enosisin self determinasyon

³⁷⁵ M. J. Heale, *The New Deal and War*, (London & New York: Routledge, 1999.) Roosevelt’in yeni dünya düzeni konuşması için bakınız: Franklin D. Roosevelt, “Speech by the President at Arlington National Cemetery Address: You Have Nothing to Fear but Fear Itself” Master Speech Files, File No:1346, 11 Kasım 1946, erişim 22 Mayıs 2019.

<http://www.fdrlibrary.marist.edu/resources/images/msf/msf01398>

³⁷⁶ John Gerard Ruggie, “Third Try at World Order? America and Multilateralism after the Cold War” *Political Science Quarterly*, 109/4 (Fall 1994), s. 553-557.

³⁷⁷ James J. Kimble, Franklin D. Roosevelt, 1941 State of the Union Address ("The Four Freedoms") (6 January 1941), *Voice of Democracy*, No 3, 2008, .63-82, erişim Tarihi: 27 Nisan 2019. <http://voicesofdemocracy.umd.edu/wp-content/uploads/2010/07/kimble-roosevelt.pdf>, Roosevelt hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Robert, Dallek, *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy 1932-1945*, (Oxford: Oxford University Press, 1995).

³⁷⁸ Ruggie, *Third Try*, s. 555.

³⁷⁹ Self Determinasyon ilkesinin tarihsel kökeni için bakınız: Edward H. Carr, *The Twenty Years’ Crisis, 1919–1939: An Introduction to the Study of International Relations*, (Basingstoke, UK: 2001), s. 212; Malcolm N. Shaw, *International Law*, (Fifth Edition Cambridge: Cambridge University Press, 2003), s. 225

kapsamında gerçekleşmesi hususunda çalışmalar başlatmıştır.³⁸⁰ Ancak o dönemde Rumlar'ın self determinasyon için referanduma gitmek istemesi ABD tarafından olumlu karşılanmamıştır zira ABD'nin en önem verdiği konuların başında Türkiye ve Yunanistan'ın uyumlu bir şekilde SSCB'ye karşı durması gelmekteydi.³⁸¹ Dolayısıyla Rumlar'ın referanduma gitmesi Amerikan dış politika yönetimi tarafından olumlu karşılanmamıştır ve Truman yönetimi Kıbrıs Rum toplumundan tarafına gelen enosis taleplerini gündeme almayı kabul etmeden Britanya'ya yönlendirmiştir.³⁸²

2.1.1. Enosis İçin BM Süreci

Self determinasyon ile bağımsızlık elde etme hedefi doğrultusunda hareken eden Rumlar ilk olarak 27 Eylül 1949'da durum değerlendirmesi için bir araya gelmiş ve enosis hususunu mütalaa etmişlerdir.³⁸³ Bu girişimden sonra Emekçi Halkın İlerici Partisi (AKEL), enosis için bir ay süren bir çalıştay düzenlemiş ve bu çalıştay neticesinde Kıbrıs için referandum düzenlenmesine karar verilmiştir. Alınan tarihi karar 8 Aralık 1949 tarihinde Makarios tarafından kamuoyuna duyurulmuştur.³⁸⁴ Ardından hızlı bir şekilde Kıbrıs'ta 15-22 Ocak 1950 tarihleri arasında imza toplama yoluyla bir referandum gerçekleştirilmiştir. Sonuçları tartışmalı olan bu referanduma göre Kıbrıs nüfusunun %95,7'si enosis onay vermiştir.³⁸⁵ Makarios söz konusu referandum sonucunu 4 Şubat 1950 tarihinde tüm dünyaya ilan ettikten sonra söz konusu tartışmalı referandum sonucunu İngiliz Sömürge Yönetimine teslim etmiştir. Akabinde

³⁸⁰ Enosis, Megali İdea doktrinin bir parçası olan ve büyük Helen İmparatorluğunun parçası olmak için Kıbrıslı Rumlar tarafından öne çıkarılan bir doktrindir. Kelime anlamı birleşme veya ilhak olan enosis 1878 yılından itibaren Rumların en önemli amacı olarak Britanya'nın gündemine gelmişti. Enosis için bakınız: Gürhan Yellice, "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı" *ÇITAD*, XII/24, (Bahar 2012), s. 13-26; Turgay Bülent Göktürk, *Enosis'in Doğuşu ve Düşünceden Eyleme Geçişi-1931 İsyanı*, (Lefkoşa, Ajans Yayın Ltd. 2009), s. 4-5; John L. Gaddis, *We Now Know: Rethinking Cold War History*, (New York: Oxford University Press, 1997), s. 36-37; Kissinger, *Diplomacy*, s. 401-402.

³⁸¹ Leon T. Hadar, *Quagmire: America in the Middle East*, (Washington, Cato Institute, 1992) s. 45.

³⁸² FRUS, *The Near East and Africa 1947*, V, Washington: USG Printing Office, May 28, 1948, s. 1913.

³⁸³ Allen Lynch, "Woodrow Wilson and the Principle of 'National Self-Determination: A Reconsideration'" *Review of International Studies*, 28/2 (April 2002), 419-436; Necati Erteğin, *The Cyprus Dispute and Birth of the Turkish Republic of Northern Cyprus*, (London: Oxford University Press, 1984), s.3; Referandum süreci için bakınız: Çalışkan, *Communal Fighting*, s. 64-66

³⁸⁴ Andreas Varnavas, *A History of the Liberation Struggle of EOKA (1955-1959)*, trc. Philippos Stylianou, (Lefkoşa, 2004).

³⁸⁵ Brendan O'Malley-Ian Craig, *The Cyprus Conspiracy America, Espionage and The Turkish Invasion*, (London-New York: IB Tauris, 2001), s. 10.

referandum sonucu Yunanistan, Britanya ve ABD'ye bir heyet aracılığıyla götürülmüştür. Üç ülke ile yapılan görüşmelerden olumlu sonuç alınamamıştır.³⁸⁶

Yunanistan ile olan iyi ilişkileri yıpratmak istemeyen ama olan biteni endişe ile izleyen Türkiye enosis'e karşı tavrını en başından net bir şekilde ortaya koymuştur.³⁸⁷ 26 Temmuz 1951'de ABD ile iletişime geçen Washington Büyükelçisi Feridun C Erkin enosis hususunda ABD Dışişleri Bakanlığı Yakındoğu ve Afrika biriminde Müsteşar Yardımcısı Sekreteri Burton Y. Berr görüşerek Türkiye'nin duruşu ortaya konulmuştur.³⁸⁸ Tüm tarafların katı tutumu nedeniyle enosis talebinden vaz geçmese de geri adım atan Makarios'u yeniden harekete geçiren gelişme 16 Kasım 1952'de gerçekleşen seçim sonucu Yunanistan'da iktidara Mareşal Alexander Papagos'un gelmesi olmuştur.³⁸⁹ Sıkı bir enosis taraftarı olan Papagos koltuğuna oturur oturmaz ilk olarak enosisi gündeme almıştır. Bu doğrultuda İngiliz Dışişleri Başkanı Anthony Eden ile 22 Aralık 1953 tarihinde yaptığı görüşme gerçekleştirmiş ama hedefine ulaşamamıştır.³⁹⁰ Bu başarısız girişimden sonra Papagos zaman kaybetmeden ABD ile iletişime geçmiş ancak bu girişimi de sonuçsuz kalmıştır.³⁹¹

Papagos'un çabalarını kendi çıkarları için riskli bulan Eisenhower, Britanya ile birlikte bu meseleyi çözmek için Churchill ile görüşmüş ve ikili enosisin BM gündemine getirilmemesi adına ortak hareket edilmesine karar vermiştir.³⁹² Tüm baskılara rağmen Papagos enosis talebini BM gündemine taşımaktan vazgeçmemiştir.³⁹³ Papagos enosisi BM gündemine taşıyacağına dair kararını 23 Mart 1954'te kamuoyuna açıklamış ve ardından 16 Ağustos 1954'te enosis talebini içeren önerge BM Genel Kuruluna

³⁸⁶ FRUS, *The Near East, South Asia, and Africa 1950*, Washington: USG Printing Office, May 28, 2018, 63, 818, 831; Varnavas, *A History*, s. 23-25

³⁸⁷ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, (İstanbul, Küre Yayınları, Beşinci Baskı 2001), 179; Erol Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs, Barış Harekatının Bilinmeyen Öyküsü*, (İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları 2003), s. 84-85

³⁸⁸ FRUS, *The Near East and Africa 1951*, V. Washington, USG Printing Office, May 28, 2018, 1938-1940.

³⁸⁹ Giannēs Koliopoulos-Thanos Veremēs, *Greece The Modern Sequel from 1821 to Present*, (London: Hurst & Company, 2002), s. 297.

³⁹⁰ Murat Çalışkan, *The Development of Inter-Communal Fighting in Cyprus: 1948-1974*, (Yüksek Lisans Tezi, Middle East Technical University Ankara, December 2012), s. 66.

³⁹¹ FRUS, *Eastern Europe; Soviet Union, Eastern Mediterranean 1952-1954*, VIII, Washington: USG Printing Office, June 05, 2018, s. 1280-1284.

³⁹² Daha fazla bilgi için bakınız: Barış Görgüç, *The Emergence of Cyprus Problem Between 1945-1954* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2006), s. 77; Barbara Daneiles, *Diplomacy and Its Discontents: Nationalism, Colonialism, Imperialism and The Cyprus Problem (1945-1960)*, (Doktora Tezi, University of South Africa, Haziran 2009).

³⁹³ Barbara A Daniels, *Diplomacy and its discontents : nationalism, colonialism, imperialism and the Cyprus problem (1945-1960)*, (Doktora Tezi University of South Africa, 2009), s. 49

sunulmak üzere teslim ettirmiştir. Lakin Yunanistan enosisi BM gündemine getirmesine rağmen umduğu sonucu elde edememiştir.³⁹⁴ Bu sonucu beklediği için şaşırmayan Papagos enosis için yerelde terör ve şiddete dayanan bir çözüm için başlattığı çalışmalar neticesinde EOKA'yı kurdurmuştur.³⁹⁵

2.2. 1955-1960 Yılları Arası ABD'nin Kıbrıs Politikası

EOKA terör örgütü Kıbrıs'ta gerçekleştirdiği eylemler ile enosisi zorla gerçekleştirmeyi amaçlamış ama durum daha kötüye gitmiştir. Söz konusu strateji neticesinde Türkiye ve ABD Kıbrıs meselesine dahil olmuştur. Bu döneme kadar Kıbrıs'ı Britanya'nın iç işi olarak gören ABD, Kıbrıs meselesini çözmek için stratejiler üretmeye başlamıştır.

2.2.1. ABD'nin Türkiye'yi Kıbrıs Meselesi Dışında Tutma Stratejisi

Kıbrıs'ta çok iyi istihbarat ağına sahip CIA sayesinde EOKA'nın kurulma aşamasını izleyen ABD için Rumların teröre başvurması sürpriz olmamıştır.³⁹⁶ Britanya'ya yönelik bir kalkışmanın olabileceğini tespit eden ABD'nin o dönem için en önemli endişesi Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahil olma ihtimaliydi.³⁹⁷ Özel istihbarat birimi kurmasına ve Kıbrıs'a silah sevkiyatının bir kısmını yakalamasına rağmen hazırlıksız yakalanan Britanya'ydı.³⁹⁸ Emekli Albay Georgios Grivas'ın yönetimindeki EOKA'nın 1 Nisan 1955 tarihi itibarıyla terör faaliyetlerinin maliyeti Britanya için büyük olmuştur.³⁹⁹ Öte yandan ilk başlarda Türk toplumuna yönelik doğrudan saldırı olmasa da İngiliz

³⁹⁴ Stephen G. Xydis, "The UN General Assembly as an Instrument of Greek Policy: Cyprus, 1954-1958" *The Journal of Conflict Revolution*, 12/ 2, (Ocak 1968), s. 141-158.

³⁹⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, (İstanbul: Alkım Yayınevi, 2005), s. 82

³⁹⁶ EOKA hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Dilek Yüksel Yiğit, "Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964)" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34/2, (20189), s. 318-319; Haluk Bayülken, *Cyprus Question and The United Nations*, (Ankara: MSB Yayınları, 1983); Fahir Armaoğlu, 1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti ve Türk Kamuoyu", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 14/2, (Ankara, 1959), s. 62-65. Zaim Necatigil, *The Cyprus Question and The Turkish Position in The International Law*, Second Edition (Oxford University Press, London, 1993), s. 6; Zenon Stavrinidis, *The Cyprus Conflict: The National Identity and Statehood*, (Nicosia 1975), 28; Halil İbrahim Salih, *Cyprus: The Impact of Divers Nationalism on a State*, (Alabama, The University of Alabama Press, 1978), s. 9.

³⁹⁷ Ulvi Keser, "Cyprus in American Central Intelligence Agency (CIA) Documents", Mare Nostrum'dan Casus Belliye Bizim Deniz Akdeniz, (Ed.) Ulvi Keser, Besabes Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 151-158.

³⁹⁸ O'Malley-Craig, *The Cyprus*, s. 15.

³⁹⁹ İngiliz istihbarat başarısızlığı hakkında daha fazla bilgi için bakınız: David French, "British Intelligence and the Origins of the EOKA Insurgency" *British Journal for Military History*, 1/2, (February 2015); Giorgios Grivas, *The Memoirs of General Grivas*, (ed.) Charles Foley, (London: Longmans, Green and Co. Ltd., 1964), s. 204.

Sömürge Yönetimi tarafından işe alınmış olan güvenlik güçleri doğrudan etkilenmiştir.⁴⁰⁰

Terör saldırılarının Türkiye'nin gündemine gelmesiyle birlikte ABD ilk olarak bu problemin Türkiye ve Yunanistan arasında sıkıntı olmamasına odaklanmıştır. Çünkü Yunanistan ve Türkiye arasında bir çatışma yaşanması durumunda ABD'nin Ortadoğu stratejisinin çökmesi muhtemeldi.⁴⁰¹ Dolayısıyla ilk olarak Türkiye'yi Kıbrıs meselesine ortak etmemesi için Britanya ile iletişimi geçilmesine yönelik bir karar alınmış ama o dönemde Britanya'da siyasi değişim mevcut olduğu için adım atılmamıştır. 5 Nisan 1955 sağlık sorunlarından dolayı istifa eden Winston Churchill'in yerine gelen Anthony Eden iktidarı devraldığında ilk iş olarak Türkiye ve Yunanistan'ı Kıbrıs meselesini ele almak için Londra'ya davet etmiştir. Türkiye'nin davet edilmesi ABD'de adeta şok etkisi yaratmış ama müdahale için artık çok geç olduğu için yine adım atılmamıştır.⁴⁰²

Üç ülkenin katılımıyla 29 Ağustos-7 Eylül 1955 tarihleri arasında gerçekleştirilen Üçlü Londra Konferansı'na Türkiye adına katılan Dışişleri Bakanı Rüştü F. Zorlu, Kıbrıs'ın statüsünde meydana gelebilecek herhangi bir değişimde, Lozan Barış Anlaşması'nın geçersiz olacağını öne sürmüştür.⁴⁰³ Yunan tarafını öfkeliendiren bu adımıyla Türkiye artık Kıbrıs meselesinin tarafı olduğunu deklere etmiştir.⁴⁰⁴ Türkiye'nin çıkışı Kıbrıs'ta kendi çözümünü öne çıkarmak isteyen Britanya'yı fazlasıyla memnun etmiş ve İngilizler Türkiye'nin desteği ile Kıbrıs'ta kendi çözümünü öne çıkarmaya odaklanmıştır. Ancak konferansın son iki gününde İstanbul'da meydana gelen ve tarihe 6-7 Eylül Olayları olarak geçen şiddet olayları nedeniyle Britanya istediği çözümü ortaya koyamadan konferansı bitirmek zorunda kalmıştır.⁴⁰⁵

Konferansın sonuçsuz bir şekilde bitmesinden çok İstanbul'da meydana gelen şiddet olayları ABD için oldukça sıkıntılı bir dönemin başladığına işaret etmekteydi. Bu olay

⁴⁰⁰ Andrew Borowiec, *Cyprus: A Troubled Island*, (London: Praeger, 2000) 29. EOKA Terörü için bakınız: Derya Sevinç, "Türk Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama" *Atatürk Yolu Dergisi*, 60, (Bahar 2017), s. 171-206.

⁴⁰¹ Daniels, *Diplomacy* 65-69; Monteagle Stearns, *Entangled Allies: US Policy Towards Greece, Turkey, and Cyprus*, (New York: Council on Foreign Relations Press, 1992), 92.

⁴⁰² Bülent Ecevit, "Türkiye'nin Sorumluluğu", *Ulus Gazetesi*, 29 Nisan 1957, s.3. akt Enis Ediş, *Kıbrıs Barış Harekâtı Odağında Bülent Ecevit*, (Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2018), s. 31.

⁴⁰³ Faruk Sönmezoglu, *II. Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası*, (İstanbul: Der Yayınları, 2006), 67; Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları 1954-1959*, (Ankara: Sevinç Matbaası 1963), s. 1-4.

⁴⁰⁴ Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'lili Yıllar*, (Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, 2007), s. 111-112

⁴⁰⁵ Murat Tüzüncan, *The Cyprus Question: Continuity, Transformation and Tendencies* (Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, September 2017), s. 55.

neticesinde NATO tatbikatı iptal edilmiş ve ABD her iki tarafı sükûnete ve sağduyuya davet etmiştir.⁴⁰⁶ Lakin bu bir başlangıçtı ve Rum lobisinin sakin olmaya niyeti asla yoktu. Öteden beri Kıbrıs nedeniyle diken üstünde hisseden Rum lobisi bu olaydan hemen harekete geçmiş ve Başkan Eisenhower’a baskı yapmaya başlamıştı. Bu nedenle ABD Türkiye’ye 6-7 Eylül olaylarını kınayan nota göndermiştir.⁴⁰⁷ Bu adımdan sonra işlerin kontrolden çıkmasını önlemek adına ABD, Britanya nezdinde diplomatik görüşmeler gerçekleştirmeye karar vermiştir. Fakat bu dönemde Süveyş Kanalı Krizi nedeniyle sıkıntı yaşayan iki ülkenin Kıbrıs için bir araya gelmesi mümkün olamamıştır.⁴⁰⁸ Bunun üzerine Eisenhower, Kıbrıs meselesini NATO gündemine taşımaya karar vermiştir.⁴⁰⁹

2.2.2. ABD’nin Kıbrıs’a Yönelik Çözüm Çabaları

Türkiye’nin Kıbrıs meselesine dahil olması ve Rum lobisinin ABD üzerinde baskı kurması üzerine ABD bir takım fikirler ortaya koymuş ve çalışmalar başlatmıştır. Kıbrıs meselesini NATO gündemine taşıma fikri ilk olarak Şubat 1956’da New York Valisi Thomas Dewey tarafından ortaya atılmıştır. Bu fikre Yunanistan soğuk bakarken Türkiye meselenin NATO gündemine taşınmasını kabul etmiştir. Böylelikle Kıbrıs meselesinin çözümüne yönelik ilk çalışmalar NATO Genel Sekreteri General Lord Ismay tarafından Aralık 1956’da başlatılmıştır.⁴¹⁰ Fakat Ismay başlattığı çalışmalarını sonuçlandıramadan görevinden ayrılmasından ötürü çalışma biraz gecikmiştir. Onun yerine görevi devralan Paul Henri Spaak Kıbrıs meselesinin çözümüne yönelik çalışmaları 24 Eylül 1958’de tamamlamıştır.⁴¹¹

ABD’nin Kıbrıs’ta çözüm için attığı ikinci adım The Holmes Planı olmuştur. Bu plan Tanca/Fas Başkonsolosluğu görevini yürüten Julius C. Holmes tarafından Jamaika için üretilmiştir.⁴¹² Kıbrıs’a adapte edilen ve olgunlaştıran bu plan 13 Ağustos 1956 tarihinde üst yönetime sunulmuştur. Enosis odaklı bu plan Türkiye’nin endişelerini gidermekten

⁴⁰⁶ Zülfikar Aytaç Kışman, *Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs Meselesi*, (Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Elâzığ 2014), 113.

⁴⁰⁷ Daniels, *Diplomacy*, s. 76

⁴⁰⁸ Bürkan M. Serbest, “Süveyş Kanalı’nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı” *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/4, (2017), s. 689-711.

⁴⁰⁹ Scott W. Lucas, *Divided We Stand: The Suez Crisis of 1956 and the Anglo-American Alliance*, Doktora Tezi, (London School of Economic, ProQuest 2014).

⁴¹⁰ Tüzüncan, *The Cyprus Question* 41; O’Malley-Craig, *The Cyprus*, s. 52.

⁴¹¹ Byron N. Pappas, *Cyprus: State Creation Without A National Identity*, (Yüksek Lisans Tezi, Georgetown University Washington, D.C. 31 Ekim 2012), s. 32-33.

⁴¹² FRUS, *Cyprus 1955-1957*, s. 382-383.

kesinlikle uzak bir plandı. Britanya'ya Kıbrıs meselesinin yarattığı zor durumdan çıkma şansı veren bu planın en önemli özelliği Britanya'ya Kıbrıs'tan vazgeçmesi karşılığında Kıbrıs'ta askeri üs taahhüt etmesiydi ve bu yönüyle bir ilkti.⁴¹³ Ancak plan o dönemde Süveyş Krizi nedeniyle ABD ile problem yaşayan Britanya tarafından ret edilmiştir.⁴¹⁴

Bu iki girişimden sonra ABD Başkanı Eisenhower Britanya Başbakanı Harold Macmillan'ı 20-24 Mart 1957 tarihleri arasında düzenlenecek olan konferansa davet etmiştir. Bu davetin en önemli amacı iki ülke arasındaki ilişkileri yeniden canlandırmaktı.⁴¹⁵ Bu konferans neticesinde sürpriz bir şekilde Britanya üs karşılığı Kıbrıs'ı terk etmeyi kabul etmiştir.⁴¹⁶ Ayrıca Macmillan'ın Kıbrıs'ta çözüm için inisiyatif alma kararın destekleyen ABD Kıbrıs'tan yaklaşık iki yıl boyunca uzak kalmıştır. Macmillan Planı gündeme geldiğinde ve Yunanistan söz konusu kabul etmeyince her türlü adımı için Eisenhower Macmillan'ı desteklemiştir. Bu arada gelişmeleri yakından izleyen dönemin ABD Dışişleri Bakanı John F. Dulles Macmillan Planı'na destek vermek istememiş ve Eisenhower'ı bu konuda ikna etmeye çalışmıştır. Ona göre Türkiye'ye sağlanan haklar hem gereksizdi hem sağlanan imtiyazlara Rumların hak gaspına girmektedir. Özellikle Macmillan planı kapsamında ilk kez ortaya koyulan üçlü garantör ülke çözümüne ise tamamen karşı çıkmıştır. Dulles'in çözümü Kıbrıs'ın tamamının Yunanistan'a verilmesi ve Türkiye'ye sadece askeri üs verilmesini içermektedir. Eisenhower, Dulles'in baskısını göz ardı etmiş Macmillan'ın çözümünü tamamen desteklemiştir.⁴¹⁷

Bu arada 1958 yazı ABD açısından oldukça sıkıntılı geçmiştir Irak'ta 14 Temmuz 1958'de gerçekleştirilen darbe neticesinde Amerikan yanlısı yönetimin devrilmesi ABD için büyük şok olmuştur.⁴¹⁸ Ürdün'de benzer bir darbenin önlenmesi ancak Britanya'nın Kıbrıs'tan Amman'a yaklaşık 2000 asker göndermesiyle önlenmesi Amerikan dış

⁴¹³ Planın içeriği için bakınız: FRUS, *Cyprus Cyprus 1955-1957*, s. 384-388

⁴¹⁴ Daniels, *Diplomacy*, s. 121-125.

⁴¹⁵ 10 Ocak 1957 tarihinde Başbakan olan Macmillan ve Eisenhower'ın kişisel dostlukları vardı. İkili İkinci Dünya Savaşı sırası, Kuzey Afrika'da tanışmıştı. Dolayısıyla iki ülke arasında ilişkilerin tekrar bir düzene girme ihtimali doğmuştu. Daniels, *Diplomacy*, s. 138-139; Matthew Elderfield, "Rebuilding the special relationship: The 1957 Bermuda Talks", *Cambridge Review of International Affairs*, 3/1 (1989), s.14-24.

⁴¹⁶ O'Malley-Craig, *The Cyprus*, s. 49-50

⁴¹⁷ Daniels, *Diplomacy*, 20;) FRUS, *Eastern Europe Region, Soviet Union, Cyprus, 1958-1960*, X, Part I Washington, D.C.: USG Printing Office, s. 564-572; Nigel J. Ashton, "Harold Macmillan and the Golden Days" of Anglo-American Relations Revisited, 1957-63 *Diplomatic History*, 29/4 (Eylül 2005), s. 691-723.

⁴¹⁸ Jeffrey G. Karam, "Missing Revolution the American Intelligence Failure in Iraq, 1958" *Intelligence and National Security*, 32/6, (2017), s. 693-709,

politikasında alarm seviyesini arttırmıştı.⁴¹⁹ Bu nedenle Lübnan'da siyasi kriz patladığında Eisenhower, Amerikan yanlısı Camille Chamoun hükümetini desteklemek için 15 Temmuz 1958'de yine Macmillan'dan asker desteği talep etmiş ve yine Kıbrıs'tan gönderilen İngiliz askerleri Lübnan'da krize müdahale etmiştir.⁴²⁰ Bu kriz sırasında Britanya ve Türkiye'den destek alan buna karşılık Yunanistan'dan destek alamayan Eisenhower yönetimi, Kıbrıs'ta çözüm için Britanya'nın yanında yer almaya devam etmiştir. Buna karşılık Eisenhower, Yunanistan Kralı I. Paul'a hitaben gönderdiği 30 Ekim 1958 tarihli mektubunda Yunanistan'a NATO bağlamında sorumluluklarını hatırlatmış ve Kıbrıs'ta çözümü desteklemesini önermiştir.⁴²¹

2.2.3. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Amerikan Çıkarları

ABD'nin desteğini kaybettikten sonra Yunanistan Britanya ve Türkiye ile masaya oturmayı kabul etmiş ve böylece Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecini başlatmıştır. 18 Aralık 1958'de Paris'te gerçekleştirilen NATO toplantısında Türkiye ve Yunanistan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu için görüşme kararı almış ve bir hafta sonra 24 Aralık 1958'de Makarios silahlı mücadeleye son verdiğini ilan etmiştir.⁴²² Ardından 28 Aralık günü, Ankara'da Yunanistan adına Ankara Büyükelçisi George Pesmatzoglou ve Türkiye adına Rüştü F. Zorlu bir araya gelmiş ve ikili arasındaki detaylı görüşmeler 4 Ocak 1959 tarihinde başarıyla sonuçlandırılmıştır.⁴²³ Daha sonra zaman kaybetmeden 6-11 Şubat 1959'da Zürih'te bir araya gelen iki devletin görüşmeler sonunda anlaşmaya vardıklarını ilan etmesiyle tek devlet çift millet ve üç garantör formülüyle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunu gerçekleştirmiştir.⁴²⁴

Bu kadar kısa sürede yılların sorunlarını kâğıt üzerinde çözerek ilerleyen Yunanistan ve Türkiye ikilisi adeta mucize gerçekleştirmişlerdi. Artık sorunun çözümünde adım atma sırası Britanya'daydı. 12 Şubat 1959'da Eisenhower, Macmillan'a gönderdiği mektupta

⁴¹⁹ Lawrence Tal, "Britain and the Jordan Crisis of 1958" *Middle Eastern Studies*, 31/1 (Ocak 1995), s. 39-57

⁴²⁰ Douglas Little, "His Finest Hour? Eisenhower, Lebanon, and the 1958 Middle East Crisis" *Diplomatic History*, 20/1, (1 Ocak 1996), s. 27-54

⁴²¹ Ömer O. Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Orta Doğusuna Karşı Politikası, 1945-1970*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1972), 133-134; FRUS *Cyprus 1958-1960*, s. 717.

⁴²² FRUS, *Cyprus 1958-1960*, s. 754-755.

⁴²³ FRUS, *Cyprus 1958-1960*, s. 764-766.

⁴²⁴ Daha fazla bilgi için bakınız: Matthew Elderfield "Rebuilding the Special relationship: The 1957 Bermuda Talks", *Cambridge Review of International Affairs*, 3/1, (1989) s. 14-24; Noam Chomsky, "After the Cold War: U. S. Foreign Policy in the Middle East Reviewed" *Cultural Critique*, 19, *The Economies of War* (Fall 1991), s. 14-31.

ortak çıkarları zedelemeyen her sonuca razı olduğunu dile getirmiştir.⁴²⁵ 17-19 Şubat 1959 tarihleri arasında gerçekleştirilen Londra Konferansı neticesinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması sürecine girilmesiyle Amerikan çıkarlarını ciddi şekilde tehdit eden Kıbrıs meselesi için bir çözüm bulunmuştu.⁴²⁶ Artık Kıbrıs'ta Amerikan çıkarlarının korunmasına yönelik bir stratejinin oluşturulması zamanı gelmişti. Bu bağlamda ilk olarak Kıbrıs özelinde Amerikan çıkarlarının neler olduğu tespit edilmiştir. Yapılan tespitlere ışığında en önemli şartlar aşağıdaki gibidir:

- ABD'nin Kıbrıs'ta sahip olduğu CIA İstihbarat ve İletişim Merkezinin korunması;
- 1949 yılından itibaren, ABD tarafından yine Kıbrıs'ta kurulu olan Yabancı Yayın İstihbarat Merkezinin korunması;
- Amerika'nın Sesi radyosunun vericisinin Kıbrıs'a yerleştirilmesi;
- AKEL'in yeniden siyasi özgürlüklerin tesis edilmesi çerçevesinde siyasi yaşama dönmesinin önlenmesiydi.⁴²⁷

Bu çerçevede Makarios ile pazarlık masasına oturulmasına karar verilmiştir. Esasında anti-Amerikancı bir görüntü vermesine rağmen Makarios, aslında ABD'ye sempati besleyen bir isimdi. Amerikan çıkarlarını korunmasına yönelik adım atma hususunda tereddüt göstermemiş ve her talep edileni bir şart hariç kabul etmiştir. Kabul etmediği tek şart kendini destekleyen ve siyasi tabanını oluşturan AKEL'in yasaklanmasıydı. AKEL'i yasaklattığı takdirde SSCB'den destek alması mümkün olmayabilirdi. Öte yandan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu Grivas ve onun gibi Yunan milliyetçileri tarafından benimsenmemiş ve böylece Kıbrıs'ta huzursuzluk ortamı kısa süre sonra ortaya çıkmıştır.

2.3. 1960-1969 Yılları Arası ABD'nin Kıbrıs Politikası

Zürih-Londra süreci sonrası anayasa müzakerelerinin bitiminde 16 Ağustos 1960 Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak ilan edilmesi ABD tarafından memnuniyet ile karşılanmıştı ve hatta Başkan Eisenhower Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını

⁴²⁵ FRUS, *Cyprus 1958-1960*, s. 767.

⁴²⁶ İlksoy Aslım, "The Position of Grivas in US Cyprus Policy", *Sosyal Bilimler Dergisi*, VI/2 (Ekim 2013).

⁴²⁷ Daniels, *Diplomacy*, s. 259.

sağduyunun zaferi olarak nitelendirmiştir.⁴²⁸ Kıbrıs meselesini geride bırakmayı umman Eisenhower'ın bu beklenti oldukça iyimser bir beklentiydi zira Washington'a iletilen raporlar Kıbrıs'ta sorunun çözülmediğini ve mevcut sorunların halının altına süpürüldüğünü işaret etmekteydi.⁴²⁹ ABD'nin Lefkoşe Büyükelçisi Fraser Wilkins, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının ilanından hemen üç ay sonra iki toplum arasında geçmişin etkisiyle gerilimin yine ortaya çıktığını dile getirmişti.⁴³⁰

ABD'nin öngörüsü oldukça isabetli olmuştur ve tam da öngörüldüğü gibi iki toplum arasındaki geçmişten kalan şüpheler yönetim sorunu olarak kamuoyuna yansımıştır.⁴³¹ Rumlar Türklere sağlanan ayrıcalıkların Kıbrıs'ta yönetim sorununa neden olduğunu düşünmekteydi.⁴³² İki toplum arasında gerilim çok kısa bir süre içerisinde ortaya çıkmıştır. Rumlar Türklere Kıbrıs anayasasıyla gereğinden fazla ayrıcalık verildiğinden şikayetçi olmaya başlamıştı. Bu sorunlar aşağıdaki gibidir:

- Kamuda istihdam oranının nüfus projeksiyonuna göre yapılmaması;
- Ayrı belediye yönetimlerinin kurulmak istenmesi;
- Ulusal ve yerel güvenlik güçleri üzerinde ortak noktaya varılamaması;
- Yasama ve yürütme organlarındaki dağılım ve karar alma süreçlerinin hatalı kurgulanması;
- Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı yardımcısına eşit yetkilere ve her ikisinin de veto yetkisine sahip olmasıydı.⁴³³

Yukarıda ifade edilen sorunları temel alarak yaptığı çalışmalar neticesinde Makarios anayasa değişikliğine yönelik ilk adımını 30 Aralık 1962'de atmıştır. Basına yaptığı açıklamada Makarios ayrı belediye yönetim sisteminin fonksiyonel olmadığını iddia

⁴²⁸ Ahmet An, Kıbrıs Sorununu Perde Arkası Adadaki İngiliz Üsleri ve Amerikan Üsleri, (İstanbul: Dünya Yayınevi, 2000), 2; Niyazi Kızılyürek, Doğmamış Bir Devletin Tarihi Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti, (İstanbul: İletişim Yayınevi, 2005), s. 29.

⁴²⁹ V Coufoudakis, "United States Foreign Policy and the Cyprus Question" in M.A. Attalides (ed.), *Cyprus Reviewed*, Nicosia: Jus Cypri Association, 1977, s. 108.

⁴³⁰ FRUS *Cyprus 1958-1960*, s. 793-794

⁴³¹ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960-1964*, (Ankara, 2003), s. 8-9.

⁴³² Stelios Stavridis, "The international Relations of the Cypriot Parliament" *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 5/3, (Aralık 2000), s. 339.

⁴³³ Norma Salem, *The Constitution of 1960 and its Failure*, in *Cyprus a Regional Conflict and Its Resolution*, (Ottawa: St Martin Press, 1992), s. 117-125; Ferenc A. Vali, *Bridge Across the Bosphorus: The Foreign Policy of Turkey*, (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1971), s. 251-252; William M. Dobell, "Division Over Cyprus," *International Journal*, 22/2 (Spring 1967), s. 280-281.

ederek anayasal değişiklik adım atacağını dile getirmiştir.⁴³⁴ Yaklaşık altı ay sonra 06 Haziran 1963'te Makarios Kıbrıs Anayasası'nın değiştirmek için kesin olarak karar verdiğini kendisini finansal konular nedeniyle arayan Lefkoşe Amerikan Büyükelçisine şifahi olarak iletmiştir.⁴³⁵ ABD buna rağmen Makarios'a anayasal değişiklikler hususunda müdahale etmemiştir. Dahası 9 Haziran 1963'te Lefkoşe Büyükelçiliğine gönderdiği mesajda Dışışleri Bakanı Dean Rusk, ABD'nin sorunun dışında kalması gerektiğini dile getirmiştir. ABD uzak durma stratejisini izleme yönünde karar almışken Makarios anayasa değişikliği üzerinde çalışmaktaydı. Çalışma biter bitmez Makarios değişiklik talebini içeren memorandum belgesini 21 Haziran 1963'te Amerikan Büyükelçiliğine teslim etmiştir.⁴³⁶

Bu belgeyi inceleyen Lefkoşe Büyükelçiliği yetkilileri yeni çatışma döneminin başlayacağını daha açık bir şekilde görmeye başlamıştır. Zaten sahadan gönderilen istihbarat bilgileri bu yönde bir gelişmeyi işaret etmekteydi. Yapılan değerlendirmeler neticesinde yeni bir çatışma başlaması durumunda ABD'nin Kıbrıs meselesinin dışında kalmasının imkansızla yakın olduğu görüşü üzerinde uzlaşıya varılmış ve Washington'a gönderilen raporda bu konunun altı özellikle çizilmiştir. O dönemde Kennedy yönetimi daha önemli dış politika sorunları ile ilgilenmekteydi ve bu nedenle Kıbrıs'tan gelen rapor göz ardı edilmiştir. Durum gün geçtikçe ciddileşince soruna doğrudan değil dolaylı olarak müdahil olunmasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda Kennedy Kıbrıs'ta işlerin iyice kötüleşmesini önlemek adına Britanya, Türkiye ve Yunanistan ile ortak hareket etmesini önermiştir. Bu öneri taraflara iletildikten sonra Kennedy bu seferde Dışışleri Bakanlığına Kıbrıs için yeni bir yol haritası hazırlanması talimatı vermiştir.⁴³⁷ Talimat doğrultusunda bir yol haritası ve ilkeler belirlenmiştir. Bu ilkeler aşağıdaki gibidir:

- Dışışleri Bakanlığının çağrısıyla Türkiye, Britanya ve Yunanistan'dan oluşan üç garantörün Makarios ve Fazıl Küçük'ü desteklemesi;
- Üç garantör korumasında Kıbrıslı liderlerin Zürih-Londra Anlaşmalarına ve Kıbrıs Anayasasına saygı göstermesi;

⁴³⁴ FRUS, *Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey 1961-1963*, XVI, Washington: Government Printing Office, May 30, 2018, s. 1682-1687; Thomas Ehrlich, "Cyprus, the 'Warlike Isle': Origins and Elements of the Current Crisis," *Stanford Law Review*, 18/6 (Mayıs 1966), s. 1042.

⁴³⁵ FRUS, *Cyprus 1961-1963*, s. 1752-1755.

⁴³⁶ FRUS, *Cyprus 1961-1963*, s. 1707.

⁴³⁷ FRUS, *Cyprus 1961-1963*, s. 1788.

- Ayrı belediye yönetim modelinin kısa vadede iki farklı şehir konseyinin kurulmasıyla çözülmesi ve uzun vadede yeni tek bir belediye sisteminin kurulması;
- Üç garantör yaklaşımıyla, Zürih-Londra Anlaşmalarından kaynaklanan yasal ve yönetsel sorunların çözümüne yönelik yasal değişikliklerin birlik içinde gerçekleştirilmesi.⁴³⁸

Lakin Makarios kendi çözüm yolunu çoktan belirlemişti ve Zürih ve Londra sürecinin ulustan öte sadece bir devlet yarattığını düşünmekteydi. Mevcut sorunların üniter devlet modeliyle çözülebileceğini ön görmekteydi.⁴³⁹ Bu doğrultuda 30 Kasım 1963'te açıkladığı on üç anayasa değişikliği ile Makarios Zürih-Londra süreciyle Türk toplumuna sunulan tüm hakları lağvederek Kıbrıs'ta anayasal krize yol açmıştır.⁴⁴⁰ Ancak bu adımın Türk toplumu tarafından kabul edilmesi mümkün değildi. Türkiye Kıbrıs Türklerini eşit haklara sahip toplum statüsünden azınlığa indirmeyi hedefleyen anayasa değişikliklerinin kabul etmeyeceğini 6 Aralık 1963'te kamuoyuna deklere etmiştir.⁴⁴¹ Buna rağmen Makarios'un geri adım atmaya niyeti yoktu ve Türkiye'yi göz ardı ederek Türk toplumuna zorla kabul ettirmeyi odaklanmıştır. 17 Aralık 1963'te Yunanistan ve Türkiye arasında gerçekleştirilen görüşmelerin neticeye varmaması üzerine 21 Aralık 1963'te Makarios Akritas Planını yürürlüğe sokmuştur.⁴⁴² Hedef Rum militanları aracılığıyla Kıbrıslı Türklere istediğini şiddet ile kabul ettirmektir.⁴⁴³

⁴³⁸ FRUS, *Cyprus 1961-1963*, s. 795-1797

⁴³⁹ Thomas W. Adams, "The First Republic of Cyprus: A Review of an Unworkable Constitution," *The Western Political Quarterly*, 19/3 (Eylül 1966), 488; Münir N. Ertekün, *The Cyprus Dispute*, (Oxford: Oxford University Press, 1981), s. 8.

⁴⁴⁰ Anayasa maddeleri için bakınız: Tüzünkan, *The Cyprus Question*, s. 160.; Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, (İstanbul: Kastaş Yayınevi, 1998), s. 69.

⁴⁴¹ Tüzünkan, *The Cyprus Question*, s. 161; James A. Stegenga, "UN Peace-Keeping: The Cyprus Venture," *Journal of Peace Research*, 7/1 (1970), s. 1.

⁴⁴² Bizans İmparatoru Digenis Akritas'ın isminin bu plana verilmesinin nedeni Akritas'ın hayatının önemli bir kısmını barbar olarak nitelendirilen komşu devletler ile mücadelesiyle öne çıkmış bir isim olmasıydı. Clement, Dodd, *Storm Clouds Over Cyprus, a Briefing*, (Huntingdon: Eothen Press, 2001), s. 1. Rauf Denктаş bu süreçte ciddi rol oynamıştır. Akritas Planını Türkleri imha planı olarak ifşa etmiştir. Rauf Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Hatıraları 1966, 3. Cilt*, (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1997), s. 214. Gürhan Yellice, "The American Intervention in the 1964 Cyprus Crisis and the Greek Political Reaction (February-August 1964)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII/35 (Fall 2017), s. 367-401.

⁴⁴³ CIA, *Cyprus: Impending Comunnal Crisis*, General CIA Records, (Document No.: (CIA-R3. DP85T00875R002000200051-8), December 23, s. 1963.

Aynı günün ilk saatlerinde Türk sivillere saldırılar düzenleyen Rum militanlar adeta Kıbrıs Cumhuriyetinin yıkılışını da gerçekleştirmiştir.⁴⁴⁴

Tüm bu olan biten meydana gelirken Kennedy suikastı sonrası başkanlığı devralan Johnson'ın tek derdi seçimler öncesi Türkiye ve Yunanistan arasında savaşın çıkmasını önlemektir. Dolayısıyla Dışişleri Bakanı Dean Rusk ilk olarak Amerikan silahlarının özellikle Askeri Yardım Programı (MAP) kapsamında hibe edilen silahların Türkiye ve Yunanistan tarafından kullanılmasını önlemek adına önlem alınması için Ankara ve Atina büyükelçiliklerine talimat göndermiştir. Ardından 25 Aralık 1963'te Johnson hem Makarios'a hem de Küçük'e itidal çağrısı yapmış ama itidal çağrısı etkili olmamıştır. Türkiye'nin 25 Aralık 1963'te Kıbrıs üzerinde ihtar uçuşu yapması üzerine ABD, Kıbrıs meselesine istese de istemese de bir kez daha dahil olmak zorunda kalmıştır.⁴⁴⁵

2.3.1. Kıbrıs Meselesine ABD'nin Yeniden Müdahil Olması

Türkiye'nin ciddi bir şekilde askeri operasyonu düşünmesi Johnson tarafından endişe ile karşılanmıştır. Başkanlık seçimi sürecinde Rum lobisi nedeniyle problem yaşamak istemeyen Johnson'ın ilk tercihi geri plana kalarak Kıbrıs meselesine çözüm bulmaktır. İkinci tercihi ise Britanya'nın öne çıkarak Kıbrıs meselesinin çözümünde inisiyatif almasını sağlamaktır. Kısa bir süre sonra her iki tercihi de mümkün olmadığı görülmüştür.⁴⁴⁶ Bunun en önemli nedeni ise Türkiye'nin askeri operasyon için ısrarcı olmasıydı. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, 25 Aralık 1963'te Johnson'a gönderdiği mektupta, Kıbrıs meselesi için adım atılmasını talep etmiş buna karşın Johnson ise her türlü barışçıl adımı destekleyeceğini dile getirerek desteğe hazır olduğunu dile getirmiştir.⁴⁴⁷

Öte yandan 1 Ocak 1964'te Garantörlük ve Müttefiklik anlaşmalarını tek taraflı iptal ettiğini dünya kamuoyuna deklere etmesiyle gerilim daha da artmıştır. Bu karar hem Türkiye hem de Britanya tarafından tanınmamıştır.⁴⁴⁸ Britanya kararı tanımamıştı ama Kıbrıs meselesini dışında kalmaya karar vermişti. 25 Ocak 1964'te Britanya'nın

⁴⁴⁴ Ulvi Keser, "21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmalar Dergisi* X/23, (Fall 2011), s. 93-121; Nihat Erim, *Bildiğim Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, (Ankara: 1975), s. 207-208.

⁴⁴⁵ Süha Bölükbaşı, "The Johnson Letter Revisited," *Middle Eastern Studies*, 29/3 (Temmuz 1993), s. 511-512.

⁴⁴⁶ Charles W. McCaskill, "US-Greek Relations and the Problems of the Aegean and Cyprus," *Journal of Political and Military Sociology*, 16 (Fall 1988), s. 228.

⁴⁴⁷ Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991), s. 263- 265.

⁴⁴⁸ Alan James, *Keeping the Peace in the Cyprus Crisis of 1963-64*, (New York: Palgrave, 2002), s. 68

Washington Büyükelçisi Sir David Ormsby Gore Dışışleri Bakanlığı Müsteşarı George W. Ball'a ülkesinin Kıbrıs ile ilgilenemeyeceği bilgisini vermiştir ve böylece ABD Kıbrıs meselesiyle baş başa kalmıştır.⁴⁴⁹ Aynı gün içerisinde Johnson başkanlığında yapılan toplantıda Kıbrıs'a ABD'nin barış gücü olarak müdahale etmesi fikrini tartışmaya açılmıştır. Fakat bu fikir Yunan lobisi endişesi nedeniyle kabul edilmemiştir.

Söz konusu toplantıda çözüm olarak Kıbrıs'a, NATO askerlerinin yerleştirilmesi fikri öne çıkmıştır.⁴⁵⁰ Alınan kararlar neticesinde Johnson, NATO'da görevli Amerikan Generali Lyman Lemnitzer'i 28 Ocak 1964 tarihinde Ankara'ya ve Atina'ya göndermişken aynı gün Ball ilgili birimlerin koordinasyonu ile hazırlanmış ve ertesinde NATO müdahale planını Johnson'a sunmuştur. Bu plana göre Kıbrıs'a gönderilecek olan ve 10.000 askerden oluşan NATO Barış Gücü içerisinde 1.200 Amerikan askerinin yer alması düşünülmektedir. Bunun üzerine planın taraflara iletilmesi için resmi olarak Atina ve Ankara'ya Bobby Kennedy ve Bob McNamara ikilisini arabulucu olarak göndermek istemiştir. Ball bu işin gizli yapılmasını teklif etmiştir. Diğer türlü Rum lobisinin baskı yapacağını dile getirerek kendisini bu adımdan vaz geçirmiştir. Son olarak Johnson adım atmadan önce söz konusu planı Savunma Bakanı McNamara ile paylaşmış ve McNamara da karar öncesi Lemnitzer'in görüşünün alınmasını isabetli bir seçim olduğunu dile getirmiştir. Böylece karar bir gün sonraya kalmıştır.⁴⁵¹

Ertesi gün Lemnitzer, Ankara ve Atina'dan aldığı izlenimlerini içeren raporunu telgrafla o sırada Paris'te olan Savunma Bakanı McNamara'ya iletmış ve ilgili telgrafta Türkiye'nin kararlı ve sakin buna karşılık Yunanistan'ın korku içinde ve endişeli olduğunu dile getirmiştir. Lemnitzer'in değerlendirmelerini gözden geçiren McNamara planı aynen onaylamış ve ardından Başkan Johnson'ın onaylamasıyla birlikte NATO Planı ortaya çıkmıştır. Bu plan üç maddeden oluşmaktaydı. Bu maddeler:

- NATO Barış Gücü üç aylığına Kıbrıs'ta görev alması;
- Buna karşılık ne Yunanistan ne de Türkiye görev süresince Kıbrıs'a tek taraflı müdahale etmemesi;
- Sorunun çözümünde arabulucu olacak temsilci garantör ülke hariç bir NATO ülkesinden seçilmesi.

⁴⁴⁹ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 120-122.

⁴⁵⁰ FRUS, *Cyprus; Greece, Turkey 1964-1968*, Washington: USG Printing Office, 30 May, 2018, s. 107-119; George W. Ball, *The Past Has Another Patterns*, (New York: W.W. Norton Company, 1982), s. 352.

⁴⁵¹ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 120-122.

Bu plan 4 Şubat 1964'te Yunanistan tarafından ret edilmiş ve buna rağmen Dışişleri Bakanı Dean Rusk, Kıbrıs'a NATO Barış Gücü konuşlandırma yönünde bir planlama olduğunu kamuoyuna deklere etmiştir. Ardından Johnson 9 Şubat 1964'te Ball'ı NATO planını Yunanistan ve Türkiye'ye anlatması ve bu iki ülkeyi ikna etmesi için gizli görevle görevlendirmiştir.⁴⁵²

2.3.2. George Ball Misyonu

Diplomatik görevi kapsamında 9 Şubat 1964'te ilk olarak Londra'ya giden Ball, burada İngiliz diplomatların yanı sıra ziyaret için Londra'da olan Kıbrıs Dışişleri Bakanı Sypros Kyprinou'ya da NATO planını paylaşmıştır.⁴⁵³ O kişisel olarak plana karşı olmadığını ama bu plana Yunanistan'ın destek vermeyeceğini iddia etmiştir. Ona göre Yunanistan o zamana kadar NATO yerine hep BM'yi tercih etmişti ve tercihinin yine BM olması muhtemeldi. Kyprinou ayrıca NATO şemsiyesi altında Kıbrıs'a Amerikan askerlerinin gelmesinin, Kıbrıs'ta anti-Amerikancılığı körükleyeceğini de dile getirmiştir.⁴⁵⁴

Londra'da görüşmelerini tamamladıktan bir gün sonra Ankara'ya gelen Ball, İsmet İnönü'ye planı detaylarıyla anlatmıştır. İnönü plana karşı çıkmamakla birlikte bu planın acilen uygulanması hususunun altını çizmiştir. Zira son dönemde meydana gelen saldırılar neticesinde Kıbrıs Türkleri büyük sıkıntı çekmekteydi. Çözüm geciktikçe işler kontrolden çıkabilir ve Türkiye askeri müdahale için adım atmak zorunda kalabilirdi.⁴⁵⁵ Ball, Türkiye'de görüşme masasındayken ABD Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs meselesi nedeniyle hiçbir tarafa çözüm baskısı yapmayacağını kamuoyuna deklere etmiştir. Bu deklarasyonun amacı Rum lobisinin baskısını kırmaktı. Lakin İnönü bu açıklamayı oldukça yersiz bulmuş ve Makarios'a baskı yapılmadan çözüme ulaşılamayacağını öne sürmüştür.⁴⁵⁶

Ankara'dan ayrıldıktan sonra Lefkoşe'ye 12 Şubat 1964'te giden Ball, Kıbrıs'ta çatışmaların halen devam ettiğini görmüştür. Saldırıların neticesinde yaklaşık elli Türk

⁴⁵² Nasuh Uslu, *Turkey's Relationship with the United States 1960-1975*, (Doktora Tezi, Durham University), s. 196.

⁴⁵³ Hall W. Brands, "America enters the Cyprus Tangle 1964", *Middle Eastern Studies*, 23/3, (1987), 348-s. 362.

⁴⁵⁴ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 135-141.

⁴⁵⁵ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 150-153.

⁴⁵⁶ Uslu, *Turkey's Relationship*, s. 197.

şehit edilmiş ve evleri yerle bir edilmişti.⁴⁵⁷ Böyle bir ortamda Türkiye'yi Kıbrıs'a müdahaleden vazgeçirmek oldukça zor olacağını iyice idrak etmişti. Makarios'a NATO planını anlatmış ancak istediği sonucu elde edememiştir. Makarios'ta konuyu BM Güvenlik Konseyine taşımaya kararlıydı. Amacı garantörlük anlaşmasını iptal ettirerek Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etmesini engellemektir. NATO planını kabul ettiremeyeceğın anlayan Ball, stratejik bir adım atarak Kuzey ve Batı Avrupa ülkeleri askerlerinden oluşturulması muhtemel BM Barış Gücü önerisi yapmıştır. Makarios bu öneriyi makul karşılasa da kabul etmemiştir.

Onun ile görüşükten sonra Ball, Washington ile iletişime geçmiş ve iki öneri sunmuştur. Birinci öneri Türk-Yunan ve İngiliz askerlerinin garantör devletlerin askeri olarak Kıbrıs'a müdahale etmesiydi. İkinci öneri Kıbrıs'a BM Barış Gücünün yerleştirilmesiydi. İlk öneri Britanya'nın kabul etmemesi nedeniyle gündemden düştüğünden ikinci öneri hemen uygulamaya konulmuştur.⁴⁵⁸ ABD, ikinci öneriyi kabul ettirmek için Makarios'a baskı kurmuş ve bunu yaparken de Rusk durumu kontrol altında tutması için Ball'ı tekrar Ankara'ya yollamıştır. Ball, Ankara'ya varınca, BM Güvenlik Konseyi ve Kıbrıs'a Barış Gücü konuşlandırılması konusunda fikrini İnönü'ye açmış ve olumlu cevap almıştır. İnönü, BM gözetiminde de Türklere yönelik saldırıların devam etmesi durumunda Türkiye'nin kesinlikle askeri müdahale gerçekleştireceğini dile getirmiştir.⁴⁵⁹ Ardından Ball, Washington'a döndükten sonra vakit kaybetmeden 15 Şubat 1964'te Kıbrıs'a BM Barış Gücü konuşlandırılması talebiyle başvuru yapılmasını sağlamıştır.⁴⁶⁰

2.3.3. Johnson Mektubuna Giden Süreç

Şubat 1964 sonuna doğru Makarios'un polis sayısını 5.000 ve asker sayısını 12.000'e çıkarmak istemesi Türkiye tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Ayrıca Makarios'un SSCB ile direk bağlantı kurulması adına Sovyet Havayolları şirketinin Kıbrıs'a uçuşu için girişimde bulunması üzerine Küçük, Makarios'u Kıbrıs'ı Küba'ya döndürmek ile suçlamıştır. Ilyushin isimli ilk Sovyet uçağı Lefkoşe'ye indiğinde 4.000 civarı Rum'un SSCB lehine ve ABD aleyhine tezahüratlar gerçekleştirmesi Kıbrıs'ta gerilimi daha da arttırmıştır. İki toplum arasında esir değişim anlaşmazlığı nedeniyle başlayan çatışmalar

⁴⁵⁷ O'Malley-Craig, *The Cyprus Conspiracy*, s. 96.

⁴⁵⁸ Ball, *The Past* s. 344-348.

⁴⁵⁹ Uslu, *Turkey's Relationship*, s. 97-198.

⁴⁶⁰ Claude, Nicolet "The Development of US Plans for the Resolution of the Cyprus Conflict in 1964: 'The Limits of American Power'" *Cold War History*, 3/1 (Ekim 2002), s. 95-126.

neticesinde Türkiye, 12 Mart 1964'te otuz altı saat içerisinde BM Barış Gücü görev yapmaya başlamadığı takdirde askeri müdahale için adım atacağını deklere etmiştir.⁴⁶¹ ABD ve Britanya hızlı bir şekilde harekete geçmiş ve İngiliz, Avusturya, Avusturalya, Kanada, Danimarka, Finlandiya, İrlanda ve İsveç askerlerinden oluşan 6.500 kişilik BM Barış Gücü 14 Mart 1964'te Kıbrıs'a görev yapmaya başlamıştır.⁴⁶²

BM Barış Gücünün görev yapmaya başlaması Türkiye'nin endişelerini tam olarak gidermemiştir. Dolayısıyla İnönü 16 Mart 1964'te, Kıbrıs'a asker gönderme konusunda TBMM'den yetki almıştır. Hedef Makarios'a gözdağı vermek ve Kıbrıs'a müdahale için hazır olmağı.⁴⁶³ Ancak Türkiye'nin bu adımı ABD'yi daha da endişelendirmiştir. Dışişleri Bakanlığı bünyesinde yürütülen çalışmaların hızlanması duyulan endişe nedeniyle hızlanmıştır.⁴⁶⁴ Bu arada 4 Nisan 1964'te Makarios bir adım daha ileri giderek Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel anlaşmalarından biri olan müttefiklik anlaşmasını tek taraflı iptal etmesi Türkiye'nin Makarios'a karşı şüphelerini daha da arttırmış ve hali hazırda devam eden terör saldırılarının yarattığı gerilim Türkiye'nin askeri müdahale için hazırlık sürecine girmesini sağlamıştır. Durumun vahametinin farkında olan Johnson olaya hemen el koymak istemiştir. Bu doğrultuda Senato Dış Politika Komitesi üyesi Senatör J. William Fullbright, ilk olarak 4-6 Mayıs'ta Londra'da, 6-7 Mayıs'ta Ankara'da ve 7-8 Mayıs'ta Atina'da görüşmeler gerçekleştirmiştir. En son olarak da 8-13 Mayıs'ta Hague ve Kopenhag'da NATO nezdinde temaslarda bulunmuş ve bir sonuç elde edemeden Washington'a dönmüştür.⁴⁶⁵

Fullbright'ın sonuçsuz girişiminin yanı sıra o dönemde Lefkoşe Büyükelçisi Taylor Belcher tüm mesaisini çözüm için harcamaktaydı. Rum lobisinin etkisinde olan Belcher tek taraflı ve tamamen Rum odaklı enosisi çözüm olarak sunmaya hazırlanmaktaydı.⁴⁶⁶ Türkiye'nin bu dönemde Washington'da etkin lobi faaliyetlerine girmemesi ve tamamıyla ABD odaklı dış politika yaklaşımıyla Amerikan dış politikası yapıcılarını Türkiye'yi çantada keklik olarak görmelerine neden olmuştu. O dönemde ABD nezdinde Türkiye'nin hassasiyetlerini ve çıkarlarını gözeterek Kıbrıs'ta çözüm aramaya çalışan tek isim Ball'dı. Johnson üzerinde oldukça büyük etkiye sahip Ball, Kıbrıs'ta tek

⁴⁶¹ O'Malley-Craig, *The Cyprus Conspiracy*, s. 103-104.

⁴⁶² Nasuh Uslu, *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, (Ankara, 21. Y.Y. Yayınları, 2000), s. 84.

⁴⁶³ Erim, *Kıbrıs*, s. 263.

⁴⁶⁴ Süha Bölükbaşı, *The Superpowers and the Third World: Turkish-American Relations and Cyprus* (New York, London: University Press of Virginia, 1988), s. 72-74.

⁴⁶⁵ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 234

⁴⁶⁶ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 239-243

tarafli değil çift tarafli enosisi savunmaktaydı. Johnson bu öneriyi mantıklı bulmasına rağmen seçim öncesi Rum lobisiyle problem yaşamayı hiç istememekteydi. Bu nedenle çifte enosis çözümü gündeme bile alınmamıştır.⁴⁶⁷

Öte yandan ABD'nin kalıcı çözüm üretemeyişi ve buna karşılık Makarios'un saldırgan tavrının devam etmesi Türk siyasi hayatında çalkantılara yol açmıştı.⁴⁶⁸ Türkiye'de iç siyasetten kaynaklanan Kıbrıs'a müdahale talebi kamuoyunda güçlü bir şekilde dile getirilmeye başlandığı dönemde Yunan Dışışleri Bakanı Stravos Kostopoulos 11 Mayıs 1964'te Dışışleri Bakanı Rusk ile yaptığı görüşmede Garantör Anlaşmasını iptal etmek için BM Güvenlik Konseyi gündemine taşımaya niyetini dile getirmiştir. Bu niyeti bir gün sonra Rusk Türkiye'nin yaklaşımını öğrenmek adına Dışışleri Bakanı Erkin'e iletmiştir.⁴⁶⁹ Bu gelişme üzerine Türkiye sonucu ne olursa olsun Kıbrıs'a askeri müdahale etmeye karar vermiş ve bu bilgi Ankara Büyükelçisi Hare'ye gayri resmi bir aile yemeği sırasında iletilmiştir.⁴⁷⁰

Türkiye'nin askeri müdahale için hazırlık yaptığı süreçte BM Barış Gücü'nün varlığına rağmen Rum militanların Türklere yönelik saldırıları işleri daha sıkıntılı hale getirmişti. Son saldırı 20 Mayıs 1964'te meydana gelmişti. Esir alınan doksan bir Türk'ten on yedisi hayatını kaybetmişti. Tüm olan bitene rağmen ABD'nin hedefi Makarios'u engellemek değil olayın büyüyerek Türkiye'nin askeri müdahalesi için bir bahane haline gelmesini önlemektir.⁴⁷¹ Öte yandan bir yanda Türk toplumuna yönelik terör saldırılarını arttıran Makarios aynı zamanda enosisi BM Güvenlik Konseyi gündemine taşımak için çalışmalar yürütmekteydi. Üzerinde çalıştığı yasa tasarısı, bağımsız, üniter, azınlık haklarını koruyan ve self determinasyon hakkını saklı tutan bir devlet modeli içermekteydi.⁴⁷²

2.3.4. Johnson Mektubu

Kıbrıs Rum parlamentosunun 01 Haziran 1964'te yeni kurulacak ordunun tamamen Rumlardan oluşturmaya karar vermesi Türkiye için bardağı taşıran son damla

⁴⁶⁷ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 297-300

⁴⁶⁸ Türk basının Kıbrıs'ta meydana gelen olaylara bakış açısı için bakınız: Güneş Şahin, "Türk Basının 1964 Kıbrıs Olaylarına Bakış Açısı" *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6/3, 2017, 1474-1494.

⁴⁶⁹ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 302-306.

⁴⁷⁰ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 311-316.

⁴⁷¹ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 321-323.

⁴⁷² FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 325-326

olmuştu.⁴⁷³ Bir gün sonra toplanan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) Kıbrıs'a askeri müdahale kararı almıştır. Lakin bu kararın fiilen uygulanması için ilk olarak seçim sürecinde olan Johnson'ın ikna edilmesi şarttı. Bu doğrultu da Türkiye, Kıbrıs'a Rumlar tarafından adaya gizlice silah transfer edildiğine dair istihbarat raporlarıyla desteklediği kararını Ankara Büyükelçisi Hare'ye iletmıştır. Hare operasyon için yirmi dört saat erteleme talep ederek bilgiyi acil bir şekilde Washington ile paylaşmıştır. Türkiye'nin beklenmedik bu adımını detaylı bir şekilde analiz etmeden Türkiye'yi durdurmaya karar veren Johnson Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak görülen kararını uygulamaya koymuştur.⁴⁷⁴

İlk olarak Dışişleri Bakanı Rusk aracılığıyla Washington Büyükelçisi Turgut Menemencioğlu'na ulaşmış ve ona Türkiye'nin müttefiklik hukukunu çiğneyerek tek başına adım atması neticesinde ciddi sonuçlar ile karşılaşacağını iletmıştır.⁴⁷⁵ Aynı zamanda Johnson NATO Komutanı General Lemnitzer'e Altıncı Filo'yu Kıbrıs ve Türkiye arasına girecek şekilde pozisyona yerleştirmesini emretmiş ve iddialara göre ABD, NATO üyesi müttefiki Türkiye'ye karşı elektronik harp uygulamıştı. Böylece olası müdahale sırasında Türk ordusunun başarısız olması hedeflenmişti.⁴⁷⁶ Son olarak, 05 Haziran 1964'te Johnson İsmet İnönü'ye ulaştırılmak üzere ünlü mektubunu Ankara Büyükelçiliğine iletmıştır.⁴⁷⁷ Ball tarafından atom bombası olarak nitelendirilen ve Türk-Amerikan ilişkilerini büyük zarar vereceği ön görülen mektup içeriği hasebiyle Türk-Amerikan ilişkilerinin büyük yara almasına neden olmuştur.⁴⁷⁸

Bir iletişim kazası olarak nitelendirilmeyecek kadar açık ve sert üsluplu bu mektubu İnönü, Hare'nin karşısında okumuş ve Hare halen huzurundayken askeri operasyonu iptal etmiştir.⁴⁷⁹ Türkiye'nin geri adım atması ABD için geçici olsa da bir rahatlama anlamına gelmekteydi. Buna rağmen istediğini elde etmesine rağmen Johnson olan

⁴⁷³ Armaoğlu, 20. Yüzyıl, s. 788.

⁴⁷⁴ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 342-344

⁴⁷⁵ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 346-347

⁴⁷⁶ Uslu, *Turkey's Relationship*, s. 203

⁴⁷⁷ CIA tarafından yapılan durum analizi için bakınız: CIA, *Turkish Reaction to the President Jhonson's Letter to Prime Minister Inonu*, FOIA Collection, (Document No.: 0000615268). June 06, 1964; Metin İlhan, "Kıbrıs Sorunun Türk-Amerikan İlişkilerine Yansıması (1958-1974)", *Türkiyat Mecmuası*, 25, (İstanbul, 2015), 265. FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 352-358.

⁴⁷⁸ Ball, *The Past*, s. 350.

⁴⁷⁹ Kimi iddialara göre, mektubu yazan ve Türkiye'ye ulaştıran ekip Yunan tezlerini savunanlardan oluşmaktaydı. ABD Dışişleri Bakanı Dean Rusk, Dışişleri Bakanı Yardımcısı Harlan Cleveland ve Cleveland'ın yardımcısı Joseph Sisco mektubun yazarlarıydı. Ball ise mektubun son halini hiç görmemişti. Johnson mektubu okumadan imzalamıştı. Haluk Şahin, *Johnson Mektubu: Türk-ABD İlişkilerini Değiştiren Olayın Perde Arkası*, (İstanbul, Gendaş Predikat, 2002), s. 15-16.

bitenden oldukça rahatsız olmuştur.⁴⁸⁰ Johnson, Türkiye ve Yunanistan arasında kalmaktan duyduğu rahatsızlığını 11 Haziran 1964'te Yunanistan'ın Washington Büyükelçisi Alexandros Matsas ile yapılan toplantıda dile getirmiştir. Johnson ayrıca ABD'nin üçüncü ülke olarak bir savaş çıkması durumunda araya girmeyeceğini dile getirmiştir.⁴⁸¹

2.3.5. Washington Görüşmesi

Johnson seçim döneminde Kıbrıs meselesinin kontrolden çıkmasını önlemeye oldukça kararlıydı. Bu doğrultuda Dışişleri Bakanı Müsteşarı Ball'ı 10 Haziran 1964'te Atina'ya göndermiştir. Burada bir gün kaldıktan sonra Ball Ankara'ya geçmiştir. Yaptığı görüşmelerde Papandreou ve İnönü'yü Washington'a davet etmiştir.⁴⁸² İnönü 21-23 Haziran 1964'te önce Williamsburg/Virginia'da Johnson ile görüşmüş ve bir gün sonra Washington'da heyetler arası toplantıya katılmıştır. Söz konusu toplantıda Johnson, eski dışişleri bakanı Dean Acheson moderatörlüğünde Türk ve Yunan heyetlerinin barış görüşmesi için Cenevre'de toplanmasını önermiştir. İnönü bu öneriyi tereddütsüz kabul etmiş ve ertesi gün Acheson'ın katılımıyla Türk Amerikan yetkilileri arasında yeni bir görüşme daha gerçekleştirmiştir.⁴⁸³ Bu görüşmede Cenevre'de gerçekleştirilecek olan gizli görüşmelerin tarihi 4 Temmuz 1964 olarak belirlenmiş ve Türk heyetinin başında Nihat Erim'in yer almasına karar verilmiştir. İnönü son olarak Kıbrıs meselesinin çözümünde üç şart öne sürmüştür. Söz konusu şartlar aşağıdaki gibidir:

- Üzerinde anlaşılacak çözümün Türkiye'nin ulusal onuruna ve prestijine zarar vermemesi;
- Türkiye'nin milli güvenlik kaygılarının giderilmesi;
- Kıbrıslı Türklerin güvenlik, refah ve huzur kaygılarının giderilmesi.⁴⁸⁴

2.3.6. Acheson Diplomasisi

Türkiye ve Yunanistan, ABD'nin yönlendirmesiyle 8 Temmuz 1964'te Camp David'e Kıbrıs meselesini çözmek adına birer heyet göndermiştir.⁴⁸⁵ Acheson ilk olarak Türk

⁴⁸⁰ Jacob M Landou, "Johnson's Letter to Inonu and the Greek Lobbying at the White House," *The Turkish Yearbook of International Relations*, 14 (1976), s. 45-58.

⁴⁸¹ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 392-400.

⁴⁸² FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 407-408.

⁴⁸³ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 440-444.

⁴⁸⁴ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 445-450.

⁴⁸⁵ Acheson Planı için bakınız: Ergün M. Olgun, "Cyprus A New and Realistic Approach" *Perceptions Journal of International Affairs*, 4/5 (Kasım 1999).

heyeti başkanı Erim ile görüşmüş ve Türkiye'nin çözüm önerilerini not etmiştir. Bu öneriler aşağıdaki gibidir:

- Kıbrıs'ın taksim edilmesi;
- Taksim mümkün değilse Kıbrıs'ta eşitliğe dayanan federatif yapının kurulması;
- Türkiye'ye asker üs için yer verilmesi;
- Kıbrıs'tan vazgeçme karşılığı Midilli, Samos veya Kos adalarından birinin Türkiye'ye verilmesi.⁴⁸⁶

Erim ile görüşme gerçekleştirdikten sonra Acheson Yunan heyetin başkanı Demitrios Nikolareisis ile görüşme gerçekleştirmiştir ve bu görüşme de Yunanistan masaya çözüm olarak sadece enosisi getirmiştir.⁴⁸⁷ İki tarafla görüşmeleri gerçekleştirdikten birkaç gün sonra Acheson kendi planının taslağını ortaya koymuştur. Bu taslakta Yunanistan'ın enosis talep ettiği gibi Kıbrıs Yunanistan'a bağlanması ve bunun karşılığında Türkiye'ye Karpaz yarımadasının verilmesi gibi iki basit çözüm ortaya konmuştur. Bu çözüm Erim tarafından kabul edilirken Nikolareisis tarafından reddetmiştir.⁴⁸⁸

Yunanistan, Karpaz Yarımadası yerine büyüklüğü ve yeri sonradan belirlenecek bir yerde Türkiye'ye bir askeri üssün yirmi beş yıllığına kiralanmasını önermiştir.⁴⁸⁹ Bu teklifi Türkiye kabul etse bile son sözü Makarios'un söyleyeceği aşıkardı. Bu nedenle Türkiye'ye 25 yıllığını askeri üs kiralanmasına karşılık enosis teklifi Makarios'a sunulmuştur. Kendisinden habersiz müzakere masasına oturulduğunu gören Makarios oldukça öfkelenmiş ve teklifi kabul etmemiştir.⁴⁹⁰ Bir gün sonra da Cenevre görüşmesi basına Makarios tarafından ifşa edilmiştir. Türkiye görüşmelerin basına ifşa edilmesine büyük tepki gösterirken Yunanistan kamuoyuna Acheson Planı diye bir şey olmadığını deklere etmek zorunda kalmıştır. Böylece taraflar sonuç elde edemeden Cenevre'den ayrılmıştır.⁴⁹¹

İlk çözüm önerisinin kabul edilmemesinden sonra ABD'nin talebiyle iki taraf yeniden çözüm masasına 3 Ağustos 1964 tarihi itibarıyla geri dönmüştür.⁴⁹² Taraflar arasında görüşme başlamadan Makarios'un talimatıyla Rum güvenlik güçleri Erenköy'de

⁴⁸⁶ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 546-548.

⁴⁸⁷ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 556-557.

⁴⁸⁸ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 556-557.

⁴⁸⁹ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 590-591

⁴⁹⁰ CIA, *The President Intelligence Checklist, 31 July 1964*, The President Daily Brief 1961-1969, (0005959330), July 31, 1964.

⁴⁹¹ Uslu, *Turkey's Relationship* s. 212.

⁴⁹² FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 601-603

konuslu Türk milisleri abluka altına alınmıştır. Makarios'un hedefi Türkiye'yi masadan kaldırmaktı. Türkiye'nin bu adıma tepkisi hava harekâtı düzenlemek ve Rum milislerini bombalamak olmuştur. 7 Ağustos 1964'te ABD Dışişleri Bakanı Rusk tarafları ihtiyatlı davranmaları konusunda uyarmış ve Sonra da Makarios'u milislerini geri çekmesi hususunda ikna etmek için Yunanistan üzerinde baskı kurmuştur.⁴⁹³ Johnson aynı zamanda Türkiye'nin askeri müdahalenin daha kapsamlı bir şekilde olabileceğini ön görerek Altıncı Filo'ya Kıbrıs ile Türkiye arasına girmesi talimatı vermiştir. Baskı neticesinde Yunanistan Makarios'u milisleri geri çekmeye ikna etmiş ve General Grivas'ı Yunanistan'a geri çağırmıştır.⁴⁹⁴

Öte yandan ABD, Türkiye'yi hava harekâtından vaz geçirmek için uğraşmak zorunda kalmış ve oldukça zorlanmıştır. İnönü, Ankara Büyükelçisi Hare ile görüşmesinde askeri operasyonun durması için üç şart öne sürmüştür. Bu şartlar aşağıdaki gibidir:

- Erenköy'e yönelik ablukanın kaldırılması;
- Rumların işgal ettikleri bölgelerden çekilmesi;
- Makarios'un Kıbrıs'ta barışı ve güveni tesis edeceğine dair açıklama yapmasıydı.⁴⁹⁵

10 Ağustos 1964'te ABD bir kez daha bava saldırılarını durdurması hususunda Türkiye'yi tekrar uyarmış ve karşılık alamayınca da BM Güvenlik Konseyine Türkiye'nin askeri müdahalesini durdurması için çağrı yapmıştır.⁴⁹⁶ Tüm bu gelişmeler olurken Johnson aynı gün ilgili kabine üyeleri ve danışmanlarından oluşan bir heyet ile toplantı yapmaktaydı. Bu toplantı da ateşkes ve çözüm için çalışmaların hızlandırılması talimatını vermiştir.⁴⁹⁷ Yine aynı gün Acheson üzerinde çalıştığı ilk plan önerisini yapmıştır. Planın maddeleri aşağıdaki gibidir:

- Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi;
- Yirmi kilometre kareden büyüklüğündeki bir askeri üssün Türkiye'ye kiralanması;
- Karpaz Yarımadası ile ilgili talebin, orada yerleşik Rum nüfusunun durumunun belirlenmesi ile gündeme alınması;

⁴⁹³ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 642-643

⁴⁹⁴ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 665-669

⁴⁹⁵ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 683-685

⁴⁹⁶ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 692.

⁴⁹⁷ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 696-698.

- Azınlık haklarının BM gözetiminde olması.⁴⁹⁸

Türk heyeti 15 Ağustos 1964'te tarafında sunulan bu teklifi ret etmiştir.⁴⁹⁹ Bu durumdan haberdar olan Yunan tarafı yolun sonuna gelindiğini artık enosis için Makarios'u destekleyeceklerini dile getirmiştir. Ancak bu çıkışı ABD kabul etmemiştir.⁵⁰⁰ Yunanistan üzerine baskı kurmak için Acheson yardımcısı John Sossides'i Atina'ya göndermiş burada Sossides oldukça sert bir tavır takınarak Yunanistan üzerine baskı kurmuştur. Yunanistan'a ya Karpaz Yarımadası için Türkiye ile anlaşma yapma yoluna gitmesini ya da Camp David görüşmelerinde çekilerek Makarios'u kontrol altına almasını öneren ABD'nin teklifine Papandreou üs kiralama fikrine açık olduğunu ancak bu tür bir teklifi Makarios'un kabul etmeyeceğini dile getirerek cevap vermiştir. Cenevre sürecinin bitmesi ikili arasında gündeme gelmiş ama Rusk böyle bir adım atılması durumunda Türkiye'nin askeri müdahale gerçekleştireceğini dile getirerek Yunanistan'ı korkutmuştur. Böylece Yunanistan Cenevre'ye geri dönmeyi kabul etmiştir.⁵⁰¹

Cenevre'ye geri dönen Erim ,Karpaz adasının tamamının ve bir kısmının kiralanmasını ve diğer konuları görüşmeye razı olduğunu Acheson'a iletmış ancak bu olumlu gelişmeye rağmen Nikolareisis Türkiye'nin askeri operasyonunu operasyonunun devam etmesini bahane göstererek teklif üzerinde görüşmeyi ret etmiştir. Esas neden ise 15 Eylül 1964 tarihi itibarıyla Türkiye'nin İstanbul'da yerleşik tüm Rumları zorunlu göçe tabi tutacağı hususunda gazetelere haber çıkması ve bunun Yunanistan'da endişe yaratmış olmasıydı. Bu arada Cenevre'de görüşmeler yeniden başlamışken Makarios elini güçlendirmek için 17 Ağustos 1964'te Dışişleri Bakanı Sypros Kyprianou'yu Moskova'ya göndermiştir.⁵⁰² Makarios'un kritik Moskova adımı ABD'yi endişeye sevk etmiş ve bu nedenle yeni plan için çalışmalar hemen başlatılmıştır. İlk olarak, 20 Ağustos 1964'te Papandreou'yla iletişime geçilmiş ve Karpaz yarımadasının Türkiye'ye elli yıllığına kiralınması karşılığı enosis teklif edilmiştir.⁵⁰³ Bu teklifi değerlendirmek için Papandreou zaman talep etmişken aynı gün Acheson yeni planı Erim'e de sunmuştur. Erim sürpriz bir şekilde bu planı kabul etmemiş ama kesin cevabı

⁴⁹⁸ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 698-700.

⁴⁹⁹ James Ker-Lindsay, *Crisis and Conflict: A Year of Rapprochement Between Greece and Turkey*, (London: I.B. Tauris. 2007), s. 17.

⁵⁰⁰ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 714.

⁵⁰¹ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 719-721.

⁵⁰² FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 742-744.

⁵⁰³ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 753-756.

verebilmek için ilk olarak Yunanistan'ın cevabını beklemeyi tercih etmiştir.⁵⁰⁴ Kısa bir süre sonra Yunanistan bu planı kabul etmediğini Acheson'a bildirmiştir. Böylece Cenevre'deki ikinci görüşme süreci başarısız olarak sona ermiştir.⁵⁰⁵

Acheson tarafından yürütülen çalışmalardan sonuç alınamaması üzerine devreye Dışişleri Bakanı Rusk devreye girmiştir. Kıbrıs meselesini çözmek için hırsına yenik düşen Rusk Kıbrıs'ı altın tepside Yunanistan'a sunmak için bir plan ortaya koymuştur. Tamamıyla Türkiye'yi göz ardı eden planın içeriği aşağıdaki gibidir:

- Yunanistan iyi niyetli bir şekilde Türkiye ile masaya oturmasını ve Garantörlük ve Müttefiklik Anlaşmalarını ele alması;
- Bu iki anlaşmanın yürürlükten kalkması için Türkiye'ye mümkün olduğu kadar az taviz vermesi;
- Türkiye'nin tepkisini azaltmak için ilk olarak Acheson planı çerçevesinde azınlıklar için güvence sağlaması;
- Askeri üs alanı yerinin belirlenmesini ve büyüklüğü birlikte karar verilmek şartıyla elli yıllığına Türkiye'ye kiralaması;
- Garantörlük ve Müttefiklik Anlaşmasını iptal etmek için BM'ye başvuru yapması.⁵⁰⁶

Tüm bu adımlardan sonra ABD devreye girmesi ve Türkiye'ye sunulan planı kabul etmesi için baskı uygulama sürecinin başlatılmasına karar verilmiştir. ABD baskısını Doğu Akdeniz'de yeni bir Küba istemediği tezini dayandırması hedeflenmişti. İkna olmaması durumunda Türkiye'nin askeri bir adım atmaması adına gerekenin yapılacağı da taahhüt edilmişti. Ancak ABD'nin söz konusu teklifini II. Konstantin Makarios'u bahane ederek kabul etmemiştir.⁵⁰⁷

Yunanistan'ın ABD tarafından adeta altın tepsi içinde sunulan çözümü ret emesine Johnson büyük tepki göstermiştir. Yeni çözüm için adım atılmasını talep etmiştir. Türkiye'ye karşı pozitif yaklaşıma sahip Ball, 8 Eylül 1964'te Yunanistan'a yapılan önerinin tam tersini Türkiye'ye önermeyi gündeme getirmiştir. Bu çözüm Türkiye'nin Karpaz yarımadasını oldu bitti bir askeri operasyon ile ele geçirmesini içermekteydi.

⁵⁰⁴ CIA, *The President Intelligence Checklist 22 August 1964*, The President Daily Brief 1961-1969, (Document No.: 0005959376), August 22, 1964.

⁵⁰⁵ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 770-774.

⁵⁰⁶ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s.792- 793.

⁵⁰⁷ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 794-798;

Türkiye askeri operasyon için harekate geçtiğinde Yunanistan'da ister istemez harekete geçmesi ön görülmekteydi. Böylece Kıbrıs ikiye bölünmesi ve sorunun çifte enosis ile çözülmesi hedeflenmişti. Bu çözümün Türkiye tarafından kabul edilmesi durumunda hemen Makarios'un zayıflatılması için bir sürecin başlatılması için adım atılmasına yönelik bir strateji devreye girecekti. Ball ve Acheson planının başarıya ulaşacağını düşünmekteydi.⁵⁰⁸ Buna rağmen seçime iki ay kalmışken gündeme gelen bu çözüm önerisine Johnson, Yunan lobisi nedeniyle soğuk bakmıştır. Bu planın üzerinde daha detaylı çalışılmasını ve seçimden sonra ele alınmasını talep etmiştir. Böylece Kıbrıs meselesi ABD tarafından rafa kaldırılmıştır.⁵⁰⁹

Sonuç olarak, 1964 yılı boyunca kendi seçim kampanyası uğruna Kıbrıs meselesine çözüm bulamayan Johnson, Türk-Amerikan ilişkilerinin dönüm noktası olarak kabul edilen politikalar uygulamıştır. Türkiye'ye gönderdiği mektup kamuoyu tarafından saklansa da İnönü ABD ile ilişkileri gözden geçirmeye karar vermiş üstüne kendinden beklenmeyeni yaparak SSCB ile yakınlaşmaya başlaması olmasıydı. Bu durum ABD tarafından ciddi bir şekilde izlenmekteydi ve ABD'nin tavrında önemli değişime neden olmuştur.⁵¹⁰ Bu değişimi 18 Eylül 1964'te ABD Dışişleri Bakanı Rusk ve Kıbrıs Dışişleri Başkanı Kyprianou arasında Washington'da gerçekleştirilen görüşmede görmek mümkündür. Rusk, Makarios'u ateş ile oynamak ile suçlamış. Türkiye ve SSCB arasında yakınlaşmanın Kıbrıs için felaket sonuçlar doğurabileceğini dile getirmiştir.⁵¹¹ Bu görüşmede Rusk'ın tavrı ABD'nin yeni dönemde izleyeceği politikalara da işaret etmekteydi.

2.3.7. Kıbrıs Meselesinden Uzak Durma Dönemi

Ball, ABD'nin Kıbrıs'tan uzak duracağını ilk olarak 4 Şubat 1965'te Washington'da Kıbrıs Dışişleri Bakanı Kyprianou ve ona eşlik eden Washington Büyükelçisi Zenon Rossides'e izah etmiştir. Ona göre yeniden başkan seçilmiş olan Johnson artık daha önemli dış politika meselelerine odaklanmaya karar vermişti. Ayrıca Ball'a göre Kıbrıs konusu artık iki veya üç ülkenin bir araya gelerek çözebileceği bir mesele olmaktan çıkmıştı. Her ülke kendi çıkarları açısından meseleye yaklaşılmaktaydı. Yunanistan

⁵⁰⁸ Acheson tarafından Erim'e götürülen teklifin içeriği için bakınız: Erim, Kıbrıs, s. 406; Nicolet "The Development", 95-126.

⁵⁰⁹ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 847-848.

⁵¹⁰ SSCB'nin enosis yerine iki toplumdaki oluşan federasyonu tercih ettiği CIA raporları ile ortaya konmuştur. CIA, *The Cyprus Conflict and United States Security Interests*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP08C01297R000500110010-6), September 01, 1967.

⁵¹¹ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 882-884.

enosis, Türkiye taksim ve Makarios son dönemlerde bağımsızlık peşindeydi.⁵¹² Başkanlık seçimini 3 Kasım 1964'te kazanan Johnson ilk olarak iç işlerine odaklanmaya karar vermiş ve daha sonrada Vietnam Savaşıyla ilgilenmeyi tercih etmiştir. Dolayısıyla onun bu seçimi Kıbrıs'ın kaderini de önemli ölçüde belirlemiştir. ABD yaklaşık üç yıl Kıbrıs meselesini sadece uzaktan izlemiştir.

ABD'nin Kıbrıs'tan uzak durmaya eğilimi üzerine 1965 yılının başından itibaren Kıbrıs meselesinin çözümü adına BM daha aktif rol almaya başlamıştır. Zaten BM, Kıbrıs meselesinin çözümü için uzun zamandır çalışmaktaydı. En nihayetinde Kıbrıs temsilcisi Galo Plaza 26 Mart 1965'te BM Genel Sekreterine takdim etmiştir. Neredeyse bir Rum'un elinden çıkmış gibi yazılmış bu raporda Plaza, Zürih-Londra Anlaşmalarının iptal edilmesini veya en azından değiştirilmesini talep etmekteydi. Rapor, BM Genel Sekreterine sunulmadan önce Türkiye rapora daha çıkmadan itiraz etmiş ve Britanya ile hareket ederek raporun bir ay geç çıkmasını sağlamıştı. Hatta Yunanistan bile planın mevcut haliyle ve Kıbrıs'ta sakinleşme dönemine girilmişken çıkmasına karşı çıkmıştır.⁵¹³ ABD ise tüm olan biteni sadece izlemekteydi. Buna rağmen Rusk, 20 Nisan 1965'te Atina Büyükelçiliğine gönderdiği mesajda Yunanistan'ın enosis için önce Türkiye ile anlaşması gerektiğini aksi takdirde Türkiye'nin askeri müdahale gerçekleştireceğini dile getirmeyi ihmal etmemiş ve böyle bir durumda Yunanistan'ı kimsenin kurtaramayacağını özellikle belirtmiştir.⁵¹⁴

ABD'nin Yunanistan'a yönelik tavrının değişiminde diğer önemli neden ülke içinde iç istikrarın bir türlü sağlanamamasıydı. Haziran-Aralık 1965 tarihleri arasında Yunanistan'da ülkenin dinamiklerini sarsan bir iç siyasi krizin ortaya çıkması ABD'nin Kıbrıs meselesinden uzak durmasının neden gerekli olduğunun işareti gibiydi.⁵¹⁵ Öte yandan Türkiye siyasi kriz sırasında seçim sürecinde olduğu için Kıbrıs meselesine yeterince dikkatini vermemişti. Yunanistan'ın bu dönemde siyasi kriz içinde olması Türkiye için şanslı lakin sorunun esas muhatabı Makarios, Kıbrıs meselesini BM

⁵¹² FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 976.

⁵¹³ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 997-998

⁵¹⁴ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 1069-1070

⁵¹⁵ Çıkan bu siyasi krizin nedenleri: 1) Parti içi çekişmenin doruğa çıkması; 2) Genelkurmay Başkanı Gennimatas'ın orduda sağcı cuntayı ordudan uzaklaştırması ve buna karşılık Papandreou'nun Gennimatas'ı görevden almak istemesi ama sarayın bu icraata izin vermemesi; 3) Tüm bu olaylar neticesinde Yunan ordusunun Papandreou'ya düşmanlık beslemesi; 4) Artan ordu içi iç çekişmenin gerilim yaratması ve bu gerilimin darbe söylentilerini ayyuka çıkarması; 5) Yunan Kralı'nın vasıfsız ve etkisiz olarak gördüğü Papandreou'yu gözden çıkarması ve bu bağlamda bazı bakanların bakanlıktan istifa ederek hükümeti düşürmek istemesiydi. FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 1104-1109

gündemine taşımaktan geri kalmamıştı. 18 Aralık 1964'te BM Genel Kurulu önüne gelen ve Kıbrıs'ın egemenliğine, siyasi ve toprak bütünlüğüne saygı çağrısı yapan 2077 (XX) Önergesi kırk yedi evet oyuna karşılık, beş hayır ile kabul edilmiştir. ABD Türkiye ile birlikte hayır oyu veren beş ülke arasında yer almıştır. Buna karşılık SSCB ise oy vermeyen gaip ülkeler arasında yer almayı tercih etmiştir.⁵¹⁶ Makarios'un bu sembolik başarısı Türkiye adına ciddi bir uyarı olmuştur.⁵¹⁷ Türkiye dış politikada çok yönlü ve proaktif bir döneme girmesi gerektiğinin farkına varmıştı. Tamamen ABD odaklı dış politikanın çökebileceği çok önceden görülmüştü ama o zamana kadar gerekli adımların atılmasında tereddüt edilmişti. Yeni dönemde Türk dış politikasının yönünü değiştirme adımları Kıbrıs'ın kaderini de belirleyecekti.⁵¹⁸

Her şeye rağmen yine de ABD ile birlikte çalışma arzusu Süleyman Demirel hükümetinde mevcuttu. Yeni Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Kıbrıs meselesinin çözümü için 22 Temmuz 1965'te Ankara Büyükelçisi olarak atanan Parker T. Hart ile görüşmüştür. Kıbrıs meselesine yönelik hazırladığı vizyonunu onunla paylaşan Çağlayangil'in ortaya koyduğu yeni yaklaşımla Kıbrıs meselesini yeniden ele almayı, tarafların taleplerini analiz etmeyi, tüm çözüm seçeneklerini irdelemeyi, tek taraflı adım atmamayı, her adımda iki toplumu bilgilendirmeyi, her toplumun eşit haklara sahip olmasını ve adil yönetim hakkının korunmasını hedeflemekteydi.⁵¹⁹ Lakin Çağlayangil'in ABD ile birlikte çözüm üretme azmi Türkiye'de artışı olan anti-Amerikancılığa çare olabilecek bir strateji değildi. Gerçekten de Türkiye kısa bir süre içerisinde anti-Amerikancı bir ülke haline gelmişti. 22 Nisan 1965'te Ankara'ya gelen Rusk havaalanında kendisini bekleyen anti-Amerikancı öğrencilerden kurtulmak için askeri havaalanına inmişti Bu olayın etkisinde olan Rusk, ABD'nin Kıbrıs problemini üretmediğini tam tersine çözüm için adım attığını Çağlayangil ile yaptığı toplantıda sitemkâr bir dille gündeme getirmiştir.⁵²⁰

ABD'nin Kıbrıs meselesinden uzak tutma stratejisi 1966 yılında da devam etmiştir. Türkiye'nin 19 Nisan 1966 tarihli Kıbrıslı Türklerin durumunu iyileştirmeyi amaçlayan diplomatik muhtırasını bile göz ardı eden ve notaya cevabı yaklaşık kırk gün sonra 31

⁵¹⁶ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 1212-1215

⁵¹⁷ Deniz Atiye Erden, *Turkish Foreign Policy Through the UN*, (Doktora Tezi, University of Massachusetts, 1974), s. 143.

⁵¹⁸ Frank Tachau, "Turkish Foreign Policy: Between East and West", *Middle East Review*, 17/3, (1985), s. 25.

⁵¹⁹ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 1238-1239

⁵²⁰ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 1277-1288

Mayıs 1966'da cevap veren ABD ülke olarak Aralık 1963'ten beri Kıbrıs'ta çıkan sorunları çözmek için aktif olarak rol aldığını, o dönemden itibaren zor koşullarda yaşamak zorunda kalan Kıbrıslı Türklere insani yardım sağlandığını ve son dönemde BM tarafından yürütülen insani ve sosyal yardımların yakında izlendiğini dile getirmiştir.⁵²¹ Bu dönemde Makarios'un, Kıbrıs'a gizlice Çekoslovak silahlarını sokması bile ABD'nin ilgisini tam olarak çekmemiştir. Çek silahları krizi çıkınca Johnson sorunun Türkiye ile Yunanistan arasında çözülmesini talep etmiştir. Zira o dönemde ABD, Arap-İsrail ve Pakistan-Hindistan çatışmalarıyla ilgilenmeyi daha fazla tercih etmekteydi. Dolayısıyla Türkiye'nin ABD'den Çek silahların adaya girişini kontrol etmesini talebine Rusk Kıbrıs meselesini ABD'nin sorunu olmadığını dile getirerek cevap vermiştir

Bu yaklaşıma rağmen Çek silahları nedeniyle Türkiye'nin askeri müdahale gerçekleştirebileceğini ön gören ABD meselenin çözümü için Atina ve Lefkoşe ile iletişim geçmeyi de ihmal etmemiştir.⁵²² Aslında ABD ne kadar kararlı olursa olsun Kıbrıs meselesinden uzak duramazdı zira Yunanistan'da darbe söylentisi Şubat 1967 itibariyle artmıştı.⁵²³ Darbe ortamının hızla alt yapısının hazırlandığını gören Yunanistan Kralı II. Konstantin, Atina Büyükelçisi Talbot ile görüşerek destek istemiştir. Lakin CIA bizzat Yunanistan'da darbe için ortam hazırlamaktaydı. En sonunda 21 Nisan 1967'de Yunanistan'da CIA destekli kansız darbe gerçekleştirilmiş ve parlamenter demokrasiye son verilmiştir.⁵²⁴ Darbeden altmış saat sonra yeni otoriter hükümet kurulmuş ve yeni cunta yönetimi ABD'ye ve NATO'ya bağlılığını açıklamıştır. ABD için her şey yolundaydı. Yunanistan'da CIA destekli fanatik derecede anti komünist bir yönetim başa gelmişti. Darbe yönetimi kendisine dört hedef koymuştu. Bu hedefler aşağıdaki gibidir:

- Hükümet yapısını yeniden organize etmek;
- Ekonomiye kontrol altına almak;
- Anayasayı yenilemek;

⁵²¹ FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 1301-1305

⁵²² FRUS *Cyprus 1964-1968*, s. 1374-1398

⁵²³ Mart ayı sonuna doğru Paraskevopoulos hükümetinin düşmesi ve seçimlerin ertelenmesine dair iddialar gündeme gelmiş ve ülke çapında meydana gelen gösteriler George Papandreou başta olmak üzere muhalif isimler tarafından desteklenmiştir. FRUS *Cyprus 1964-1968*, s. 1441-1460

⁵²⁴ Yunanistan'da gerçekleştirilen bu darbenin arkasında Yunan İstihbarat Teşkilatı (KYP) ve 1950'li yıllardan beri CIA tarafından desteklenen George Papadopoulos liderliğinde bir grup asker vardı. Konu ile ilgili daha fazla bilgi için bakınız: Laurence M. Sterns, *The Wrong Horse: The Politics of Intervention and the Failure of American Diplomacy*, (New York: Times Books, 1977).

- Anayasal düzene geri dönmek.⁵²⁵

Görüleceği üzere yeni hükümetin gündeminde Kıbrıs ana hedef olarak yoktu. Kıbrıs ile ilgili ilk açıklama kamuoyuna darbenin lideri Albay Georgios Papadopoulos tarafından 10 Mayıs 1967 tarihinde yapılmıştır. Yapılan açıklamada Enosisin gerçekleştirilmesine ve Kıbrıs Türklerinin haklarını korumasına yönelik adımların atılmasına ve Türkiye ile iyi ilişkiler kurulmasına yer verilmesi ABD tarafından olumlu karşılanmıştır.⁵²⁶ Öte yandan Yunanistan'da meydana gelen gelişmeler Türkiye adına olumlu bir gelişme gibi gözükmekteydi. Bunun nedeni anti komünist Makarios'un, yeni dönemde Yunanistan tarafından direk hedef tahtasına oturtulması ihtimaliydi.⁵²⁷

Bu bağlamda Makarios'un darbe ile iktidardan indirileceği söylentisi de memnuniyet yaratmıştı.⁵²⁸ Dahası yeni cunta hükümetinin Türkiye ile iyi ilişkiler kurmak istemesi olumlu karşılanmıştı. Bu arada cunta hükümetinin Türkiye ile iyi ilişkiler kurmak adına Kıbrıs'ta çözüme pozitif yaklaşması iki ülke arasındaki iletişimi de pozitif etkilemeye başlamıştı. Papadopoulos üs kiralama konusunda daha tavizkardı. Enosis karşılığında Türkiye'ye ilk olarak askeri altmış yıllığına üs kiralama teklifinin yapılması ve kabul edilmediği takdirde, askeri üssün egemenliğinin Türkiye'ye verilmesini bile gündeme almıştı.⁵²⁹ Yunanistan'ın teklifiyle 9-10 Eylül 1967 tarihlerinde Başbakan Demirel ve Yunanistan Başbakanı Kollias'ın Türk-Yunan sınırında buluşmasını ABD sadece izlemekle yetinmiştir. Tabi ki bu görüşmeye yönelik farklı tepkiler ABD'de mevcuttu.⁵³⁰ Mesela Rusk bir çözüme ulaşılmamasına tepki göstermişti. Ona göre iki ülkenin bu

⁵²⁵ FRUS Cyprus 1964-1968, s. 1559.

⁵²⁶ FRUS Cyprus 1964-1968, s. 1572-1577.

⁵²⁷ Yavuz Güler, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5/1, (2004), 109.

⁵²⁸ FRUS Cyprus 1964-1968, 1608.

⁵²⁹ Papadopoulos'un bu kararının altında yatan en önemli neden hükümetinin meşruiyet sorunu yaşamasıydı. Diğer neden ise SSCB tehlikesiydi. Darbeden sonra Yugoslavya, Balkanlarda otoriter Amerikancı bir rejimin barışı tehdit ettiğini deklere etmişti. Tito, İsrail Arap çekişmesini, Gana, Yunanistan ve Endonezya'da meydana gelen askeri darbelerin ABD kaynaklı olduğunu düşünmekteydi. Böyle bir ortamda Türkiye ile anlaşmak Yunanistan için ciddi derecede önem arz etmekteydi. FRUS Cyprus 1964-1968, 1611-1612.

⁵³⁰ İlk gün Keşan'da ikinci gün Dedeoğlu'da olmak üzere iki görüşme gerçekleştirdi. Keşan'da yapılan ilk görüşmede, enosis karşılığı, Batı Trakya sınırlarında bazı tavizler verilmesi önerisi Türkiye tarafından kabul edilmedi. Türkiye, Kıbrıs'ta askeri üs ve Türkler için özgür bir yönetim talep etmekteydi. 1964 yılından beri bu ve benzeri teklifler hep masada olmuş ama sonuç alınmamıştı. Bu nedenle ikinci gün Dedeoğlu'da gerçekleştirilen görüşme formaliteden öteye gitmedi. 10 Eylül 1967'de yayınlanan ortak bildiride Kıbrıs meselesinin iki ülke ilişkilerini yönlendirmedeki etkisi ele alınmış ve iki ülke arasında Kıbrıs konusunda benzer görüşlere sahip olduğu dile getirilmişti. Parker T. Hart, *Two NATO Allies at the Threshold of War, Cyprus, a First Hand of Crisis Management 1965-1968*, (Durham: Duke University Press, 1990), 31; Cihat Gökçetepe, "The Cyprus Crisis of 1967 and its Effects on Turkey's Foreign Relations" *Middle Eastern Studies*, 41/3 (Mayıs 2005), 431-444.

meselede ortak noktayı bulması giderek zorlaşmaktaydı. Ayrıca O, bu son görüşmenin iki ülke arasında negatif bir duruma yol açacağını ön görmekteydi.⁵³¹

2.3.8. ABD'nin Kıbrıs Meselesine Yeniden Müdahil Olması

ABD'nin Kıbrıs meselesinden uzak durma stratejisi yaklaşık iki buçuk yıl devam etmiştir. Bu iki buçuk yıl içerisinde hem Türkiye hem de Yunanistan'da iç siyasi gelişmeler meydana gelmişti. Yeni iktidar sahipleri Kıbrıs meselesinin çözümünde pozitif yaklaşım gösterecekler de Kıbrıs'ta çözüme ulaşmak mümkün olmamıştı. Dolayısıyla iki ülke arasında görüşmeler gerçekleştirilirken diğer yanda Kıbrıs'ta gerilim her geçen gün artmaktaydı. En sonunda gerginlik Türk güvenlik güçleri ve Rum güvenlik güçleri arasında 15 Kasım 1967'de çatışma ortaya çıkmıştır. Grivas emrindeki militanlar ile Türklerin ikamet ettiği Boğaziçi ve Geçitkale köylerine ağır silahlarla saldırmıştır.⁵³² Cunta hükümeti bu saldırının kendisinden habersiz organize edildiğini hemen deklere etmiştir.⁵³³

Buna karşılık yirmi dört Kıbrıs Türk'ünün hayatını kaybettiği bu saldırının hemen ertesinde Türkiye Rumların saldırılarına son vermesini aksi takdirde askeri müdahaleye girişeceğini deklere etmiştir. Ertesi gün Türkiye Yunanistan'a askerlerini Kıbrıs'tan çekmesini, Grivas'ın işlediği suçlardan yargılanmasını ve Türklere yönelik kısıtlamaların kaldırılmasını talep eden bir diplomatik nota göndermiştir. Bu nota üzerine iki ülke arasında gerilim tırmanınca ABD hemen harekete geçmiş ve II. Konstantin'i Grivas'ın çekilmesi hususunda ikna etmiştir. Dönemin Yunanistan Başbakan'ı Konstantin Kollias'ın emriyle Grivas eylemlerine son vermiştir.⁵³⁴ Tabi ki çatışmanın durması tehlikenin bittiği anlamına gelmemekteydi. ABD ilk olarak BM ve NATO'yu iki ülke arasında çatışmayı önlemek adına göreve çağırarak ve vakit kaybetmeden 20 Aralık 1967'de ABD, Britanya ve Kanada bir araya gelmiştir. Üç ülkenin üzerinde çalıştığı plan kısa bir süre sonra taraflara sunulmuş ancak her iki tarafta planı reddetmiştir.⁵³⁵

⁵³¹ FRUS Cyprus 1964-1968, s. 1659-1660

⁵³² Ümit Halûk Bayülken, "The Cyprus Question and the United Nations," *Foreign Policy*, 4/2-3 (1974), s. 115.

⁵³³ Murat Sarıca-Erdoğan Teziç-Özer Eskiuyurt, *Kıbrıs Sorunu*, (İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1975), s. 144.

⁵³⁴ Hart, *Two NATO Allies*, s. 52-53.

⁵³⁵ Kanada Başbakanı Lester Pearson tarafından ortaya bir metin konuldu. Bu metne göre tarafların üzerinde anlaşması gereken maddeler 1) Türk ve Yunan askeri varlıklarının 1960 yılında belirlenen seviyeye çekilmesi; 2) BM Barış Gücünün görev ve yetki kapsamının genişletilmesi; 3) Saldırı

Bu başarısız girişim üzerine Johnson vakit kaybetmeden özel temsilcisi olarak Savunma Bakanı Müsteşarı Cyrus Vance'ı özel temsilcisi olarak 22 Kasım 1967'de görevlendirmiştir. Vance, ertesi gün Ankara'ya gelmiş ve 4 Aralık 1967'ye kadar Ankara, Atina ve Lefkoşe arasında barışı tesis etmek amacıyla mekik diplomasisi gerçekleştirmiştir.⁵³⁶ O, tüm zorluklara rağmen oldukça stresli görevini başarı ile gerçekleştirmiştir. 30 Kasım 1968'de iki ülkenin kabul edeceği bir metin ortaya çıkarmıştı. Üzerinde anlaşılan metinde yer alan şartlar aşağıdaki gibidir:

- Kıbrıs'a askeri müdahale için harekete geçen Türk ordusunun durması;
- Kıbrıs'ta konuşlu Türk ve Yunan askerlerinin, adadan çekilmesi;
- Saldırılarda hayatlarını kaybeden Kıbrıslı Türkler için tazminat ödenmesi;
- BM Barış Gücü asker sayısının artırılması ve sorumlu olduğu bölgenin tüm Kıbrıs'ı içerecek şekilde büyütülmesi;
- 20.000 askerden oluşan Yunan-Kıbrıs Ulusal Savunma Ordusunun dağıtılması;
- General Grivas'ın Yunanistan'a dönmesi;
- Kıbrıslı Türklerin kendi yerel hükümetlerini kurabilmelerini izin verilmesi ve kendi polis gücünü oluşturması;
- Devam eden tüm çatışmaların sona erdirilmesiydi.⁵³⁷

Tarafların anlaşmaya vardığı haberi 2 Aralık 1967'de kamuoyuna açıklanmıştır ama Makarios bu anlaşmayı ilk başta kabul etmek istememiştir. Bu tavrının en büyük nedeni Rum milis kuvvetlerini dağıtmak istememesiydi.⁵³⁸ Üzerine baskı kurulunca kabul etmekten başka çaresi olmadığını görmüş ve gönülsüz de olsa bir gün sonra anlaşma metnini imzalamıştır. BM Genel Sekreteri aynı gün tarafların anlaşmaya vardığını kamuoyuna deklere etmiştir.⁵³⁹ Bu anlaşmadan sonra yaklaşık bir yıl boyunca ABD, Kıbrıs meselesini gündeme almamıştır. Aslında alması da mümkün değildi. 1968 yılı ABD açısından hem iç hem dış politikada meydana gelen gelişmeler nedeniyle oldukça zorlu geçmiştir. Ayrıca aynı yıl ABD için seçim dönemi idi. 5 Kasım 1968'de seçimi

mağduru Türklere tazminat ödenmesi ve 4) Türkiye'nin gelecekte askeri müdahalede bulunmama hususunda güvence vermesi olarak belirlenmişti. Cyrus Vance, *Hard Choices*, (New York, Simon and Schuster, 1983), s. 144.

⁵³⁶ BM Genel Sekreteri U Thant, Jose Rolz Bennett'i özel temsilcisi olarak görevlendirmiştir. FRUS *Cyprus 1964-1968*, s. 1674-1675.

⁵³⁷ Uslu, *Turkey's Relationship*, s. 236.

⁵³⁸ CIA, *Supplement to the Cyprus Situation*, General CIA Recordings, (Document No.: CIA-RDP79 T00826A003000090001-3), November 29, s. 1967.

⁵³⁹ Aslında Makarios için bir belgeyi imzalamak bağlayıcı bir durum değildi. Zamanında Kıbrıs'ın kuruluş anayasasını da kabul etmişti ve sonra fikrini değiştirmişti. FRUS, *Cyprus 1964-1968*, s. 1799-1801.

Richard Nixon'ın kazanması ve Henry Kissinger'ı Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak atamasıyla ABD'nin Kıbrıs politikasında değişimler meydana gelmiştir.

2.4. 1969-1972 Yılları Arası Kissinger Dönemi ABD'nin Kıbrıs Politikası

Akademik kariyeri sürecinde Batı Avrupa, Güneydoğu Asya ve Latin Amerika'ya yönelik çalışmalar yapsa da Kissinger, Yakındoğu ve Ortadoğu'ya tamamen uzak bir akademisyen değildi. 1957'de Kıbrıs'ın Ortadoğu'daki Amerikan çıkarları adına güvenli bir bölge haline dönüştürülmesini yani Amerikan üssü olarak konumlandırılmasını önermişti. Kıbrıs'ı Amerikan çıkarları adına önemli görmesinin nedeni adanın stratejik konumundan kaynaklanmaktaydı.. Ona göre Kıbrıs ABD'nin gizli ve açık operasyonları için uygun bir merkez olabilirdi.⁵⁴⁰ Kissinger, Ulusal Güvenlik Danışmanı olduğu ilk dönemde ABD tarihine devrim olarak geçebilecek önemli konular ile ilgilendiği için Kıbrıs'ta çözüm için yeterince zaman ayıramamasına rağmen Kıbrıs'a yönelik ilgisi ABD'nin Ortadoğu çıkarları çerçevesinde hep güçlü kalmıştır. Çalışmanın bu kısmında 1969-1972 yılları arasında Kissinger'ın Kıbrıs'a yönelik izlediği politikalar ele alınmaktadır.⁵⁴¹

2.4.1. Kıbrıs'ta Yeniden Çözumsuzlük Dönemi

Kıbrıs meselesi nedeniyle ABD iki kez Türkiye ve Yunanistan'ı savaşın eşiğinden döndürmeyi başarmıştı. 1968 yılı başı ile birlikte ABD'nin hem seçim sürecine girmesi hem de anti-Amerikancı akımın tüm dünyada yükselmesiyle kendi sorunlarına odaklanmıştır. Yunanistan'ın Türkiye ile iyi ilişkileri tercih etmesiyle birlikte Kıbrıs meselesi ABD gündeminden hızla düşmüştü. 13 Nisan 1968'de Rauf Denktaş'ın Türkiye'den sürgünden dönerek Başkan Yardımcılığı görevini üstlenmesiyle Kıbrıs'ta gerilim azalmıştı. Toplum temsilcileri ile yapılan görüşmelerin olumlu geçmesi nedeniyle Temmuz 1969'a gelindiğinde iki toplumun bir arada yaşamasına dair olumlu hava ortaya çıkmıştı.⁵⁴² Fakat olumlu havaya rağmen olumsuz gelişmeler de mevcuttu. Rum ordusunun dağıtılmasına karşı çıkanlar tarafından dillendirilen Türklerin Türkiye'yi müdahaleye yönlendirdiği ve Türkiye'nin en uygun zamanda Kıbrıs'a müdahale edeceğine dair iddialar Rumlar arasında taraf bulmaya başlamıştı. Buna

⁵⁴⁰ William Mallinson, *Cyprus*, (London: IB Tauris, 2005), s. 64.

⁵⁴¹ Hanhimaki, *The Flawed Architecture*, s. 17.

⁵⁴² Yasin Coşkun, "Kıbrıs Sorunu Üzerindeki Türk-Yunan Diyalogunun Başarısızlığı (1966-67) ve İngiliz Politikası", *Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4/1, (Ocak 2015), s. 43-58.

karşılık Türk medyası da Rumların savaşa hazırlandığına dair haberler yapmaya başlamıştı.⁵⁴³

- Bu iddiaların ortaya çıkmasının en önemli nedeni toplumlararası yürütülen görüşmelerin tıkanmasıydı. Tıkanmasının nedenleri aşağıdaki gibidir:
- Alt düzey uyum yasalarının belirlenmesi sürecinde anlaşmazlıklar;
- Yerel yönetimlerin yapılandırılması ile ilgili ortak noktaya ulaşılamaması;
- İki toplumun savunma birliklerinin karşı karşıya gelmesiyle ortaya çıkan gerilimler;
- Lefkoşe’de gerçekleştirilmesi planlanan insan hakları konferansının tartışmaları körüklemesi;
- Klerides-Denktaş ikilisinin uyumlulaştırma sürecinde başarısız olması.⁵⁴⁴

Bu süreçte ABD olan biteni yine sadece izlemekteydi. 22 Temmuz 1969’da Lefkoşe Büyükelçisi David Popper ile bir görüşme gerçekleştiren Makarios görüşmelerde ilerleme olmamasının nedeni olarak Türkiye’yi göstermiştir. Ona göre iki toplum arasında bir anlaşma yakın zamanda mümkün değildi.⁵⁴⁵ Benzer bir şekilde 23 Eylül 1969’da New York’ta BM Genel Kurulu sırasında ABD Dışişleri Rogers ile görüşme gerçekleştiren Dışişleri Bakanı Kyprianou, Zürih ve Londra anlaşmalarıyla ortaya koyulan çözümün başarısız olduğunu dile getirmiştir. Bu çözümün başarısız olmasının sebepleri olarak da garantörlük sistemini ve anayasada Türklere verilen hakları öne sürmüştür.⁵⁴⁶ Kyprianou, ayrıca Türklerin kurtarılmış bölge mantığıyla yaşamlarına devam etmesini büyük tehlike olarak gördüğünü ama asıl tehlikenin geçen bunca süre sonrasında iki toplum arasındaki görüşmelerin tıkanma noktasında olduğunu iddia etmiştir.⁵⁴⁷

İki toplum arasındaki görüşmelerin tıkanması ve her iki tarafın birbirine güvenmemesi nedeniyle artan gerilim neticesinde Kasım 1969’da çatışmalar yeniden başlamıştır. Kıbrıs Ulusal Cephesi isimli örgütün başlattığı terör saldırılarının arkasında eski İç İşleri Bakanı Georgkadjis yer almaktaydı.⁵⁴⁸ Georgkadjis sadece iki toplum arasında çatışmaların yeniden başlamasında rol oynamamış ve aynı zamanda ABD tarafından

⁵⁴³ FRUS, *Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972, XXIX*, Washington, USG Printing Office, June 1, 2018, s. 2783-2784.

⁵⁴⁴ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 2785-2787.

⁵⁴⁵ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 2788.

⁵⁴⁶ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 2795-2797.

⁵⁴⁷ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 2797-2798.

⁵⁴⁸ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 2806-2807

istihbaratı Makarios'a Nairobi/Kenya'da iken verilen Makarios suikastı girişiminde de büyük rol oynamıştı. 8 Mart 1970'te gerçekleştirilen suikast girişimi neticesinde bu girişimin planlayıcısı olarak ismi verilen Georgkadjis Kıbrıs'ı terk etmeye çalışırken öldürülmüştür. İddialara göre cunta hükümeti onun konuşmasını önlemek için ortadan kaldırmıştı.⁵⁴⁹ Söz konusu suikast girişimi Makarios ve cunta yönetimi arasındaki gerilimi arttırırken gerilim Kıbrıs meselesine de oldukça olumsuz yansımıştı. Dolayısıyla bu dönemde öncelikle Vietnam, Çin ve SSCB'ye odaklanmış olan Kissinger, Kıbrıs meselesini geri plana atmıştı.⁵⁵⁰

Kıbrıs ancak Makarios ve Nixon'ın görüşmesi gündeme geldiğinde Kissinger'ın gündemine girmiştir. 25 Ekim 1970'te Washington'da Nixon, Kissinger ve Makarios arasında gerçekleştirilen üçlü görüşmede Makarios'a Kıbrıs meselesinin çözümü için adım atması ve SSCB ile yakınlaşma girişimlerinden vazgeçmesi önerilmiştir.⁵⁵¹ Kissinger bu görüşmeden sonra Ulusal Güvenlik Konseyi üyesi Harold Saunders'a Kıbrıs'a yönelik mevcut durum analizi yapma görevi vermiştir. Saunders tarafından hazırlanan ve 1 Aralık 1970'te Kissinger'a sunulan rapora göre Kıbrıs'ta gerilim yeniden artmıştı. Bunun nedeni Makarios'un Türk tarafına yönelik sert bir yaklaşımıydı. Onun son dönemde uzlaşmadan uzak bir tavır takınmasının sebep ise o dönemde Türkiye ve Yunanistan'ın iç meseleler nedeniyle Kıbrıs ile yeterince zaman ayıramamalarıydı. İlaveten Makarios kendi siyasi geleceği için bu dönemde milliyetçi sağ kesimi de mutlu edecek söylemleri kullanmaya başlamıştı. Suikast sonrası Makarios'un sert ve uzlaşmaz tavır takınması Türk toplumunda endişeye yol açmıştı.⁵⁵² Bu raporu irdeledikten sonra Kissinger, Kıbrıs'a yönelik bir çözüm üretmeye karar vermişti. Onun çözümü Türkiye'nin tezine uygun olan Kıbrıs'ın taksim edilmesi önerisini içermektedir.

⁵⁴⁹ Lefkoşe Büyükelçisi David Popper 15 Ocak 1970'te Makarios Nairobi/Kenya'da iken kendisine yönelik suikast girişiminin olabileceğini Makarios'a iletmışti. Bu nedenle Makarios suikast için tam hazırlıksız değildi. Makarios'a yönelik suikast girişimi sonradan birçok iddianın ortaya çıkmasına neden oldu. Bir iddiaya göre CIA ile birlikte çalışan Georgkadjis ABD tarafından bilerek yanlış yönlendirilmişti. SSCB ile iyi ilişkilere sahip olmak isteyen Makarios'a bu suikast girişimi ile çeki düzen verilmek istenmişti. Suikast ile alakalı Amerikan perspektifi için bakınız: FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 2817-2818; Christopher Hitchens, *Hostage to History: Cyprus From the Ottomans to Kissinger*, (London: Verso 1997); Andreas Costandinos, "US-British Policy on Cyprus, 1964-1974" *The Cyprus Review*, 23/1, (Spring 2011), s. 18. Stern, *The Wrong Horse*, 86-87; O'Malley- Craig, *The Cyprus Conspiracy*, s. 133-134.

⁵⁵⁰ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 2853-2854.

⁵⁵¹ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 2866-2870.

⁵⁵² FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 2871-2873.

2.4.2. Kissinger Çözümü: Çifte Enosis

Makarios'un Kıbrıs'ta yeniden çatışma ve gerilimi tırmandıracak bir tavır takınması ABD adına beklenmedik bir durum olmamasına rağmen kesinlikle istenmeyen bir durumdu. Kissinger, Türkiye ve Yunanistan'ı memnun edecek bir çözümü bulmaya odaklanmıştı. Lakin o dönemde her iki ülkede siyasi durumun çalkantılı olması ABD'nin çözüm için adım atmasını engellemektedir. Kissinger ayrıca Amerikan çıkarları için uygun ortamın ortaya çıkmasını ummaktaydı. Bu bağlamda 12 Mart 1971'de Türkiye'de askeri müdahale neticesinde Nihat Erim'in başbakan olması ABD adına önemli bir fırsat olmuştur. ABD ile iyi ilişkilere sahip olan Erim'in ilk icraatı, Washington'u ziyaret etmek olmuştur. 19 Mart 1971'de Washington'da Nixon ile görüşen Erim, Kıbrıs meselesini sorun olarak öne çıkarmış ve buna karşılık görüşmeye katılmış olan Kissinger Kıbrıs meselesinin çözümü için ilk kez çifte enosis seçeneğini gündeme getirmiştir.⁵⁵³

Kissinger'in bu dönemde çifte enosis için gündeme almasının en önemli nedeni Kıbrıs'ta mevcut Rum nüfusunun %30 civarının komünizm eğilimli olmasıydı. Bu oldukça yüksek rakamdı ve demografik yapıda değişim nedeniyle komünizm tehlikesi her geçen zaman artmaktaydı.⁵⁵⁴ En kısa zamanda adım atılmadığı takdirde komünistlerin siyasi olarak güçlenmesiyle Kıbrıs, Sovyet nüfuzu altına girebilirdi. Onun bu öngörüsü Türkiye'nin yıllardır beklediği fırsatı ortaya çıkarmıştı. Erim, öncelikle enosis için adım atmadan önce mevcutta devam eden toplumlararası görüşmelerin sonlandırılması şart görmekteydi. Bu bağlamda vakit kaybetmeden Kissinger ve Erim arasında varılan anlaşma çerçevesinde Türkiye bu görüşmelerden bir sonuç çıkmayacağını ABD'ye Mayıs 1971'de iletmiştir Böylece çifte enosis süreci de başlamıştır.⁵⁵⁵

Onun çifte enosisi savunması Türkiye açısından elbette büyük şanstı. Lakin Makarios'un çifte enosisi kabul etmeyeceği de aşıkardı. Asıl şaşırtıcı olan Yunanistan çifte enosis konusunda her şeye rağmen kararsız olmasıydı. Bu kararsızlığın en önemli nedeni cunta yönetiminin ABD'nin oldubitti tavrından rahatsız olmasıydı.⁵⁵⁶ Rahatsız olduğu hususu Kissinger'a iletilmiş ama O, çifte enosis için adım atmaktan

⁵⁵³ FRUS, Cyprus, 1969-1972, s. 2887-2890

⁵⁵⁴ FRUS, Cyprus, 1969-1972, s. 2892-2894

⁵⁵⁵ FRUS, Cyprus, 1969-1972, s. 2900-2914.

⁵⁵⁶ FRUS, Cyprus, 1969-1972, s. 2915.

vazgeçmemiştir. Bu doğrultuda 18 Haziran 1971’de CIA, Dışışleri ve Savunma Bakanlıklarına gönderdiği Kıbrıs Planlaması başlıklı memorandum belgesiyle Kissinger 2 Temmuz 1971 tarihine kadar üç konuda rapor hazırlanmasını talep etmiştir. Bu konular aşağıdaki gibidir:

- Kıbrıs meselesi bağlamında ortaya çıkabilecek ve ABD’yi zorlayabilecek sorunların veya gelişmelerin öngörülmesi;
- Öngörülen sorunların veya gelişmelerin Amerikan çıkarlarına etkisinin analiz edilmesi;
- Her öngörülen sorun veya gelişme için kullanılmak üzere stratejilerin belirlenmesi.

Bu rapora ek olarak Saunders’e kendisine özel bir Kıbrıs raporu hazırlaması talimatını vermiştir.⁵⁵⁷ Bu iki raporu teslim aldıktan sonra 1 Eylül 1971 itibariyle Kıbrıs Strateji Raporu hazırlıklarına başlanmıştır.⁵⁵⁸ Öte yandan Kissinger’ın yeni bir çözüm için hazırlandığı bu dönemde, Makarios ve Cunta yönetiminin arası Kıbrıs nedeniyle iyice açılmıştı. Suikasttan kurtulan Makarios ile mücadele etmek üzere eski ortağı Grivas Kıbrıs’a dönme hazırlığındaydı. Bir zamanlar birlikte Britanya Sömürge Yönetimine karşı mücadele vermiş bu iki ismin karşı karşıya gelmesinin en önemli nedeni Makarios’un enosis ten vaz geçmesi ve kendisinin lideri olduğu Kıbrıs devleti için çalışmalar başlatmasıydı.

2.4.3. EOKA-B: Grivas-Makarios Çatışması

Kissinger, çifte enosis için hazırlık yaparken Makarios ilk kez cunta yönetiminin davetiyle Atina’ya gitmiş ve gerçekleştirilen görüşmede Başbakan Papadopoulos, Makarios’a Kıbrıs’ta son sözün Yunanistan’a ait olduğunu oldukça açık bir şekilde ifade etmiştir. Ayrıca SSCB ile yakınlaşma çabalarını kabul edemeyeceğini ve en önemlisi Türkiye ile savaş durumunda Yunanistan’ın, Kıbrıs’a destek vermeyeceğini de kendisine açık dille ifade edilmişti. Makarios, Papadopoulos’un bu tehditkâr tavrı karşısında şaşkına dönmemişti ama takınılan tavırdan da hoşnut kalmamıştı.⁵⁵⁹ Bu görüşmenin ardından ev hapsinde tutulan Grivas, Kıbrıs’a geri dönmüştür. Kıbrıs’a geri dönen Grivas’ın amacı EOKA’yı yeniden diriltmek ve Makarios ile mücadele

⁵⁵⁷ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 2929-2930.

⁵⁵⁸ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 2969-2987.

⁵⁵⁹ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 2988-3007

etmekti.⁵⁶⁰ Bu uğurda EOKA'nın eski üyeleri ile yeniden iletişime geçen Grivas, birkaç ay içinde EOKA'yı yeniden canlandırmayı başarmıştı. Bu yeni örgüte EOKA-B ismi verilmiştir.⁵⁶¹

Grivas'ın gizlice yürüttüğü faaliyetlerinden haberi olan Makarios, yasal olmayan faaliyetlere bulaşması halinde Grivas'ı tutuklatabileceğini deklere etmiş ve bu tehdit üzerine Grivas, örgüt faaliyetlerini gizlemek adına Enosis Mücadelesini Koordine Etme Komitesini kurmuştur. Böylece siyasi bir faaliyet için Kıbrıs'ta olduğunu göstermeyi amaçlamıştı. Komitenin manifestosunu 20 Kasım 1971 tarihinde kamuoyuna açıklayan Grivas açıklamasında, Makarios'u ağır bir şekilde eleştirdikten sonra enosis için kendi liderliğinde toplanılmasını talep etmişti.⁵⁶² Grivas'ın sahneye çıkması üzerine Makarios kendi durumunu daha kötü hale getirmemek adına Kıbrıs meselesini BM gündemine taşımaktan vazgeçmiştir. 13 Aralık 1971'de gerçekleştirilen BM Güvenlik Konseyi toplantısında BM Barış Gücünün süresinin altı ay uzatılması sağlanmıştır.⁵⁶³

Böylece Kıbrıs'ta yeni bir dönem başlamıştır. Makarios bir zamanlar beraber kurduğu EOKA'nın yeni versiyonun hedefi olmuştur. Böyle bir ortamda kontrolü elinden kaçırmaması pekâlâ mümkündü. Tam da beklendiği gibi Grivas Kıbrıs'a ayak basar basmaz Makarios Kıbrıs'ta kontrolü kaybetmiştir. 1972 yılının hemen başında iki toplum arasındaki artan gerilim neticesinde Kıbrıs'ta çatışmalar yeniden başlamıştır. BM kontrolünde olan Yeşil Hatta meydana gelen çatışma neticesinde ABD bazı öneriler yapmıştır. Bu öneriler aşağıdaki gibidir:

- Kıbrıs Ulusal Muhafızların kışlalarına çekilmesi;
- Kıbrıs polis teşkilatının güçlendirilmesi;
- Çatışma çıkabilecek bölgelerde otomatik silahların yasaklanması;
- Sahip olunan bölgelerin korunması;
- Bütün bu maddelerin BM Barış Gücü tarafından uygulanması.⁵⁶⁴

Ancak ABD tarafından gündeme getirilen bu öneriler uygulanması için gerekli müzakereler başlatılmamıştır. Öte yandan Makarios, Grivas'ın kendisine yönelttiği

⁵⁶⁰ CIA, *Cyprus: A New Crisis In the Making*, General CIA Records (Document No.: CIA-RDP79R00967A000400010002-5), September 30, 1971.

⁵⁶¹ Lucy Dean, *Regional Surveys of the World, The Middle East and North Africa 2004*, 50th Edition, (London and New York: Europe Publication, 2004), 252; O'Malley-Craig, *The Cyprus Conspiracy*, s.135.

⁵⁶² Stanley Mayes, *Makarios A Biography*, (London: The Macmillan Press, 1981), 215-217.

⁵⁶³ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 3049-3051.

⁵⁶⁴ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 3052-3056.

tehlikenin büyüklüğünün farkındaydı. Bu durumun en önemli nedeni Grivas ile iyi ilişkilere sahip Kıbrıs Muhafız Birliğine güvenmemesiydi. Grivas bu gücü kendi kontrolü altına almış olabilirdi. Bu nedenlerden dolayı askeri darbe gerçekleştirilmeden önlem alması şarttı.⁵⁶⁵ Böyle açık bir risk varken kendisini korumaya alması gerektiği düşüncesiyle aldığı ilk önlem SSCB ile ilişkileri arttırmak ve silah desteği almak olmuştur. Tüm bu adımları CIA dikkatli bir şekilde izlemekteydi. Kissinger, Makarios'un attığı bu yanlış adımın ifşa edilmesine karar vermiş ve böylelikle Makarios ile Yunanistan arasındaki sorun daha da derinleşmiştir.

2.4.4. Çek Silahları Krizi

Kıbrıs'ta yeniden çatışma dönemi başlamak üzereyken Makarios'un Şubat 1972'de yeniden Çekoslovakya'dan silah alması büyük bir krize yol açmıştır. CIA tarafından deşifre edilen bu girişimi, Makarios silahların polis teşkilatına aldığını öne sürerek savunmuştur. Aslında Makarios daha önce 1967'de Çekoslovakya'dan silah almıştı. O dönemde alınan silahların maliyeti sadece 427.000 dolar ve alınan silahlar hafif silahlar ve mermilerden oluşmaktaydı. Bu sefer ise 1,3 milyon dolar karşılığında silah alınmış ve mahiyeti açıklanmamıştı. Bu kadar yüklü miktarda silah alımı silahların polis örgütüne alındığı iddiasını çürütmekteydi. Üstelik Kıbrıs Ulusal Muhafızları Komutanı Korgeneral Haralambos Haralambopoulos, Makarios'tan farklı bir söylemle bu silahların Kıbrıs'ta şiddeti yeniden körüklemesi beklenen Grivas'a karşı satın alındığını dile getirmişti.⁵⁶⁶ Ne bahane ile almış olursa olsun, CIA, Makarios'un aslında çok daha fazla miktarda silah aldığını güvenilir kaynaklardan teyit etmişti. Silahlar sadece Çekoslovakya'dan gelmemişti. SSCB'den de gizli silah desteği alınmıştı. Bu durum özellikle ABD'yi alarm durumuna geçirmişti.⁵⁶⁷

Elde edilen bir diğer istihbarata göre Makarios'un bu çapta silah satın alma kararı almasında en büyük sebep Grivas'ın tehditkâr tavrıydı. Makarios kendine bağlı Kıbrıs Ulusal Muhafızlarına kesinlikle güvenmemekteydi. Bu birliğin askeri darbe için hazırlandığı iddiası iyice ayyuka çıkmıştı. Bu yüzden Silahları kendisini korumak ile görevli olan 2000 kişilik muhafız birliği için almıştı. Bu stratejik adımıyla Makarios

⁵⁶⁵ O'Malley-Craig, *The Cyprus Conspiracy*, s.136.

⁵⁶⁶ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 3058-3060.

⁵⁶⁷ Makarios'un bu tür bir adımı atması normaldi zira, benzer bir durumu 1965 yılında yaşamıştı. Ulusal Muhafızların lideri olan Grivas, dönemin Başbakanı Papandreu'dan emir beklemekteydi. Emir geldiği an Ulusal Muhafız Birliği harekete geçecek ve Makarios'u ya devirecek ya da suikast ile ortadan kaldıracaktı. Daha fazla bilgi için bakınız: John. Campbell-Philip. Sherrard, *Modern Greece*, (New York, Praeger, 1968), s. 280; FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 3061

Grivas'a karşı kendisini güçlendirmişti.⁵⁶⁸ Gelişmeleri izleyen Kissinger, Yunanistan harekete geçmeden önce her durumdan haberdar olmak istediğini dile getirmiştir.⁵⁶⁹ Aynı gün Atina Büyükelçisi Tasca ile iletişim kurulmuş ve kendisine Çek silahları mahiyetinin Yunanistan ile paylaşması talimatı verilmiştir. Ayrıca Papadopoulos ile iletişime geçen Tasca ondan konuyu NATO gündemine taşımamasını talep etmiştir.⁵⁷⁰ İstihbarat bilgisini alan Papadopoulos sevinmişti zira Makarios'u devirmek için aradığı fırsat adeta ayağına gelmişti. Ona göre Makarios silahları komünistlere dağıtılmak için satın almıştı. Vakit kaybetmeden satın alınan ve teslimatı gerçekleştirilen silahların BM'ye teslim edilmesini talep eden nota Makarios'a göndertmiştir. Gönderilen nota Makarios'un cevabına göre kamuoyuna açıklanması düşünülmektedir.

Yunanistan cephesinde tüm bu gelişmeler olurken öte yandan tüm bu gelişmelerden ABD'nin bilgilendirmesi sayesinde haberdar olan Türkiye ise bu silahların Türk toplumuna karşı kullanılmasından endişelenmekteydi. Yine de Türkiye Makarios ve Cunta yönetimi arasında ortaya çıkan gerilimden memnundu.⁵⁷¹ Makarios'un askeri darbe ile devrilmesi pozitif sonuçlar getirebilirdi. Türkiye duruma göre pozisyon almak ve politika üretmek adına çalışma sürecindeyken 11 Şubat 1972 tarihli Ulusal Güvenlik Konseyi'nde Kissinger, konuyu acil olarak ele almıştır. Bu sürecin Makarios'un askeri darbe ile devrilmesine doğru gittiğini düşünmekteydi. Esasında Makarios'un gitme zamanın geldiğini düşünmekteydi. Aynı gün Özel Aksiyon Grubu koordinasyon toplantısında da son gelişmeleri ele almış ve toplantı neticesinde Atina, Ankara ve Lefkoşe'ye telgraf çekilmesine ve durum hakkında görüşlerinin alınmasına, yirmi dört saat geçmeden ABD'nin aksiyona geçmemesine ve Atina Büyükelçisi Tasca'nın Papadopoulos ile bir kez daha görüşmesine karar verilmiştir.⁵⁷²

ABD'nin beklentisi Makarios'un silahları BM'ye teslim etmesi ve karşılığında Grivas'ın Kıbrıs'ı terk etmesini talep etmesiydi. Yunanistan ise hem silahları teslim etmesini beklemekte hem de Makarios'tan yeni bir kabine oluşturmasını talep etmekteydi. Krizin NATO, ABD ve Kıbrıs arasında olduğunu gören SSCB zaman kaybetmeden hemen propaganda faaliyetine girmiş ve Kıbrıs'ta halk tarafından seçilen yasal hükümetin ABD-NATO tarafından bir komplo ile devrilmek istendiğini öne

⁵⁶⁸ FRUS, Cyprus, 1969-1972, s. 3078.

⁵⁶⁹ FRUS, Cyprus, 1969-1972, s. 3086-3103.

⁵⁷⁰ FRUS, Cyprus, 1969-1972, s. 3104-3106.

⁵⁷¹ FRUS, Cyprus, 1969-1972, s. 3117-312.

⁵⁷² FRUS, Cyprus, 1969-1972, s. 3125.

sürmüştü. Türkiye ise halen Yunanistan ile koordinasyon içinde durumun netleşmesini beklemekteydi. Öte yandan Makarios ise ilginç bir şekilde SSCB yerine ABD ile iletişime geçerek sorunu çözmeyi amaçlamaktaydı.⁵⁷³ Böylece Makarios, ABD'nin samimiyet ve sadakat testinden geçmiştir.

Tüm bu gelişmeler meydana gelirken 12 Şubat 1972'de Ulusal Güvenlik Konseyi üyeleri ile toplantı yapan Kissinger, iki temel konu üzerinde durmuştur. Birinci konu Kıbrıs'ta çözüm için Yunanistan ve Türkiye'nin adımlarını desteklemek ve ikinci konu SSCB'nin Makarios'u korumak için donanma göndermesi durumunda Türkiye ve Yunanistan'ı askeri ve siyasi olarak güçlendirmektir.⁵⁷⁴ İki gün sonra acil gündem çağrısıyla Özel Aksiyon Grubu üyeleri ile gerçekleştirdiği toplantıda Kissinger, cunta yönetiminin Makarios'u devirmek için harekete geçmeyeceğini ön görmekle birlikte bu yönetiminin Makarios'a karşı harekete geçmesi durumunda izlenecek stratejilerin belirlenmesini talep etmiştir.⁵⁷⁵

Öte yandan kendi gündemine odaklanmış olan Makarios, cunta yönetimini halk nezdinde zor durumda bırakabilecek stratejilerin peşindeydi. Bu bağlamda Yunanistan tarafından kendisine eski büyükelçi Constantinos Panayiotakos aracılığıyla iletilen diplomatik notaya cevabı en son ana kadar geciktirmek istemiş ama daha sonra bu fikrinden vaz geçmiştir ve Panayiotakos'a kendisine gönderilen notayı kamuoyuna açıklama talimatı vermiştir. 12 Şubat 1972'de Panayiotakos notanın bir ultimatoom olduğunu ve cunta yönetiminin Makarios'u devirmeyi amaçladığını kamuoyuna deklere etmiştir. Yunanistan ile neredeyse ipleri koparmış olan bu adım Makarios için de sonun başlangıcı olmuştur. Makarios önünde sadece iki seçenek vardı ya istifa edecekti ya da askeri darbe ile görevinden el çektirilecekti. Durumun vahametini gören Kıbrıs İstihbarat Örgütü lideri Georgios Tombazos, Makarios'a karşı bir suikast girişimine önlem olması adına güvenlik tedbirlerini arttırmıştır.⁵⁷⁶

Bütün bu gelişmeleri izleyen Kissinger darbenin gerçekleşmesi durumunda ABD'nin izleyeceği stratejiyi odaklanmıştı. İlk stratejisi ABD'yi darbe ile ilişkilendirebilecek her adımı çok gizli atmak ve ifşa olması durumunda ABD'nin darbe ile ilgisi olmadığını öne sürmeye odaklanmaktı. İkinci stratejisi Makarios'a silahları BM'ye teslim etmesi

⁵⁷³ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 3152-3156.

⁵⁷⁴ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 3157-3160.

⁵⁷⁵ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 3161-3181.

⁵⁷⁶ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 3185-3187.

için ikna etmekte.⁵⁷⁷ Kissinger'ın bu yaklaşımı nedeniyle Makarios'a yönelik darbe girişimi gerçekleşmemiştir.⁵⁷⁸ Makarios, Çekoslovakya'dan satın alınan silahları 8 Mart 1972'de BM'ye teslim etmeye karar vermiş ve ardından bir hafta sonra söz konusu silahların BM gözetimine bırakıldığını deklare etmiştir. Böylece neredeyse Kıbrıs'ta Makarios'un devrilmesine neden olabilecek bir kriz son bulmuştur.⁵⁷⁹ Makarios ayrıca bir adım daha atarak Papadopoulos'un isteğini yerine getirmek adına kabinesinde yer alan ve Cunta yönetimine muhalefetiyle öne çıkan iki bakanı değiştirmiştir. Böylece halk nezdinde elini güçlendirmiştir. Sonuç olarak bu krizden Makarios her şeye rağmen bu süreçten zaferle çıkmıştır. Lakin bu zaferin getirdiği rahatlık uzun süre sürmeyecekti.⁵⁸⁰ Makarios öyle ya da böyle devirmeyi hedefleyen cunta hükümeti sadece gün saymaktaydı.

Yunanistan ile sorunlar yaşayan Makarios hızlı bir şekilde iki toplum temsilcileri arasında görüşmelerin hızlandırılması talimatını vermiştir. Türkiye iki toplum temsilcileri arasında görüşmelerin başlamasından memnundu ama Makarios ve Cunta yönetimi arasında devam eden problemin nasıl sona ereceğini öngöremediği için de endişeliydi. Türkiye ayrıca Grivas ve Makarios arasındaki çatışmayı da tam olarak gerçekçi bulmamaktaydı. İyi polis kötü polis tiyatrosu pekâlâ mümkündü. Ankara Büyükelçisi William J. Handley ile 26 Nisan 1972 tarihinde görüşen Dışişleri Bayülken Türk hükümetinin büyük kamuoyu baskısına rağmen sakin kalmaya çalıştığını ve Türk tarafına silah göndermediğini dile getirmiştir.⁵⁸¹ Yine de Rum ve Türk toplumu arasında görüşmelerin başlaması özellikle bu görüşmelerde aşağıda belirtilen kıstasların çözüm adına belirlenmiş olması Türkiye adına bir umut olabilirdi. Bu kıstaslar aşağıdaki gibidir:

- Pazarlık sürecinin eşit haklar odaklı olması;
- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamı için iki toplum arasında ortaklığın tesis edilmesi;
- Enosis kesinlikle gündemden düşmesi;
- Türklerin haklarının anayasa ile koruma altına alınması.

⁵⁷⁷ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 3192-3218.

⁵⁷⁸ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 3221.

⁵⁷⁹ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 3240.

⁵⁸⁰ S.G. Xydis, "Coups and Countercoups in Greece, 1967-1973", *Political Science Quarterly* 89/3, (Fall 1974), s. 507-534.

⁵⁸¹ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s.3255-3260.

Hatta Kissinger, bu sefer iki toplum arasında bir çözüme ulaşılacağını bile ön görmekteydi. Fakat 17 Nisan 1972’de Erim’in Başbakanlıktan istifa etmesi işleri karıştırmıştır. Erim’in yokluğu onu endişelendiren önemli bir husus olmuştur. Bu nedenle Kissinger, Türkiye’de yeni bir hükümet kurulana kadar görüşmelerin rölantide kalması, Türkiye’yi kızdıracak ve kendisine karşı bir oluşuma girdiğini hissettirecek her türlü adımdan kaçınılması ve BM Güvenlik Konseyi toplantısının yaklaştığı dönemde Türkiye’nin desteklenmesi talimatını BM ABD özel temsilciliğine vermiştir.⁵⁸²

Türkiye’ye karşı yaklaşımı diğer Amerikalı politikacılardan oldukça farklı olan onun bu tavrında şüphesiz ki en önemli etken Makarios’tu. Makarios ise bu dönemde cunta yönetiminin talimatları çerçevesinde Kıbrıs’ta itibar suikastına uğramaktaydı. Hem dini hem de milli hassasiyeti yüksek kesimlerin Makarios’a destek vermemeleri için adımlar atılmıştı. Bu dönemde Makarios’un her kesimden gelecek desteğe muhtaç hale gelmek üzereydi. Kıbrıs meselesini barış içinde çözmesi belki de kendisine yönelik düşmanca tavrı yok edebilirdi. Fakat Makarios’un Kıbrıs’ta çözüme niyeti yoktu. Kissinger tarafından çerçevesi belirlenen çözüm stratejisini göz ardı etmiş ve böylece Denktaş yeniden taksim talebini öne çıkarmıştır. Böylece toplumlararası görüşmeler tamamen tıkanmıştır. Yaz döneminde görüşmelerin yeniden hızlandırılması mümkündü ama o dönemde de Klerides’in hedefi bir aylık tatile çıkmaktı. Böylelikle iki toplum arasındaki görüşmeler başarısız bir şekilde sona ermiştir.⁵⁸³

Bunun üzerine 13 Haziran 1972’de farklı birimlerden sorumlu diplomatların bir araya gelerek gerçekleştirdiği Kıbrıs Meselesi Üzerine Münazara başlıklı toplantıda Kissinger yeni bir yol haritası belirlemek istemiştir. Toplantı neticesinde üzerinde uzlaşılan noktalar aşağıdaki gibidir:

- Anayasal çözüm ihtimalinin zayıf olması;
- Şimdilik mevcut durumun devam ettirilmesinin en mantıklı durum olması;
- ABD’nin mevcut durumda müdahale etmesinin anlamsız olması;
- İki taraf arasında bir ilerleme olana kadar ABD’nin bekleme ve izleme sürecine girmesi;
- BM Barış Gücü asker sayısının azaltılması.⁵⁸⁴

⁵⁸² FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 3266-3270.

⁵⁸³ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 3271-3275.

⁵⁸⁴ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 3277-3278.

Bu yeni yol haritası aslında o dönemde SSCB ile gerilimi azaltma, Çin ile açılım ve Vietnam savaşın bitirme sürecinde olan Kissinger'a zaman kazandırmayı ve elini rahatlatmayı amaçlamaktaydı. O, daha önemli meseleler ile ilgilenirken Kıbrıs meselesi rölantide kalmalıydı. Ancak Kıbrıs'ta mesele artık Makarios ve Grivas arasındaki mücadeleye dönüşmek üzereydi. İkili arasındaki sürtüşme her an farklı bir durumun ortaya çıkmasına neden olabilirdi. Bu durumdan endişelenen Klerides, 16 Eylül 1972'de Lefkoşe Büyükelçisi Popper ile görüşmüş ve Grivas'ın darbe için hazırlandığını ve Kıbrıs'a gizlice silah soktuğunu dile getirmiştir. Popper bu iddianın doğru olup olmadığını CIA aracılığı ile kontrol ettikten sonra 1 Aralık 1972'de Grivas'ın faaliyetlerini içeren detaylı raporunu Washington'a iletmiştir. Bu rapora göre Grivas gizlice getirilen silahları sayıları tam olarak tespit edilemeyen ama sayıları yüzlerle ifade edilen militan grubuna EOKA-B'ye vermişti. Bu grup Makarios'a karşı hareket etmek için eğitilmiş ve harekete geçmeye hazırdı.⁵⁸⁵ Grivas'ın askeri müdahale için harekete geçmesinin ABD adına ciddi sonuçları ve riskleri ortaya çıkarabilecekti.

2.5. 1973-1977 Yılları Arası Kissinger Döneminde ABD'nin Kıbrıs Politikası

2.5.1. EOKA-B Terörü

Makarios ve Yunanistan arasında ilişki 1967 yılından gerçekleştirilen askeri darbe neticesinde zayıflamıştı. Bu durumun sonucu her iki taraf için de ağır olmuştur. Önceden beraber hareket ederek enosisi gerçekleştirmek en önemli hedef iken Yunanistan Kıbrıs'ta rejim değişikliğine odaklanmıştır. Grivas'ın yeniden sahneye çıkması Makarios için ciddi bir tehlike haline gelmiş ancak Makarios'un arkasındaki halk desteği nedeniyle ona yönelik açık bir saldırı gerçekleştirilememiştir.⁵⁸⁶ Grivas'ın tehdidi altında siyasi hayatına devam eden Makarios'un ardındaki en büyük güç gerçekten de sadece halk desteğiydi. Halk nezdinde büyük itibara sahip olan Makarios 18 Şubat 1973'te Rum kesiminin tek adayı olarak girmiş ve seçimi yeniden kazanarak bir kez daha beş yıllığına başkan olmayı başarmıştı.⁵⁸⁷

Büyük desteğe rağmen Makarios, kendini güçlü ve güven içinde görmemekteydi. Grivas'ın varlığı her daim kendisi için endişe verici bir durum olmaya devam edecekti. Öte yandan Makarios'un seçimde elde ettiği zaferi göz ardı eden Grivas'ın

⁵⁸⁵ FRUS, *Cyprus, 1969-1972*, s. 3293-3298.

⁵⁸⁶ Jan Assmussen, *Cyprus At War Diplomacy and Conflict During the 1974 Crisis*, (New York: IB Tauris, 2008), s. 15-18.

⁵⁸⁷ Dean, *Regional Surveys*, s. 252.

liderliğindeki EOKA-B, ona karşı faaliyetlerini arttırmıştı. En son 7 Şubat 1973'te gece yarısı, yirmi polis merkezi basılmış ve mevcut silahlar ve mühimmatlar ellerinden alınmıştı. Terör faaliyetleri Kıbrıs'ta asayiş ciddi ölçüde tehdit ederken Makarios'un popülaritesine de olumlu katkıda bulunmaktaydı. O, özellikle kamu diplomasisini etkin bir şekilde kullanmakta ve Grivas'ı isim vermeden eleştirmekte ve böylece halk arasında Grivas'ın popülaritesini daha da azaltmaktaydı.⁵⁸⁸

Seçimden zaferle çıkan Makarios bu sefer çözüme ulaşmak için toplum temsilcileri arasındaki görüşmeleri yeniden başlatmıştır. Lakin Şubat 1973 itibariyle Rauf Denktaş'ın Türk toplumun yeni lideri olmasıyla çözüme ulaşması daha da zorlaşmıştı. Esasında işleri zorlaştıran kendisiydi. Müttefiklik ve Garantörlük anlaşmalarını iptal etmeyi yeniden gündeme taşımasıyla Kıbrıs'ta gerilimi yeniden arttırmıştı.⁵⁸⁹ Bu konuyu gündeme getirmesiyle iki toplum vekilleri arasında uzlaşma ihtimali kalmamıştı. Öte yandan Kıbrıs meselesini rafa kaldırmasına rağmen Makarios'un attığı adımları ve ortaya çıkan gelişmeleri ABD yakından izlemekteydi. CIA tarafından hazırlanan ve Washington'a sunulan *Kıbrıs-Eski Problem* başlıklı raporun öngörüler kısmında Kıbrıs meselesinin kısa zamanda çözülemeyeceği ve Makarios'un Grivas'ın artacak olan terör faaliyetlerinden ötürü başarısız olacağı ön görülmüştü.⁵⁹⁰

Söz konusu öngörü doğrultusunda Mart 1973 başı gibi EOKA-B terör eylemlerini arttırmıştı.⁵⁹¹ Terör faaliyetlerinin dozajını her geçen gün daha da arttıran Grivas en sonunda sansasyonel bir eylem gerçekleştirilmesi talimatını vermişti ve bu doğrultuda Adalet Bakanı Christos Vakı's'ı 27 Temmuz günü evinden kaçırılmıştı.⁵⁹² Buna karşılık Makarios EOKA-B ile pazarlığa girmeden bu örgüte karşı operasyonları arttırmış ve bu çabasının sonucunda 09 Ağustos 1973'te EOKA-B örgütü üyesi yirmi kişi Limassol'da polis tarafından yakalanmıştı. Yakalananlar arasında örgütün iki numarası Stravos Stravou da vardı. Bu operasyon sırasında elde edilen örgütsel dokümanlar ve itiraflar

⁵⁸⁸ FRUS, *Greece; Cyprus; Turkey, 1973-1976, XXX*, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018, 700.

⁵⁸⁹ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, s. 702.

⁵⁹⁰ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 703. CIA, *Cyprus an Old Problem*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP85T00875R001100160020-7), September 24, 1973.

⁵⁹¹ O'Malley-Craig, *The Cyprus Conspiracy*, s. 138.

⁵⁹² Vakı's'ı kaçıranlar Makarios'tan bir broşüre bastırdıkları beş şartı bir hafta sonra kamuoyuna açıkladı. Bu şartlar: 1) Tüm siyasi suçluların bırakılması; 2) Vatana ihanet nedeniyle görevlerinden alınan tüm polislerin ve kamu görevlilerin görevlerine geri dönmesi; 3) Makarios'un yeni başkanlık seçimini ilan etmesi; 4) Enosis için referanduma izin vermesi; 5) Devlet ve Kilise arasında seçim yapmasıydı. Dean, *Regional Surveys*, s. 253.

neticesinde Makarios'a suikast yapılacağı bilgisi de elde edilmişti. Makarios kendisini korumak adına bu bilgiler kamuoyu ile paylaşılmıştır.⁵⁹³

Böylece Makarios, Grivas'a karşı biraz daha güç kazanmıştır. İfşa edilen suikast planının içeriği hem Kıbrıs'ta hem de Yunanistan'da ciddi öfkeye neden olmuş bu yüzden halkı yatıştırmak için Papadopoulos devreye girmek zorunda kalmıştı. Onun talimatıyla Adalet Bakanı Vakis'i serbest bıraktırmıştır. Grivas'a da ifşa olduğu için örgütünü dağıtmasını ve faaliyetlerinden vazgeçmesini talimatını vermiştir. Buna rağmen Grivas kendine verilen talimatı yerine getirmemiştir. Ardından arkasında Grivas'ın olup olmadığı kesin olmayan başarısız bir suikast girişimi Makarios'a karşı 7 Ekim 1973'te gerçekleştirilmiştir.⁵⁹⁴ Bu başarısız girişim ve tüm gelişmeler ABD tarafından bu sadece izlenmekteydi. Zira Kissinger bu dönemde tüm mesaisini Arap-Yahudi çatışmasına vakfetmişti. 6 Ekim 1973'te başlayan Yom Kippur Savaşı neticelendirilmeden Kıbrıs'ın gündeme gelmesi oldukça zor gözükmekteydi.

2.5.2. 1973 Sonbaharı: Kıbrıs İçin Dönüm Noktası

Makarios-Grivas arasındaki çatışma nedeniyle Kıbrıs Türk toplumu ciddi endişe içindeydi. Toplumlararası görüşmelerin tamamıyla durması bu endişeyi daha da körüklemişti. Tüm bu karmaşa içerisinde Kıbrıs'ın kaderini değiştiren üç önemli gelişme meydana gelmiştir. Bu gelişmelerden ilki Yom Kippur Savaşıydı.⁵⁹⁵ O dönemde Kissinger, tüm mesaisini Yom Kippur Savaşı ile ilgilenmek için harcamakaydı ve hedefi İsrail'in güvenliğini sağlamaktı. Bu savaş, Kıbrıs'ın ABD ve İsrail adına ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkarmıştı. Fakat Kıbrıs ile bu dönemde ilgilenemeyeceğinden dolayı Kıbrıs'ta mevcut durumu alt üst edecek her durumdan

⁵⁹³ Mayes, *Makarios*, s. 228-229.

⁵⁹⁴ Makarios'un aracı geçmeden birkaç dakika önce Famagusta'da dört mayın patlatılmış ve Makarios bu suikast girişiminden kötü planlama sayesinde kurtulmuştur. Mayes, *Makarios*, s. 229; O'Malley-Craig, *The Cyprus Conspiracy*, s. 138.

⁵⁹⁵ Yom Kippur Savaşı, ABD'nin neredeyse İsrail'i desteklemek adına tek başına kaldığı bir olay olarak tarihe geçmiştir. Britanya, Fransa, Türkiye, İspanya, Yunanistan, Fas ve İtalya kendi üslerini ABD'nin kullanımına açmayı kabul etmedi. Savaşın en çetrefilli döneminde Mısır ve Suriye'ye günlük 700-ton lojistik destek veren SSCB'ye karşı ABD İsrail'e lojistik destek sağlamakta zorlanmıştı. Kissinger, Amerikan kargo uçaklarının Almanya'dan kaldırmak ve bu uçakların Fransız hava sahasına girmeden Atlantik Okyanusuna oradan da İsrail'e ulaştırmak zorunda kalmıştı. Bu nedenle uçakların uçuş süresi iki katına çıkmıştı. Daha kötüsü savaş sırasında Kissinger Britanya'yı Kıbrıs üssünü kullanma hususunda ikna edememişti. Kissinger özellikle dönemin İngiliz Başbakanı Edward Heath'e kızmıştı. O'Malley-Craig, *The Cyprus Conspiracy*, s.145.

kaçınılması talimatını vermiştir. Hatta CIA tarafından Grivas'a verilen desteğe de bir süre ara verilmiştir.⁵⁹⁶

Kıbrıs'ın kaderini değiştiren ikinci gelişme Türkiye'de ortaya çıkmıştır. 14 Ekim 1973'te gerçekleştirilen genel seçim neticesinde Kissinger'in Harvard'ta öğrencisi olan CHP lideri Bülent Ecevit seçimi kazanmış ve hükümet kurma yetkisi almıştır. Zaman kaybetmeden hükümet kurma çalışmalarına başlayan Ecevit, MSP lideri Necmettin Erbakan ile bir araya gelerek koalisyon kurma çalışmalarına başlamıştır.⁵⁹⁷ Ecevit'in seçimi kazanması ve başbakan olmasıyla birlikte Kissinger, Kıbrıs'ta daha öne dile getirdiği taksim planını uygulanabilme ihtimali de ortaya çıkmıştır. Son olarak diğer gelişme Yunanistan'da ortaya çıkmıştır. 25 Kasım 1973'te kansız bir darbeye Tuğgeneral Dimitrios Ioannidis Yunanistan'da iktidarı ele geçirmiştir.⁵⁹⁸ Sertlik yanlısı ve Kaddafi hayranı Ioannidis her ne kadar komünist düşmanı olsa da onun başına buyruk ve bağımsız politikalar izlemeye meyilli biriydi. Onun iktidara gelmesini Kissinger hem pozitif hem de negatif karşılamıştır. Kıbrıs meselesinin çözümünde kilit rol oynayan Ioannidis, Kissinger'ın işini kolaylaştıran bir isim olarak tarihe geçmiştir.⁵⁹⁹ Sonuç olarak 1973 sonbaharında meydana gelen bahse konu üç gelişme Kıbrıs'ın kaderinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır.⁶⁰⁰

2.5.3. İki Toplum Temsilcileri Arasındaki Görüşmelerin Akıbeti

Kıbrıs'ın geleceğinin şekillendiği bu dönemde Makarios olan bitenden habersiz kendi gündemi ile meşguldü. Kıbrıs'ta barışı getirmek adına iki toplum arasındaki görüşmeler devam etmekte ve ilerleme sağlanmıştı. Eskiye nazaran daha barışçıl bir ortamın olduğu Kıbrıs'ta Türkler artık kendi bölgelerinin dışına çıkmaya başlamıştı. Fakat, Türkiye'de iktidar değişimi nedeniyle iki toplum temsilcileri arasındaki görüşmelerin artık önemi

⁵⁹⁶ John Zaracostas *The International Implications of the 1974 Cyprus Crisis*, (Yüksek Lisans Tezi, Australian National University, August 1981), s. 84-87.

⁵⁹⁷ Güneş Şahin, *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Sürecinde Türk Kamuoyu* (Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi 2012), s. 63.

⁵⁹⁸ Bu darbenin nedenini iç karışıklık ile açıklayan Ioannidis böylece Kıbrıs'ta yeni döneminde fitilini ateşlemiştir. Şahin, *Kıbrıs Barış Harekâtı*, s.65. Leonidas Kallivretakis, "Greek American Relations in the Yom Kippur Concurrence", *The Institute of Historical Research*, XI, 2014; Andreas Constandinos, *America, Britain and the Cyprus Crisis of 1974: Calculated Conspiracy or Foreign Policy Failure*, (London: Author House, 2009), s. 96.

⁵⁹⁹ Kissinger Kıbrıs'ın taksim edilmesi hususunu dönemin SSCB Dışişleri Bakanı Andrei Gromyko ile yaptığı görüşmede ele almıştır. Daha fazla bilgi için bakınız: Andrei Gromyko, *Memoirs* (New York: Doubleday, 1989), s. 35-36.

⁶⁰⁰ Yom Kippur Savaşı ve Kıbrıs arasındaki ilişki için bakınız: Vassilis K Fouskas, "Uncomfortable Questions: Cyprus, October 1973-August 1974", *Contemporary European History*, 14/1 (Şubat 2005), s.45-63.

kalmamıştı. Zaten Aralık 1973 başına kadar sorunsuz olmasa da ilerleyen görüşmeler Denктаş tarafından yerel yönetim sistemi ile alakalı sunulan öneri nedeniyle durma noktasına getirilmişti. Denктаş'ın önerisi bölgesel özerkliği ve Türk toplumunun ortak olarak devlette yer aldığı bir modeli içermektedir. İlâveten Denктаş Kıbrıs Temsilciler Meclisinin sahip olduğu tüm yetkileri Türk Temsilciler Meclisine de verilmesini talep etmişti.⁶⁰¹

Bu talepler Makarios tarafından art niyetli bulunmuştu ve Denктаş'ın federasyon odaklı önerisinin arkasında Türkiye'nin olduğunu düşünmekteydi. Toplum temsilcileri arasında görüşmelerin durduğu bu dönemde, Türkiye'de seçimi kazanan ve partisini ortanın solunda konumlandıran Bülent Ecevit ve partisini muhafazakâr sağda konumlandıran Necmettin Erbakan ikilisinin hükümet kurma çabaları 26 Ocak 1974'te nihayete erdirilmiş ve 1 Şubat 1974 tarihinde hükümet programını açıklamıştır. Söz konusu programda Ecevit, Kıbrıs için federasyon çözümünü öncelikli olarak desteklediğini dile getirmişti. Bu açıklama toplum vekilleri arasındaki görüşmelerin tıkanmasının arkasında Türkiye'nin olduğunu düşünen Makarios'u teyit eden bir gelişme olmuştur.⁶⁰²

Klerides, bu açıklamayı protesto etmiş ve toplumlararası görüşmelerin yine çıkmaza girdiğini öne sürmüştü. 27 Mart 1974'te Ecevit, Kıbrıs konusunda federasyon çözümünü yine dillendirince görüşmelerin bitirilmesi gündeme gelmiştir.⁶⁰³ Klerides son bir kez görüşmelere devam edilmesi adına Denктаş'tan Türkiye'nin öne çıkardığı federasyon çözümünü tanımamasını talep ettiğinde söz konusu talebi Denктаş, üniter ama iki toplumlu devlet yapısını öne sürerek reddetmiştir. Böylece iki toplum arasındaki görüşmeler bir kez daha ertelenmiştir. Tüm bu gelişmeleri yakından izleyen ABD'ye göre sonuç normaldi ve yıllarca süren toplumlararası görüşmeler bir tiyatro oyunundan ibaretti.⁶⁰⁴

Esasında iki toplum arasındaki görüşmelerin sonlandırılmasında Rumlar açısından etkili olan tek neden federasyon talebi değildi. 27 Ocak 1974'te, kalp krizi geçiren Grivas 75 yaşında hayata veda etmişti. Grivas'ın vefatını fırsat bilen Makarios kendi oyun planını öne çıkarmaya hazırlanmaktaydı. Doğal olarak toplumlararası görüşmelerin bitmesi

⁶⁰¹ Mayes, *Makarios*, s. 231.

⁶⁰² Esasında Makarios'un değerlendirmesi hatalı değildi. Yeni hükümet Kıbrıs'ta çözüm için gönüllü olmasına rağmen acele edilmemesi hususunda bir tavır almıştı. Şahin, *Kıbrıs Barış Harekâtı*, s. 66.

⁶⁰³ Mayes, *Makarios*, s. 232.

⁶⁰⁴ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, s. 725-726.

şarttı. Makarios'un bu stratejik kararı kendisini ayakta tutan en önemli unsurun yani toplum vekilleri arasındaki görüşmeler neticesinde barışı getirme çabasını da yok etmiştir.⁶⁰⁵

2.5.4. Kıbrıs'ta Askeri Darbeye Giden Süreç

Grivas'ın vefatından sonra toplum temsilcileri arasında gerçekleşen görüşmeleri federasyon bahanesi ile ileri bir tarihe erteleyen Makarios, Kıbrıs'ta durumu kontrol altına alabileceğini öngörmüştü ama yanılmıştı. EOKA-B üyelerine yönelik beş gün içinde teslim olmaları halinde af önerisi teklifi de işe yaramamıştı.⁶⁰⁶ Cunta yönetimi böylece her şeye rağmen EOKA-B'yi kontrol altında tutmayı başarmıştı. Dahası Grivas'ın cenaze töreninde yaptığı ateşli konuşma ile intikam yemini yapan Nikos Sampson yeni lider olarak öne çıkmıştı.⁶⁰⁷ Makarios bir süre bekledikten sonra EOKA-B'ye yönelik güvenlik önlemleri almış ve operasyonlar başlatarak örgütü çökertmeye karar vermiştir. Ancak bu adımları kendisine karşı yürütülen anti propagandayı daha da körüklemiştir. Solcu ve komünist olarak resmedilmeye alışkındı ama Makarios belki de hayatında ilk kez vatan hainliği ile suçlanmıştı ve bu karalama kampanyası ilk kez işe yaramış görünmekteydi. EOKA-B, Rum köylerine Yunan bayraklarının asılması ve duvarlara Makarios ve Klerides'in hain olduğuna dair sloganlar yazılması organizasyonunu üstlenmiş ve başarıyla görevini yerine getirmiştir.⁶⁰⁸

Kıbrıs'ta terör ve şiddetin artışı bu dönemde işler Makarios açısından daha kötüye götürmekteydi. Öngördüğü gibi milliyetçi partilerden destek alması artık imkansızdı.⁶⁰⁹ Zaten Ioannidis ne pahasına olursa olsun Makarios'u devirmek için sadece ABD'den onay beklemekteydi. Bu onay geldiğinde Makarios'un arkasında %100 halk desteği olsa da harekete geçmeyi kararlıydı. Makarios' a yönelik darbe girişimini Kissinger, CIA aracılığıyla ustalıkla yönetmiş ve hatta oyun planının bir kısmını CIA başkanından bile gizlemişti. Atina Büyükelçisi Henry Tasca'ya güvenmediği için onu hiç dahil etmemişti. Bu bağlamda ilk aşamada Kissinger, Kıbrıs'ta izlenecek yol haritası için acil durum planı hazırlatmış ve operasyon için adım atmıştır. Operasyon kapsamında CIA aracılığıyla Ionanidis'e darbe yapma talimatı vermişken öte yandan Kissinger, Tasca'ya

⁶⁰⁵ O'Malley-Craig, *The Cyprus Conspiracy*, s. 151.

⁶⁰⁶ Şahin, *Kıbrıs Barış Harekâtı*, s.71.

⁶⁰⁷ Nikos Sampson'un Türk toplumundaki imajı için bakınız: Ulvi Keser, "21 Aralık 1963 Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları", *ÇTTAD*, XI/23, (Fall 2011), s. 93-121.

⁶⁰⁸ O'Malley-Craig, *The Cyprus Conspiracy*, s. 152-153.

⁶⁰⁹ Mayes, *Makarios*, 233; O'Malley-Craig, *The Cyprus Conspiracy*, s. 152.

Ioannidis hükümeti ile yakın ilişkileri bitirme talimatı vermiştir. ABD'nin, Ioannidis hükümetine karşı davranışlarında değişim sadece bunla sınırlı kalmamıştır. NATO Avrupa Müttefik Kuvvetleri Komutanı Andrew Goodpaster bir yandan Yunanistan'ı ordusunu disiplinli bir şekilde savaşa hazır tutmasına övgüler yağdırırken diğer yandan NATO tarafından hazırlanan ön raporda Ioannidis'i yarattığı baskı ortamı nedeniyle ağır bir şekilde eleştirmiştir.⁶¹⁰

Tüm bu gelişmeler meydana gelirken öte yandan Makarios hatalı bir adım atarak Yunanistan'dan atanan subayların geri çekilmesini talep etmiştir.⁶¹¹ Yunanistan'da dengelerin bozacak olan bu çıkışa Atina'dan hemen cevap verilmemiştir. Bunun üzerine talebinden üç gün sonra Makarios bir adım daha atarak kendisine yönelik suikast planını basın yoluyla kamuoyuna açıklamıştır.⁶¹² CIA aracılığıyla Kıbrıs'ta askeri darbe için yönlendirilen Ioannidis, 20 Haziran 1974'te Makarios'a yönelik hazırladığı darbe planını Kissinger'a ulaştırmıştır. Ioannidis'e darbe onayı CIA tarafından direk ulaştırılırken Kissinger, Atina Büyükelçisi Tasca'ya Ioannidis aracılığıyla darbe yapmamasına yönelik mesaj iletmiştir.⁶¹³ Öte yandan Yunanistan'da güçlü istihbarat ağına sahip olan Makarios, kimi iddialara göre CIA sayesinde Ioannidis'in darbe planını elde etmeyi başarmıştı.⁶¹⁴

Darbenin gelmekte olduğunu gören Makarios, elde ettiği darbe planını 5 Temmuz 1974'te darbe planı *Apogevmatini* isimli gazetede ifşa ettirmiştir. Bir gün sonra aynı gazete Başbakanı Phaeton Gizikis'e Makarios tarafından gönderilen mektup yayınlanmıştır. Mektubunda Makarios Atina'yı darbe için hazırlık yapmak ve Kıbrıs Ulusal Muhafızlarını EOKA-B örgütü ile kendisini devirmek için işbirliğine girmek ile suçlamıştır.⁶¹⁵ Bu haber Yunanistan'da büyük bir çalkantıya ve Ioannidis hükümetinde kırılmalara neden olmuştur. 8 Temmuz 1974'te Dışişleri Bakanı Spyridon Tetenes dahil üst düzey bürokratlar istifa etmiştir. Tüm bu olan biten Ioannidis'i endişelendirmek yerine daha da öfkelenmiştir.⁶¹⁶

⁶¹⁰ O'Malley-Craig, *The Cyprus Conspiracy*, 151; CIA, *Greece Under Ioannidis*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP79R01099A001100080004-4), April 16, 1974.

⁶¹¹ Mayes, *Makarios*, s. 235.

⁶¹² Mayes, *Makarios*, s. 236.

⁶¹³ Zarocostas, *The International*, s. 88-89

⁶¹⁴ FRUS, Cyprus 1973-1976, s. 744

⁶¹⁵ Mektubun içeriği için bakınız: Assmussen, *Cyprus at War*, s. 18-19.

⁶¹⁶ Zarocostas, *The International*, 89-90; Assmussen, *Cyprus at War*, s. 19.

2.5.5. Beklenen Askeri Darbe: Makarios'un Devrilmesi

Ioannidis hem kamuoyu nezdinde hem de Yunan ordusu içinde desteği çok kısa sürede kaybetmişti. Buna rağmen Makarios'a karşı adım atmaya oldukça kararlıydı ve bu adımı atmaya yönlendiren tek güvencesi o dönemde Yunan ordusuna hâkim tüm grupların Makarios'a karşı tavır almış olmasıydı. Makarios'un enosisten vazgeçerek yeni bir devlet kurmaya çalışması ve son olarak da Yunan subaylarını ülkeden göndermeye çalışması Yunan ordusu tarafından hiç hoş karşılanmamıştı. Buna rağmen Makarios kendisine yönelik düşman cepheyi büyümesine yarayan adımlardan vazgeçecek gibi gözükmemekteydi. Son olarak Makarios, 1 Temmuz 1974'te Ulusal Muhafız Alayına yönelik bir karar almış ve bu kararı çerçevesinde adadaki Yunan askeri varlığın %50 civarında azarlatmayı hedeflemişti. Bu kararı kendisine yönelik tepkiyi daha da güçlendirmiş ve dahası Ioannidis'e askeri müdahale için güçlü bir argüman vermişti. Karakter olarak sabırsız ve sinirli biri olan Ioannidis'i provoke ederek fitili ateşlenen darbenin daha erken gerçekleşmesine neden olmuştur.⁶¹⁷

Bu bağlamda Yunanistan'da büyük reaksiyona yol açan Makarios'un son kararına Ioannidis'in cevabı tam on üç gün sonra askeri darbe gerçekleştirerek cevap vermiştir. 15 Temmuz 1974'te Ulusal Muhafızlar ve EOKA-B önceden belirlenen plan dahilinde Lefkoşe'de başarılı bir darbe gerçekleştirilmiştir.⁶¹⁸ İlk gelen haberler Makarios'un darbe sırasında öldürüldüğüne yöneliktir. Darbe sonrası Atina büyükelçisi Tasca tarafından mafya babasına benzetilen ve "Türk Yiyici" lakabına sahip Nikos Sampson tarafından vakit kaybetmeden Milli Kurtuluş hükümeti kurulmuştur.⁶¹⁹ Yeni hükümet, Kıbrıs Rumlarının bütünlüğünü sağlamaya yönelik adımlar atacağını ilan etmiştir.⁶²⁰ Ayrıca Kıbrıs'ta nizamın sağlanması için önlemler alınmasına ve iki toplum arasındaki görüşmelerin devamına Kıbrıs'ın liberal dünya düzeninde yer almaya devam edeceğine

⁶¹⁷ O'Malley-Craig, *The Cyprus Conspiracy*, s. 154-155.

⁶¹⁸ Askeri darbenin gerçekleşmesinde Kissinger'ın CIA aracılığıyla Ioannidis'e darbe için harekete geçme izni vermesi büyük rol oynamıştır. Andreas Constandinos, *The Cyprus Crisis: Examining the Role of the British and the American Governments During 1974: Calculated Conspiracy or Foreign Policy Failure?* (Milton Keynes: 2009), s. 129; Mehmet Ali Birand, *30 Sıcak Gün*, (6. Baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları, Ağaoğlu Yayınevi Tesisleri, 1978) s. 25. Zaracostas "The International", s. 90-91; O'Malley-Craig, *The Cyprus Conspiracy*, s.155; Assmussen, *Cyprus at War*, s. 21.

⁶¹⁹ Assmussen, *Cyprus at War*, s.23.

⁶²⁰ Christos Kassimeris, "Greek response to the Cyprus Invasion", *Small Wars & Insurgencies*, 19/2, 2008, s. 2

ve Bağılantısızlar Harekâtı üyeliği ile ilgi yeni bir karar almayacağına dair bilgilendirme ile uluslararası kamuoyunun sakinleştirilmesi hedeflenmiştir.⁶²¹

Öte yandan Kıbrıslı Türkler ilk başta olan biteni oldukça sakin bir şekilde karşılamış ancak ilk şaşkınlık geçtikten sonra Denктаş, Kıbrıs'ta güvenliğin sağlanması için BM'yi duruma müdahale etmeye çağırmıştır.⁶²² Türkiye'de ise muhalefet Süleyman Demirel ve Alparslan Türkeş önderliğinde oluşturulan kamuoyu neticesinde Kıbrıs'a müdahale acil bir konu olarak gündeme gelmiştir.⁶²³ Buna karşılık Yunanistan'da ise durum oldukça karışmıştı. Son zamanlarda kontrolden çıksa da Makarios, Yunan toplumu nezdinde büyük güce ve onura sahipti ve O darbe neticesinde Kıbrıs'tan koparılması kabul edilemezdi. Aynı zamanda darbenin başarıyla gerçekleştirilmesi Yunan milliyetçilerinde enosisi gerçekleştirme hayalini yeniden canlandırmıştı. Ecevit'in yeniden afyon üretimini yeniden başlatması ve buna ABD'nin negatif reaksiyon vermesine güvenen Ioannidis hükümeti savaşmadan hem Kıbrıs hem de Ege kıta sahanlığı sorununu çözmeyi amaçlamaktaydı. Dahası Türkiye askeri darbeden sonra daha kendisini toparlayamadığını öngörmekteydi.

Bu arada darbeyi çok yakından izleyen Kissinger, kamuoyuna yaptığı açıklamada darbeye karşı olduğunu ve darbeyi iç mesele olarak gördüğünü dile getirmiştir. Darbeyi ne kınamış ne de seçimle iş başına gelmiş Makarios'un tekrar yönetime getirilmesi için çağrı yapmıştır.⁶²⁴ Bunun yerine darbe günü Özel Aksiyon Çalışma Grubunu acil olarak toplamış ve Türkiye ile Yunanistan'ın savaşmasını önlemesi ve SSCB'nin Kıbrıs'ta müdahale etmesini engellemesi adına yol haritası hazırlanması talimatını vermiştir.⁶²⁵ Diğer yandan Kissinger tarafından ilan edilen ABD'nin pozisyonuna karşılık, SSCB ve Britanya gerçekleştirilen darbeyi kınamış ve acilen harekete geçilmesini önermiştir.⁶²⁶ Özellikle Britanya darbede yer alan 600 civarı Yunan subayın Yunanistan'a geri çağırılmasını da talep etmiştir.

⁶²¹ Tüm bu süreçte Kissinger'in sessiz kalmasının en önemli nedenlerinden biri de Watergate Skandalı'nın ABD'de yarattığı siyasi boşluk olmuştur. Kissinger darbeyi engellemek için gerekli kamuoyunu yaratmak yerine sessiz kalmış ve daha sonra da Watergate Skandalı'nı bahane olarak kullanmıştır. James M. Brown, *The Cold War in the Eastern Mediterranean: An Interpretive Global History*, (Yüksek Lisans Tezi, University of Arkansas, Aralık 2017), s. 120-122.

⁶²² FRUS, Cyprus 1973-1976, s. 753.

⁶²³ Şahin, *Kıbrıs Barış Harekâtı*, s. 120-121.

⁶²⁴ Zarocostas, *The International*, 91-92; James W. Spain, "The United States, Turkey and the Poppy," *The Middle East Journal*, (Summer 1975), 295-309.

⁶²⁵ FRUS, Cyprus 1973-1976, 759.

⁶²⁶ CIA, *Soviet Statement on Cyprus*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP78S01932A000100070057-9), July 17, 1974.

Bu bağlamda İngiliz Dışışleri Bakanı James Callaghan Kissinger ile iletişime geçerek Yunanistan üzerinde baskı uygulaması hususunu gündeme getirmiştir. Onun hedefi Kıbrıs'ta istenmeyen kukla bir hükümet kurulmasını engellemektir. Kissinger, kendisine bu yönde telkinde bulunan Dışışleri Bakanlığı diplomatlarını dinlemeyerek Yunanistan'ı desteklemeye devam etmiştir. Ona göre Ioannidis'in düşmesinden sonra yerine gelecek iktidarı kontrol etmeden adım atmak felakete yol açabilirdi. Ayrıca müttefik ülke Yunanistan'a karşı olumsuz bir açıklama yapmak kendisini otomatik olarak Yunanistan karşıtı bir konuma sokabilirdi. Bekleyip, gelişmelerin ne yöne evirildiğini gördükten sonra adım atmayı tercih etmiştir.⁶²⁷

Yine darbe günü Kissinger, kamuoyunda tam olarak eleştirmede ve tavır takınmadığı Ioannidis'e Atina büyükelçisi Tasca aracılığıyla özel bir mesaj göndermiştir. Mesajı okuyan Ioannidis açık bir şekilde aldatıldığını anlamıştı. Zira Kissinger mesajında ona öncelikle Kıbrıs'ta duruma hâkim olmasını öğütlemiştir. Ayrıca ABD'nin Kıbrıs'ta bağımsız ve üniter devlet çözümünü tercih ettiğini Kıbrıs'ta siyasi ve anayasal yapının değiştirilmeden iki toplum arasında görüşmelerin başlatılmasını ve son olarak da Türkiye ile herhangi bir problem yaşamamasını da önermiştir.⁶²⁸ Bu mesajlara oldukça sinirlenen, adeta köpüren ve masasını yumruklaya Ioannidis, Kıbrıs'ı komünizmden kurtardığını iddia etmiş ve attığı adımla Kissinger'ın daha doğrusu ABD'nin kendisine minnettar olması gerektiğini ifade etmiştir. Son olarak bu görüşmede Ioannidis Tasca'ya, Kissinger tarafından çizilen çerçeveye uymayacağını açıkça dile getirmiştir. Gerekirse enosis için tek taraflı adım atacağı mesajını da vermeyi de ihmal etmemiştir.⁶²⁹

Ioannidis'in kontrolden çıkması işleri daha karmaşık hale getirebileceğini gören Kissinger zaman kaybetmeden ilk iş olarak SSCB ile aynı noktada olmadığını teyit etmek olmuştur. Washington Büyükelçisi Dobrynin ile telefon görüşmesi yapan Kissinger, ona BM Güvenlik Konseyi önüne getirilmesi planlanan önerge için birlikte

⁶²⁷ Çünkü o dönemde ABD'nin Akdeniz üsleri ile ilgili sorunları ciddi bir şekilde ABD'nin Akdeniz hakimiyetini tehdit etmekteydi. İtalya ile yaşanan üs sorunu nedeniyle ve doğal olarak Yunanistan'daki Amerikan üsleri ABD için vazgeçilmez bir duruma gelmişti. Ayrıca Portekiz'de meydana gelen gelişmeler Portekiz'de komünist lider Alvaro Cunhal'ın SSCB desteği ile ülkede kriz çıkarması Akdeniz'de güçler dengesini hatta ABD'nin mevcudiyetini tehdit edebilecek boyuta ulaşmıştı. Zarocostas, *The International*, 92.

⁶²⁸ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 771-772

⁶²⁹ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 800-806

hareket etmeyi ve Kıbrıs'ta statükonun devamı için ortaklaşa adım atmayı önermiştir. Böylelikle SSCB'nin Kıbrıs'a müdahalesi ihtimalini sıfıra indirmiştir.⁶³⁰

2.5.6. Türkiye'nin Askeri Müdahalesine Giden Süreç

Kissinger'ın, Kıbrıs'ta darbe sonrası süreci kontrol altına almaya çalıştığı dönemde Türkiye'de izlenecek yol haritası üzerinde çalışmaktaydı. Türkiye'nin alabileceği kararları yakından izleyen Ankara Büyükelçiliğine göre Türkiye iki farklı yönde adım atabilirdi. Birinci adım kesinlikle enosisi önlemeye yönelik siyasi ve askeri önlemler almak ve ikincisi garantör ülkeler Yunanistan ve Britanya, çözümü gerçekleştirme de en büyük güce sahip ABD ve hatta diğer uluslararası organizasyonlar BM ve NATO ile birlikte çözüm üretmeye odaklanabilirdi.⁶³¹ Diğer yandan Ecevit sorunu Britanya ile çözmeye karar vermiştir. Onun amacı sorunu barışçıl bir yol ile çözmektir. Bu doğrultu da bir karara 17 Temmuz 1974'te Britanya'nın yolundan giderek Yunan subayların Kıbrıs'ı terk etmesini talep etmiştir. Daha sonra Kıbrıs'a ortak askeri müdahale planını görüşmek için ve detayları ele almak için Londra'ya gitmiştir.⁶³²

Bu arada Kissinger, 16 Temmuz 1974'te Özel Aksiyon Çalışma grubu ile acil olarak toplanmış ve bu toplantıda iki donanma filosunun limanlardan çıkarak Akdeniz'de Türkiye ve Yunanistan arasındaki savaşa müdahale edebilecek şekilde pozisyon almasına, Atina Büyükelçisi Tasca'nın Ioannidis'in ile gayri resmi olarak buluşarak onun amacını öğrenmesine, Türk hükûmeti ile iletişime geçilerek Kıbrıs'ta neyi engellemek istediklerinin belirlenmesine, Kıbrıs'taki durum ile alakalı bilgilendirmelerin diplomatik yolla ilgili ülkelere yapılmasına ve son olarak CIA aracılığıyla Kıbrıs'ta mevcut durum analizi yapılmasına karar vermiştir.⁶³³ Bu doğrultu da 17 Temmuz 1974 günü Ankara Büyükelçisi Macomber ve Ecevit bir araya gelmiştir. Bu görüşmede Ecevit Türkiye'nin askeri müdahale için hazırlık yaptığını ve Kıbrıs Türklerinin Sampson'un insafına bırakılmayacağını açık şekilde dile getirmiştir.⁶³⁴

⁶³⁰ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 776-777

⁶³¹ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 778-779

⁶³² Barış Özdal, "The Postures and Theses of the Parties Involved in the Cyprus Problem Within the Period Until 1974" İGÜSBD, 3/1 (Nisan 2016), 43-44

⁶³³ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 782

⁶³⁴ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 811-814; 18 Temmuz 1974 tarihli CIA raporuna göre Türkiye askeri müdahale için bakanlar düzeyinde toplanmış ve askeri müdahale olasılığı üst düzeye çıkmıştı. CIA, *Turkish Parliament Considers Cypriot Developments*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP78S01932A000100070059-7), July 18, 1974.

Bu görüşmenin ardından Kissinger ve Ecevit ikilisi bir telefon görüşmesi yapmış ve Ecevit, Türkiye'nin askeri müdahale için hazırlandığını tekrar dile getirmiştir. Operasyonun detaylarını görüşmek üzere Joseph Sisco'yu kendisiyle görüşmesi için Londra'ya göndereceğini dile getirmiştir. Bu görüşme de son olarak Ecevit, Makarios'un yeniden Kıbrıs'a geri döndürülmesini gündeme getirmişse de Kissinger bu isteği kabul etmemiştir.⁶³⁵ Ecevit ve Kissinger ikilisinin telefon görüşmesinden sonra Sisco Londra'ya gitmiş ve ilk olarak Callaghan ile görüşmüştür. Bu görüşmede Callaghan, Makarios'un yeniden yönetime getirilmesini gündeme getirmiş fakat Sisco bu öneriyi kabul etmemiştir.⁶³⁶ Ardından Ecevit ile yaptığı görüşmede Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesini ele almıştır.

Görüşme sırasında Makarios'un geri dönmesi meselesi gündeme gelince Sisco kesin bir dille Makarios için geri dönüş kapısının kapalı olduğunu ifade etmiş ve Ecevit'e Makarios yerine Kıbrıs Türk toplumuna odaklanması tavsiyesini yapmıştır. Bu görüşmenin ardından Callaghan ile yeniden görüşen Sisco, Kıbrıs meselesinin çözümü için gerekli olan temel unsurları ele almıştır. Bu unsurlar aşağıdaki gibidir:

- Esnek anayasal çözümler;
- Türklerin Kıbrıs'ta denize erişiminin sağlanması;
- Kıbrıs Muhafız Birliğindeki subayların değiştirilmesi;
- Asker rotasyonunu BM'nin daha yakından takip etmesi;
- Adadaki Türk varlığının güçlendirilmesi.

Ardından Ecevit ile ikinci kez görüşen Sisco, bu sefer Ecevit'in daha cesur ve kararlı olduğunu görmüştü. Ecevit, Sisco'ya enosise karşı olduğunu ve tek taraflı enosise izin vermeyeceğini dile getirmiştir. Böylece Türkiye'nin Britanya olmadan askeri bir müdahale için hazır hale gelmiştir.⁶³⁷ Türkiye'nin kararlılığını teyit eden Sisco, Kissinger'ın talimatıyla Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Robert S. Inergsoll imzasıyla Lefkoşe, Londra, Paris, Bonn, Atina ve Ankara büyükelçiliklerine Kıbrıs meselesinde dikkate alınması gereken hususları içeren bir mesaj göndermiştir. Bu mesajda, iki temel husus öne çıkmıştır. Birinci husus Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik askeri müdahale

⁶³⁵ Esasında Ecevit en başından itibaren Türkiye'nin Kıbrıs'a tek taraflı müdahalesi konusunda kararsızdı. Hatta Londra'da bile Britanya ile birlikte hareket etmenin yollarını aradı. Bülent Ecevit, *Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası*, (İstanbul Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011), 123.

⁶³⁶ Makarios'un yeniden iktidara getirilmesi fikri Britanya'ya aittir. Bakınız: CIA, *UK Support for Makarios at UN*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP78S01932A000100070058-8), July 18, 1974.

⁶³⁷ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 853-854

gerçekleştirmesini engellemek ve ikinci husus diğer herhangi bir ülkenin Kıbrıs'ta iç savaşa neden olabilecek bir şekilde nüfuzunu kullanmasını önlemektir. Son olarak Makarios'un geri dönüşüne kapının kapalı olduğu hususunun altı çizilmiştir.⁶³⁸

19 Temmuz 1974 gününe gelindiğinde Inergsoll başkanlığında toplanan Özel Aksiyon Çalışma Grubunun gündeminde yine Türkiye'nin askeri müdahalesi vardı. CIA Başkanı William Colby, Türkiye'nin askeri müdahalesi için en erken 20 Temmuz ve en geç 22 Temmuz tarihini işaret etmiştir. Makarios'un geri dönmesini istemeyen Kissinger, Ecevit'i bu konuda ikna etmiş ve Türkiye'nin askeri müdahalesine yeşil ışık yakmıştır. Ona göre uzun zamanlara yayılacak görüşmeler yerine Türkiye'nin Kıbrıs'ın bir kısmını ele geçirmesi daha evla bir durumdu. Toplantı sırasında San Clemente Kaliforniya'da olan ve toplantıya telekonferans ile katılan Kissinger, Türkiye'nin askeri operasyonu sırasında en dikkat edilmesi hususun Türkiye ve Yunanistan arasında savaşın önlenmesi olduğunu dile getirmiştir.⁶³⁹

2.5.7. Türkiye'nin Kıbrıs'a İlk Askeri Müdahalesi

Londra ziyaretini 17-18 Temmuz 1974'te gerçekleştiren Bülent Ecevit Callaghan'a Kıbrıs'a yapılacak operasyonu birlikte yapmayı önermişti. Bu öneriyi Wilson bu öneriyi ret etmiştir. Sisco ile görüştüktan sonra Ankara'ya dönen Ecevit, Kissinger ile üzerinde anlaştığı gibi askeri operasyon için hazırlıklara devam etmiştir.⁶⁴⁰ Türkiye'nin operasyondan saatler önce Yunanistan'a Ioannidis'in kontrolden çıkmasını önlemek adına giden Sisco, Atina'da muhatap bulmakta zorlanmıştır.⁶⁴¹ Zira resmi olarak ilan edilmese de Ioannidis hükümeti dağılmıştı. Esasında Yunanistan'da güçlü bir hükümet olsa bile Türkiye'nin askeri müdahalesi gündeme gelecekti ama Yunan ordusunun Kıbrıs'a müdahale konusunda CIA etkisinde olması Türkiye için büyük şanstı.⁶⁴² Yunanistan'da büyük siyasi ve idari kriz mevcut iken Türkiye 20 Temmuz 1974'te Türkiye, Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmuştur. İki gün sürmesi planlanan askeri

⁶³⁸ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 856-858.

⁶³⁹ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 861-872.

⁶⁴⁰ Londra Sürecinin Ecevit tarafından anlatılması oldukça farklıdır. Detaylar için bakınız: Ecevit, *Dış Politika ve Kıbrıs*, 123-125.

⁶⁴¹ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 873-875.

⁶⁴² 18 Temmuz 1974 tarihli CIA belgesinde açık bir şekilde Ioannidis'in kontrolü tamamen kaybettiği ve yerine kimin gelmesi gerektiği hususu ele alınmıştır. CIA, *Prospect for (Sanitized) and Possible Successors*, General CIA Recordings, (Document No.: CIA-RDP85T00353R000100070009-0), July 18, 1974.

müdahale sırasında, Kissinger'ın önemseydiği en önemli konu Türkiye ve Yunanistan arasında savaş çıkarmamasıydı.⁶⁴³

Gün boyunca Türkiye'nin askeri operasyonu adım adım izleyen Kissinger ilk olarak CIA Başkanı Colby'den son durum ile ilgili bilgi almıştır. Ona göre Türkiye çok rahat bir şekilde adayı kontrol edebilecek bir güce sahipken Yunanistan tamamıyla hazırlıksızdı ve askeri kapasitesi Türkiye'yi durdurmak için yetersizdi. Bu görüşmeden sonra Kissinger, Nixon ile telefon görüşmesi yapmış çıkarmanın başladığını ve Sisco'yu Atina'ya Ioannidis'i kontrol etmek için gönderdiğini ve her şeyin kontrol altında olduğunu söylemiştir. Bir ihtimal Yunanistan ve Türkiye arasında çatışmalar çıkması durumunda ise Kissinger, Nixon'a Beyaz Saray'a gitmesini ve kendisine göndereceği açıklamayı yapmasını rica etmiştir.⁶⁴⁴

Kissinger askeri müdahale sırasında yapması gereken bir çok rutin işi gerçekleştirmiştir. Bu rutin işlerden bir de Ecevit'i aramak olmuştur. Tam on üç kez aradığı ve ulaşamadığı Ecevit, 20 Temmuz sabahı Sisco ile birlikte devam eden askeri operasyon ve sonrasının detaylarını ele almaktaydı. Operasyon başlayalı ise sadece birkaç saat olmuştu. Türkiye'nin askeri müdahalesinden habersiz olan ve Atina'da büyük sıkıntılar çeken Tasca ise Türkiye'yi durdurma peşindeydi. Altıncı Filoyu Kıbrıs'a göndermek istemiş ama Kissinger bu isteği ret etmiştir. Tasca bu isteğin ret edilmesinden daha çok tüm olan bitenden habersiz olduğu için öfkelenmiştir.⁶⁴⁵ Öte yandan Yunanistan'da işler iyice karışmıştı. Ioannidis, Türkiye'ye savaş açmayı planlamaktaydı. Bu yüzden askeri müdahalenin ilk günü, Sisco yeniden Atina'ya gitmiş ve sonrasında Ankara'ya dönmüş ve Ecevit'ten ateşkes için operasyonu hızlandırmasını talep etmiştir.⁶⁴⁶

Bu arada Türkiye'ye halen ulaşamayan Kissinger ateşkes için Londra, Paris ve Bonn ile bir takım görüşmeler gerçekleştirmiştir. Aynı gün toplanan beş daimî ve on geçici ülkenin yer aldığı BM Güvenlik Konseyi 353 Nolu ateşkes önergesini oybirliği ile kabul edilmiştir. Bu önergede yer alan üç madde aşağıdaki gibidir:

- Tüm ülkelerin Kıbrıs'ın egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı göstermesini;

⁶⁴³ FRUS, Cyprus 1973-1976, 876.

⁶⁴⁴ Açık bir şekilde görüleceği üzere devletin kontrolü adeta Kissinger'ın elindeydi. ABD başkanı olarak son günlerini yaşayan Nixon'ın Kissinger'ın tavsiyelerini dinlemekten başka şansı da yoktu FRUS, Cyprus 1973-1976, 888-896.

⁶⁴⁵ Zarocostas, *The International*, 94.

⁶⁴⁶ FRUS, Cyprus 1973-1976, 897-898

- Dışarıdan gerçekleştirilen askeri müdahalenin son bulmasını;
- Üç garantör ülkenin bir araya gelerek görüşmelere başlaması.⁶⁴⁷

Türkiye söz konu önergeyi göz ardı ederek operasyonuna devam etmiştir. Bunun üzerine Kissinger, Türkiye'yi ve Yunanistan'ı ateşkese ikna etmek için Sisco'yu 21 Temmuz günü yeniden Ankara'ya ve Atina'ya göndermiştir. Türkiye, BM Güvenlik Konseyi tarafından alınacak karara uyacağını belirtirken, Atina'da işler iyice karışmıştır. Zira Türkiye'ye karşı askerî harekât için emir veren Ioannidis'in emrini Yunan Genelkurmay Başkanı Gregorios Bonanos ret etmiş ve böylece Ioannidis hükümeti resmen devrilmiştir.⁶⁴⁸ Ioannidis hükümetinin düşmesi Kissinger'ın planlarında değişikliğe yol açmıştır. Zira 1963 yılında kendi kararıyla sürgüne giden komünizm eğilimine sahip eski Başbakan Konstantin Karamanlis, 17 Temmuz 1974'te yaptığı darbe karşıtı konuşmasıyla yeniden lider olarak öne çıkmıştı. Bunun üzerine Ecevit'i arayan Kissinger ona şartların değiştiğini ve yeni şartlara göre davranması göre davranması tavsiyesinde bulunmuştur.⁶⁴⁹

Bu görüşmeden sonra Türkiye askeri operasyonuna hız vermiş ve Kıbrıs'ın yaklaşık %15'ini ele geçirmiştir. Askeri operasyon sırasında uluslararası kamuoyu baskısının zirveye çıkmasıyla Ecevit 22 Temmuz 1974'te ateşkes ilan ettiğini tüm dünyaya duyurmuştur. Kissinger, Ecevit'e gönderdiği mesajında ateşkes adımını kutlamış ve en kısa zamanda garantör ülkelere ile bir araya gelerek barış görüşmesi yapmasını tavsiye etmiştir.⁶⁵⁰ Barış görüşmelerinin yapılacağı yer olarak Cenevre üzerinde anlaşılan taraflar hemen çalışmalara başlamıştır. Cenevre'ye Türkiye adına Dışişleri Bakanı Turan Güneş ve Britanya adına James Callaghan'ın katılması kesinleşmişken Yunanistan adına kimin katılacağı belli olmamıştı. Tam o sırada Yunanistan'da yeni bir darbe olacağı dedikodusu yayılmıştı ama bu sadece bir dedikodudan ibaretti.⁶⁵¹ Ateşkes sonrası eski

⁶⁴⁷ UNSC, Resolution 353 Cyprus, UN Security Council, 20 Temmuz 1974, erişim: 16 Haziran 2019. <http://unsr.com/en/resolutions/353>

⁶⁴⁸ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 930-931; Vassilis K. Fouskas-Bülent Gökay, *The New American Imperialism, Bush's War on Terror and Blood for Oil*, (Westport CT: Greenwood, 2005), 52.

⁶⁴⁹ Kissinger'ın ateşkes için aradığını zannederek savunma pozisyonuna geçmiş ve ateşkes için neden geciktiğinin izahatını vermeye başlamıştır. En yakın zamanda ateşkesi ilan edeceğini barış görüşmeleri için hazır olduğunu ve yer olarak İsviçre'yi tercih ettiğini ifade etmiştir. FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 955-957

⁶⁵⁰ Bülent Ecevit barış sürecinde ABD'den ve Kissinger'dan bahsetmese de Kissinger ve Ecevit ikilisinin oyun planı adeta bir maceraydı. Süha Bölükbaşı, *Barışçı Çözumsuzlük Ankara'nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası*, (Ankara, İmge Yayınları, 2001), 249; FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1013.

⁶⁵¹ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 014-1016.

Başbakan Konstantin Karamanlis Paris'ten geri dönmüş ve yeni hükümet kurma çalışmalarına başlamıştır.⁶⁵²

2.5.8. Cenevre Barış Görüşmeleri

Türkiye, Yunanistan ve Britanya üç garantör olarak Kıbrıs'ta son yaşananları ele almak ve gerekli çözümleri bulmak adına ilk olarak 25-30 Temmuz 1974'te Birinci Cenevre görüşmeleri için bir araya gelmişlerdir. İlk gün ateşkesin devamı ve hudut çizgisinin çizilmesi üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Siyasi konuların ele alınması daha sonraki bir döneme bırakılmıştır. Türkiye masaya güçlü bir şekilde oturmuştu ve dolayısıyla Kıbrıs'ta iki toplumun eşit düzlemde bir federasyon kurulmasını talep etmiştir. Kıbrıs'ın % 34'ünün Kıbrıslı Türklere bırakılmasını isteyen Dışişleri Bakanı Güneş'in teklifi kabul edilmemiştir. Böylece ilk Cenevre Konferansı sonuçsuz sona ermiştir. İkinci Cenevre Konferansı ise 8-13 Ağustos 1974 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeye garantör ülke temsilcileri dışında Kıbrıs Türkleri adına Denктаş ve Kıbrıs Rumları adına Klerides katılmıştır. Türkiye bu görüşmede de taleplerini değiştirmeden öne çıkarmıştır. Doğal olarak her iki konferans başarısız olarak sonuçlanmıştır.⁶⁵³

İki konferansın da sonuçsuz kalması seçim döneminde olduğu için Kıbrıs Rumlarından sempati toplamaya odaklı olan İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan'ı hem hayal kırıklığına uğratmış ve bu nedenle Britanya'nın Türkiye'ye tavrı oldukça sert olmuştur. Hatta 9 Ağustos 1974'te Callaghan biraz daha ileri giderek Türkiye'yi iki yüzlülük ile suçlamış ve yeniden askeri operasyon için hazırlık yapan Türkiye'yi askeri karşılık verme ile korkutmak istemişti.⁶⁵⁴ Ancak Britanya'nın blöf yaptığı ortadaydı. O dönemde Britanya eldeki imkanlarıyla Türkiye'ye askeri operasyon yapması mümkün gözükmemekteydi.⁶⁵⁵

2.5.9. Türkiye'nin Kıbrıs'a İkinci Askeri Müdahalesi

Türkiye'nin Cenevre görüşmeleri sırasında askeri operasyon neticesinde elde ettiği kazanımları barış masasında bırakmaması önemliydi. Britanya'nın tüm baskı, tehdit ve zorlamalarına Türkiye'nin direnerek karşılık vermesinde Kissinger'ın rolü büyük

⁶⁵² FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1017-1019. Aslında Karamanlis'in gelişi ABD adına adeta bir darbe gibi olmuştur. Karamanlis hükümeti kurduktan sonra ilk iş olarak devlette CIA bağlantılı isimleri görevden almak olmuştur. CIA, *Military Shake Up in Greece*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP78S01932A000100080027-1), August 19, 1974.

⁶⁵³ Her iki konferansın detayı için bakınız: Coşkun, *The Cyprus Problem*, 127-136, 138-146.

⁶⁵⁴ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1071-1072.

⁶⁵⁵ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1080-1081.

olmuştur. Türkiye adına Cenevre görüşmeleri sürecinde meydana gelen tek olumsuz gelişme Denktaş'ın ikinci askeri operasyonu İngilizlere ifşa etmesi olmuştur. Cenevre sürecinin bitmek üzereyken Dışişleri Bakanı Güneş yeni operasyon olmayacağını kamuoyuna deklere etmişken Denktaş'ın olası askeri operasyonu ifşa etmesi oldukça şaşırtıcıydı. Kissinger bu konuyu ele almak için Ecevit'i aramış ve ikili yeni müdahale planını yeniden ele almıştı.⁶⁵⁶

Plana göre, Türkiye, Kıbrıs'ın yaklaşık %40'ını 48 saat içinde ele geçirecek buna karşılık ABD operasyona bu süre içerisinde müdahale etmeyecekti 13 Ağustos 1974 günü Cenevre süreci başarısız olarak sona ermiş ve Yunanistan görüşmelerin devamı için ekstra otuz altı saat talep etmiştir. Bu talep önceden hazırlıklar bitirildiği ve ertelemenin askeri operasyonu sekteye uğratabileceği ön görüşüyle kabul edilmemiştir. 14 Ağustos günü Kissinger, Özel Eylem Çalışma Grubunu *Kıbrıs* konulu toplantı için topladığı sırada Türkiye planlanan ve beklenen askeri müdahaleyi gerçekleştirmekteydi. CIA Başkanı Colby, Türk ordusunun başarılı bir şekilde operasyonu yürüttüğüne yönelik bilgiyi grup ile paylaşmış ve buna karşılık Kissinger çalışmal a diplomatik teamüller gereği gerekeni yapılması talimatını vermiştir.

İlaveten Ecevit'e, Karamanlis'e ve Klerides'e ulaşılmasını ve gelişmeler hakkındaki görüşlerinin alınmasını talep etmiştir. Bu üç isimden sadece Karamanlis'e ulaşılmış ve ondan Yunanistan'ın NATO'dan çekileceği bilgisi alınmıştır. Karamanlis, NATO'nun Türkiye'yi durdurmamasına ciddi bir şekilde içerlemişti. Kissinger, toplantı sırasında Yunanistan'ın daha fazla aşağılanması önleme adına adımlar atılmasını ve durumu kabullendirmek için çalışma yapılma talimatı vermiştir. Kissinger ayrıca Türkiye'nin operasyon yürüttüğü sırada askeri müdahale baskısı yemesini önlemek adına oldukça beklenmedik adımlar atmıştır. İlk olarak İspanya'da konuşlu F-4 uçaklarının teknik arıza nedeniyle 16 Ağustos tarihine kadar hangarda tutulmasını ve benzer şekilde ABD'de mevcut F-4 uçakların bakım ve teknik problemler nedeniyle 19 Ağustos'a kadar hangarda tutulmasını emretmiştir. İkinci olarak toplantıya katılan diplomatlara Yunan-Türk savaşına yönelik acil durum planı hazırlama talimatı vermiştir. Son olarak da CIA Başkanı Colby'yi Türkiye ve Yunanistan'da Yunanistan odaklı bir iç durum değerlendirme raporu hazırlamak ile görevlendirmiş ve Colby Yunanistan'da anti-Amerikancılığın ölçülmesini de görev dahilinde olup olmadığını sorduğunda Kissinger,

⁶⁵⁶ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1085-1089.

Yunanistan'da anti-Amerikancılığın yükselişte olmasını önemsemediğini dile getirmiştir.⁶⁵⁷

Türkiye'nin müdahale sırasında askeri ve siyasi krizi adeta orkestra şefi gibi yöneten Kissinger, Türkiye hedeflediği noktaları ele geçirdikten sonra Türkiye'ye cephe almayı ve Türk ordusunu durdurarak sempati toplamayı hedeflemekteydi. Türk ordusunun durmaması ve Ecevit'i kendisini dinlememesi ihtimalini öne çıkaran Colby'e verdiği cevap bile manidardı. Ecevit'in gerekeni yapacağını ifade etmiştir.⁶⁵⁸ Colby son kez Türk Genelkurmay Başkanı ile görüşme hususunu dile getirdiğinde ona endişe etmemesi yönünde telkinde bulunmuştur.⁶⁵⁹ Sisco'ya aynı gün toplanacak olan BM Güvenlik Konseyi'nin toplanma nedenini soran ve Türkiye'ye yönelik kınama kararı alınacağı cevabı alan Kissinger, ABD'nin bu karara evet oyu vermesini ancak ön plana çıkmaması talimatını vermiştir.⁶⁶⁰

Kissinger, CIA Başkanından bile saklı şekilde yürüttüğü operasyon ile Türkiye'nin Kıbrıs'ta operasyon gerçekleştirmesini ve nihayetinde beklediğinden fazlasını elde etmesini sağlamıştır. Türkiye'nin operasyonu sürerken Kissinger'ın hedefi operasyonun ikinci günü Ecevit'e askeri operasyonu durdurması için resmi çağrı yapmak ve ertesi gün Ford'unu mesajını yayınlatarak barış sürecini başlatmaktı. Ancak Ford, Kissinger'a danışmadan Karamanlis'i aramış ve ateşkesin 16 Ağustos günü saat 12:00 civarı ilan edileceğini bildirmişti. Bu küçük kaza aslında önemsizdi ama Kissinger'ın ateşkes çağrısı böylece iptal olmuştur.⁶⁶¹

2.5.10. Rum Lobisi Gölgesinde Diplomatik Çözüm Arayışı

Kissinger'ın, Kıbrıs'a yönelik yürüttüğü operasyonun bedeli kendisi adına oldukça ağır olmuştur. Kıbrıs'ın taksim edilmesiyle birlikte ABD'nin Kıbrıs'ta SSCB tehlikesinden endişelenmesine gerek kalmamıştı. Ancak kısa vadede Kıbrıs nedeniyle büyük sıkıntı çekmiştir. İlk olarak Kıbrıs'ta ve Yunanistan'da anti-Amerikancı atmosfer oldukça

⁶⁵⁷ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1111-1115;

⁶⁵⁸ Kissinger'ın Ecevit üzerindeki etkisini gösteren memorandum belgesi için bakınız: CIA, *Memorandum of Conversation*, Library of Congress, (Document No.: LOC-HAK-164-7-3-9), 30 Temmuz 1974.

⁶⁵⁹ Kissinger ve Ecevit görüşmesi ve ikilinin birlikte hareket ettiğini gösteren telefon görüşmesi için bakınız: FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1139-1140

⁶⁶⁰ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1115-1116

⁶⁶¹ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1143-1145

artmıştı.⁶⁶² Bu atmosferin ilk kurbanı Lefkoşe Büyükelçisi Rodger Davis olmuştur. 19 Ağustos 1974'te Amerikan Büyükelçiliği etrafını saran büyük bir kalabalık protesto gösterileri düzenlerken gösteriler kısa süre içerisinde ıçığırından çıkmıştı. Göstericiler içeri girmek için çabalarken olan biteni pencereden dışarıyı dışarıyı izleyen Davies, keskin nişancı bir nişancı tarafından kalbinden vurularak öldürölmüştür. Davies vurulduğunda yardımına koşan Antoinette Varnava isimli büyükelçilik çalışanı da başından vurularak öldürölmüştür. Haberi alır almaz elçiliğe gelen Klerides, Davies'i hastaneye götürse de onun için artık çok geçmiştir.⁶⁶³

Davies'in ölümlü, Kıbrıs meselesini daha da medyatik hale getirmiştir. Bu elim olaydan hemen Ecevit, Kissinger'ı aramış ve üzüntüsünü iletmiştir. Kissinger ise konuya direk olarak girmiş ne kadar zor durumda olduğunu dile getirmişti. Gerçekten de Kissinger oldukça zor duruma düşmüştü. Daha önce Kamboçya, Laos ve Şili'de yaptıkları için protesto edilmişti ama bu ölkelerden hiç birinin çok güçlü lobisi yoktu. Yaklaşık bir milyon nüfusa sahip Rumlar Ecevit ve Kissinger'ın telefon görüşmesi yaptığı sırada 30.000 civarı kişiyle Türkiye'nin askeri operasyonuna müdahale etmeyen Kissinger'ı protesto etmekteydi ve hedefte sadece O vardı.⁶⁶⁴ Görev yaptığı yaklaşık 6 yıl içerisinde hedeflediği gibi masal yazmak yerine tarih yazmıştı ama bu sefer iş oldukça zordu. "Katil Kissinger" sloganıyla Beyaz Saray önünde protesto gösterileri düzenleyen Yunan kökenli Amerikan vatandaşlarının öfkesi onu rahat şekilde adım atmaktan alıkoyacaktı.⁶⁶⁵

⁶⁶² AP Archive, "Cyprus Anti US Demonstrations: SYND 7 4 76 Demonstrators March on The US Embassy in Nicosia" Story No.: z027697, April 06, 1976.

http://www.aparchive.com/metadata/CYPRUS-ANTI-US-DEMONSTRATION/cfbe1a7659ae7412972cf0bd749bd4a6?query=Kissinger++TURKEY¤t=29&orderBy=Relevance&hits=62&referrer=search&search=%2fsearch%2ffilter%3fquery%3dKissinger%2520%2520TURKEY%26from%3d21%26orderBy%3dRelevance%26ptype%3dIncludedProducts%26_%3d1563045288951&allFilters=&productType=IncludedProducts&page=21&b=9bd4a6

⁶⁶³ Joseph Fitchett, "Cyprus Drop Charges" The Washington Post, June 4, 1977; erişim: 04 Mart, 2019. https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1977/06/04/cyprus-drops-charges/3743b73b-7453-489f-9d56-1d432bc5c31b/?utm_term=.36c2309c387e

⁶⁶⁴ Yanek Mieczkowski, *Gerald Ford and the Challenges of 1970s*, (Lexington KY: The University of Kentucky Press, 2005), 276.

⁶⁶⁵ Washington'da gerçekleştirilen protesto gösterileri için bakınız: AP Archive, "Washington Greek Demonstration", Story No.: c0047947, August 18, 1974, erişim 10 Temmuz 2019.

http://www.aparchive.com/metadata/c0047947/d75bc2c0cd96cb16a48353b08f9d0058?query=Kissinger+Cyprus¤t=43&orderBy=Relevance&hits=58&referrer=search&search=%2fsearch%2ffilter%3fquery%3dKissinger%2520Cyprus%26from%3d41%26orderBy%3dRelevance%26ptype%3dIncludedProducts%26_%3d1563076033406&allFilters=&productType=IncludedProducts&page=41&b=9d0058

Yine de protesto gösterilerini dindirebileceğini düşünmekteydi. Bu doğrultuda Kissinger, Ecevit'ten Türk asker sayısını azaltmasını ve diploma masasına oturmak için hazırlık yapmasını talep etmiş ve birkaç saate Türkiye'ye yönelik birkaç saate çok sert bir açıklama yayınlayacağını dile getirmiştir.⁶⁶⁶ Ardından basın toplantısı düzenleyerek sert açıklamayı yapmış ve Türkiye'nin barış masasına oturmaya hazır olduğunu kamuoyuna deklere etmiştir.⁶⁶⁷ Taraflar diplomasi için kollarını sıvama sürecindeyken ilk çözüm önerisi 21 Ağustos 1974'te Callaghan'dan gelmiştir. Onun önerisi iki bölgeyi federasyonda ancak Yunanistan bu öneriyi ele alabilmek için Türkiye'nin ele geçirdiği topraklardan çekilmesini ön şart olarak gündeme getirmişti. Böylece bu öneri hiçbir şekilde ele alınmadan rafa kaldırılmıştır.

İki gün sonra SSCB, Kıbrıs meselesini BM gündemine taşımak için çağrı yapmıştır.⁶⁶⁸ Bu çağrı Türkiye, Kıbrıs ve Yunanistan'a ek olarak Güvenlik Konseyi üyesi ülkelerin hatta Bağlantısız Harekâtı üyelerinden bazılarının dahil olduğu geniş ölçekli bir konferansın toplanmasını içermektedir. Bu çağrıyı Kissinger ve Ecevit gündeme bile almamıştır.⁶⁶⁹ Öte yandan Callaghan da seçim öncesi Cenevre sürecinin başarısızlığının sıkıntısını çekmekteydi. Rum lobisi Londra'da ciddi bir şekilde faaliyet yürütmekteydi. Rum lobisini sakinleştirmek adına Callaghan'ın acil bir şekilde çözüm bulması şarttı. Bu bağlamda 27 Ağustos 1974'te Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı John Killick başkanlığındaki bir heyeti Washington'a göndermiştir İngiliz heyetin hedefi, Türkiye'yi ele geçirdiği yerleri Rumlara teslim etmesini, tüm askerlerini Kıbrıs'tan çekmesini ve Türkiye'nin askeri operasyonu sonrası yerlerinden yurtlarından olan Rumları geri döndürmektir.⁶⁷⁰

Kissinger görüşmeye gelen Killick'in, kendisini SSCB korkutmaya çalışmasını öfkelenerek cevap vermiştir. Ona göre Yunanistan'ın gerçeklikten uzak bir politika izlemekte büyük hata yapmış ve anti-Amerikancı politikalar ile çözüme ulaşacağını tahayyül ederek hata yapmaya devam etmekteydi. Ona göre Killick'in kendisini SSCB ile korkutmaya ihtiyacı yoktu zira SSCB detant dönemindeyken Kıbrıs için ABD ile çatışmaya girmezdi. İlaveten Yunanistan'ın hızlı bir şekilde gerçekler çerçevesinde

⁶⁶⁶ Kissinger'ın basın açıklaması için bakınız: AP Archive, "SYND 20 8 74 Kissinger Speaking on Cyprus", Associated Press Television, 20, 08, 1974, erişim 09 Temmuz 2019, 00:02:44:01 <http://www.aparchive.com/metadata/youtube/22e752212f7d00f6e41cc4ca49bea907>

⁶⁶⁷ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1168-1174.

⁶⁶⁸ İlksoy Aslım, "The Soviet Union and Cyprus in 1974 Events", *Athens Journal of History*, 2/4 (Ekim 2016), 249-262.

⁶⁶⁹ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1181, 1192.

⁶⁷⁰ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1197-1200

hareket etmesi gerektiğini ateşkese rağmen Türk ordusuna yönelik vur kaç taktiği ile savaşı Rum milislerin Türkiye'ye Kıbrıs'ta daha fazla kalma bahanesi vermekten başka bir şey başaramayacaklarını da dile getirmiştir. Son olarak Kissinger, Cenevre sürecinde masaya Türk askeri müdahalesini durduracak bir tane bile öneri koymayan Callaghan'ı ve Rumları ortaya çıkan durumdan dolayı suçlamıştır. Ona göre Callaghan çözüm masasında alternatif sunan öneriler sunabilseydi işler bu raddeye gelmezdi.⁶⁷¹

Bu görüşmeden sonra Kissinger diplomasi için adımlar atmaya başlamıştır. İlk olarak Britanya tarafından önerilen iki bölgeli federasyon planı için çalışma başlatmış ve 9 Eylül 1974'te emekli büyükelçi William Tyler'ı Atina'ya ve Dışişleri Bakanlığında görevli olan Wells Stabler'i Ankara'ya göndermiştir. Karamanlis ile görüşen Tyler, kendisine açık sözlü bir şekilde konuşacağını Yunanistan'da anti-Amerikancı atmosferin dağılmaması durumunda bu sorun ile ilgilenmekten vazgeçeceklerini dile getirmiştir. Ardından çift bölgeli federasyon planını kendisine takdim etmiştir. Tyler'a göre bu saatten sonra ele alınması gereken konular:

- İşgal edilen toprakların ne kadarından vaz geçileceğinin belirlenmesi,
- Türk ordusunun geri çekilmesi süreci kurgulanması
- Mülteci sorunun nasıl çözüleceğinin planlanması.⁶⁷²

Karamanlis bu konulara ek olarak kurulacak hükümetin yapısını da eklemiştir. Tyler barış görüşmeleri için yer, zaman ve katılımcı belirleme hakkını Yunanistan'a bırakmış bun karşılık Karamanlis, Türkiye ile direk görüşmek yerine aracılar ile görüşmeyi tercih ettiğini dile getirmiştir.⁶⁷³ Tyler ve Karamanlis arasındaki ikinci görüşme bir gün sonra gerçekleşmiştir. Bu görüşmede Karamanlis bir önceki görüşmeye göre çok daha sert ve uzlaşmaz tavır takınmış ve olan bitenden ABD'yi suçlamıştır. Bu görüşmede ayrıca federasyon çözümüne karşı olmadığını ve kendi tasarısını Kissinger'a sunması için Tyler'a takdim etmiştir.⁶⁷⁴ Tasarının içeriği Yunanistan'ın masaya oturmak için hazır olmadığını göstermekteydi. Zira barış masasına oturmak için Türk ordusunun Kıbrıs'tan tamamen çekilmesini ve mültecilerin evlerine dönmesini talep etmekteydi. Bu talep kabul edildiği takdirde kabul edilmesini umduğu şartlar:

- Türk nüfusu oranında Kıbrıs Türklerine toprak verilmesi;

⁶⁷¹ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1201-1210

⁶⁷² FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1230

⁶⁷³ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1231-1232

⁶⁷⁴ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1252-1267

- Nüfus değişimi önerisinin gündeme gelmemesi;
- Yeni kurulacak federal hükümetin, Kıbrıs'ın bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü sağlayacak bir sistem çerçevesinde yapılandırılması;
- Tüm bu konularda anlaşma sağlandığı takdirde Kıbrıs'ın tamamen silahsızlandırılması.⁶⁷⁵

Yunanistan'ın bu taleplerinin yerine getirilmesi Türkiye açısından mümkün gözükmemekteydi. Dolayısıyla Kissinger'ın belirttiği üzere bu mesele bir süre sürüncemede kalmaya mahkûmdu. Zaten Karamanlis'in Kıbrıs meselesi için 1964 yılından beri aktif bir şekilde çözüm için uğraşan ve hatta Acheson ile en ideal çözümü Yunanistan'a sunan ve sonuç alamayan ABD'nin suçlanması kabul edilecek durum değildi. Buna rağmen ABD Yunanistan ile Kıbrıs meselesi için görüşmelere devam etmede tereddüt göstermedi.⁶⁷⁶

Aynı zamanda Kissinger, üzerindeki Rum lobisi baskısı her geçen gün artmaktaydı. Yapılması gereken şey en kısa zamanda Türkiye ile masaya oturmak ve çözüm için adım atmaktı. Bu sefer hiç beklenmedik bir gelişme ortaya çıkmıştır. 18 Eylül 1974'te Ecevit ve Erbakan arasındaki özellikle Kıbrıs meselesi nedeniyle ortaya çıkan anlaşmazlık sonrası koalisyon hükümeti dağılmıştır. Böylece onun Ecevit ile bir araya gelerek Kıbrıs için çözüm bulma girişimi sekteye uğramıştır.⁶⁷⁷ 24 Eylül 1974'te Dışişleri Bakanı Güneş ile Washington'da görüşme gerçekleştiren Kissinger, Türkiye'nin ABD'de lobisinin olmamasının kendisi açısından durumu çok zorlaştırdığını, elinde olsa bir milyon Türk'ün hemen ABD'ye göçmesini sağlayacağını dile getirmiştir. Gerçekten de bu dönemde bir milyon nüfusu olan Yunan lobisi Washington'da gerçekleştirdiği gösteriler ile Kıbrıs meselesini oldukça karmaşık hale getirmiştir. Buna karşılık Güneş'in üzerinde durmak istediği konu ise Kıbrıs değil

⁶⁷⁵ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1268-1270.

⁶⁷⁶ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1272-1276.

⁶⁷⁷ Kissinger ve Ecevit arasındaki anlaşmadan habersiz koalisyon ortağı Necmettin Erbakan askeri müdahale sırasında Kıbrıs'ın tamamını ele geçirilmesini talep etmişti. Bu talep ikili arasında ciddi tartışmalara neden olmuş ve Ecevit talebi kabul etmemiştir. İkili arasındaki gerilim koalisyon hükümetinin dağılmasına yol açacak süreci başlatmıştır. Ecevit kendi kontrolü dışında bir adım atılmasından çekindiği için İskandinav ülkelerine yapacağı ziyaret sırasında Başbakanlık vekaletini Erbakan'a bırakmak istememesi bardağı taşıran son damla olmuştur. Buna karşılık Erbakan'da Başbakan Yardımcısı olarak Ecevit'in İskandinavya ziyaretini içeren belgeyi imzalamamış ve böylece koalisyon hükümeti dağılmıştır. Zarocostas, *The International*, 131

Amerikan silah ambargosuydu. O, ambargo Kongre'den geçse bile Ford'un bu kararı uygulamama hakkına sahip olduğunu düşünmekteydi.⁶⁷⁸

26 Eylül 1974'te Başkan Ford'un katıldığı toplantıda Kissinger, Erbakan ve Ecevit arasında Kıbrıs'a yönelik operasyonun kapsamı hususunda sorun çıktığını dile getirmiştir. Erbakan adanın tamamına yönelik askeri operasyonu savunurken Kissinger'ın yönlendirmesiyle hareket eden Ecevit bu talebe karşı çıkmıştır.⁶⁷⁹ Türkiye'de siyasi istikrar problemleri ortaya çıkmışken aynı zamanda Yunanistan, Türklere adanın %20'sini bırakmak için hazırlıklara başlamıştı. Kissinger, Yunanistan'ın taleplerinden öte Türkiye'de ortaya çıkan iç siyasi istikrara ve silah ambargosuna odaklanmıştı. Kissinger, Türkiye'ye yönelik silah ambargosunu özellikle önemsemekte ve Kıbrıs'ta çözümü engelleyeceğini öngörmekteydi. Silah ambargosunun ABD'nin Türkiye üzerindeki nüfuzuna olumsuz olarak yansıtacağını da öne sürmüştü.⁶⁸⁰ Tam da Kissinger'ın ön görüşü doğrultusunda silah ambargosu Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik katı bir politika izlemesine neden olmuştur. Dolayısıyla Kissinger, Yunanistan'a yönelik diplomatik girişimlere öncelik vermeye başlamıştır.⁶⁸¹

Kissinger, Yunanistan'ın çözüm masasına oturması için ilk olarak 29 Eylül 1974'te Yunan Dışişleri Bakanı George Mavros ile görüşmüş ve akabinde 2 Ekim 1974'te ise Makarios ile görüşme gerçekleştirmiştir. İki görüşmede de ağırlıklı olarak anti-Amerikancılık ve Makarios'un Kıbrıs'a dönüşü ele alınmıştır.⁶⁸² Bu arada Rum lobisinin baskısıyla Kongre, Türkiye'ye yönelik ambargo kararı 17 Ekim 1974'te onaylanmıştır. Bu kararın alınmasıyla Kissinger'ın Türkiye ziyareti iptal olmuştur. Akabinde O, 24 Ekim 1974'te Ecevit tarafından kendisine gönderilen mektubu silah ambargosunu yürürlüğe sokulmasını engelleme adına Ford'a takdim etmiştir. Söz konusu bu mektubunda Ecevit, mevcut müttefiklik hukukunu sorgulamış ve silah ambargosuna yönelik Türk toplumunun büyük tepki vereceğini dolayısıyla Kongre tarafından alınan kararın tekrar ele alınmasını gerektiğini dile getirmiştir.⁶⁸³

Yaklaşık bir hafta sonra Kissinger silah ambargosu ve Kıbrıs meselesinin birbirine bağlı olduğunu ve bu nedenle Türkiye'nin bir takım fedakârlık yapması gerektiğini 1 Kasım

⁶⁷⁸ FRUS, *Turkey, 1973-1976*, 1702-1715

⁶⁷⁹ CIA, *The President's Daily Brief 16 September 1974*, President's (Document No.: 0006007817), September 16, 1974.

⁶⁸⁰ FRUS, *Turkey, 1973-1976*, 1719-1720

⁶⁸¹ Zarocostas, *The International* 130.

⁶⁸² FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1315.

⁶⁸³ FRUS, *Turkey, 1973-1976*, 1731-1732.

1974’de görüştüğü Dışişleri Bakanı Güneş’e iletmiştir.⁶⁸⁴ Görüşmelerin başlatılması için Türkiye’den bir jest bekleyen Kissinger, Güneş’e kendi hazırladığı önerileri sunmuştur:

- Türkiye iyi niyet göstergesi olarak zaten Kıbrıs’tan çekilmesi planlanan 5.000 paraşütçü askerin Kıbrıs’tan çekilmesini;
- Türkiye daha önce üzerinde anlaşıldığı üzere küçük bir bölgeyi tamamen boşaltılmasını;
- Boşaltılan bölgeye Rumların dönüşü sağlanmasını;
- Gazimagosa’da ki Varosha Otelinin sahiplerine ve çalışanlarına geri dönüş izni verilmesini;
- Gazimagosa Limanının ve Lefkoşe Havaalanının ortak kullanıma açılması.⁶⁸⁵

Türkiye bu şartları kabul ettiğinde buna karşılık Klerides iki bölgeyi federasyon için hazır olduklarını ilan etmesi ve böylece iki bölgeyi çözüm için iki toplum arasında görüşmeler başlatılması ön görülmektedir. Kissinger, ortaya konulan yol haritası kapsamında 8-9 Kasım 1974’te Türkiye’yi ziyaret etmeyi ve bu görüşmeden sonra ortaya bir başarı öyküsü koymayı hedeflemekteydi. Diğer yanda Kissinger tarafından kendisine iletilen planı kurmaylarıyla inceleyen Ecevit, Türkiye’nin uluslararası kamuoyundaki imajına katkıda bulunacağı ve silah ambargosunu önleyeceği gerekçesiyle, söz konusu planı Milli Güvenlik Kurulu (MGK) önüne taşımıştır. Fakat Erbakan bu planı MGK toplantısında veto etmiştir. Bunun üzerine Ecevit, Cumhurbaşkanı Korutürk’ten kendisine azınlık hükümeti kurma yetkisi vermesini talep etmiş ancak Korutürk bu talebi ret etmiş ve ardından 6 Kasım 1974’te geçici hükümeti lağvetmiştir.⁶⁸⁶ Böylece onun yakın zaman içerisinde Türkiye’yi ziyaret etme ihtimali tamamen ortadan kalkmıştır.⁶⁸⁷

⁶⁸⁴ Frederick W. Frey, "Patterns of Elite Politics in Turkey", *Political Elites in the Middle East*, American Enterprise Institute for Public Policy Research, G. Lenczowski (ed.), Washington, 1975, 53-54.

⁶⁸⁵ Zarocostas, *The International*, 132-133.

⁶⁸⁶ O dönemde Türkiye’de gündemde hükümet kurma çabaları vardı. Cumhurbaşkanı Korutürk 11 Kasım 1974’te parti liderleri ile yaptığı görüşmeden sonra, erken seçim ve tarafsız başbakan formülüyle teknokrat hükümeti kurmaya karar vermiştir. Bu hükümetin başına Sadi Irmak’ı getirmiştir. Oldukça etkisiz ve zayıf bir hükümet olan teknokrat hükümeti 31 Mart 1975’te düşmüştür. Zarocostas, *The International*, 34.

⁶⁸⁷ Bülent Ecevit yeni hükümetin kurulmasından sonra Kissinger ile bir araya gelerek Kıbrıs meselesini ele alınması için çaba göstermeye yine de devam etmiştir. Associated Press ile mülakatı için bakınız: AP Archive, "SYND 14 11 74 Prime Minister Ecevit Interviewed", Story No: z012767, November 14, 1974.

Kissinger, Türkiye'ye ziyaretini ikinci kez iptal edilmesiyle Kıbrıs meselesinin yakın dönemde çözümü mümkün olamamıştır.⁶⁸⁸ Türkiye'de siyasi iktidarın yokluğunda Kıbrıs meselesi Denktaş ve Klerides arasında gerçekleştirilen görüşmeler ile yürütülmüştür. O dönemde Kıbrıs adına en önemli gelişme Kissinger'ın izin vermesiyle Makarios'un Kıbrıs'a dönmesi olmuştur. Makarios'un geri dönmesi karşılığında siyasetten uzak durmayı taahhüt etmesi sayesinde 7 Aralık 1974'te Kıbrıs'a dönmüştür. Döndükten sonra güvenliğini sağlama görevi Kıbrıs Polis teşkilatına verilmiştir. Karamanlis'in Makarios'a karşı olumlu yaklaşması ona karşı suikast ihtimalini de ortadan kaldırmıştır. Türkiye Makarios'un dönüşüne, Klerides ve Denktaş arasında yapılan görüşmeleri sonlandırma tehdidiyle karşılık verse de bu yönde bir adım atmamıştır.⁶⁸⁹

Kissinger, Kıbrıs için çözüm üretmek için her fırsatı kullanmaya çalışmıştır. Bunun en büyük nedeni Kıbrıs'ta çözüm bulmak değil Türkiye'nin silah ambargosu nedeniyle mağdur olmasını önlemektir. 11 Aralık 1974'te NATO toplantısı için geldiği Brüksel'de, Kissinger, Yunan Dışişleri Bakanı Dimitrios Bitsios görüşmüş federasyon çözümü için fikrini almıştır. Bitsios, Yunanistan federasyon önerisine açık olduğunu Kissinger'a açık bir şekilde ifade etmiştir.⁶⁹⁰ Bu arada söz konusu görüşmeden önce de Kissinger, Dışişleri Bakanı Melih Esenbel ile görüşmüş ancak ikili arasındaki görüşme onun açısından kafa karıştırıcı olmuştur. Hatta ona karşı kendisinde ön yargı oluşmuştur. Zira Esenbel önce Makarios'u bahane ederek görüşmek istememiş görüşmek için Kissinger ısrar edince Kıbrıs meselesine değil kendi kariyerine yani Washington' a büyükelçi olarak atanabilme olasılığına odaklanmıştır.⁶⁹¹ Bu duruma öfkelenen Kissinger hayal kırıklığına uğramıştır.

Esenbel ile bir gün sonra tekrar bir araya gelen Kissinger, Karamanlis'in Kıbrıs meselesinden en kısa zamanda kurtulmak istediğini ve Yunanistan'ın ciddi bir şekilde tavizler vermeye hazır olduğunun altını çizerek görüşmeye başlamıştır. Kendisini

http://www.aparchive.com/metadata/TURKEY-ECEVIT-INTERVIEW/f5889b623887d84efad74b922c6db5d9?query=Kissinger+Turkey¤t=33&orderBy=Relevance&hits=62&referrer=search&search=%2fsearch%2ffilter%3fquery%3dKissinger%2520Turkey%26from%3d21%26orderBy%3dRelevance%26ptype%3dIncludedProducts%26_%3d1563045090626&allFilters=&productType=IncludedProducts&page=21&b=6db5d9

⁶⁸⁸ Arif İlman-Cengiz Dönmez, "12 Mart 1971 Muhtırası Sonrasında Kurulan Koalisyonlara Örnek: Birinci ve İkinci Milliyetçi Cephe Hükûmetleri ", *CTAD*, 11/21 (Bahar 2015), 163-198.

⁶⁸⁹ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1372-1377.

⁶⁹⁰ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1378-1379.

⁶⁹¹ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1400-1404.

Türkiye'nin dostu olarak lanse eden Kissinger, bu fırsatın kaçırılmamasını ve birlikte hareket etmeyi önermiştir. İlk görüşmenin aksine Esenbel daha açık ve diplomatik tavırla meseleyi ele almış ve iki bölgeli federasyon modeline Türkiye'nin olumlu bakabileceğini dile getirmiştir. Ancak ilk olarak silah ambargosunun yürürlüğe girmemesi için adım atılmasını talep etmiştir. Görüşme sonunda taraflar Kıbrıs'ta ilk görüşmelerin başlayacağına dair iyi niyet mektuplarını birbirlerine takdim ederek görüşmeyi bitirmiştir.⁶⁹²

Ertesi gün ise Bitsios ile bir araya gelen Kissinger, ona Esenbel ile yaptığı görüşmeyi anlatmış ve Esenbel'e takdim ettiği mektubun kopya versiyonunu göstermiştir. Esenbel ile görüşmelerin olumlu geçmesi gelecek adına umut verici olarak görülmüştür. Kissinger bu görüşmeden sonra Esenbel'e Yunanistan'ın Klerides ve Denктаş arasında görüşmelere olumlu baktığını gösteren mektubunu takdim etmiştir. Diğer tarafta Denктаş ve Klerides 19 Aralık 1974 tarihinde belirlenen çerçevede görüşmeler yürütmek adına bir araya gelmiştir. İki günlük başlangıç görüşmesi neticesinde, tüm anayasal sorunların tartışılmasına ve ilk olarak federal hükümetin yetkilerinin ve sorumlulukların belirlenmesine karar verilmiştir. Denктаş, ayrıca garantörler meselesini gündeme getirmiştir. Türkiye, Yunanistan, Britanya, Rum toplumu ve Türk toplumu olmak üzere beş garantör olmasını önermiştir. Görüşmeleri izleyen Makarios ise beş garantöre ek olarak, BM Güvenlik Konseyi daimî üyelerini ve bası Bağlantısızlar Harekâtı üyelerini de garantör olarak önermiştir.⁶⁹³ Tüm bu öneriler silah ambargosu nedeniyle dikkate alınmamıştır. Türkiye, Şubat-Mart 1975 arası Kissinger tarafından yürütülen tüm girişimlere rağmen Kıbrıs ile silah ambargosunu bir araya getirmeme politikası izlemiş ve böylece Kıbrıs konusu gündeme alınmamıştır. İki ülke arasında güven bunalımının silah ambargosunu kaldırmaya yönelik çalışmaların başarısızlığa uğraması üzerine doruğa çıkmıştır. Bu dönemde Kissinger'ın güvendiği iki isim Ecevit ve Demirel arasındaki rekabetti büyüklüğünün farkında değildi. En kötüsü ikisi ile aynı anda görüşerek ciddi hata yapmıştı.

Tüm bu gelişmelerden bağımsız bir şekilde olayları izleyen ve 1 Ekim 1975'te Genel Kurul önünde bir konuşma yapan Makarios çözümün Kissinger tarafından getirileceğine halen inanmaktaydı. Kissinger ise Rum lobisinin kendisini her daim taciz etmekte olduğunu ve Türkiye'ye uygulanan silah ambargosunun aslında Yunanistan'a bir kazanç

⁶⁹² FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1405-1421.

⁶⁹³ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1430-1433

getirmediğini tam tersine çözüm yolunu tıkayarak Kıbrıs'ta nihai çözümü engellediğini iddia etmiştir. Bundan öte Kissinger Yunanistan'ın Türkiye'nin Kıbrıs'ta %25'ten az bir alana razı olacağını hususundaki inancını yeniden gözden geçirmesi gerektiğini çünkü bu tür bir düşüncenin hayalden öte bir şey olmadığını savunmuştur.⁶⁹⁴ Kissinger ayrıca Kıbrıs'ta asıl meselenin yönetsel değil zihinsel olduğunu zira Yunanistan'ın çözüme eşit vatandaşlar çerçevesinde bakmadığı için çözüme ulaşılmadığını iddia etmiştir.

Ona göre iki toplum arasındaki görüşmeler neticesinde her iki tarafı memnun edecek çözümlerin sunulmaması ciddi bir problemdi. 20 Kasım 1975'te New York'a gelen ve Kissinger ile buluşan Denktaş yaptığı sunumda bu soruna parmak basmıştır. Makarios'un gerçekçi olmayan yaklaşımı ona göre de bir sorundu. Bu arada Kissinger, Kıbrıs'ta taksimin gerçekleştiğini ve iki toplumun artık bir arada yaşama zorunluluğunun kalmadığını bu yüzden Kıbrıs'ta Yunanistan'ın istediği tarzda bir çözümün uzun yıllar gündeme gelemeyeceğini iddia etmiştir. Buna ilaveten Türkiye'nin bir çözüm sürecine girmesi için öncelikle Kıbrıs'ta ne kadar toprak istediğini belirlemesi gerektiğini de dile getirmiştir.⁶⁹⁵

Kissinger'ın ifade ettiği çözülmüş sorunu yeniden çözmenin bir mantığı yoktu. Bu nedenle Türkiye Kıbrıs'ta irade koymaya razı değildi. 16 Şubat 1976'da NATO Genel Komutanı General Alexander Haig ile görüşen Demirel, çözüm için bir takım şartlar ortaya koymuştu Bu şartlar aşağıdaki gibidir:

- Amerikan silah ambargosunun kaldırılması ve bunun karşılığında, Türkiye'nin ABD'ye üs kullanımına izin vermesi;
- ABD'nin Türk ordusuna daha büyük askeri malzemem, silah ve ekipman desteği sağlaması;
- Türk-Amerikan ilişkilerini çerçevesini belirleme de Kıbrıs meselesinin bir faktör olarak kabul edilmemesi;
- ABD, Yunanistan'a öncelik verme politikasını rafa kaldırması;
- Türkiye'nin Makarios'un dahil olduğu hiçbir çözüme onay vermeyeceğinin bilinmesi.⁶⁹⁶

⁶⁹⁴ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1549-1551.

⁶⁹⁵ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1553-1555.

⁶⁹⁶ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1560

Buna karşılık General Haig'in görüşmeden elde ettiği izlenimler aşağıdaki gibidir:

- Yunanistan ve Türkiye birbirine güvenmemektedir;
- Türkiye silah ambargosu nedeniyle ABD'ye güvenmemektedir;
- Senatonun ise Kissinger'a güvenmemektedir.⁶⁹⁷

Haig'e göre, böyle bir ortamda Kıbrıs meselesinin çözümü ise mümkün görünmemekteydi. Aslında Kissinger, Kıbrıs'ta çözümü çoktan getirmişti. Onun bizzat Ecevit ile birlikte gerçekleştirdiği operasyon çerçevesinde Türkiye'nin istediği gibi Kıbrıs'ı taksim etmiş ve Kıbrıs'ın taksim sürecini başlatarak ABD ve İsrail'in çıkarlarını gözetmiş ve Kıbrıs'a askeri müdahale için yıllardır mücadele veren Türkiye'nin önünü açmıştır. Hatta Kıbrıs'ın ikiye taksim etmesiyle son yirmi yıl boyunca Makarios'un ihtirasının rüzgarında sürüklenen bir ülke olan Yunanistan'da da çıkarlarını korumuştur. Çünkü 1974 sonrası yeniden federasyon için ısrarcı olmak 1960 yılına geri dönmek ile eşdeğer bir sonuç ortaya çıkarabilirdi. Onun Kıbrıs'ta yeniden federasyon odaklı çözüm istemesinin tek nedeni Türkiye'nin silah ambargosuyla zor duruma düşmesi ve mağdur olmasıydı. Daha önemlisi Türkiye bu dönemde radikal bir karar alarak SSCB ile ilişkileri ilerletebilirdi. Böyle bir durumda ABD'nin kaybı beklenenden büyük olabilirdi. Lakin korkulan hiç olmamış ve Kissinger, Kıbrıs'ta Gordion Düğümü'nü Büyük İskender tarzı gibi olmasa da çözmüştür.

2.6. Amerikan Silah Ambargosu

1954 yılında BM gündemine taşınan Kıbrıs meselesinin çözümü için Türkiye'nin yaklaşık yirmi yıl sonra askeri müdahale adım atması beklenen bir durumdu. Türkiye daha önce de Kıbrıs'ta askeri müdahale için 1964 ve 1967 yıllarında iki kez girişimde bulunmuştu ve her iki girişim de ABD tarafından engellenmişti. Son olarak bir önceki bölümde ele alındığı üzere 1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı, Kissinger sayesinde başarıyla sonuçlanmıştı. Lakin o dönemde nüfusu bir milyon üzerinde olan Rumların Beyaz Saray, Senato, Temsilciler Meclisi ve Pentagon üzerinde kurduğu baskı nedeniyle Türkiye'ye yönelik silah ambargosu gündeme gelmiştir. Kissinger, Türkiye'ye haksızlık olarak gördüğü bu ambargoyu engellemek adına yürüttüğü çalışmaların yetersiz kalmasıyla Türkiye'ye yönelik silah ambargosu yürürlüğe girmiştir.

⁶⁹⁷ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1561-1562.

2.6.1. Amerikan Silah Ambargosunun Arka Planı

İkinci Dünya Savaşı sonrası yenedünya düzenini kurmak için büyük çaba gösteren Truman ABD'sinin gündeminde Amerikan çıkarlarının korunması adına Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardım yapılması vardı. 12 Mart 1947'de yaptığı konuşmada Truman Yunanistan'a otuz beş kez ve Türkiye'ye on beş kez yer vermişti. Tüm bunlara karşılık Kıbrıs'tan hiç bahsetmemişti.⁶⁹⁸ Bu durum gayet normaldi çünkü o dönemde ABD'nin gündeminde Kıbrıs meselesi diye bir konu yoktu. ABD'nin kendi çıkarları için Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardım yapmasında kısıtlama da yoktu.⁶⁹⁹

Kıbrıs, ABD'nin gündemine 1950 yılı gibi girmiştir. Lakin ABD 1955 yılına kadar Kıbrıs'ı Britanya'nın sömürgesi ve iç sorunu olarak görmeyi tercih etmiştir. 1955 sonrası Kıbrıs için çözüm üretmeye odaklanan ABD'nin en büyük başarısı Britanya ile birlikte hareket etmesi olmuştur. Yunanistan ve Türkiye'nin Zürih ve Londra konferansları neticesinde 19 Şubat 1959'da Kıbrıs Anlaşmasını imzalamasıyla ortaya çıkan süreçte kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti yaklaşık 182 yılı boyunca enosis peşinde koşan Rum toplumunu beklenen ölçüde mutlu etmemişti.⁷⁰⁰ Başta Grivas olmak üzere Rum milliyetçiler federasyon seçeneğine tamamen karşıydı. Her ne kadar uyumlu çalışmaya azmetse de Makarios, Kıbrıs Anlaşması'nın mevcut hali ile geçmesini itiraz etmiş ama dönemin Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis Londra'dan anlaşmadan dönmenin taksim planını öne çıkaracağı endişesiyle onun itirazlarını göz ardı etmişti.⁷⁰¹

Yine de söz konusu anlaşma imzalandıktan sonra başlatılan anayasa yapılandırma süreciyle birlikte Kıbrıs'ta barış ve huzuru getirmesi öngörülmektedir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde yer alan taraflardan biri olmamasına rağmen, yenedünya düzenin lideri olarak ABD, Kıbrıs'a Yakındoğu ve Ortadoğu çıkarlarıyla ilgili olması hasebiyle ilgi duymuştu. Kıbrıs'ta yeni bir devletin kurulmasını ABD ilk başta pozitif bir gelişme olarak algılamıştı. Lakin bu algı elde edilen raporlar

⁶⁹⁸ The Avalon Project, President Harry S. Truman's Address Before a Joint Session of Congress, March 12, 1947, erişim: 22 Mayıs 2019. http://avalon.law.yale.edu/20th_century/trudoc.asp

⁶⁹⁹ ABD tarafından yapılan askeri yardımlar için bakınız. Barış Celep, *Türkiye'ye Amerikan Askeri Yardım Kurulu (JAMMAT) ve Türkiye'deki Faaliyetleri*, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2018).

⁷⁰⁰ Kıbrıs Anlaşması için bakınız: UN, "United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Greece And Turkey and Cyprus", UN Treaty Series, erişim: 22 Mayıs 2019. https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/CY_600816_TreatyNicosia.pdf

⁷⁰¹ Michalis S. Michael, *Resolving the Cyprus Conflict Negotiating History*, (New York: Palgrave, 2009), 24-25.

incelendikten sonra değişmiştir zira Kıbrıs Cumhuriyeti bir devlet, iki toplum ve üç garantörden oluşmuş ve tek başına ayakta kalması mümkün olmayan bir yapı olarak kurgulanmıştı. Üstelik Makarios en başından itibaren Kıbrıs Anlaşmasına karşıydı ve zamanla anayasal değişiklikler yaparak sıkıntıları çözebileceğini düşünmekteydi. Mevcut süreçte iki toplumun birlikte barış içerisinde yaşayabilmesi için anayasadan öte saygı, güven ve dostluk gibi değerlere ihtiyacı vardı. Bu tür bir ortamın olmadığını CIA görmekteydi.⁷⁰²

Makarios mevcut kurucu anayasayı değiştirmek için çalışmalara Washington'a yaptığı ziyaretten sonra başlatmış ve çözüm önerilerini ABD'nin Lefkoşe Büyükelçiliği ile paylaşmayı ihmal etmemiştir. En sonunda Makarios'un on üç adet değişikliği içeren anayasa değişikliğini önermiş ve bu önerisini kabul ettirmek adına Akritas Planını uygulamaya koymuştur. Söz konusu plan çerçevesinde başlatılan şiddet olayları Türkiye tarafından büyük ciddiyet ile ele alınmıştır. Türkiye'nin askeri müdahaleye yöneltmiştir. O döneme kadar olan biteni izleyen ABD, Türkiye'nin garantörlük anlaşması çerçevesinde tarafına tanına yetkilere dayanarak Kıbrıs'a insani nedenler yüzünden müdahale etme istemesi ABD'yi ilk kez doğrudan Kıbrıs'a müdahale etmeye yönlendirmiştir. Bir yanda yaşanan terör ve şiddet nedeniyle Kıbrıs Cumhuriyeti yıkılma sürecine girerken diğer tarafta ABD tarihinin en şaşalı başkanlık seçimi kampanyasını başlatan Johnson'ın kendi istikbalini düşünerek Kıbrıs'ta yaklaşık bir yıl boyunca Türkiye'nin müdahalesini engellemesi işleri daha karmaşık hale getirmişti.

1964 yılı ABD Başkanlık seçimi sürecinde Kıbrıs'ta olan bitene gözünü yuman Johnson 1965-1968 yılları arasında da Kıbrıs meselesinden uzak durmayı tercih etmişti. Bu duruşunu sadece Kasım 1967'de yine Türkiye'nin askeri müdahale için adım atması nedeniyle bozan Johnson, özel temsilcisi Cyrus Vance sayesinde Kıbrıs nedeniyle Türkiye ve Yunanistan'ın savaşmasını Johnson önlemeyi başarmıştır ancak sorunların hallolması için ortaya bir çözüm koyamamıştı. Akabinde 1969-1974 yılları arasında da ABD'nin Kıbrıs'a yönelik politikası, mevcut statükonun sürdürülmesi ve sorunların adeta geleceğe yönelik olarak dondurulması olmuştur. Bu çerçeveden bakıldığında ABD'nin Kıbrıs'a yönelik politikası 1964-1974 yılları arası mevcut statükoyu korumak olmuştur. Bu politika her iki ülke tarafın hem beğenilmemiş hem de Kıbrıs her iki ülke

⁷⁰² CIA, *The Cyprus Deadlock Forever or Another Day*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP08C01297R000500110011-5), September 19, 2012.

adına ABD ile ilişkileri belirleye en önemli etken olarak Amerikan dış politikasını zorlamaktaydı.

Kıbrıs'a yönelik Amerikan dış politikasında değişim talebi ilk kez Kissinger tarafından Yom Kippur Savaşı sonrası gündeme getirilmiştir. Bu savaş ile İsrail'in güvenliği ve onunla bağlantılı olarak Kıbrıs'ın jeopolitik konumu öne çıkmıştır. O dönemde Türkiye'de eski öğrencisi Ecevit'in ve Yunanistan'da Libya tarzı askeri yönetim peşinde olan Ioannidis'in iktidara gelmesi Kissinger'ın Kıbrıs meselesini hem de Türkiye lehine çözmeye karar vermesinde büyük rol oynamıştır. Ioannidis'in, CIA tarafından askeri darbeye yönlendirilmesi sayesinde 15 Temmuz 1974'te meydana gelen askeri darbe neticesinde Türkiye'nin, Kıbrıs'a askeri müdahale gerçekleştirmesi gündeme gelmiştir. Aslında Ecevit ilk başlarda Kıbrıs'a askeri müdahaleyi Britanya ile gerçekleştirmeyi ve devrik lider Makarios'u yeniden iktidara taşıması ve böylece Kıbrıs'a yönelik çözüme yönelik elini güçlendirmeyi düşünmüştü.

Kissinger'ın devreye girerek Ecevit'i ilk olarak Makarios'u yeniden iktidara getirme fikrinden vazgeçirmesi ve askeri müdahaleye yönlendirmesiyle Türkiye Kıbrıs'a iki aşamalı askeri müdahale gerçekleştirmiştir. Bu askeri müdahalenin Kissinger sayesinde gerçekleştirilmesi iki ülkenin ortak çıkarlarının İsrail'in güvenliği ile çakışması sayesinde gerçekleşmiştir. Ancak son on yıl içerisinde tam üç kez Türkiye'nin askeri müdahale girişiminden ikisini engelleyen Johnson karar alma sürecinde Rum lobisini göz önünde bulundururken, Kissinger, Rum lobisini göz ardı etmişti.⁷⁰³ Bu yaptığının hata olduğunu kendisi de farkındaydı ama Kıbrıs'ın taksimi ABD ve İsrail açısından stratejik öneme sahipti. Tabi ki bunu muhataplara tam olarak anlatması ve insanları ikna etmesine imkân yoktu.

Onun adeta başkan gibi davranarak Kıbrıs'ta çözümü getirmesi ve bunun büyük protestolara yol açması Amerikan dış politikasına müdahale etmeyi son dönemlerde alışkanlık haline getirmiş olan Senato'yu yeniden harekete geçirmişti. Bu seferde Senato'yu harekete geçiren grup ise Yunan lobisi olmuştur. Türkiye'nin askeri müdahaleleri neticesinde, Kıbrıs'ın %40'nı ele geçirmesi ve ele geçirdiği yerlerde yaşayan yaklaşık 180.000 kişiyi gönüllü-zorunlu göçe tabi tutması Yunan kökenli

⁷⁰³ George Kaloudis, *Modern Greece and Diaspora Greeks in the United States*, (London: Lexington Books, 2018), 191-195.

Amerikan vatandaşlarını oldukça sinirlendirmiş ve üzmüştü.⁷⁰⁴ Dolayısıyla Rum lobisi destekli senatör John Brademas liderliğinde örgütlenen senatörler, Türkiye'ye yönelik silah ambargosunu yürürlüğe koymak adına çalışmaları başlatmışlardır. Bu çalışmaların Türkiye aleyhine neticelenmesi üzerine Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır.⁷⁰⁵

Kissinger, Kıbrıs'ın taksimine yönelik hazırladığı neredeyse hatasız bir şekilde yürüttüğü planın Senato tarafından eleştirilebileceğini ön görmüştü ama Rum lobisi destekli senatörlerin Amerikan çıkarları pahasına Türkiye'ye silah ambargosu uygulamak için adım atabileceklerini ön görememişti. Esasında 20 Temmuz 1974'te Türkiye Kıbrıs'a askeri müdahale gerçekleştirirken kamuoyunu sakinleştirmek adına Türkiye ve Yunanistan'ın Amerikan silahlarını kullanarak birbirlerine saldırımlarına izin vermeyeceğini dile getiren Kissinger ister istemez Amerikan silah ambargosunun fitilini ateşlemiştir.⁷⁰⁶ Oysa onun hedefi iki ülke arasındaki sorunu çözmek ve dengeli bir politika izlediğini göstermektir.⁷⁰⁷ Kissinger'ın ortalığı sakinleştirmek adına yaptığı açıklamayı Savunma Bakanı James Schlesinger fazla ciddiye almış ve Türkiye ikinci kez Kıbrıs'ta askeri müdahale için adım attığında Türkiye'nin çizilen sınırları aştığını iddia ederek Türkiye'ye yönelik askeri ambargo için bahane arayan taraflara fırsat vermişti.⁷⁰⁸ Bu açıklama adeta Türkiye'ye yönelik silah ambargosunu gündeme getirmiştir. Kissinger'ın yönlendirmesiyle Ford duruma müdahale etmek istemesine rağmen silah ambargosunu ancak geciktirebilmiştir.⁷⁰⁹

⁷⁰⁴ Peter C. Moskos-Charles C. Moskos, *Greek American Struggles and Success*, Third Edition (New Brunswick, Transaction Publishers, 2014), s. 118.

⁷⁰⁵ Murat Karagöz, "US Arms Embargo against Turkey- after 30 Years An Institutional Approach towards US Policy Making", *Perception*, (Winter 2004-2005), s. 107-108.

⁷⁰⁶ Kissinger, *Years of Renewal*, s. 220.

⁷⁰⁷ Berçin Yiğitaslan, *The Ford Administration Against an Assertive Congress: The Case of the Turkish Arms Embargo*, (Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ocak 2017), 59.

⁷⁰⁸ Savunma Bakanı Schlesinger'in bu konuyu bilerek gündeme getirdiğine dair iddialar mevcuttur. Zira o dönemde Harvard'tan sınıf arkadaşı Kissinger ile birçok konuda ters düşen Schlesinger onun devleti tek başına bir başkan gibi yönetmesine içerlemişti. Bu yüzden ikili arasındaki ilişkiler sıkıntılıydı. James Carroll, *House of War, The Pentagon and the Disastrous Rise of American Power*, (Boston: Houghton Mifflin Company, 2006), s. 348.

⁷⁰⁹ Eric V. Morrow, *Transnational Religion in Greek American Political Advocacy* (Doktora Tezi, Baylor University, May 2012), 116; Fiona B. Adamson, "Democratization and the Domestic Sources of Foreign Policy: Turkey in the 1974 Cyprus Crisis" *Political Science Quarterly* 116/2 (Summer 2001), s.277-303.

2.6.2. Kissinger'ın Silah Ambargosunu Önleme Mücadelesi

Rum lobisi tarafından parçala ve yönet taktiği ile suçlanan Kissinger, öteden beri Senato ile sıkıntılı dönemler yaşamaktaydı.⁷¹⁰ 1970'li yılların başından itibaren dünyada yükselen anti-Amerikancılığı frenlemek adına onun dış politika kararlarını irdeleyen Senato, Kissinger'ı Vietnam, Kamboçya ve Laos'ta frenlemek adına yasal düzenlemeler gerçekleştirmiş ve başarıya ulaşmıştır.⁷¹¹ Kissinger'ın Kıbrıs'ta da benzer bir operasyona girmesi Yunan lobisi ile destekli senatörleri harekete geçirmişti Daha öncede bu tür Senato müdahalesi ile karşı karşıya kalmış Kissinger'ın bu sefer işi oldukça zordu.⁷¹² O dönemde ABD nüfusunun yaklaşık %1 civarını oluşturan Rumlar, American Hellenic Institute bünyesinde örgütlenmiş ve örgütlü bir şekilde hareket etme tecrübesine sahip olmuşlardı. Söz konusu enstitü ilk günden hatta Türkiye'nin askeri müdahalesinin ilk anından itibaren örgütlenerek lobi faaliyetlerini girmişti.⁷¹³

Türkiye'nin ikinci askeri müdahalesinden sonra da sayıları otuz bin civarı olarak ifade edilen Rumlar, Washington'da, Beyaz Saray önünde protestolara başlamıştı. Söz konusu protestoların ardından Senato harekete geçmiş ve böylece Türkiye'ye yönelik askeri ambargo süreci başlamıştı. Bu sürecin başında Kissinger işin ciddiyetini tam olarak kavrayamamıştı. 9 Ağustos 1974'te Watergate Skandalı nedeniyle Senato tarafından görevden alınmamak için istifa eden Nixon'ın yerine gelen Ford Türkiye'nin Kıbrıs'a gerçekleştirdiği askeri operasyon hakkında bilgilendirmeye ihtiyaç durumdaydı. Bu yüzden Rum lobisinin örgütlediği protesto karşısında şaşırılmıştı.⁷¹⁴ Aslında Ford'un devletin yönetimini tamamen ele geçirmiş olan Kissinger'a itimat

⁷¹⁰ Argyris A. Fatourus, "The Turkish Aid Ban: Review and Assessment", *Journal of the Hellenic Diaspora*, 3/2, (Nisan 1976), 6.

⁷¹¹ Louis Fisher, *Presidential War Power*, (Kansas: University Press of Kansas, 1995), 115.

⁷¹² Kissinger'ın silah ambargosuna yönelik bakış açısı için bakınız: AP Archive, "USA Kissinger on Cyprus", Story No: z013466, January 28, 1975, erişim: 12 Temmuz 2019.
<http://www.aparchive.com/metadata/USA-KISSINGER-ON-CYPRUS/3b026efd34e3af00d8d5831a114842c8?query=Kissinger+Cyprus¤t=12&orderBy=Relevance&hits=58&referrer=search&search=%2fsearch%3fstartd%3d%26endd%3d%26allFilters%3d%26query%3dKissinger%2bCyprus%26advsearchStartDateFilter%3d%26advsearchEndDateFilter%3d%26searchFilterHdSDFormat%3dAll%26searchFilterDigitized%3dAll%26searchFiltercolorFormat%3dAll%26searchFilteraspratioFormat%3dAll&allFilters=&productType=IncludedProducts&page=1&b=4842c8>

⁷¹³ Glen D. Camp, Greek-Turkish Conflict Over Cyprus, *Political Science Quarterly*, 95/1 (Spring 1980)

⁷¹⁴ Paul Y. Watanabe, *Ethnic Groups, Congress, and American Foreign Policy: The Politics of the Turkish Arms Embargo* (Westport, CT: Greenwood Press, 1984), xii; 7.

etmekten öte seçeneği de yoktu. Dolayısıyla göreve başlar başlamaz gündemine gelen Kıbrıs'ta tüm kontrolü Kissinger'a bırakmıştı.⁷¹⁵

Kissinger'ın Rum lobisi ile imtihanı aslında Türkiye'nin ilk askeri müdahalesinden sonra başlamıştı. Kendisi özellikle Rum lobisi, Kıbrıs'ta ve Yunanistan'da anti-Amerikancılığın yükselmeye başlaması hususunda uyarılmıştı. Ancak hedefe ulaşmak için Rum lobisini göz ardı etmesi gerektiğini düşünmekteydi. Zaten her iki operasyonda da Türkiye'ye ikişer gün operasyon yapma izni vererek ve ardından Türkiye'ye karşılık açıklamalar yaparak ortamı yumuşatmayı amaçlamıştı. Lakin Rum lobisini sakinleştirmesi mümkün olmamıştır. Rum lobisi bir yanda medya aracılığıyla toplumsal destek peşindeyken öte yandan Türkiye'ye yönelik silah ambargosu için batırmaktaydı. En sonun da Türkiye'ye yönelik silah ambargosu için çalışmalar 14 Ağustos 1974'te başlamış ve o gün Rum lobisinin temsilcisi gibi hareket eden John Brademas Türkiye'ye yönelik silah ambargosu yasa tasarısı kırk imza ile Temsilciler Meclisine sunmuştu. Benzer bir yasa tasarısı Senatör John V. Tunney tarafından 19 Ağustos tarafından Senato'ya sunulmuştu.⁷¹⁶

İlk adımdan bir gün sonra da Brademas liderliğinde, bir grup senatör, Kissinger'dan hesap sormak için karşısına çıkmış ve onu Kıbrıs krizini yanlış yönetmekle suçlamıştır. Suçlamaları dinleyen Kissinger, Kıbrıs'ta işlerin kontrolden çıktığını ve bunun nedenin de eski Başkan Nixon olduğunu öne sürmüştür. Tüm sorumluluğu Nixon'a yükleyen Kissinger Watergate Skandalından kaynaklanan yönetim krizi nedeniyle hareket edilemediğini öne sürmüştür. Ona göre Dışişleri Bakanlığı krizin tam olarak muhatabı bile değildi. Ayrıca Cenevre görüşmelerinin başarısız olmasında sorumlu kendisinin değil sorumlu beceriksiz ve tecrübesiz İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan'dı. Kissinger onu Türkiye'ye barış masasında oturmaya ikna edecek öneriler sunmamakla suçlamıştır. Dahası, ona göre Türkiye beklenmedik bir operasyon gerçekleştirmiş ve çok hızlı bir şekilde operasyonunu tamamlamış ve kendisi yaklaşık otuz altı saat süren operasyon sırasında elinden gelen tüm diplomatik girişimlerde bulunmuştu. İlaveten NATO üyesi olan ve ABD için jeostratejik önemi nedeniyle vazgeçilemez olan Türkiye'ye askeri müdahale de bulunmanın mantık dışı olduğunu da iler sürmüştür. Son olarak Türkiye'ye yönelik diplomatik girişimlerde bulunacağını ve sorunu her iki tarafı memnun edecek

⁷¹⁵ Gerald Ford, *Time to Heal*, (New York: Harper & Row, 1979), 30.

⁷¹⁶ Thomas M. Franck-Edward Weisband, *Foreign Policy by Congress*, (Oxford: Oxford University Press, 1979), 37.

şekilde çözmeye hazır olduğunu ama Amerikan çıkarlarına büyük zarar vermesi olası silah ambargosuna kesinlikle karşı olduğunu dile getirmiştir.⁷¹⁷

Kissinger'ın tüm çabasına rağmen Senatör Brademas önderliğindeki senatörler, Türkiye'ye yönelik ambargo talebinde ısrarcı olmuştur. Zira onlara göre Kissinger senatörleri tatmin edecek nedenler ortaya koyamamıştı. Onlar, Kissinger'ın Türkiye'yi istese durdurabileceği konusunda hemfikirlerdi. Silah ambargosu için sonuna kadar gitmeye kararlılardı. Kissinger ise geri planda kalarak Ford'u ikna ederek silah ambargosunu önlemeye odaklanmıştır. Ford'u silah ambargosu konusunda ikna eden Kissinger, ona silah ambargosuna neden karşı çıkması gerektiğini özetleyen altı neden sunmuştur. Bu nedenler aşağıdaki gibidir:

- Türkiye'nin üzerindeki nüfuzun kaybedilmesi
- ABD'nin ulusal çıkarlarının korunması adına Türkiye'nin güçlü bir devlet olmasının gerekliliği;
- Türkiye'nin NATO'dan çıkması ihtimali;
- Türkiye'nin Amerikan üslerini kapatması ihtimali;
- Amerikan nükleer silahlarının Türkiye'de olması;
- Türkiye'nin U2 Casus uçaklarının uçuşlarına ev sahipliği yapması.⁷¹⁸

Senatörlerin bu konuya ciddi bir şekilde eğilmeleri üzerine Kissinger zaman kazanmak için 10 Eylül 1974'te Kıbrıs'a askeri müdahalede kullanılan silahların mahiyetini ortaya çıkarmak için bir araştırma başlatacağı hususunda senatörlere söz vermiş ve bu araştırmadan sonra alınacak kararın sağlıklı olabileceğini dile getirmiştir.⁷¹⁹ Fakat, Kissinger'ın tüm çabalarına rağmen senatörler kendi kararlarını çoktan vermişlerdi ve bu nedenle onun teklifi kabul edilmemiştir. Senatörlere göre her şey ayan beyan ortadaydı. Araştırmaya gerek yoktu zira Türkiye o dönemde silahlarının %90'nını ABD'den almaktaydı.⁷²⁰ Dolayısıyla zaman kaybetmeden Türkiye'ye silah ambargosu uygulamak için adımlar atılmıştır. Kissinger'ın bu süreçte senatörleri ikan

⁷¹⁷ Stern, *The Wrong Horse*. 140-141.

⁷¹⁸ Mieczkowski, *Gerald Ford*, 276; Yiğitaslan, *The Ford Administration*, 62-65

⁷¹⁹ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", 705, *Türk Dış Politikası*, (Ed.) Baskın Oran, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 681-715.

⁷²⁰ Amerikan silah ambargosunun Türk silah sanayisine etkisi için bakınız: Bekir Dölkeleş, *Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrasında ABD'nin Uyguladığı Silah Ambargosu Ve Türk Savunma Sanayiine Etkileri*, (Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Lefkoşe 2014).

edememesinin en önemli nedeni daha önceki vukuatları ve seçilmiş iş başına gelmiş bir olmaması neden olmuştur.⁷²¹

Türkiye ve ABD arasında 12 Temmuz 1947’de imzalanmış olan Türkiye’ye Yardım Anlaşması dayanak yapılarak başlatılmak istenen silah ambargosu için ilk yasal adım 19 Eylül 1974 günü atılmıştır.⁷²² Aynı gün senatörleri ikna etmek için Demokrat Parti mensubu senatörlerin katıldığı parti toplantısında konuşma yapan Kissinger, Amerikan silahları ile NATO müttefiki bir ülkeye karşı operasyon yapmasından dolayı silah ambargosunu haklı bulmak ile birlikte Amerikan çıkarları nedeniyle bu tür bir önleme karşı olduğunu dile getirmiştir. Fakat, o dönemde Rum lobisinin baskısıyla Kissinger’ın ne Senato’da karar çıkmasını durdurabilecek gücü ne de Senato tarafından onaylanan silah ambargosunu yürürlüğe girmesini engelleyecek kararlılığı vardı. Böylece aynı gün ilk yasa önerisi Demokrat Parti senatörleri Thomas Eagleton ve Adlai Stevenson tarafından önerilen yasa tasarısı 64 evet oyuna karşı 27 hayır oyu ile Senato tarafından onaylanmıştır. Bu yasa Türkiye’ye her türlü askeri yardımın ve askeri yardım olarak nitelendirilebilecek herhangi bir ticari işlemin yasaklanmasını içermekteydi. Söz konusu ambargo ile yedek parça konusunda ABD’ye tamamen bağlı Türkiye’nin ya alternatif bulması ya da ABD’nin tüm isteklerini yerine getirmesi gerekecekti.⁷²³

Senato tarafından onaylanan yasa tasarısına ek olarak Temsilciler Meclisine Türkiye’ye yönelik silah ambargosu teklifi gelmiştir. Burada da teklif hem Cumhuriyetçiler hem de Demokratlar tarafından güçlü bir şekilde sahiplenilmiştir. Temsilciler Meclisi Demokrat Parti vekili Ben Rosenthal ve Cumhuriyetçi Parti vekili Pierre du Pont tarafından önerilen 224 nolu yasa tasarısı çok büyük destek bulmuştur. Evet oyu 374, buna karşılık hayır oyu ise sadece 26 olmuştur. Dolayısıyla durum Türkiye açısında oldukça ciddi hale gelmişti.⁷²⁴

Bu arada silah ambargosunu önlemek adına Ford veto yetkisini kullanarak ilk yasa tasarısını veto etmiştir. Bunun üzerine 30 Eylül 1974’te Senato aynı tasarıyı yeniden

⁷²¹ Aykın B. Pakel, *Turkish-American Relations (1945-1980): Quest For Security And Adapting To Change*, (Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ankara Ocak 2007), 86-88.

⁷²² Çağrı Erhan, “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, 705. *Türk Dış Politikası*, Baskın Oran, (Ed.), (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 681-715 akt. Pakel, *Turkish-American Relations*, 86-87

⁷²³ Yiğitaslan, *The Ford Administration*, 66.

⁷²⁴ Türkiye’nin Kıbrıs’a askeri operasyonunu barış misyonu olarak ve Kıbrıs Türk toplumunu kurtarmak adına nefsi müdafaa olarak gösterme çabası dikkate alınmamıştı. Pakel, *Turkish American Relations*, 87.

gündeme almıştır. Bu sefer de evet oyu 57 hayır oyu ise 27 olmuştur.⁷²⁵ Başkan Ford, her iki yasa tasarısında kullanılan dili ve keskin çizgileri yumuşatmak adına yeni yasa tasarıları önerilmesini rica etse de kabul edilen iki tasarının geri çekilmesi hususunda muhatapları ikna edememiştir. Buna rağmen inisiyatif olarak Rosenthal-Du Pont ikilisi tarafından sunulan yasa tasarısına iyi niyet görülmesi halinde silah ambargosunu Başkanın inisiyatifine bırakılması cümlesinin eklenmesiyle yeniden Temsilciler Meclisi'ne 7 Ekim 1974'te göndermiştir ama bu yasa tasarısı 69 evet oyuna karşılık 291 hayır oyu ile ret edilmiştir.

Silah ambargosunu geçmemesi için büyük çaba gösteren Kissinger'ın tavsiyelerine göre hareket eden Ford, silah ambargosu kararını imzalarken çekincelerini de ortaya koymuş ve altı haftalık ertelenme süresini yürürlüğe girmesi için süreci başlatmıştır. Bu süreçte Kissinger Kıbrıs meselesinin çözümü için Türkiye'ye baskı uygulayacağını taraflara ifade etmiştir. Fakat bu dönemde Türkiye'de hükümet krizi halen devam etmekteydi ve bu nedenle Türkiye'ye çözüm için gerekli baskı uygulayamamıştır. Buna rağmen Kissinger silah ambargosunu hafifletme ve olabilirse engelleme çabalarına devam etmiştir. 7 Aralık 1974'te Türkiye'ye silah ambargosu uygulamanın NATO'nun güney kanadını zayıflatmak anlamına geldiğini ve Kıbrıs'ta çözüm yerine çözümsüzlük getireceğini dile getirmiştir.⁷²⁶ Aslında Kissinger'ın çabalarının tek başına çözüm üretmesi mümkün değildi. Türkiye'nin bu süreçte aktif rol alması ve uygulamak istenen silah ambargosunun yersiz ve Kıbrıs meselesinde de insani değerler nedeniyle harekete geçtiğini ortaya koyması şarttı. Daha önce de bahsedildiği üzere silah ambargosunun gündeme geldiği dönemde Türkiye hükümete kalmıştı.

2.6.3. Amerikan Silah Ambargosuna Türkiye'nin Tepkisi

Kıbrıs'a askeri müdahale gerçekleştirmek için 1964 ve 1967 yıllarında iki kez girişimde bulunan ve en son 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı isimli operasyon ile askeri müdahale gerçekleştirmiş olan Türkiye'nin önünü ortaya koyduğu strateji ile Kissinger açmıştır. Kissinger'ın söz konusu strateji çerçevesinde hedefi daha önce de bahsedildiği üzere Yom Kippur Savaşı sürecinde güvenliği riske giren İsrail'i korumaktır. Makarios'un askeri darbe ile görevinden uzaklaştırılması ve sonrasındaki süreçte Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik iki kez müdahale gerçekleştirmesi Kissinger'ın izin

⁷²⁵ Yiğitaslan, The Ford Administration, 66-67.

⁷²⁶ Robert Siniver, "Aid Cutoff to Turkey Approved by House," International Herald Tribune, December 12, 1974; akt. Pakel, *Turkish-American Relations*, 89-90

vermesiyle mümkün olabilmişti. Türkiye'nin tek taraflı gerçekleştirdiği operasyonlar BM Güvenlik Konseyi kararları ile kınansa da Türkiye'ye Britanya ve Fransa'dan başka hiçbir ülke büyük tepki göstermemiştir. Lakin bu iki ülkenin hiçbir şekilde Türkiye'ye yönelik ne diplomatik ne finansal ne de askeri yaptırım gücü vardı.

Böyle uygun bir ortamda gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı neticesinde adanın yaklaşık %40'ı ele geçirilmesinden sonra Ecevit ve Erbakan'ın barış hareketinin hedefi konusunda ihtilafa düşmesi Türkiye'ye daha pahalıya mal olabilirdi. Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Türkiye'nin hükümsüz kalması NATO ülkesi de olsa Türkiye'ye daha ciddi askeri, siyasi ve finansal yaptırımları karşılayabilirdi. Silah ambargosuna yönelik o dönemde Türkiye'nin ciddi bir diplomatik girişimlere girmemesi de oldukça ilginçtir. Amerikan silah ambargosunun güçlü bir şekilde gündeme geldiği bu dönemde Türkiye silah ambargosuna yönelik cılız adımlar atmıştır. Türkiye'nin savunma olarak Kıbrıs'ta garantör ülke olduğunu, meşru müdafaa kapsamında müdahale gerçekleştirdiğini ve Yunanistan'ın da Amerikan silahlarını Kıbrıs'a transfer ettiğini öne sürse de dikkate alınmamıştır. Söz konusu dönemde Türkiye'nin lobi faaliyetlerinin zayıf olması ve Amerikan vatandaşı Türk sayısının yetersiz olması gibi nedenlerde silah ambargosunun uygulanmasında etkisi olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin, ABD'ye karşı o dönemde tek silahının ilişkilerin bir daha aynı olmayacağı iddiası olması da Rum lobisini Türkiye'ye silah ambargosu konusunda başarıya ulaştırmıştır.

Türkiye'de silah ambargosu taleplerine ilk tepki Ecevit tarafından verilmiştir. Onun tepkisi silah ambargosunun iki ülke arasında ilişkileri daha da zora sokacağı iddiası üzerineydi. Daha sonra geçici hükümet kurmak ile görevlendirilen Başbakan Sadi İrmak ise benzer bir yaklaşımla NATO kartını öne sürmüştür.⁷²⁷ Ancak o dönemde ordusunun insan kaynağını, eğitimini, silah ve malzeme ihtiyacını ABD ve NATO'dan karşılayan bir ülke olarak NATO'dan çıkmak istemesi ciddiye alınmamıştır. Benzer adımı Türkiye'nin ikinci askeri operasyonu sırasında Karamanlis Yunanistan adına dile getirmişti ama yine de işe yaramamıştı. Türkiye'nin silah ambargosunu önlemek için gerekli çalışmaları siyasi iktidar eksikliği nedeniyle gerçekleştirmemesi neticesinde silah ambargosu 5 Şubat 1975 tarihinde, yürürlüğe girmiştir.⁷²⁸

⁷²⁷ Pakel, *Turkish-American Relations*, s. 90.

⁷²⁸ Zarocostas, *The International* s. 130.

Türkiye'nin öfkesini kontrol edebilmek adına aynı gün Ford, Cumhurbaşkanı Korutürk'e bir mektup göndermiş ve mektubunda Senato'nun aldığı kararın her iki ülkenin çıkarlarına uymadığını ve Türkiye'ye askeri yardım verilmesi için çaba göstereceğini dile getirmiştir. Fakat, silah ambargosunu önlemek için artık çok geçti. Türkiye'ye askeri endüstrisini geliştirme fırsatı veren bu ambargo süreci belki de hayırlı sonuçlara neden olmuştu. Ancak silah ambargosu nedeniyle Türk siyasetinin anti-Amerikancı bir tavır geliştirmesi Türkiye'ye pahalıya mal olmuştur. Silah ambargosunun tetiklediği anti-Amerikancılığın sağ sol çatışmasıyla sokaklara taşınması Türkiye'ye iç karışıklığa ve askeri darbeye sürüklemiştir. Öte yandan, Türkiye'de siyasi istikrar mevcut olsaydı ve Kissinger'ın talep ettiği gibi Türkiye Kıbrıs'ta müzakere masasına otursaydı, askeri operasyon ile kazandıklarını diplomasi masasında bırakabilirdi. Zira Rum lobisinin Kissinger üzerindeki etkisi her geçen zaman daha da artmaktaydı.

2.6.4. Silah Ambargosunu Kaldırmaya Yönelik Çalışmalar

Amerikan silah ambargosunun yürürlüğe girmesi Türkiye'yi, Kıbrıs konusunda daha da sert tavırlar almaya itmştir. Rum lobisinin Türkiye'ye yönelik silah ambargosunu önermesinin arkasında yatan motivasyon büyük oranda Türkiye'yi cezalandırmaktı. Silah ambargosuyla Türkiye'nin cezalandırılması mümkündü ama daha fazlası için Türk-Amerikan ilişkilerinin tamamen bitmesi gerekliydi. Böyle bir sonucun mümkün olmaması silah ambargosunun gereksizliğini ortaya koymaktaydı. Bu bağlamda Kissinger silah ambargosunun gereksiz olduğunu ve hatta Kıbrıs meselesi için negatif sonuçlar yarattığını düşünmekteydi. Ona göre silah ambargosu öncesi Kıbrıs meselesinin diplomatik bir çözüm ile sonuçlandırılması mümkündü. Hatta ambargo öncesi umut giderek artmaktaydı. Kissinger son ana kadar bu gerçeği ambargosu senatörlere anlatmaya çalışmıştı. 1 Şubat 1975'te görüştüğü silah ambargosunun mimarı dört senatöre silah ambargosunun Kıbrıs'ta çözümsüzlüğe neden olacağını da söylemiş ve kesinlikle atılan adımın yanlış olduğunu dile getirmişti. Fakat senatörlerin hedefi Türkiye'yi cezalandırmak olduğu için Kissinger'ın uyarılarını tam olarak dikkate almamışlardı.⁷²⁹

Kissinger'ın işaret ettiği gibi silah ambargosunun devreye girmesiyle Kıbrıs'ta yakın dönemde çözüm ihtimali kalmamıştı. 13 Şubat 1975'te Türkiye'nin Kıbrıs Türk Federe

⁷²⁹ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1453-1467.

Devletini ilan etmesiyle Kıbrıs'ta üniter bir devlet kurma ihtimali hatta federasyon kurma ihtimali bile kalmamıştır.⁷³⁰ Böylece silah ambargosunun neden olduğu sonuçlar Yunanistan'ı endişelendirmiştir. Kıbrıs Washington Büyükelçisi Nikos G. Dimitriou, Sisco'yu arayıp silah ambargosunun Kıbrıs'ta çözümü engellediği hususunda endişesini iletmiştir.⁷³¹ Benzer şekilde Sisco da silah ambargosunun Kıbrıs meselesini çözümsüzlüğe ittiği konusunda hem fikir olduğunu dile getirmiştir.⁷³² Gün geçtikçe silah ambargosunun beklenen sonucu ortaya çıkarmadığını görenlerin sayısında artış vardı. Kissinger bu konudaki fikrini her ortamda dile getirmekteydi. 24 Şubat 1975'te Klerides liderliğindeki Rum heyetine ve beraberinde gelmiş olan Senatör Eagleton'a silah ambargosunun Kıbrıs'ta çözüme darbe vurduğunu söylemiştir. Toplantı da silah ambargosu hakkında fikrini beyan eden Klerides, Kissinger ile aynı fikirde olduğunu ortaya koymuştur. Ona göre de silah ambargosu kalkmadan çözüme ulaşmak zordu.⁷³³

Öte yandan Türkiye'ye silah ambargosu uygulanmasında istemeyerek de olsa büyük rolü olan Kissinger, Türkiye'ye karşı adeta şahsi sorumluluk hissetmekteydi. Türkiye'ye yönelik tek hedefi varmış gibi hareket etmekte ve silah ambargosunu kaldırmak için var gücüyle çalışmaktaydı. Bu bağlamda 8-19 Mart 1975 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Ortadoğu ziyareti kapsamında, 10-11 Mart 1975 tarihlerinde Ankara'yı ziyaret etmiştir.⁷³⁴ 10 Mart günü Dışişleri Bakanı Esenbel, Başbakan İrmak ve Genel Kurmay Başkanı Semih Sancar ve Bülent Ecevit ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Kıbrıs'ta çözüm için önce güçlü bir hükümetin kurulması gerektiğini sonra da bir takım tavizlerin verilmesi gerektiğini muhataplarına iletmiştir. Ardından silah ambargosunu iptal etmek mümkün olabilirdi. Ancak o dönemde Türkiye'nin gündemi farklıydı ve silah ambargosu kalkmadan harekete geçilmeyeceği dile getirilmişti. Bu gerçeğin farkında olan Ecevit ise kendi geleceğine odaklanmıştı ve Kıbrıs meselesinin çözümü için ondan kendisini beklemesini rica etmiştir. Kissinger eski öğrencisinin bu talebine olumlu yaklaşmıştır zaten Kıbrıs'ta istediğinin elde edilmesi için Ecevit'e ya da Demirel'e ihtiyacı olduğunun farkındaydı.⁷³⁵

⁷³⁰ Mehmet Hanifi Tiryaki, *1. Milliyetçi Cephe Hükümeti Dönemi Türk Dış Politikası 31 Mart 1975–21 Haziran 1977*, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Haziran 2007), 59.

⁷³¹ FRUS, Cyprus 1973-1976, 1480.

⁷³² FRUS, Cyprus 1973-1976, 1481.

⁷³³ FRUS, Cyprus 1973-1976, 1486-1497.

⁷³⁴ FRUS, Cyprus 1973-1976. s. 1504.

⁷³⁵ Buna rağmen Kissinger beklemenin riskli olduğunu düşünmekteydi. Kissinger özellikle Karamanlis gibi muhlis bir isim görev başındayken Kıbrıs için çözüm bulunmasında fayda olduğunu düşünmekteydi. FRUS, Turkey 1973-1976, s. 1768-1770.

Demirel'i Kıbrıs meselesinin çözümünde makul bir isim olarak görmesine rağmen, O hükümet kurma görevini Cumhurbaşkanı Korutürk'ten devraldığında hükümeti Ecevit ile kurmak yerine bir koalisyonu tercih etmiş ve 31 Mart 1977 tarihinde AP-MSP-MHP ve CGP'den oluşan sağ bir hükümet kurmuştur. Kissinger Demirel'in bu tercihiyle işleri zorlaştırdığını düşünmekteydi. Erbakan'ın dahil olduğu bir hükümet ile Kıbrıs'ta çözüme ulaşmak ve bağlı olarak silah ambargosunu kaldırmak mümkün olmayacaktı.⁷³⁶ Esasında Kıbrıs'ta çözüm için hevesli değildi ama ambargonun kaldırılması Kıbrıs meselesi ile ilintili hale gelmişti. Bu nedenle Türkiye'yi kaybetmemek adına silah ambargosunun kaldırılmasına istemekteydi. Bu bağlamda Türkiye'nin mevcut siyasi durumu ile alakalı raporlar hazırlatmıştır. Demirel hükümeti ile alakalı gönderilen istihbarat raporunu okuyan Kissinger Demirel hükümetinin çok az bir oy ile güven oyu almasını riskli olduğunu koalisyon ortağı sayesinde Kıbrıs'ta esnek ve uzlaşma odaklı bir politika izleyemeyeceğini anlamıştır.⁷³⁷

Bu nedenle önceliği silah ambargosunu kaldırmak olmuştur. 16 Mayıs 1975'te Washington'da senatörlerin katıldığı toplantı da Ford, Kissinger'ın bir hafta sonra Ankara'ya gideceğini ve kendisinin de Yunan ve Türk başbakanlar ile buluşacağını dile getirmiştir. Tüm bunlardan önce Türkiye'yi memnun etmek için askeri ambargoyu kaldırmak için adım atmak gerektiğini öne sürmüştür. Dolayısıyla Senato'ya S-846 Nolu Yasa önerisinin getirilmesi ve bu yasanın Haziran gibi yasa olarak kabul edilmesi ele alınmıştır. Bu yasa aslında silah ambargosunu kaldırmaktan öte Türkiye'ye askeri malzeme bağışlarının ve kredilerin verilmesini Türkiye'nin, Kıbrıs'ta barışçıl bir politika izlemesine bağlamaktaydı.⁷³⁸ Bu yasa tasarısının gündeme alınması adına Kissinger CENTO toplantısı için Türkiye'ye geleceği için müzakere imkânı da bulabilecekti ve Demirel'i ikna edebileceğini düşünmekteydi.

22 Mayıs 1975'te Ankara'ya CENTO toplantısı için gelen Kissinger, Başbakan Demirel ve Dışişleri Bakanı Çağlayangil ile yaptığı görüşmede Demirel Türkiye'nin çözümden yana olduğunu öncelikle silah ambargosunun kaldırılmasını talep etmiştir. Silah ambargosu kaldırılrsa bile Kıbrıs'a yakın dönemde çözüme karşı olduğunu zira bu tür bir çözümün Kıbrıs Fatihisi olarak görülen Ecevit'e yarayacağını açık bir şekilde dile getirmiştir. Demirel'in bu yaklaşımının en önemli nedeni Kissinger'ın her ziyarete

⁷³⁶ Tiryaki, *1. Milliyetçi Cephe*, s. 64.

⁷³⁷ FRUS, *Turkey 1973-1976*, s.1790-1793.

⁷³⁸ FRUS, *Turkey 1973-1976*, s. 1794-1797.

geldiğinde Ecevit ile görüşmesiydi. Kissinger Demirel ve Ecevit ile aynı zamanda görüşme hatta Ecevit ile görüşme yaptığı için hata yaptığının farkına varmıştı.⁷³⁹ Bu hatasının yansımalarını 29 Mayıs 1975'te, NATO toplantıları çerçevesinde Brüksel'de Demirel ile görüşen Ford ta görecek. Bu görüşmede Demirel öncelikle komünizme karşı olduğunun altını çizmiştir. Ardından silah ambargosu ve Kıbrıs meselesinin farklı düzlemde ele alınması gerektiğini öne sürmüştür. Son olarak silah ambargosunun kaldırılması için Kıbrıs'ta kesinlikle taviz vermeyeceğini kesin olarak dile getirmiş ve ABD'nin, Türkiye'ye silah ambargosu uygulamasını her nedenden olursa olsun kabul edilir bulmadığını ifade etmiştir.⁷⁴⁰

Demirel'in katı tutumu ile birlikte işler daha da zorlaşmıştır. Buna rağmen Ford'un talimatıyla Temsilciler Meclisine yeni bir yasa önerisi gönderilmesine karar verilmiş ve 24 Temmuz 1975'te bu meclise S.846 nolu yasa tasarısı gönderilmiştir. Bu tasarının amacı daha önce de bahsedildiği üzere Türkiye'ye yönelik silah ambargosunu kaldırmak değil ama ambargoyu büyük ölçüde hafifletmektir. Bu tür bir kararın çıkmasından sonra Demirel'in yumuşayacağı öngörülmüştü. Lakin ortaya çıkan sonuç, ABD açısından felaket olmuştur. Yahudi lobisinin devreye girmesi de yetmemiş Temsilciler Meclisi söz konusu yasa tasarısını 206 evet oyuna karşılık 223 hayır oyuyla reddetmişti. Sonuç Türkiye tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır ve Demirel bu kararın alınmasından bir gün sonra ülke çapında mevcut olan yirmi yedi Amerikan tesisinin tamamının bunlardan dört tanesi istihbarat merkezi, faaliyetlere kapatılması kararını almıştır. Türkiye'nin verdiği kararın yumuşatılması adına 31 Temmuz günü Senato S.2230 nolu yasa önerisini 47 evet oyuna karşılık 46 hayır oyu ile kabul edilmiştir ama Temsilciler Meclis'i yasal kısıtlamalardan dolayı yeni bir yasa tasarısını gündeme alamamıştır. Böylece Kissinger, Helsinki'de Türkiye'nin tepkisi ile karşı karşıya kalmak zorunda kalmıştır.⁷⁴¹

31 Temmuz 1975'te Helsinki'de Kissinger silah ambargosunun yumuşaması hatta kaldırılması için Demirel'den Kıbrıs'a yönelik jestler yapmasını rica etmiştir. Küçük bir jest ile Türkiye'ye uygulanan Amerikan silah ambargosunun kaldırılması için bir adım atılmış olacağını ve kendisinin bu konuda gerekli olanı yapacağı sözünü vermiştir. Hatta bu adım atılması durumunda Ford'un 50 milyon doları askeri malzeme için onay

⁷³⁹ FRUS, *Turkey 1973-1976*, s. 1821-1824

⁷⁴⁰ FRUS, *Turkey 1973-1976*, s. 1829-1842

⁷⁴¹ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, s. 1526-1527.

vereceğini de dile getirmiştir. Buna karşılık Demirel kendisine sunulan tüm teklifleri reddetmiştir. Kissinger'a esas meselenin yardım değil iki müttefik ülke arasında güven sorunu olduğunu dile getirmiştir.⁷⁴² Demirel'i hiçbir şekilde ikna edemeyen Kissinger aynı gün Yunan Dışişleri Bakanı Bitsios ile görüşmüş ve Kissinger silah ambargosu nedeniyle Türkiye üzerindeki etkisini kaybettiğini dile getirmiştir. Ona göre askeri ambargo nedeniyle de Kıbrıs'ta bir ilerlemenin olmayacağı da iyice aşikâr hale gelmişti. Bu görüşmeden sonra Kıbrıs'ta çözümden umudu kalmayan Karamanlis bile silah ambargosunun hatalı ve sonuç getirmeyen bir çözüm olduğunu görmüş ve söz konusu ambargonun kaldırılması gerektiğini dile getirmiştir.⁷⁴³

Kissinger tüm olumsuzluklara rağmen Türkiye'ye yönelik silah ambargosunun kaldırılması için her seçeneği gündeme almaya hazırdı. Bu bağlamda Amerikan Senatosu üzerinde baskı olması için 1 Ağustos 1975'te Harvard Uluslararası Seminerleri sırasında tanıştığı öğrencisi olan Fransa Başbakanı Valery Giscard d'Estaing ile görüşmüş ve ondan Türkiye'nin Fransa'dan silah satın alacağı hususunda bir dedikoduyu destekleyecek adımlar atmasını rica etmiştir.⁷⁴⁴ Kissinger böylece Senato tarafından alınan kararın etkisiz olduğunu göstermeyi amaçlamıştır. Böylece Türkiye'nin, ABD'den alamadığı silahları başka bir ülkeden temin edebileceğini göstermek istemiştir. Lakin bu dedikodu taktiği Senato üzerinde etkili olmamıştır.

Buna rağmen yılmayan Kissinger, 24 Eylül 1975'te Bitsios ile görüşme gerçekleştirmiş ve Kıbrıs'ta ilerleme olabilmesi için öncelikle silah ambargosunun kaldırılması gerektiğini dile getirmiştir. Türkiye'nin kararlı duruşu ve Kissinger'ın desteği ile Türkiye'ye askeri ambargoyu uygulatan yasalarda katkısı olan Senatör Eagleton bile askeri ambargonun kalkmasını isteyecek duruma gelmişti. Bu bağlamda 2 Ekim 1975'te Temsilciler Meclisine sunulan S.2230 nolu yasa 237 evet 176 hayır oyu ile kabul edilmiştir. Söz konusu torba yasanın içindeki en önemli konu Kıbrıs değil afyon meselesiydi. Bu seferde silah ambargosunun kaldırılması afyon ekimine bağlanmıştı. Bu şart yerine getirilmemesine rağmen 6 Ekim 1975'te Ford silah ambargosunun kısmi

⁷⁴² Nasuh Uslu, *The Cyprus Question as an Issue of Turkish Foreign Policy and Turkish American Relations, 1959-2003*, (New York: Nova Science Publisher, 2003), 155

⁷⁴³ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, s. 1519-1520

⁷⁴⁴ FRUS, *Cyprus 1973-1976*, s. 1528-1532

olarak kaldırılmasını onaylamıştır.⁷⁴⁵ Böylece Türkiye'ye daha önce parasını ödediği (185 milyon dolar) askeri malzemelerin Türkiye'ye gönderilmesinin yolu açılmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik düzenlediği askeri operasyon neticesinde gündeme gelen Amerikan silah ambargosu Kissinger'ın Türkiye'ye Kıbrıs'ı taksim etme yolunu açmasından ve Türkiye'nin barış harekâtı olarak adlandırdığı operasyonlar neticesinde Kıbrıs'ın %40'nı ele geçirmesinden sonra gündeme gelmiştir. Kissinger'ın Harvard'tan sınıf arkadaşı olan Savunma Bakanı Schlesinger'in adımıyla hayat bulan söz konusu ambargonun Yunanistan adına işe yaramadığı bir yıl içerisinde görülmüştür. Türkiye'ye özel önem veren Kissinger'ın yaklaşık bir yıl içerisinde ambargoyu kaldırmak için içeride ve dışarıda yani Türkiye'de attığı adımların en büyük amacı silah ambargosunun işe yaramadığını göstermek ve kaldırılmasını sağlamaktır. Bir yıl içerisinde de kısmi olarak da başarılı olması kendisi açısından olumlu bir durumdu ancak Kissinger'ın Türkiye için harcadığı çaba özellikle Kıbrıs Barış Harekâtı'nın gerçekleştirilmesi için aldığı önlemler, uygulamaya koyduğu stratejiler vs. günümüze kadar Türk kamuoyundan saklanmıştır. ABD perspektifinden bakıldığında, Kıbrıs'ın fatihi ne Ecevit ne de Erbakandır. Ortaya konulan belgeler çerçevesinde Kıbrıs'ın fatihinin Kissinger olduğunu ifade etmek mümkündür. Öte yandan silah ambargosunun Türkiye açısından olumlu sonuçlarından bir yalnızca Türk silah sanayinin gelişimi olmamış, Kıbrıs Barış Harekâtı neticesinde Türkiye üzerine kurulan baskının kırılmasında önemli rol oynamıştır.

⁷⁴⁵ FRUS, Cyprus 1973-1976, s. 1548

BÖLÜM 3: KISSINGER DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE ANTI AMERİKANCILIK VE AFYON EKİMİ MESELELERİ

3.1. Türkiye'de Anti-Amerikancılığın Kökeni

İkinci Dünya Savaşını özgür dünyayı korumak için giren ve savaş sonrası komünizmi şeytanlaştırarak kendisi özgürlük, adalet ve refahın temsilcisi olarak ilan ABD'nin imajı izlediği saldırgan ve müdahaleci dış politika nedeniyle kısa sürede yerle bir olmuştur. 1945-1970 yılları arasında komünizm ile savaşmak adına yeni dünya düzenini kurmaya çabalayan ABD'nin agresif dış politikası bu duruma yol açmıştır. Bu dönem içerisinde ABD'nin Çin, İtalya, Yunanistan, İran, Filipinler, Güney Kore, Arnavutluk, Almanya, Guatemala, Suriye, Irak, Ürdün, Lübnan, Endonezya, İngiliz Guyanası, Küba, Vietnam, Kamboçya, Kongo/Zaire, Brezilya, Dominik Cumhuriyeti ve Doğu Timur gibi ülkeler de gizli ve açık operasyonlar düzenlemesi küresel ölçekte anti-Amerikancılığın yükselmesine sebep olmuştur.⁷⁴⁶

1960'lı yıllar ile birlikte anti-Amerikancılık Türkiye'de de yükselişe geçmiştir. Tarihsel süreç içerisinde ele alındığında Türkiye'de anti-Amerikancılık ilk olarak Amerikan finansal yardımları üzerine yaşanan görüş ayrılığı nedeniyle ortaya çıkmıştır. Amerikan yardımları meselesi ve Türkiye'nin 1953-1960 yılları arasında yaşadığı finansal krizin iki ülke arasında ilişkileri germesi ve Başbakan Adnan Menderes'in SSCB'yi, ABD'ye karşı bir alternatif olarak öne çıkarmasıyla 27 Mayıs 1960'ta askeri darbenin ABD destekli gerçekleştirilmesine neden olmuştur. Askeri darbe neticesinde ABD, Menderes yönetiminin tehditkâr tavrını bertaraf etmiştir ancak 1961 Anayasasının kabul edilmesiyle anti-Amerikancılığın Türkiye'de toplumsal tabanda güçlenmesine ister istemez neden olmuştur.

Bu dönemde, Kennedy'inin Küba Füze Krizi sırasında Amerikan çıkarlarını öne çıkararak Türkiye'nin milli güvenliğini tehlikeye atması mevcut olan anti-Amerikancı havanın özellikle siyasi tabanda güç kazanmasını sağlamıştır. Bundan önemlisi 1963 yılı sonu gibi Akritas planı çerçevesinde Makarios'un önerdiği anayasal değişiklik önerisini kabul ettirmek için başlattığı şiddet olayları sırasında dönemin ABD Başkanı

⁷⁴⁶ William Blum, "A Brief History of US Interventions: 1945 to Present, Z Magazine", 1999, erişim: 22 Mayıs 2019, [http://web4.uwindsor.ca/users/w/winter/Winters.nsf/0/53e4fa2c963249ad852571f00062afb5/\\$FILE/Blum_Brief_History.pdf](http://web4.uwindsor.ca/users/w/winter/Winters.nsf/0/53e4fa2c963249ad852571f00062afb5/$FILE/Blum_Brief_History.pdf)

Lyndon B. Johnson çok kritik ve hatalı kararlara imza atmıştır. Kendi siyasi çıkarı adına Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesini önce erteleyen sonra da engelleyen Johnson'ın İsmet İnönü'ye gönderdiği mektubun 1966 yılı başında Türk kamuoyuna ifşa edilmesiyle Türkiye'de anti-Amerikancı atmosfer güç kazanmaya başlamıştır. Öteden beri Amerikan askeri varlığına emperyalist sömürü penceresinden bakan ve Vietnam Savaşı nedeniyle adeta şeytanlaşmış olan ABD imgesini kullanmak isteyen özellikle komünist grupların bayraktarlığını yürüttüğü mücadelede Türkiye'de mevcut olan Amerikan askeri varlığı hedef haline gelmiştir. 1966-1971 yılları arasında SSCB'nin desteği ile barışçıl gösterilerden silahlı mücadeleye doğru ilerleyen grupların anti-Amerikancı faaliyetleri Türkiye'nin ABD ve SSCB'nin mücadele ettiği bir alan haline gelmesine neden olmuştur.

3.1.1. Finansal Yardımların Kesilmesinin Anti-Amerikancılığa Etkisi

İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye ve ABD ortak çıkarlar noktasında bir araya getiren en önemli faktör iki ülkenin ortak çıkarlar adına birbirlerine destek vermesi olmuştur.⁷⁴⁷ SSCB'nin tehditkâr tavrına karşı ABD ile birlikte hareket etmeye karar veren Türkiye o an için doğru bir adım atmıştır.⁷⁴⁸ Aynı şekilde ABD de Türkiye'nin jeopolitik konumu nedeniyle vazgeçilmez bir ülke olduğunu düşünmesi hasebiyle Türkiye'yi destekleme kararı alırken doğru adım atmıştır.⁷⁴⁹ Söz konusu dönemde ABD'nin bölgeyle ilgilenmeyeceğini ve Britanya'nın da Türkiye'ye destek veremeyeceğini öngören Stalin'in Türkiye'yi özellikle Boğazlar konusunda köşeye sıkıştırmak için hamle yapması Türkiye'yi ABD'ye tamamen yakınlaştırmıştır. Türkiye'nin bu kararı almasında dönemin ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson'ın Türkiye'yi korumaya hazır olduklarını ima eden diplomatik notayı SSCB'ye iletmesi etkili olmuştur. Bu adımdan sonra Donanma Bakanı James V. Forrestal ABD'nin kararlılığını göstermek adına U.S.S. Missouri Savaş Gemisini İstanbul'a göndermeyi teklif etmiştir.⁷⁵⁰

⁷⁴⁷ FRUS, *The Near East and Africa 1945*, VIII, Washington: USG Printing Office, May 28, 1948, s. 3952.

⁷⁴⁸ Şuhsnaz Yılmaz, *Turkish-American Relations, 1800–1952*, (New York: Routledge, 2015), s. 118-132.

⁷⁴⁹ Bruce R. Kuniholm, *The Origins of the Cold War in the Near East: Great Power Conflict and Diplomacy in Iran, Turkey, and Greece* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1980), s. 218.

⁷⁵⁰ Stanford J. Shaw-Ezel Kural, Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey, Volume II: Reform, Revolution, and Republic: The Rise of Modern Turkey, 1808-1975* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), s. 400; Denise M. Bustdorff, *Proclaiming the Truman Doctrine: The Cold War Call to Arms* (College Station: Texas A&M University Press, 2008): s. 30.

Stratejik önem sahip söz konusu teklifi Türkiye tereddütsüz kabul edilmiştir. 6 Mart 1946'da Dışişleri Bakanlığı U.S.S. Missouri savaş gemisinin İstanbul'a 11 Kasım 1944'te hayatını kaybetmiş olan Washington Büyükelçisi Mehmet Münir Ertegün'ün cenazesini götürmekle görevlendirildiği bilgisini kamuoyu ile paylaşmıştır. ABD bu adımıyla adeta gayri resmi olarak Türkiye'yi himayesi altına aldığını da ilan etmiştir.⁷⁵¹ Söz konusu tarihi ziyaret 06 Nisan 1946'da gerçekleştiğinde Türkiye'nin Amerikancı bir ülke olması için süreci de başlamıştır.⁷⁵² Buna rağmen ABD, 07 Ağustos 1946'da SSCB tarafından iletilen notaya kadar Türkiye'ye Britanya'nın nüfuz bölgesinde yer alması hasebiyle açıktan destek vermemiştir. Rusya'nın saldırgan tutumuna karşı ilk resmi adım 15 Ağustos 1946'da Başkan Truman tarafından atılmış ve ABD bu tarihten itibaren Türkiye'ye açıktan destek vermeye başlamıştır.⁷⁵³

Truman'ın bu kararı vermesinde, Amerikan Yüzyılı'nın inşası için Soğuk Savaş dönemi hazırlıklarına başlaması ve SSCB'yi çerçeveleme politikası izlemeye karar vermesi etkili olmuştur.⁷⁵⁴ Sürpriz bir adım olarak nitelendirilmese de 24 Şubat 1947'de Britanya'nın bir nota ile Türkiye ve Yunanistan'ının sorumluluğunu ABD'ye devretmesiyle Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır.⁷⁵⁵ Türkiye ve Yunanistan'ın Amerikan nüfuz bölgesi olarak tanımlanması ABD için de önemli bir şans olmuştur. İki ülke jeostratejik konumlarıyla SSCB'nin Ortadoğu'ya inmesini önlemek için oluşturulmuş üçlü kuşakta yer almaları hasebiyle önemli kazanım olarak görülmüştür. Truman zamanı kaybetmeden Acheson yönetiminde bir komite oluşturmuş ve Türkiye ve Yunanistan'a verilmesi gereken finansal desteğin belirlenmesi için çalışmalar başlatılmıştır.⁷⁵⁶ Bu çalışmaların tamamlanmasının ertesinde ise Truman 12 Mart 1947'de kendi adını verdiği meşhur doktrinini kamuoyuna açıklamış ve böylece Türkiye'nin hem finansal hem askeri yardımlar ile güçlendirilmesi gündeme gelmiştir.

⁷⁵¹ FRUS, *The Near East and Africa 1946*, VII, Washington: United States. Government of Printing Office, May 28, 2018, s. 2489-2480

⁷⁵² David J. Alvarez *Bureaucracy and Cold War Diplomacy: The United States and Turkey, 1943-1946* (Thessaloniki: Institute for Balkan Studies, 1980), s. 75.

⁷⁵³ Dean Acheson, *Present at the Creation: My Years in the State Department*, (New York: Norton, 1969), 194-196; FRUS, *The Near East Turkey 1947*, s. 2538-2543.

⁷⁵⁴ Henry Kissinger, *Diplomacy*, (New York: Simon & Schuster, 2000), 446-472; John C. Campbell, *Defense of the Middle East: Problems of American Policy*, (New York: Harper and Row, 1958), s. 33.

⁷⁵⁵ FRUS, *The Near East and Africa 1947*, V, Washington: USG Printing Office, May 28, 2018, s. 295-296;

Natalie J. Reyes, *As Seen Through the Eyes of New York Times: A Narration of the 1960 Turkish Coup*, (Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi, Ocak 2018), s. 25.

⁷⁵⁶ FRUS, *Turkey 1947*, s. 305-328

Türkiye önce Truman doktrini ve sonra Marshall Yardımı⁷⁵⁷ kapsamında ABD'den 1948-1952 yılları arası 792,7 milyon dolar genel mali destek ve 687 milyon askeri destek almıştır.⁷⁵⁸

ABD'nin Türkiye'ye yaptığı finansal yardımların iki ülke ilişkilerine katkısı muazzam olmuştur. Ancak Marshall yardımları kapsamında Türkiye'ye sadece 184,5 milyon dolar yardım yapılması ve bu desteğin sadece 0,7'lik kısmı hibe olarak bağışlanması ikili ilişkileri tamamen etkilemese de iki ülke arasındaki ilişkilere ilk zararı vermiştir. Türkiye sahip olduğu jeostratejik konumdan dolayı SSCB ile mücadelesinin karşılığının tamamıyla takdir edilmediğini düşünerek bir takım diplomatik adımlar atmıştır.⁷⁵⁹ Bu bağlamda dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak ve Paris Büyükelçisi Numan Menemencioğlu tarafından Marshall yardımlarının dağılımında ve koordine edilmesinde sorumlu Avrupa İşbirliği Yönetimi (ECA) Başkanı Paul Hoffman'a 01 Şubat 1950'de gerçekleştirilen toplantıda iletilmiştir.⁷⁶⁰

Türkiye haksızlığa uğradığını dile getirmesiyle Türkiye'den sorumlu ABD misyonu harekete geçmiş ve 1950 yılı için askeri yardım miktarı 81 milyon dolardan 236 milyon dolara çıkarılmış ve 1951 yılı için ise 45 milyon olmasına karar verilmiştir. Bu karara ek olarak 1950 yılında Marshall Planı kapsamında Türkiye'ye doğrudan 59 milyon dolar ve dolaylı olarak IMF tarafından oluşturulmuş altına endeksli para biriminden 55 milyon dolar yardım yapılması uygun bulunmuştur. 1951 yılında ise Türkiye'nin doğrudan 46 milyon dolar ve dolaylı olarak 30 milyon dolar yardım alması uygun bulunmuştur.⁷⁶¹ Buna rağmen söz konusu iyileştirmelerin Türkiye'ye yansması da negatif olmuştur çünkü ABD, 1950 yılı yardımlarını arttırırken 1951 yılı için planlanan yardım miktarını azaltmıştı. Menderes bu durumu aydınlığa kavuşturmak ve iyileştirme talep etmek için bir takım girişimlerin başlatılması için talimatlar vermiştir. Bu

⁷⁵⁷ Daha fazla bilgi için bakınız: Jacob Magid, "The Marshall Plan" *Advances in Historical Studies*, 1/1, (Aralık 2012), s. 1-7; Nurgün Koç-Bedriye Koç, "Affects of Marshall Plan on Turkish Economy", *Sociology Study*, 7/2, (February 2017), s. 83-121.

⁷⁵⁸ Pakel, *Turkish-American Relations*, s. 10.

⁷⁵⁹ Mehmet Halis, "The Effects of the Marshall Plan Aids to the Development of the Agricultural Sector in Turkey, the 1948-1953 Period" *International Journal of Economics and Financial Issues*, 4/2, (2014), s. 427-439

⁷⁶⁰ FRUS, 1950, *The Near East, South Asia, and Africa*, V, Washington: USG Printing Office, May 28 2018, s. 3381-3388

⁷⁶¹ Türkiye'ye yönelik verilen yardım kararı Ulusal Güvenlik Konseyi 42/1 Nolu belge kapsamında SSCB'ye karşı duruş sergileyen ve tehlike altında olan ülkelere askeri, siyasi, finansal ve toplumsal gücüne katkıda bulunmak amacıyla yapılmaktadır. FRUS, *Turkey 1950*, s. 3408-3412.

doğrultuda Washington Büyükelçisi Feridun Erkin bu konuyu Washington'da özellikle takip etmiştir.⁷⁶²

Söz konusu dönemde Türkiye'nin Marshall Yardımları konusunu ciddi bir şekilde takip etmesinin nedeni ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek istemesiydi. Ancak ABD'nin Türkiye'ye biçtiği rol ile Türkiye'nin üstlenmek istediği rol arasında ciddi fark vardı. ABD, Türkiye'yi SSCB'ye karşı konumlandırılmış tampon ülke olarak görürken, Türkiye kendisini ABD ile eşit ortak görmekteydi. SSCB'ye karşı izlediği politikanın mutlak bu gözle değerlendirilmesini arzu etmekteydi. Bu dönemde tüm dünya ile ilgilenen ABD'nin Türkiye'yi anlaması ve ona göre strateji üretmesi oldukça zordu.⁷⁶³ Yine de arada bir takım pürüzler ve sıkıntılar olmasına rağmen iki ülke arasındaki ilişkiler 1946-1952 yılları arasında altın dönemini yaşamıştır. Bu dönemi sona erdirecek gelişme 04 Kasım 1952'de gerçekleşmiştir. Bu tarihte gerçekleşen başkanlık seçimini kazanan Dwight D. Eisenhower eski bir asker olmasına rağmen seçim kampanyasını ekonomi odaklı bir çerçeveye yapılandırmıştı. O, ABD'nin dış yardımlarda kesintiye gitmesini ve öncelikle Amerikan halkına odaklanması gerektiğini öne sürmüştü ve İkinci Dünya Savaşı sürecinde ve sonrasında finansal zorluklar nedeniyle düşük yaşam kalitesine sahip Amerikan halkını ikna ederek başkanlık seçimini kazanmıştır.⁷⁶⁴

Başkanlık seçimi kampanyasını tamamen ekonomi üzerine kurgulamış olan Eisenhower, başkanlık görevine başlar başlamaz vaat ettiği gibi dış yardımlarda kesinti kararı almıştır. Bu karar Türkiye dahil gelişmekte olan ülkeler adına yıkıcı olmuştur. Öyle ki Truman döneminde tüm dünyada komünizme karşı savaşmak adına yaklaşık 85 milyar dolar para harcanmıştı. Bu rakamı, Eisenhower dört yıl için toplam 17 milyar dolara indirmiştir. Dahası Eisenhower dış yardımlar için 1953 yılı için toplamda sadece 1 milyar dolar yardım bütçesi ayırmıştır.⁷⁶⁵ Bu yeni yaklaşım Türkiye için ciddi problem olmaya adaydı zira 1947-1952 yılları arasında alınan yardımlar hedeflenen şekilde harcanamamıştı. Üstelik Türkiye daha fazla borçlu ve bağımlı hale gelmişti. En kötüsü 1953 yılı itibarıyla Türkiye'nin ekonomik krize girmiştir. Eisenhower'ın iç kalkınmaya odaklandığı bu dönemde Türkiye'nin mali yardım için ısrarcı olması ve karşılık

⁷⁶² FRUS, *Turkey 1950*, 3475- s. 3479.

⁷⁶³ ABD ve Türkiye'nin bakış açıları için bakınız: Uslu, *Turkey's Relationship*, s. 30-35.

⁷⁶⁴ Douglas B. Harris, Dwight Eisenhower and the New Deal: The Politics of Preemption, *Presidential Studies Quarterly*, 27/2, (Spring, 1997), s. 333-342

⁷⁶⁵ FRUS *Eastern Europe; Soviet Union, Eastern Mediterranean 1952-1954.*, VIII, Washington, D.C.: USG Printing Office, 1952-1954, s. 2307.

bulamaması iki ülke ilişkilerinde yeni bir kırılma gerçekleşmiştir.⁷⁶⁶ Esasında ilişkilerin en iyi döneminde bile Türk basını yardımlardan dolayı ABD'yi ciddi bir şekilde eleştirmişti ve yeni dönemde eleştirilerin dozajı daha da artmıştır.⁷⁶⁷ Eleştirilerin artmasına Amerikan yetkililerin verdiği karşılık Türkiye'yi suçlamak olmuştur. Türkiye yardımları uygun bir şekilde yatırıma dönüştürmemekle ve küresel sisteme adapte olabilmesi için gerekli yasal ve yönetsel altyapıyı hazırlamamak ile itham edilmiştir.⁷⁶⁸

Ekonomisi büyük oranda tarıma ve madenciliğe dayanan Türkiye'nin finansal krizden çıkması ancak daha fazla tarımsal üretim ile mümkün olabilirdi. Ne yazık ki 1954 yılıyla birlikte yaşanan kuraklık ülke ekonomisinin ciddi biçimde sarsmıştır. Bu sarsıntıyı aşmak adına Menderes bu seferde, ABD'den 300 milyon dolar borç talep etmiştir ama ABD bu talebi de reddetmiştir.. O zamana kadar ABD ile birlikte her adımı atan ve dış politikasını Amerikancı bir temele oturtmuş olan Menderes'i sarsan bu ret cevabı, onu SSCB ile ilişkileri gözden geçirmeye yöneltmiştir. Aslında iki ülke arasındaki ilişkilerde düzelme Stalin'in 05 Mart 1953'te vefatından sonra başa gelen Nikita Khrushchev'in yeni dış politikası anlayışı çerçevesinde meydana gelmişti.⁷⁶⁹ Buna rağmen ABD iki ülke arasındaki ilişkilerde yeni bir dönemin başlamadığını düşünmekteydi. Dolayısıyla Türkiye'ye yönelik politikasını yeniden değerlendirmeyi gündeme bile almamıştır. Hatta 5 Ocak 1955'te gerçekleştirilen Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısında Türkiye'ye verilen mali desteğin daha da azaltılması bile gündeme gelmiştir. Ancak öneriyi askeri tecrübe sahibi Eisenhower kabul etmemiştir. Çünkü ona göre Türkiye'ye verilen mali destek karşılığında alınanlar paha biçilemeyecek kadar önemliydi. Türkiye sayesinde ABD Ortadoğu'da egemenliğini sürdürebilmekteydi.⁷⁷⁰

Ardından Eisenhower'ın bu yaklaşımına uygun bir şekilde Dışişleri Bakanlığı Türkiye'nin ekonomik krizden çıkması adına çalışmalar başlatılmıştır. Çalışmanın

⁷⁶⁶ Eisenhower dönemi için bakınız: Fatih Tokatlı, *The Policy of Eisenhower Administration Towards Turkey 1953-1961*, (Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara Ekim 2004), s. 10-11; Saki Dokrill, *Eisenhower's New-Look National Security Policy, 1953-61*, (New York: St. Martin's Press Inc, 1996), s. 8-15.

⁷⁶⁷ İbrahim Bozkurt, *Türk Kamuoyunda Amerikan İmgesi (1945-1980)*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2008.

⁷⁶⁸ Çağrı Erhan, *ABD ve NATO'yla İlişkiler, Türk Dış Politikası Cilt I: 1919-1980*, (İstanbul, İletişim Yayınevi, 2001), s. 553.

⁷⁶⁹ Fatma A. Kelkitli, "Soviet Union's Balkan Opening During the Khrushchev Period: Attempts to Restore Relations with Turkey, Yugoslavia And Greece", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 73/4, (2018), s. 1177- 1201.

⁷⁷⁰ FRUS, *Soviet Union, Eastern Mediterranean, 1955-1957*, XXIV, Washington: USG Printing Office, 29 May 2018, s. 1561.

hedefi Türkiye'yi ekonomik krizden çıkarmaktı. Çalışmaların bitiminde üç öneri ortaya çıkmıştır. Bu öneriler aşağıdaki gibidir:

- Türkiye'nin kendi haline bırakılması ve ABD'nin Türkiye tarafından izlenen yüksek büyüme modeli ekonomisini desteklemesi;
- Türkiye'ye kontrollü büyüme, sıkı para ve kemer sıkma politikalarının empoze edilmesi;
- Türkiye'nin mevcut ekonomi modelini değiştirmesi için ilk önce uyarılması ve uyarılar dikkate alınmadığı takdirde Türkiye'ye askeri ve ekonomik yardımları daha da azaltması.⁷⁷¹

Bu öneriler ilk zamanlarda karar alma süreçlerinde yaşanan sıkıntılardan dolayı gündeme alınmamıştır. Esasında bu dönemde Türkiye sorumlusu yetkililerin tecrübesiz kişilerden olması ve Türkiye'nin durumunu tam olarak anlatamaması işleri daha da zorlaştırmıştır. Türk ekonomisinin giderek kötüleşmesi üzerine 1955 yılı için Türkiye'ye toplam 348,3 milyon dolar yardım yapılmasına karar verilmiş ve bu yardımın 258 milyon doları askeri yardım ve 90,3 milyon dolarının ise mali yardım olarak belirlenmişti.⁷⁷² Ancak verilmesi planlanan mali yardım Türkiye'nin talebini karşılamaktan uzaktı. Bu yüzden ihtiyaç olan 300 milyon dolar kredi için ısrarcı olunmuştur.⁷⁷³

Bu bağlamda görüşmeler gerçekleştirmek üzere 17 Mayıs 1955'te ABD'ye giden ve yaklaşık iki hafta görüşmeler gerçekleştiren Dışişleri Bakanı Fatin Zorlu ise istediğini elde edemedi geri dönmüştür.⁷⁷⁴ Tüm bu girişimlerden sonra Türkiye'de ABD'nin kredi konusundaki tavrı Türk basını tarafından ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Türk basının tutumu ABD tarafından tepkiyle karşılansa da ABD Türkiye için çözüm üretmekten vaz geçmemiştir. Türkiye'nin en büyük sorunlardan biri olarak tespit edilen mali disiplinin tesis için Türkiye IMF'ye yönlendirilmiştir. Bu doğrultuda 23 Nisan 1955'te Türkiye'ye gelen IMF yetkilileri ve Türkiye arasında gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde ortak bir noktaya varılmamıştır.⁷⁷⁵

⁷⁷¹ FRUS, *Turkey 1957*, s. 1562-1564.

⁷⁷² FRUS, *Turkey 1957*, s. 1592.

⁷⁷³ FRUS, *Turkey 1957*, s. 1625-1628.

⁷⁷⁴ FRUS, *Turkey 1957*, s. 1653

⁷⁷⁵ Menderes IMF tarafından kendisine önerilen olan ve acı reçete içeren çözümü siyasi geleceği adına reddetmiştir. FRUS, *Turkey 1957*, s. 1732-1736.

IMF olmadan mali yardım vermeyi reddeden ABD ve Türkiye arasında ilişkilerin daha da kötüye gitmesi bu dönemde anti-Amerikancı eğilimi ne kadar etkiledi bilinmez ama Menderes'in SSCB ile yakınlaşmaya başlaması ve SSCB'nin Türkiye'ye Temmuz 1957'de 10 milyon dolar mali destek vermesi ABD'de kaygıya yol açmıştı.⁷⁷⁶ Fakat bu desteğe rağmen Eisenhower yönetimi paniğe kapılarak Türkiye'ye verilen destek miktarını arttırmamış hatta Menderes'e popülist politikalardan vazgeçmesi, zamansız yatırımları durdurması, tarım için verilen destekleri azaltması, devalüasyona gitmesi ve vergileri arttırması için daha fazla baskı yapmıştır. Türkiye'ye finansal desteğini IMF ile ortak program yürütme şartına bağlayan ABD'nin baskısını siyasi beka nedeniyle kabul etmeye yanaşmamıştır.⁷⁷⁷

Bunun üzerine ABD yardım konusunda geri adım atmayarak Türk ekonomisinin çöküşünü izlemeye karar vermiştir. Şüphesiz ki Eisenhower'ın bu kararı oldukça riskli bir karardı ama Menderes en sonunda pes ederek Ağustos 1958'de IMF ile anlaşma yolunu gitmiştir. Anlaşma neticesinde IMF Türkiye'ye 359 milyon dolar kredi sağlamıştır.⁷⁷⁸ Ancak bu kararın neticesi oldukça ağır olmuştur. Türk lirasının %300 civarında değer kaybetmesiyle ekonomik krizin bedelini halk ödemek zorunda kalmıştır.⁷⁷⁹ Ekonomik kriz nedeniyle ABD'nin basın tarafından giderek daha fazla suçlanmasıyla Türkiye'de anti-Amerikancılık eğilimini güçlendirmiştir. Anti-Amerikancılığın bu dönemde ilk kez gündeme gelmesiyle Ortadoğu'da sorunlar yaşayan Eisenhower yönetimini Türkiye'ye yönelik radikal nitelikte karar almasına neden olmuştur. Bu radikal adım ABD'nin Ortadoğu çıkarlarının korunması adına Türkiye'de iktidar değişikliğine gidilmesi ortamının hazırlanması olmuştur.

3.1.2. 27 Mayıs 1960 Darbesinin Anti-Amerikancılığa Etkisi

Soğuk Savaş döneminin ortaya çıkmasında büyük rol oynayan Ortadoğu bölgesi, ABD'nin küresel egemenliğinin tesisi adına kilit role sahipti. Yaklaşık on yıl boyunca bu bölgede egemenlik kuran ABD'yi alarm durumuna geçirecek ilk olay Irak'ta 14 Temmuz 1958'de meydana gelmiştir. Gerçekleştirilen askeri darbe neticesinde

⁷⁷⁶ FRUS, *Turkey 1957*, s. 2335-2337.

⁷⁷⁷ George C. Harris, *Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective: 1945-1971*, (Washington D.C.: AEI Hoover Policy Study 2, 1972), s. 74.

⁷⁷⁸ Harris, *Troubled Alliance*, s. 73.

⁷⁷⁹ Dwight J. Simpson, "Development as a Process, The Menderes Phase in Turkey," *The Middle East Journal*, 19/2, (Spring 1965), s. 141-152 akt. Hakan Yilmaz, "American Perspective on Turkey an Evaluation of Declassified US Documents 1946-1960", *New Perspective on Turkey*, 25, (Fall 2011), s. 14.

Amerikan yanlısı rejimin devrilmiştir. Aynı zaman diliminde Birleşik Arap Cumhuriyeti yanlısı güçlerin Ürdün ve Lübnan'da iktidarı ele geçirmek için adım atmaya hazırlanmaları ABD ve Britanya'nın birlikte hareket ederek Amerikancı güçler desteklenmiştir.⁷⁸⁰ Bu süreçte Menderes, ABD'ye her tür destek vermeyi her şeye rağmen ihmal etmemiştir. Buna rağmen ABD başına buyruk hareket etmeyi seven Menderes'i gözden SSCB ile iyi ilişkiler kurmak istediği için gözden çıkarmıştır.⁷⁸¹

Menderes'in gözden çıkarılmasının ardından 27 Mayıs 1960'ta Türkiye'de askeri darbe gerçekleşmiştir. Bu darbenin arkasında ABD'nin olup olmadığına dair tartışmalar halen devam etmektedir. Ortaya bir takım belgeler konulsa da ABD'nin askeri darbeye yer aldığına dair resmî açıklama henüz gelmemiştir. Ancak 27 Mayıs 1960 Darbesi Türk siyasi hayatını derinden sarsmış ve Türk siyasetçilerin ABD'ye kuşku ile bakmasına neden olmuştur.⁷⁸² Buna rağmen darbenin ilk gerçekleştirildiği dönemde olağan şüpheli ABD değildi. İlk zamanlarda 27 Mayıs Darbesinin iç siyasi nedenlerden dolayı gerçekleştirildiğine dair inanç büyük ölçüde kabul görmüştü⁷⁸³ ABD'nin darbe sürecinde yer aldığına dair iddialar ise en başından itibaren mevcuttu ama bu iddialar ilk zamanlarda komünist propagandası suçlamasıyla göz ardı edilmiştir.

Esasında Türkiye'de meydana gelen darbenin benzerini ABD yıllar boyunca çizdiği yoldan çıkan devlet adamlarına yönelik gerçekleştirmiştir.⁷⁸⁴ Bir benzer darbeyi Türkiye'de gerçekleştirmiş olması oldukça olası bir durumdu. ABD'nin Türkiye'de meydana gelebilecek herhangi bir gelişmeden habersiz olması beklenemezdi. Lakin ilginç bir şekilde ABD, darbeye sanki hazırlıksız ve sürpriz bir şekilde yakalanmış gibi tepki göstermişti.⁷⁸⁵ Sessiz kalması ya da hiçbir dahlinin olmaması da ABD'nin rejim

⁷⁸⁰ CIA, Developments in the Aftermath of US and UK Troop Withdrawal from Lebanon and Jordan, General CIA Record, (Document No.: CIA-RDP79R01012A011700030001-0), October 28, 1958.

⁷⁸¹ Christopher Gunn, "The 1960 Coup in Turkey A U.S. Intelligence Failure or a Successful Intervention?" *Journal of Cold War Studies*, 17/2, (Spring 2015), s. 103–139.

⁷⁸² Bayram Akça- Sinan Kıvanç, CIA ve 27 Mayıs 1960 Darbesi, *Tarih Okulu Dergisi*, 11/ XXXVI, (Ekim 2018), s. 528-564.

⁷⁸³ 27 Mayıs Darbesinin iç nedenlerden kaynaklandığını iddia eden çalışmalar için bakınız: William Hale, *Turkish Politics and the Military*. London and New York: Routledge, 1994, s. 250-251; Kurtuluş Kayalı, *Ordu ve Siyaset: 27 Mayıs-12 Mart*. (5th ed.). İstanbul: İletişim, 2012; Ali Fuad Başgil, *27 Mayıs ihtilali ve Sebepleri*. İstanbul: Çeltüt, 1966, s. 25-26.

⁷⁸⁴ 1945-1985 yılları arasında ABD ve SSCB'nin ardında olduğu toplam 357 darbe girişiminin 183 tanesi başarıya ulaşmıştı. Bu kadar yüksek oranda darbe girişimin olduğu dönemde Türkiye'de 1960 yılında darbe girişiminden ABD'nin habersiz olması imkansızdı. Steven David, *Third World Coups d'Etat and International Security* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1987), 1–2.; Tülay Arpa, *1960-1975 Yılları Arasında Sol Basında Türk-ABD İlişkileri*, (Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 2005), s. 16-17.

⁷⁸⁵ Sait Yılmaz, *Türkiye'deki Amerika: İkili İlişkiler ve ABD'nin Örtülü Operasyonları*, (İstanbul, Kaynak Yayınları, 2014), 181; FRUS, *Eastern Europe; Finland; Greece 1958-1960*; Cilt X, Part 2,

değişikliği için dünyanın diğer yerlerinde adım attığı gerçeğini örtememektedir. Darbeden hemen sonra ABD'nin darbeci Milli Birlik Komitesini tanınması ve Menderes hükümetinden sakındığı mali ve askeri yardımları hemen gerçekleştirmesi ABD'nin darbe sürecinde etkin olduğuna dair algıyı güçlendirmiştir.

ABD'nin 27 Mayıs'ta etkin olduğuna dair iddiaları günümüze kadar ispatlanamasa da bu darbe anti-Amerikancılığı iki sebepten dolayı körüklemiştir. Birinci sebep ABD'ye yönelik algının özellikle siyasi düzlemde değişmesidir. Darbenin arkasından ABD'nin olup olmadığı tartışması bir yana Türk siyasi hayatına geçen bu darbenin arkasında ABD'nin olduğuna dair inanç Türk siyasetçilerin ABD'ye bakışını değiştirmiştir. ABD'nin ezeli müttefikten emperyalist ülke konumuna geçmesiyle birlikte ABD'ye yönelik bakış açısı değişmiş ve bu değişim söylemlere de yansımıştır. İkinci sebep ise darbe sonrası Türk siyasi tarihinin en demokratik anayasası olarak kabul edilen 1961 anayasasının Türkiye'de sol-komünist fikirlere özgürlük sağlaması olmuştur.⁷⁸⁶

Sağlanan özgür ortamda kendine toplumsal taban bulan sosyalist-komünist fikirler Türkiye'de anti-Amerikancılığın yükselmesine neden olmuştur. 1961 Anayasası'nın yürürlüğe girmesi ABD'nin çıkarlarını baltalamıştır. Kendine bağlım ülkelerde demokrasi yerine gerekirse mevcut dikta yönetimlerini destekleyerek kendi çıkarlarını koruyan ABD'nin bu tür bir hata yapmasında yönetime yeni gelen John F. Kennedy'nin temayüller dışına çıkarak ülke yönetimini Beyaz Saray'da Harvard kökenli akademisyenler ile yönetmek istemesi rol oynamıştır. Pentagon'u dış politikadan dışlayarak dış politika yönetimini yapılandırmak istemesi nedeniyle Türkiye'de kontrolü kaybetmiştir. Kennedy'nin Türkiye'ye yönelik tek hatası bu da olmamıştır. Küba Füze Krizi sırasında Türkiye'yi dışlayan ve adeta piyon olarak kullanan Kennedy ister istemez Türkiye'de anti-Amerikancılığı arttırmıştır.⁷⁸⁷

3.1.3. Küba Füze Krizinin Anti-Amerikancılığa Etkisi

Başkanlık koltuğuna 8 Kasım 1960'ta gerçekleştirilen seçimi kazanarak oturan John F. Kennedy görev yaptığı kısacık dönemde ABD tarihinin en karizmatik ve aynı zamanda

Washington, D.C.: USG Printing Office, s. 845; New York Times, "Coup in the Night Surprises Nation," The New York Times, 28 May 1960.

⁷⁸⁶ Sinem Birol, "1961 Anayasasında Fikir Özgürlüğü", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, II/43, (2012), s. 43-44.

⁷⁸⁷ Kennedy'nin dış politika tercihleri için bakınız: Philip A. Goduti, *Kennedy's Kitchen Cabinet and the Pursuit of Peace The Shaping of American Foreign Policy, 1961-1963*, (Jefferson NC: McFarland & Company, Inc., 3009)

en tartışmalı başkanlarından biri olmuştur.⁷⁸⁸ Seçimi kimilerine göre Harvard Üniversitesi ekolü sayesinde kimilerine göre de her eyalette sahaya inerek, insanlar ile iletişime geçerek, kimlerine göre de amansız kirli bir strateji yürüterek kazanmıştı.⁷⁸⁹ Oldukça anti komünist biri olan Kennedy dış politikayı gizli operasyonlar ile yürütmeyi seven bir isimdi.⁷⁹⁰ Aynı dönemde SSCB’de dünyanın her yerinde ideolojisini yayarak nüfuz peşinde koşmaktaydı. Sovyetlerin devrim ihraç etme stratejisine karşılık ABD’nin tüm dünyada mücadele başlatması iki ülkenin Avrupa’dan Ortadoğu’ya Güneydoğu Asya’dan Afrika’ya oradan Latin Amerika’ya kadar geniş bir alanda karşı karşıya gelmesine neden olmuştur.⁷⁹¹

Bu bağlamda komünizm ile mücadelesini yeni bir stratejiye oturtan Kennedy gizli operasyonlar ile üçüncü dünya ülkelerinde etkin olmayı hedeflemiştir. Gizli operasyonlara özellikle önem veren Kennedy daha görevini resmi olarak üstlenmeden Amerikan çıkarları için CIA operasyonlarını başlatmıştı. İlk olarak 17 Ocak 1961 tarihinde Kongo Cumhuriyeti seçilmiş Başkanı Patrice Lumumba suikast timi tarafından kurşunlanarak öldürülmüştür. Sovyet yanlısı Lumumba suikastında CIA etkisi uzun süre tartışılan bir konu olmasına rağmen gerçek sonradan kabul edilmiştir. CIA bu suikastın da azmettiricisiydi.⁷⁹² Dört ay sonra Dominik Cumhuriyeti askeri diktatörü Rafael Trujillo, yine CIA destekli bir suikast ile ortadan kaldırılmıştır.⁷⁹³

Sırada Küba lideri Fidel Castro vardı ve Kennedy, CIA destekli bir isyan için sabırsız davranmaktaydı. Hedefi Castro meselesini en kısa zamanda çözmek ve diğer sorunlara odaklanmaktı. Bu nedenle Kennedy Küba ile diplomatik ilişkileri 3 Ocak 1961 tarihinde kesmiş ve sonra da Castro’yu devirmek için gizli operasyon için hazırlıklar başlatmıştır. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra 17 Nisan 1961’de ABD’de sürgün hayatı yaşayan Kübalıları ülkelerini komünizmden kurtarmaları için Domuzlar Körfezine gönderen

⁷⁸⁸ John F. Kennedy hakkında bakınız: John A. Barnes, *John F. Kennedy on Leadership The Lessons and Legacy of a President*, (New York: AMACOM, 2005); Snyder, J. Richard, *John F. Kennedy: Person, Policy, Presidency*, (Wilmington/Delaware: SR Books, 1988).

⁷⁸⁹ Ferguson, *The Idealist*, s. 734

⁷⁹⁰ ABD’nin yaşadığı en büyük sorunun komünist devrimi-isyanı tehlikesi olarak gördüğü için gizli operasyonlara önem veren biriydi. Daniel C. Koprowski, *John F. Kennedy, the development of counterinsurgency doctrine and American intervention in Laos, 1961-1963*, (Yüksek Lisans Tezi 1911 Şubat 2014), 25-36; Christopher M. Lehman, "Protracted Insurgent Warfare: The Development of an Appropriate U S Doctrine" in *Guerrilla Warfare and Counterinsurgency: U.S.-Soviet Policy in the Third World*, Richard H. Schultz, ed. Lexington, MA: D.C, Heath and Company, 1989), s. 121-123.

⁷⁹¹ Roger Hilsman, *To Move a Nation*, (Garden City, NY: Doubleday, 1967), s. 413.

⁷⁹² Ashutosh Singh, "Foreign Role in the Assassination of Patrice Lumumba", *International Journal of Research in Humanities and Social Studies* 3/5, (May 2016), s. 10-16

⁷⁹³ Nicholas M. Horrock, "CIA is Reported to Have Helped in Trujillo Death", New York Times, 13 Haziran 1975.

Kennedy, operasyonun başarısız olmasından dolayı kamuoyuna mahcup olmuştur.⁷⁹⁴ Bu olay üzerine Castro, Amerikan baskısını kırmak için ülkesinde 2 Aralık 1961 tarihinde komünizmi ilan etmiş ve SSCB ile ittifak kurmuştur.⁷⁹⁵ Castro'nun bu adımına karşılık ABD, 7 Şubat 1962'de Küba'ya ağır ticari ambargo uygulamaya başlamıştır. Bu adıma karşın Castro direnmeye devam etmiş ve bunun üzerine Ağustos 1962 tarihi itibarıyla Kennedy, Küba'ya yönelik baskıyı arttıracak stratejisini Küba'ya askeri müdahale için Senato'dan olur alarak yürürlüğe sokmuştur.⁷⁹⁶

Diğer yandan ABD'nin bütün bu adımlarından ötürü Nikita Khrushchev, 14-20 Nisan 1962 tarihleri arasında Bulgaristan ziyareti sırasında Küba'ya nükleer füze gönderme kararı almış ve bu kararı almasında ABD'nin, Türkiye'ye Jüpiter füzesi yerleştirmiş olması etkili olmuştur.⁷⁹⁷ Khrushchev, ülkesinin ABD tarafından füzeler ile çevrelendiğini görmektedir ve aynı şekilde karşılık vermek istemişti. Böylece Küba Füze krizinin temeli atılmıştır.⁷⁹⁸ Türkiye'nin tam merkezinde yer aldığı bu krizde tamamıyla göz ardı edilmesi ve bu krizin detayları zaman içerisinde çıktıkça Türkiye'de anti-Amerikancılığı tetiklemiştir.

Öte yandan krizin patlak vermesine yol açacak süreçte SSCB ilk olarak Küba'ya orta menzilli füzelerin yerleştirilmesine dair teklif ile Castro'ya gitmiş ve O da bu teklifi hiç tereddütsüz kabul etmiştir. Akabinde, Castro'nun Savunma Bakanı kardeşi Raul ayrıntıları görüşmek üzere 2 Temmuz 1962'de Moskova'ya gitmiş ve burada Sovyet Savunma Bakanı Rodion Malinovsky ile beş yıllık ve otomatik olarak uzatılabilir bir anlaşma için görüşmeler gerçekleştirmiştir. Görüşme neticesinde yirmi dört adet karadan havaya SA-2 füzesi, kırk iki adet MIG-21 Avcı Uçağı, kırk iki adet II-28 hafif bombalama uçağı, kıyı koruma seyir füzeleri, anti gemi füzelerine karşı dayanıklı KOMAR sınıfı devriye botları ve 42.000 kişiden oluşan muharip birliklerinin Küba'ya

⁷⁹⁴ Castro ilginç bir şekilde yapılması planlanan gizli operasyonun haberini önceden almıştı. Böylelikle karaya çıkan isyancıları kolaylıkla etkisiz hale getirilmedi. Michael Dunne, "Perfect Failure: the USA, Cuba and the Bay of Pigs, 1961" *The Political Quarterly*, 22 Ağustos 2011, s. 448-458.

⁷⁹⁵ Hugh Thomas, *Cuba, The Pursuit of Freedom*, (New York, Harper & Row, 1971), s. 1373.

⁷⁹⁶ Ferguson, Kissinger *The Idealist*, s. 777.

⁷⁹⁷ Jüpiter füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesinde Eisenhower'ın 1957 yılında, NATO ülkelerini hem askeri hem de psikolojik olarak güçlendirmek istemesi neden olmuştu. Fakat bu füzelerin yerleştirilmesini kendilerini hedef yapacağı için Türkiye ve İtalya hariç hiçbir NATO üyesi kabul etmemişti. Türkiye ve ABD arasındaki görüşmeler Ekim 1959 tarihinde sona ermiş ve füzeler Türkiye'ye 1961 yılı sonu gibi yerleştirilmiştir. Daha fazla bilgi için bakınız: Nur Bilge Criss, "Strategic Nuclear Missiles in Turkey: The Jupiter affair, 1959-1963", *Journal of Strategic Studies*, 20/3, s. 97-122

⁷⁹⁸ Raymond L. Garthoff, *Reflections of the Cuban Missile Crisis*, (Washington, DC: The Brookings Institute, 1989), s. 10.

yerleştirilmesi hususunda anlaşmaya varılmıştır. İki ülke arasındaki anlaşma Raul ve Malinovsky arasında imzalanırken nihai anlaşmanın ülke başkanları tarafından imzalanmasına da Kasım ayı üzerinde uzlaşıya varılmıştır.⁷⁹⁹

Aslında bu görüşmeler yürütülürken güvenlik en üst düzeye çıkarılmış ve çok az üst düzey insan konu hakkında haberdar edilmişti. Ayrıca Moskova ve Havana arasındaki görüşme trafiği telgraf üzerinden değil, posta yoluyla elle taşınarak gerçekleştirilmişti. Buna rağmen iki ülke arasında imzalanan bu anlaşma CIA tarafından başarılı bir şekilde ifşa edilmiştir.⁸⁰⁰ Ardından, Kennedy konunun araştırılması, gerçek olması halinde alınması gereken kararların neler olabileceğine dair bir çalışma başlatmış ve U-2 ile yapılan keşif seferleri 29 Ağustos 1962'de sonuç vermiştir. Ortaya çıkan sonuç ABD açısından gayet endişe vericiydi. SSCB'nin Küba'da kıyı ve hava savunma sistemleri kurmuştu.⁸⁰¹ Küba'ya yönelik U-2 casus uçak seferleri bu keşiften sonra da devam etmiş ve en çarpıcı keşif 14 Ekim 1962 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Küba'ya orta menzilli nükleer başlık taşıyabilen füze yerleştirildiğini keşfeden ABD artık yerleştirilen füzelerin savunmadan öte saldırıya yönelik hazırlandığından emin olmuştu.

16 Ekim 1962'de tespit edilen füzelerin yok edilmesine yönelik askeri ve sivil üst düzey yetkililerin katıldığı toplantı yapılmış ve toplantı sonucunda Küba'nın tamamen abluka altına alınması, tüm askeri tesislerinin ve kapasitesinin hava ve deniz kuvvetleri tarafından yok edilmesi ve kara hareketiyle Castro'nun alaşağı edilmesine karar verilmiştir. Lakin Kennedy bu kararı oldukça riskli bulduğu için uygulamaya koymamıştır. Bu tarz bir adım SSCB'yi nükleer saldırıya yöneltebilir ve her şey çok daha kötüye gidebilirdi.⁸⁰² Buna rağmen 22 Ekim 1962'de Kennedy televizyona çıkarak Küba'ya yönelik olarak yürürlüğe sokulması hedeflenen yaptırımları ve ambargoyu açıklamıştır. Ambargonun hedefi SSCB'nin Küba'ya silah transfer etmesini önlemek ve mevcut silah sistemlerinin özellikle saldırı için kullanılacak füze sistemlerinin kaldırılmasını sağlamaktır.⁸⁰³ 27 Ekim 1962'de SSCB tarafından gelen Türkiye'den

⁷⁹⁹ Garthoff, *Reflections of the Cuban*, s. 18.

⁸⁰⁰ Garthoff, *Reflections of the Cuban*, s. 17.

⁸⁰¹ Daha fazla bilgi için bakınız: Robert M. Beer, "The U.S. Navy and The Cuban Missile Crisis" (A Trident Scholar Project Report, United States Naval Academy, Annapolis, Maryland, 22 May 1990), s. 63.

⁸⁰² Robert W. Love, Jr., *History of the United States Navy: 1942-1991*, (Harrisburg, PA: Stackpole Books, 1992), s. 452-53; Robert F. Kennedy, *Thirteen Days, A Memoirs of the Cuban Missiles Crisis*, (New York, W.W Norton & Company Inc, 1969).

⁸⁰³ Lester H. Brune, *The Missile Crisis of October 1962: A Review of Issues and References*, (Claremont, CA, Regina Books, 1985), s. 51; John F. Kennedy, *Containing The Public Messages, Speeches And*

Jüpiter füzelerini kaldırma teklifini kamuoyu önünde reddeden Kennedy, SSCB ile gizli görüşmelerde tam tersi bir yaklaşım sergilemiştir.⁸⁰⁴ Oysa Kennedy kardeşi Robert üzerinden Sovyet diplomatlar ile gizli görüşmeler gerçekleştirmiş ve Türkiye’den Jüpiter füzelerinin geri çekilmesini kabul etmişti.⁸⁰⁵

Gizli görüşmelerde farklı tavırlar takınan Kennedy sadece Türkiye değil, İtalya için de önemli bir karar almıştı.⁸⁰⁶ Bu karar aslında tek başına iki ülkeyi ilgilendirmemekteydi. NATO üyesi ülkeler ilk kez kendi milli güvenliğini ilgilendiren bir konuda ABD’nin ortak çıkar yerine kendi çıkarını tercih edebileceğini görmüştü. Dolayısıyla NATO gündemine getirilmeden Jüpiter füzeleriyle ilgili karar alınmasına Almanya, Fransa, İtalya, İngilizler ve Kanada karşı çıkmıştır. Charles de Gaulle, özellikle konun NATO çerçevesinde ele alınması gerektiği hususunda ısrarcı olmuştur. Öte yandan en başından beri Sovyet tehlikesine karşı Amerikan desteğinden şüphe duyan Konrad Adenauer, ABD’nin gizli görüşmeler ile kendi çıkarlarına uygun hareket etmesini oldukça tehlikeli bulmuştu.⁸⁰⁷ İtalya için ise durum diğer Avrupa ülkelerinden farklıydı. Lakin füze meselesi İtalya’nın SSCB ile yürütülen bir pazarlık neticesinden feda edildiği anlamına gelmemesine rağmen füze meselesinde geç haberdar edildikleri için rahatsızdı. Yine de nükleer savaş öncesi gerilime füzelerin kaldırılmasıyla katkıda bulundukları için memnun olmuşlardı. Dolayısıyla füzelerin kaldırılması için adım atan İtalya Jüpiter füzelerini geri çekme işlemini en nihayetinde 1 Nisan 1963 tarihine kadar tamamlamıştır.⁸⁰⁸

Türkiye için durum o kadar kolay olmayacaktı. Ankara Büyükelçisi Raymond A. Hare, 26 Ekim 1962’de Washington’a gönderdiği mesajında yapılacak anlaşmada Türkiye’nin adının geçmemesini tavsiye etmiştir. O, Türkiye’deki füzelerin kaldırılmasının gündeme gelmesi durumunda hem Türkiye’nin hem de diğer NATO üyesi ülkelerin bu konuyu büyütebileceğini düşünmekteydi. Dolayısıyla Kennedy, 27 Ekim 1962’de Khrushchev’e

Statements Of The President: January 1 To December 31, 1962. (Washington: USG Printing Office, 1963), s. 1018.

⁸⁰⁴ Bakınız: 27 Ekim 1962 Beyaz Saray açıklaması ve 27 Ekim 1962 Kennedy tarafından Khrushchev’e gönderilen mektup için bakınız: *FRUS Public Papers of the Presidents: John F. Kennedy, 1962*, Washington, DC: Government Printing Office, 1963, s. 813-814.

⁸⁰⁵ Daha fazla bilgi için bakınız: Barton J. Bernstein, "The Cuban Missile Crisis: Trading the Jupiters in Turkey?" *Political Science Quarterly*, 95/1, (Spring 1980), s. 97-125.

⁸⁰⁶ Kennedy’nin Türkiye’ye bakış açısı için bakınız: Seydi, "Turkish–American Relations", s. 436-437.

⁸⁰⁷ Bernstein, "The Cuban Missile Crisis", s. 113.

⁸⁰⁸ Leonardo Campus, "Italian Political Reaction to the Cuban Missile Crisis" in *An International History of the Cuban Missile Crisis, A 50 Years Retrospective*, David Gioe et al. (ed.), London, Routledge, 2014, s. 237-238

gönderdiği cevap metninde Türkiye şartına yer vermemiştir.⁸⁰⁹ Lakin SSCB varılan anlaşmada Türkiye şartının da yer aldığını Moskova Radyosu aracılığıyla tüm dünyaya ilan etmiştir.⁸¹⁰ Buna rağmen Türkiye'deki füzelerin pazarlık konusu olduğu iddiası ABD tarafından kesin bir dille reddedilmiştir. Türkiye'nin füzeleri milli güvenlik ve prestij meselesi görmesi ve darbe sonrası kurulan hükümetin yıkılmaması adına ABD bu yolu seçmişti. Aslında ABD füzelerin Türkiye'den kaldırılmasını daha önce de istemişti ama Türkiye'nin tepkisinden çekindiği için gerçekleştirememiştir.⁸¹¹

Küba Krizi sırasında Türkiye kendi milli güvenliğinin masada olduğunu bilmeden ABD'yi sonuna kadar desteklemişti. Aslında gizli alınan karardan önce SSCB açık bir şekilde Türkiye'deki Jüpiter füzelerinde konuya dahil olduğunu dile getirmekteydi. Sovyet Ankara Büyükelçisi Nikita Ryzhov Türkiye'nin Jüpiter füzelerini kaldırması gerektiğini 23 Ekim 1962'de bizzat Dışişleri Bakanı Feridun C. Erkin'e iletmisti. Bu nedenle Erkin Washington ile iletişime geçerek bu konuyu irdelemek istemiş ve Amerikalılar böyle bir konunun masada olmadığını, olmayacağını ve olursa da Türkiye'nin fikrine başvurulacağı güvencesini vermişlerdi. Türkiye iki ülke arasındaki gizli görüşmeler izlemek için istihbarat altyapısına sahip olmaması nedeniyle ABD'ye inanmaktan başka çaresi yoktu. Sovyetlerden gelen gizli bilgiler ister istemez göz ardı edilmişti.⁸¹²

Şüphesiz ki iki ülke arasındaki ilişkiler en başından itibaren samimiyet ve güvene dayanmaktaydı. Türk kamuoyu da bu konuda şüphe duymamaktaydı. Belki de Türkiye'nin Moskova ile uzun zamandır çatışma içinde yaşaması, Sovyetlerden gelen bilgilerin gerçekliği şüphe ile karşılanmıştı. Türkiye gerçekler ile Ocak 1963 tarihi itibarıyla karşılaşmaya başlamıştı. ABD, Jüpiter füzelerini bakım bahanesiyle Türkiye'den almak istemiş ve yerine Polaris füzelerini yerleştirmeyi teklif etmişti. Gayet şüphe çeken bu öneri yine de iyi niyet ile karşılanmıştır. Ulus gazetesi bu meselenin eskiden beri gündemde olduğunu ve teknik bir mesele olduğunu düşünen makaleler yayınlamıştı. Hatta Türk siyasi hayatını 1960'lı yıllardan sonra etkilemeye başlayan ve Türkiye'de anti-Amerikancılığı körükleyen Yön dergisi bile füze değişim

⁸⁰⁹ McGeorge Bundy-James G. Blight, "October 27, 1962: Transcripts of the Meetings of the ExComm" *International Security*, 12/3, (Winter 1987-1988), s. 30-92; Kennedy, *Containing the Public*, s. 97-99.

⁸¹⁰ Robert E. Divine, *The Cuban Missile Crisis*, (New York, Markus Wiener Publishing, 1988), s. 155.

⁸¹¹ George McGhee, *The US-Turkish-NATO-Middle East Connection*, (Macmillan Press: London, 1990), 165-66; Seydi, "Turkish-American Relations", s. 438.

⁸¹² Küba Füze Krizi için bakınız: Ayşegül Sever, "Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Füze Krizi ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 52/1, (1997), s. 647-660.

teklifini olumsuz karşılamamıştı. Ayrıca Dışişleri Bakanı Erkin'in bu füzelere yönelik teknik bakım konusunun Eylül 1962'den beri gündemde olduğunu en yetkili ağız olarak dile getirmesi şüpheleri doğmadan engellemiştir.⁸¹³

Türkiye kamuoyu ancak bir yıl sonra Türkiye'deki füzelerin pazarlık meselesi olduğunu öğrenebilmiştir Buna rağmen Dışişleri Bakanı Erkin ve Türk medyası konuyu reddetme tavırlarını devam ettirmiştir.⁸¹⁴ Soğuk Savaş döneminin en önemli gelişmelerinden biri olarak tarihe geçen bu krizde pasif bir şekilde yer alan ve kaderini değiştirebilecek bir felaketin kapısından dönen Türkiye'nin nükleer savaştan kurtulması büyük bir şanstı. Kriz savaş ile sonuçlansaydı büyük ihtimalle SSCB ilk olarak Türkiye'yi vurması ön görülmekteydi. Bu kriz Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olmamıştır ama bu kriz Türkiye'deki anti-Amerikancılığın büyümesine yol açmıştır. 1966 yılından itibaren Kıbrıs meselesinin de etkisiyle Türkiye'de anti-Amerikancı en üst seviyeye ulaşmıştır.

3.1.4. Kıbrıs Meselesinin Anti-Amerikancılığa Etkisi

1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti en başından itibaren yıkılmaya mahkûm bir devlet olarak kurgulanmıştı. Türkiye ve Yunanistan'ın dış politika gündemini belirlemeye başlayan bir sorun olmasına rağmen 1961 yılında Başkanlık görevini üstlenen John F. Kennedy en başından itibaren uzak durmaya tercih etmişti. Suikast sonucu öldürülmesinden hemen sonra Makarios'un kuruluş anayasasına yönelik ön üç maddelik öneri getirmesi ve bu maddeleri zorla kabul ettirmek için şiddete başvurusuyla Kıbrıs meselesi ABD'nin gündemine ister istemez yeniden girmişti. Bunun üzerine Başkanlık makamını yeni devralmış olan Lyndon B. Johnson Türkiye'nin ciddi bir şekilde askeri müdahale için hazırlık sürecine girmesiyle Türkiye'yi askeri müdahaleden vaz geçirmek için Dışişleri Bakanı Müsteşarı George W. Ball'ı gizli diplomatik görüşmeler için görevlendirmiştir.

Ball mevcut krizi BM askerini Kıbrıs'a yerleştirerek geçici olarak çözümlemeyi başarmıştır ancak Makarios'a yönelik bir yaptırım yürürlüğe sokulmadığı için Kıbrıs meselesi Haziran 1964'e kadar gündemde kalmıştır.⁸¹⁵ Daha sonra Makarios'un şiddet

⁸¹³ Bakınız: Bahar İzmir, "İki Müttefik, Bir Kriz: Türk-Amerikan İlişkilerinde Jüpiter Füzeleri Krizi" *Humanitas*, 5/10, 2017, s. 177-192.

⁸¹⁴ İzmir, "İki Müttefik", s. 184.

⁸¹⁵ Daha fazla bilgi için bakınız: Aylin Güney, "The USA's Role in Mediating the Cyprus Conflict: A Story of Success or Failure?", *Security Dialogue*, 55/1, (Mart 2004), s. 29-42.

ve diplomasi odaklı politikası üzerine askeri müdahale seçeneğini tekrardan gündeme alan Türkiye'ye yönelik daha öncede dile getirilen meşhur mektubunu Türkiye'ye göndermiştir.⁸¹⁶ Söz konusu mektubu alan ve Ankara Büyükelçisi huzurundayken okuyan Başbakan İsmet İnönü askeri operasyonu iptal etmiş ve mektubu kamuoyundan saklamıştır. Yaklaşık on sekiz ay sonra, 10 Ekim 1965'te gerçekleştirilen genel seçimlerden sonra, Başbakan Süleyman Demirel döneminde ifşa edilen Johnson mektubu Türk Amerikan ilişkilerine büyük zarar vermekle kalmamış anti-Amerikancılığı zirveye taşımıştır.⁸¹⁷ Milliyetçi basın bu mektubu ulusal onura yapılmış saldırı olarak nitelendirirken solcu basın ülke çapında özellikle üniversitelerde anti-Amerikancı propagandayı bu mektup üzerinden yürütmüşlerdir.⁸¹⁸

1965-1967 yılları arasında Rum milislerin Türk toplumuna yönelik saldırılar gerçekleştirdiğinde Türk kamuoyunda öfke ABD'ye yönelmiştir. Oysa ki o döneme kadar ABD'ye bir takım konularda tepki duyulsa da ciddi bir eylem gerçekleştirilmemişti. Hatta bazı dönemlerde ABD'nin Türkiye üzerindeki varlığı sorgulansa da iki ülke arasındaki ilişkiler hep rayında kalmıştı. Toplumsal düzeyde eylemler asla Amerikan diplomatik ve askeri personeline yönelik olmamıştı. Bu durum 1966 yılı gibi değişmeye başlamıştır.⁸¹⁹ 19-22 Nisan 1966'da Türkiye'ye CENTO toplantısı için gelen Dışişleri Bakanı Rusk, anti-Amerikancı sloganlar atan protestocular ile karşılaşmıştı. Kıbrıs odaklı protestolar ilk kez üst düzey bir Amerikalı diplomata yönelik olması ve Türkiye'de anti-Amerikancı atmosferin ne kadar güçlendiğini göstermesi açısından önemlidir.⁸²⁰

Daha sonra Kıbrıs'ta Türkiye'nin askeri müdahalesini engellemek adına Ankara'ya 23 Kasım 1967'de gelen Cyrus Vance, benzer şekilde binlerce protestocu tarafından karşılanmıştır. Bu nedenle uçağı askeri bir havaalanına indirilmiştir.⁸²¹ Vance her ne kadar diplomatik çabaları neticesinde Türkiye'yi tatmin edebilecek bir çözüm ortaya koymuş olsa da Türkiye'de anti-Amerikancı eğilimi zayıflatacak etkiye sahip

⁸¹⁶ Vali, *Bridge Across the Bosphorus*, s. 132

⁸¹⁷ Johnson Mektubu için bakınız: Aylin Güney, "Anti Americanism in Turkey: Past and Present", *Middle Eastern Studies*, 44/3, (May 2008), s. 473; Ahmet Gülen, "İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 50, (Fall 2012), s. 409-414.

⁸¹⁸ Faruk Sönmezoğlu, *ABD'nin Türkiye Politikaları*, (İstanbul: Der Yayınları, 1987), s. 16.

⁸¹⁹ Güney, *Anti-Americanism in Turkey*, s. 474.

⁸²⁰ Vali, *Bridge Across the Bosphorus*, s. 137.

⁸²¹ Bayram Küçüköğlu, "Kıbrıs Sorununa Dair Yaklaşım ve Algıların Türk Basınına Yansıması (1954-1974)", *Atatürk Yolu Dergisi*, 48, (Fall 2011), s. 791-814

olmamıştır. Sonuç olarak 1964 yılının başından itibaren kendi şahsi geleceğini odaklanan Johnson'ın yaklaşık bir yıl içerisinde aldığı kararlarla Kıbrıs'ta Makarios'un ihtiraslarından kaynaklanan şiddeti durduramamıştır. Daha kötüsü Johnson attığı her adım ile Türkiye' de anti-Amerikancı atmosferi güçlendirmiştir.

3.1.5. Amerikan Askeri Varlığının Anti-Amerikancılığa Etkisi

1950'li yılların başından itibaren eğitim ve teknik yardım çerçevesinde Türkiye'ye geçici olarak gelen Amerikan askerleri zamanla Türkiye'de kalıcı olarak askeri tesislerde ve üslerde görev yapmaya başlamıştı. Türk-Amerikan ilişkilerinde bozulma baş gösterdiğinde Amerikan varlıkları hedef olmaya başlamıştır. Esasında 1960'lı yılların ortasına kadar Amerikan varlıklarına askerlerine yönelik Türk kamuoyunda ciddi bir tepki oluşmamıştır. Ancak bu dönemden sonra anti-Amerikancılığın tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yükselişe geçmesiyle iki ülke arasındaki ilişkiler bozulmasıyla birlikte Amerikan askeri varlığı daha fazla sorgulanır hale gelmiştir.

3.1.5.1. Türkiye'de Amerikan Askeri Varlığı

İkinci Dünya Savaşı sırasında 1943 yılı adeta Türkiye'nin savaşa girip girmeyeceğinin sorgulandığı bir yıl olmuştur. Bu yıl içerisinde gerçekleştirilen konferanslarda ABD, Britanya ve SSCB Türkiye'nin savaşa girmesini ele almış ancak Türkiye'yi ikna edememişlerdir.⁸²² Bu olumsuz duruma rağmen ABD'nin Türkiye'ye yönelik tek beklentisi savaşa katılması değildi. CIA öncesi istihbarat örgütü olarak kurulmuş olan Stratejik Hizmetler Ofisi'nin (OSS) Türkiye'de ofis açması da gündeme gelmişti. 30-31 Ocak 1943'te Adana'da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile bir araya gelen Roosevelt ilk OSS istasyonunun İstanbul'da resmi olarak kurulmasını sağlamıştır. Bu istasyona ek olarak Ankara Büyükelçiliğinden bile gizli bir şekilde bir istasyon Adana'da faaliyete geçirilmiştir.⁸²³

OSS İstanbul istasyonu Türkiye'ye Sovyet askeri müdahalesi olması durumunda izlenecek yapılması gerekenleri içeren *Griddle* Planın hazırlanmasında önemli rol

⁸²² Türkiye'nin savaşa girmesi meselesi Kazablanka Konferansı (14-24 Ocak 1943), İkinci Washington Konferansı (12-25 Mayıs 1943), Birinci Quebec Konferansı (17-24 Ağustos 1943), Tahran Konferansı (28 Kasım-01 Aralık 1943) ve İkinci Kahire Konferansı (4-6 Aralık 1943) sırasında ele alınmıştır. Tüm bu konferanslara ek olarak 30-31 Ocak 1943'te Franklin D. Roosevelt Adana'da İsmet İnönü ile bir araya gelmiş ve yine Türkiye'nin savaşa girmesi meselesi yine gündeme gelmiştir. FRUS, *Diplomatic Papers, The Near East and Africa, 1943*, IV, Washington: USG Printing Office, 28 May 2018, s. 3411-3412. ,

⁸²³ Amy A. Holmes, *Social Unrest and American Military Bases in Turkey and Germany since 1945*, (Cambridge, Cambridge University Press, 2014), s. 45-46

oynamıştır.⁸²⁴ Türkiye’de kurulan ilk Amerikan varlıkları olan bu iki istasyonunun ardından ilk kez 1947 yılında Türkiye’de kalıcı askeri misyonun kurulması gündeme gelmiştir. Türkiye’nin 4 Nisan 1949’da kurulmuş olan NATO’ya üye olmak istemesi üzerine söz konusu fikir hayata geçirilmiştir. Bu doğrultuda ABD ve Türkiye arasında Yardım İçin Ortak Amerikan Askeri Misyonu (Joint American Military Mission for Aid to Turkey-JAMMAT) anlaşması Ekim 1949’da imzalanmıştır. Bu anlaşma ABD’nin Türkiye’ye askeri yardım çerçevesinde üs kurmasının temelini oluşturmuştur.⁸²⁵

Türkiye’nin ilk olarak Kore Savaşı için 25 Temmuz 1950’de asker göndermesi sürecinde askeri ilişkilerin zirveye ulaşmasıyla 1951 ilkbaharında Amerikan şirketleri Metcalfe, Hamilton ve Grove isimli şirketler İncirlik Üssünün kuruluşu için Türkiye tarafından tahsis edilen arazide çalışmalara başlamıştır. Bu süreç devam ederken Türkiye’nin 17 Ekim 1951’de üyelik başvurusunun resmen onaylanması ve sonrasında 18 Şubat 1952’de NATO’ya üye olması Amerikan askeri varlığının Türkiye’ye yerleşmesi yasal zeminini oluşturmuştur.⁸²⁶ İncirlik üssünün inşaatı 1954 yılının başında tamamlanmış ve bu üssün kullanımının yasal zemine oturtulması adına Türkiye ve ABD arasında 23 Haziran 1954’te Askeri Kolaylıklar Anlaşması imzalanmıştır. Ardından iki ülke ordusu arasında imzalanan İncirlik Hava Medyanı Müşterek Talimatıyla İncirlik Üssünün ortak kullanımı için yasal altlık kurgulanmıştır. Tüm bu süreç sonunda İncirlik Üssü ilk olarak Adana Havaalanı adı altında 15 Şubat 1955’te kullanıma açılmıştır. Daha sonra 28 Şubat 1955’te ismi İncirlik Hava Üssü olarak değiştirilmiştir.⁸²⁷ İncirlik Üssünün kurulmasıyla başlayan Amerikan askeri varlığı Türkiye’de hızlı artmaya başlamıştır.⁸²⁸ Bu artış neticesinde Amerikan üslerinde çalışan personel kamuoyunda

⁸²⁴ Bu planın amacı Türkiye’ye saldırı olduğunda ABD’nin müdahalesine zaman kazandırmak yani Türkiye’nin ABD müdahalesi gelene kadar dayanmasını sağlamaktır. Plan hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Gökser Gökçay, “The Ties that Bind Postwar US Foreign Policy Toward Turkey”, s. 68, *US Foreign Policy in the Middle East From American Missionaries to the Islamic State*, Geoffrey F. Gresh-Tugrul Keskin, London & New York: Routledge, 2018.

⁸²⁵ Barış Celep, *Türkiye’ye Amerikan*, s. 39.

⁸²⁶ Holmes, *Social Unrest*, s. 48.

⁸²⁷ Osman Atalay Akman, *İncirlik Üssünün Kullanımı ve Türk-Amerikan Stratejik Ortaklığındaki Rolü*, (Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, Ekim 201), s. 39.

⁸²⁸ Amerikan askeri varlığının hızla artmasında sayıları hızla artan üsler ve tesisler önemli rol oynamıştır. Bu bağlamda ABD 1960’lı yıllara kadar İstanbul, Ankara, Balgat, Bandırma, İzmir, Karamürsel, Çiğli, Antalya ve Diyarbakır’da radar istasyonları kurmuştur. İlaveten İskenderun, Marmaris, İzmir, İstanbul ve Çanakkale’de donanma tesisleri inşa ettirmiştir. Tüm bu üs ve tesislere ek olarak da istihbarat ve iletişim için Alemdağ, Balıkesir, Elma Dağı, Karataş, Kargaburun, Kürecik, Mahmudpaşa, Pirinçlik, Sahin Tepesi ve Yamanlar’da istasyonlar kullanıma açmıştır. Ayrıca askeri amaçlı olmayan tesisler Çakmaklı, Eskişehir, Gölcük, İzmit, Manzaralı, Mürted ve Ortaköy’de inşa edilmiştir. Holmes, *Social Unrest* s. 51-52.

daha fazla göze çarpmaya başlamıştı. Buna rağmen anti-Amerikancılığın arttığı döneme kadar Amerikan sivil ve askeri personeli Türk halkı ile iç içe yaşamıştır.

3.1.5.2. Amerikan Askeri Varlığına Yönelik Tepkiler

1960'lı yıllara kadar Amerikan tesislerine ve askerlerine yönelik Türk toplumunda tepki doğmamıştır. Bu duruma neden olan en büyük etken Türkiye'de siyasi sosyal yapının tamamen anti-Sovyet propaganda ile yönlendirilmiş olmasıdır. 27 Mayıs Darbesiyle birlikte ABD'ye duyulan güvenin azalması ve darbe sonrası yürürlüğe giren 1961 Anayasasının sol-komünist fikirlere yeşerme şansı vermesiyle Türkiye'de Amerikan askeri varlığına yönelik tepkiler ortaya çıkmaya başlamıştır. Amerikan askeri varlığına ilk tepki 15 Temmuz-25 Ekim 1958 tarihler arasında gerçekleşen Lübnan Krizi sırasında. Amerikan askerlerinin Türkiye üzerinden Lübnan'a gönderilmesi sırasında ortaya çıkmıştır.⁸²⁹ Daha sonra U-2 Krizi sırasında Türkiye'nin SSCB ile karşı karşıya kalması üzerine Türkiye'nin bağımsızlığı meselesi üzerinden tartışmalar gündeme gelmiştir.⁸³⁰

1962 yılı itibariyle Türkiye'de güçlenmeye başlayan sol-komünist muhalefet 1966 yılı itibariyle Türkiye'de Amerikan askeri varlığını ciddi bir şekilde sorgulamaya başlamıştır. Hatta bu dönemde bazı sol guruplar daha da ileri giderek Amerikan askerlerine saldırmayı bile göze almışlardır.⁸³¹ Amerikan askerlerini ve tesislerine yönelik saldırıların arkasında komünist siyasetçiler, üniversite öğrencileri ve işçiler yer almaktaydı.⁸³² 13 Şubat 1961'de kurulan Türkiye İşçi Partisi (TİP) her alanda Amerikan çıkarlarını baltalama odaklı eylemler gerçekleştirmeye odaklanmıştı.⁸³³ Parti lideri Avukat Mehmet Ali Aybar 9-16 1964'te İzmir'de açıkladığı parti programının temelini anti-kapitalist kalkınma doktrini ile yapılandırmış ve söz konusu parti programı çerçevesinde Amerikan askeri varlığı ile mücadele dönemi başlamıştır.⁸³⁴ Bu

⁸²⁹ Bernard C. Nalty, "The Air Force Role in the Five Crisis", Washington: (USAF Historical Division Liaison Office, Haziran 1968) , 1-14, erişim 24 Mayıs 2019.
<https://nsarchive2.gwu.edu/nukevault/ebb249/doc10.pdf>

⁸³⁰ U-2 Casus Uçağı krizi için bakınız: Nurettin Gülmez-Bülent Tahancı, "Soğuk Savaş Dönemi Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XIV/28 (Bahar 2014), 231-236.

⁸³¹ Daha fazla bilgi için bakınız: Gökhan Atılgan, "Sosyalist Milliyetçilik Söylemi (Türkiye 1961-1968): Temeller Ayrılıklar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64/3, 2009, s. 1-26.

⁸³² Holmes, *Social Unrest* , s. 62-63.

⁸³³ Feroz Ahmad, *The Making of Modern Turkey*, (London and New York: Routledge, 1993), s. 682.

⁸³⁴ Türkiye İşçi Partisi için bakınız: Mustafa Şener, *Türk Sol Hareketinde İktidar Stratejisi Tartışmaları 1961-1971*, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2008), .231-252; Jacob M. Landau, *Radical Politics in Modern Turkey* (Leiden: E. J. Brill, 1974).

mücadelesini Kurtuluş Savaşı metaforuyla güçlendiren Aybar liderliğindeki TİP, ABD tesislerinde ve üslerinde Türkiye'nin egemenlik hakkının olmadığını iddia ederek bu tesisleri ve üsleri Türk halkına ger döndürmeye yönelik adımlar atacağını ve Türkiye içinde kurulmuş olan Küçük Amerika'yı yıkacağını deklere etmiştir.⁸³⁵

10 Ekim 1965'te gerçekleştirilen seçim neticesinde sadece %3 oy alarak hayal kırıklığına uğrayan TİP'in anti-Amerikancılık mücadelesi 1966-1969 yılları arasına damga vurmuştur. Demirel'in tarihe geçen "Amerikan üssü yok ama tesisleri var" açıklamasını yaptıran baskının arkasında yer alan TİP, Türk halkının milliyetçi duygularını harekete geçirmeyi amaçlamıştı.⁸³⁶ Amerikan askerlerine yönelik tepkiyi zirveye çıkaran ilk gelişme Adana'da meydana gelmiştir. Kasım 1966'da sekiz Amerikan askerinin sinemadan çıkan Türk kadınlarına sarkıntılık yaptığı haberi toplumsal infiale neden olmuştur. Yaklaşık 2000 kişiden oluşan göstericiler üç gün boyunca Amerikan askeri ve sivil tesislerini yakıp yıkmış ve yağmalamıştır. ABD konsoloslğunun da taşlandığı bu olay sonrası Amerikan askerlerinin diplomatik bağışıklık sahibi olup olmaması meselesi gündeme gelmiştir. Bu olaydan önce Türk toplumu ile iç içe yaşayan Amerikan askerleri İncirlik üssüne taşınmak zorunda kalmıştır. Aybars 1967 yılbaşı gecesi yaptığı konuşmada halka Amerikan askerlerini kovma sözü vermiştir.⁸³⁷

3.1.5.3. Altıncı Filo Olayları

Anti-Amerikancılığın günden güne arttığı mezkûr dönemde Altıncı Filo Akdeniz'i adeta Amerikan gölü haline getirmişti. ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarlarını korumak ile görevli olan bu filo Türkiye'de artan anti-Amerikancı unsurların hedefi haline gelmiştir. Bu unsurların başında Fikir Kulübü yer almaktaydı.⁸³⁸ Altıncı Filo 24 Haziran 1967'de İstanbul'a geldiğinde yaklaşık 500 öğrenci ve yaklaşık 1.500 kişi gösteri yapmıştı. Altıncı Filo ikinci kez İstanbul'u 7 Ekim 1967'de ziyaret ettiğinde daha örgütlü bir gösterici gurubu tarafından karşılanmıştır. İstanbul'u Güney Vietnam'ın başkenti Saigon şehri ile özdeşleştiren pankartlar taşıyan göstericiler bir önceki ziyarete göre daha agresif protestolar gerçekleştirmişlerdi. Ardından üçüncü kez Nisan 1968'de

⁸³⁵ Igor P. Lipovsky, *The Socialist Movement in Turkey, 1960–1980*. (Leiden and New York: E. J. Brill. 1992), s. 21.

⁸³⁶ Holmes, *Social Unrest*, s. 64.

⁸³⁷ Holmes, *Social Unrest*, s. 65.

⁸³⁸ Fikir Kulübü için daha fazla bilgi: Ali Yıldırım, *FKF Dev Genç Tarihi*, (İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2008), s. 27-30.

İstanbul'a yeniden gelen Altıncı Filo denizcileri ile göstericiler arasında ilk kez fiziki temas gerçekleşmiştir. Başlarından keplerini aldıkları denizciler ile şakalaşan göstericilerin bir kısmı nedeniyle Ankara Büyükelçiliği Dışişleri Bakanlığına şikâyetle bulunmuş ve güvenlik kuvvetlerini görevlerini yerine getirmemek ile suçlamıştı.⁸³⁹

Türkiye bu şikâyetlere 1 Mayıs 1968'de demokratik bir ülke olarak gösterilere mâni olamayacaklarını ama NATO üyesi bir ülke olarak görevlerini yerine getireceklerini cevap olarak Ankara Büyükelçiliğine iletmiştir. Altıncı Filo bu olaya rağmen Türk limanlarına ziyaret etme hususunda kararlılığını devam ettirmiştir. 17 Temmuz 1968'de İstanbul'a yeniden gelen Altıncı Filo yaklaşık bir hafta kalmış ve ziyaretin ilk gününde Amerikan denizcilerini yine küçük bir öğrenci grubu karşılamıştı. İlk günün olaysız geçmesi sevindirici olmuştu. Bir hafta İstanbul'da kalan denizcileri dönüşleri sırasında yaklaşık 5000 civarı protestocu uğurlamaya gelmiş ve protestocuların bir kısmı yakaladıkları denizcileri denize atmıştır. Aynı zamanda Ankara, İzmir, Trabzon ve Konya'daki Amerikan kurumlarına yönelik saldırılara meydana gelmiştir. Güvenlik güçleri bu sefer olaylar şiddeti içerdiği için çok sert tedbirler almıştır. Şiddet olayları sırasında on sekiz Amerikan denizci yaralanmış ve buna karşılık göstericiler arasında birçok kişi yaralanmış ve bir öğrenci de hayatını kaybetmiştir.⁸⁴⁰

Bu olaya rağmen Altıncı Filo, Türkiye'ye gelmekten vazgeçmemiştir. İzmir'e 30 Ağustos'ta ziyaret Altıncı Filo için bu sefer çok ciddi emniyet tedbirleri alınmış ve hatta Amerikan askerlerini Türk askerleri karşılamıştır. Bu olaysız ziyaretin haberi özellikle Amerikan askerlerini karşılamak için Türk askerlerinin seferber edilmesi halk arasında öfkeye neden olmuştur. İstanbul'u ziyaret için yeniden gelen Altıncı Filo'yu 16 Şubat 1969'da bu sefer 30.000 civarı protestocu karşılamıştır. Protestocuların içerisinde öğrenciler, işçi sendikaları, muhalefet partileri vardı. Ziyaret öncesi basın olaylar çıkacağını öngörmekte ve bu sebepten dolayı Altıncı Filo'nun ziyaretini tavsiye etmemekteydi. Dahası milliyetçi komando olarak adlandırılan bir grup ise göstericileri dağıtmak için hazırlanmıştı. İki grup karşı karşıya kaldığında büyük çatışmalar ortaya çıkmıştır. Üç kişi hayatını kaybederken yaklaşık iki yüz kişi yaralandı. Tarihe *Kanlı Pazar* olarak geçen 16 Şubat 1969 günü yaşananlar gelecekte yaşanması muhtemel sağ-

⁸³⁹ Holmes, *Social Unrest*, s. 70.

⁸⁴⁰ Holmes, *Social Unrest*, s. 71-72.

sol çatışmalarının temelini oluşturmalarının yanı sıra Türkiye’de Anti-Amerikancılığı körükleyen en önemli olaylardan biri olmuştur.⁸⁴¹

3.2. Kissinger Döneminde Türkiye’de Anti-Amerikancılık Meselesi

Kırk altı yaşında Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Kissinger, Amerikan dış politikası yönetimine yönelik gerçekleştirdiği reformlarla kısa sürede Amerikan dış politikasının yönetimini ele geçirmişti. Ne var ki kendisini oldukça zor görevler beklemekteydi. İlk olarak tüm dünyada anti-Amerikancılığı azaltmaya yönelik politikalar üretmiştir. Çin ve SSCB, yönelik gerilimi azaltma politikasının en temel amaçlarından biri dünya çapında yükselişte olan anti-Amerikancılığı bertaraf etmektir.⁸⁴² Benzer şekilde Türkiye’de de yükselişte olan anti-Amerikancılığı azaltmaya yönelik politikalar üretmeye odaklanmıştır. Fakat, son on yıl içerisinde iki ülke arasındaki ilişkiler oldukça yıpranmıştır. Üstelik ABD destekli 1960 darbesi sonrası ortaya çıkan özgür ortamda sol ve komünist gruplar rahatlıkla Amerikancı eylemler gerçekleştirmeye halen devam etmekteydi. Dahası Johnson Mektubu ile ABD’nin Türkiye’ye yönelik izlediği politikaların siyasiler tarafından sorgulanması ve yükselişte olan solcu akımların özellikle Vietnam nedeniyle Amerikan karşıtı tutum sergilemesi anti-Amerikancılığı körüklemiştir.⁸⁴³

3.2.1. Robert Komer Olayı

Tüm dünyada artan anti-Amerikancı atmosfer Türkiye’ye de yansımıştır. Son dönemlerde Altıncı Filo’nun anlamsız bir şekilde ziyaretlerinde ısrarcı olması Türkiye’de anti-Amerikancılık sol gruplar için bir aidiyet ve mücadele meselesi haline getirmiştir.⁸⁴⁴ “Kahrolsun Emperyalizm” ve “Yankee Go Home” gibi tarihe geçen sloganlar ile büyüyen anti-Amerikancı öfke Türkiye’nin bir dönemine damga vurmuştur. Bu dönemin en ateşli anları sırasında Richard Nixon’un başkan olması ve Kissinger’ı Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak ataması sürecinde Türkiye adeta göz ardı edilmiştir. Üstelik ABD’nin attığı tüm adımların eleştirildiği bir dönemde ,Vietnam’da görev yaptığı dönemde katliam ile suçlanan Robert Komer’in Ankara Büyükelçisi

⁸⁴¹ Holmes, *Social Unrest*, s. 73-74.

⁸⁴² Alessandro Brogi, *Confronting America, The Cold War between the United States and the Communists in France and Italy*, (Chappel Hill/NC: The University of North Carolina Press, 2011), s. 330.

⁸⁴³ Cengiz Dinç, “Dünya’da ve Türkiye’de Anti-Amerikanizm” C. Çakmak, C. Dinç ve A. Öztürk (edt.) *Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası: Teori ve Pratik* Ankara, Nobel Yayınevi, Ekim 2011, s. 311-336.

⁸⁴⁴ Güney “Anti-Americanism”, s. 474-475.

olarak atanması büyük tepkiye yol açmış ve özellikle Vietnam konusunda hassasiyet sahibi olan sol kesimde büyük öfkeye neden olmuştur.⁸⁴⁵

Kissinger gibi askeri psikolojik savaş konusunda tecrübeli olan Komer, Güney Vietnam halkının kalbini kazanmaya yönelik çalışmalar yürütmüştü.⁸⁴⁶ Ancak aynı zamanda Operation Phoenix Programı altında yürüttüğü çalışmaları nedeniyle yirmi bin civarı Vietnam'lı hayatını kaybetmişti.⁸⁴⁷ Türkiye'ye geldiği ilk gün olan 28 Kasım 1968'de kendisini 750 civarında öğrenci havaalanında Vietnam Kasabı sloganıyla karşılamıştır.⁸⁴⁸ Bu yüzden Türkiye'de görev yapması oldukça zor olacaktı. Bunun farkında olması ve ona göre hareket etmesi gerekiyordu. Lakin büyük ihtimalle farkında değildi. Göreve geldiği dönemde sol gruplar tarafından adeta kurtarılmış bölge olarak görülen ODTÜ'yü, 6 Ocak 1969'da ziyaret etmesi Türkiye'de olan bitene hâkim olmadığını göstermekteydi. Büyük ihtimalle ABD tarafından kurulmuş ve yerleşim planı SSCB'ye çevrilmiş bir silah olan ODTÜ'nün, Amerikan yanlısı bir üniversite olduğunu düşünmüştü. Üniversiteye geldiğinde sıkıntının farkında olduğunu görmüş buna rağmen üniversite rektörü Kemal Kurdaş ile görüşme gerçekleştirmişti. Görüşme gerçekleştirdiği sırada, Komer'in aracı öğrenciler tarafından ters çevrilmiş ve yakılmıştır.⁸⁴⁹

Türkiye'de sol ve komünist kesimler tarafından büyük bir zafer olarak lanse edilen olaydan sonra Komer ve solcu öğrenciler arasında başlayan çatışma zamanla artarak devam etmiştir. Anti-Amerikancılığın bayraktarlığını taşıyanların yeni düşmanı olan Komer'e karşı tepkiler gittiği her yerde artarak devam etmiştir. ODTÜ ziyaretinden sonra İstanbul Teknik Üniversite'sini (İTÜ) ziyaret etmiş ve sırada yine kendisini protesto eden öğrenciler Amerikan bayrağı yakmıştır. Kendisine gösterilen tüm tepkilere rağmen her seferinde yeni bir adım atan ve Birinci Ordu'yu ziyaret eden Komer, bu sefer de Türk ordusunu yönlendirmek ile suçlanmıştır. Türkiye'de adeta tüm tepkileri üzerine toplayan ve sol öğrenci grupların emperyalizm karşıtlığını zirveye

⁸⁴⁵ Robert Komer'e yönelik tepkilere yönelik değerlendirme için bakınız: CIA, *World-wide Perspectives*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP78-03061A000400020021-4), January 01, 1969.

⁸⁴⁶ Komer tarafından Vietnam'da yürütülen programın detayı için bakınız: Richard A. Hunt, *Pacification: The American Struggle for Vietnam's Hearts and Minds* Boulder, Colorado.: Westview Press, 1995.

⁸⁴⁷ Douglas Valentine, *The CIA as Organized Crime*, (Atalanta GA: Clarity Press Inc, 2017), s. 93-97.

⁸⁴⁸ Vietnam Kasabı olarak ünlenen Robert Kommer Viyetnam'a barışı getirmesi için gönderilmiş bir uzmandı. Hatta Johnson döneminde Ulusal Güvenlik Danışmanı olması gündemdeydi. Bakınız: CIA, *Specialist in Peace*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP75-00001R000200220025-5), March 23, 1966.

⁸⁴⁹ Ezgi Durmaz, *Amerikan Barış Gönüllüleri ve Batı Anadolu'daki Faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın 2013), s. 20.

çıkararak Komer yaklaşık dört ay görev yaptıktan sonra Türkiye’den geri çekilmiştir.⁸⁵⁰ Komer olayı, Türk Amerikan ilişkilerinin ne yöne gittiğini göstermesi açısından önemlidir. ABD’nin bir zamanlar rahatlıkla ülke yönetimini büyükelçiler aracılığıyla yönetebildiği bir dönem artık geride kalmıştı. Dolayısıyla Kissinger’ın Türkiye’de anti-Amerikancılığa önlemeye yönelik adımlar atması şarttı.

3.2.2. Kissinger’ın Anti-Amerikancılığa Çözüm Çabaları

Komer, Türkiye’de yaşadığı sorunları kendisiyle ilintili görmekle birlikte meseleye daha geniş çerçeveden bakmayı tercih etmişti. 7 Mayıs 1969’da Washington’a gönderdiği mektupta anti-Amerikancılığa işaret etmiş ve Türkiye’de esas sorunun Batıdan kopuş olduğunun altını çizmiştir. Ona göre anti-Amerikancılığın yükselişinde büyük rol oynayan Amerikan askeri varlığının özellikle kentlerde azaltılması, ABD’nin Türkiye’de imajının düzeltilmesi için yürürlükte olan ve Demirel tarafından revize edilmesi istenen anlaşmaların hızlı bir şekilde ele alınması, Türkiye’ye askeri yardımların artırılması ve en önemlisi Kıbrıs meselesinin çözülmesi şarttı.⁸⁵¹ Kissinger ise 23 Eylül 1969’da Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, CIA, USAID ve Hazine Yönetimine gönderdiği Ulusal Güvenlik Çalışma Memorandumu ile Türkiye üzerinde analiz çalışması yapılmasını talep etmiştir. Analiz çalışmasında ele alınması istenen konular aşağıdaki gibidir:

- Askeri destekler ve Türk ordusunun gelişimi;
- Finansal destekler ve Türkiye’nin sosyal ve ekonomik gelişimi;
- Amerikan üslerine ve bu üslerde çalışan personelin Türk-Amerikan ilişkilerine etkisinin belirlenmesi;
- NATO’nun güney kanadı için gerekli olan Amerikan askeri gücünün miktarının belirlenmesi;
- ABD Tarım Bakanlığı ve USIA programlarının irdelenmesi.⁸⁵²

Kissinger’ın Türkiye’de anti-Amerikancılığı mercek altına almasıyla birlikte hazırlanan mevcut durum analiz çalışmaları istihbarat raporlarıyla da desteklenmiştir. 3 Şubat 1970’te Washington’da ilgili birimlere sunulan istihbarat raporunda Türk-Amerikan ilişkileri detaylı bir şekilde ele alınmıştı. Türkiye’nin uluslararası arenadaki

⁸⁵⁰ FRUS, *Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972*, XXIX, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018, s. 2605; Holmes, *Social Unrest*, s. 80-81.

⁸⁵¹ FRUS, *Turkey 1969–1972*, s. 2621-2627

⁸⁵² FRUS, *Turkey 1969–1972*, s. 2632-2634.

pozisyonunu, SSCB ile ilişkisini, Ortadoğu'ya yönelik politikasını ve Türk-Amerikan ilişkilerini şekillendiren unsurları ele alan bu rapor anti-Amerikancılığa da önemli ölçüde yer vermiştir.⁸⁵³

Bu dönemde dış politikada Vietnam'a SSCB'ye ve Çin'e odaklanmış olan Kissinger'ın Türkiye anti-Amerikancılığa odaklanması gayet normal gözükmekteydi. Zira Komer'in geri çekilmesiyle Altıncı Filoya karşı eylem gerçekleştiren solcu öğrenci örgütleri için bir zafer olmuştu. ABD'ye karşı zafer kazandıklarını düşünen sol grupların eylem planları işlerin daha da kötüye gideceğini göstermekteydi. Özellikle 1969 sonbaharında Devrimci Gençlik (Dev-Genç) şemsiyesi altında örgütlenen Deniz Gezmiş'in liderliğindeki Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) ve Mahir Çayan liderliğindeki Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesinin eylemlerini üniversite kampüslerinin dışına taşımasıyla ABD açısından yeni bir dönem başlamıştır.⁸⁵⁴

3.2.3. Anti-Amerikancılık ile Aktif Mücadele Dönemi

Dev-Genç örgütlenme safhasından sonra Amerikan asker ve sivil personele yönelik eylemler gerçekleştirmeye başlaması ABD'nin anti-Amerikancılık ile yaşadığı en önemli imtihan olmuştur. Amerikan askerlerinin Türk toplumu içerisinde hareket etmesini kısıtlayan sorunlar silsilesi böylece başlamıştır.⁸⁵⁵ Bu bağlamda Amerikan askeri tesislerine ilk bombalı saldırı Kasım 1970'te gerçekleşmiştir. Ardından 29 Aralık 1970'te gece karanlığında Amerikan Büyükelçiliğinde görevli iki polis silahlı saldırı sonucu hayatını kaybetmiştir. Bu saldırı üzerine Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Elliot Richardson Washington Büyükelçisi Esenbel ile görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşme de Richardson Esenbel'e Türkiye'nin Amerikan vatandaşlarını koruması için adım atması gerektiği hususunda uyarılmış ve gerekli adımlar atılmazsa iki ülke arasındaki ilişkilerin kötüye gideceği dile getirmiştir.⁸⁵⁶

Amerikan askeri varlığına karşı saldırıların durdurulamaması üzerine Ocak 1971'de Dışişleri Bakanlığı Türkiye sorumlusu Frank Cash ve Hava Kuvvetleri Komutanı

⁸⁵³ Raporun detayı için bakınız: FRUS, *Turkey 1969–1972*, s. 2644-2656.

⁸⁵⁴ ABD anti Amerikancı solcu gruplara yönelik çalışmalarına önceden başlamıştı. Detaylı bilgi için bakınız: CIA, *Leftism in Turkey*, General CIA Records, (Document No.:CIA-RDP79-00927A005700060003-3), March 31, 1967; ABD'nin Deniz Gezmiş hakkındaki izlenimi için bakınız: CIA, *The President Daily Brief 19 Mart 1971*, Presidential Daily Brief 1969-1977, (Document No.:0005992537), December 19, 1971.

⁸⁵⁵ CIA, *Yanks in Turkey A Problem of Visibility*, General CIA Records, (Document No.:CIA-RDP88-01315R000400220017-9), September 14, 1970.

⁸⁵⁶ Holmes, *Social Unrest*, s. 82

General Muhsin Batur ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Söz konusu görüşmede Türkiye’de Amerikan askerlerine ve sivillere yönelik saldırılar ele alınmış ve acilen gerekli önlemlerin alınması talep edilmiştir.⁸⁵⁷ ABD’nin baskıyı arttırdığı bu dönemde Türkiye açısından özellikle siyasi ortamın karışık olduğu bir dönemde asayışı ve düzeni kontrol etmek zor bir görev haline gelmişti. Dev-Genç’in anti-Amerikancı faaliyetleri sürdürmekte kararlılığı işleri daha da karmaşık hale getirecekti.⁸⁵⁸

Bir grup silahlı genç 15 Şubat 1971’de Balgat’ta konuşlu olan ABD Hava Kuvvetleri tesislerine girmiş ve burada Teğmen James Finley rehine olarak alınmıştır. Finley ABD’nin Türkiye’ye yönelik politikası ve Amerikan asker varlığı hakkında sorgulandıktan on yedi saat sonra serbest bırakılmıştır. Öğrenci eylemlerinin rayından çıktığı bu dönemde mevcut siyasi ortam nedeniyle Başbakan Demirel’in Menderes’in yaptığı gibi öğrenci gruplarını karşısına almak istememesi işleri daha da karmaşık hale getirecekti.⁸⁵⁹ ABD’de büyük ses getiren eylem 4 Mart 1971’de gerçekleştirilmiştir. Deniz Gezmiş arkadaşları tarafından kaçırılan dört radar teknisyeni hava kuvvetleri personeli nedeniyle güvenlik güçleri ODTÜ’ye baskın yapmıştır.. O zamana kadar kampüs içinde görevli güvenlik güçlerinin olmaması nedeniyle Deniz Gezmiş kendine güvenli bir bölge oluşturmuştu. Güvenlik kuvvetlerinin gelmesine hazırlıklı olan THKO üyeleri, güvenlik güçlerinin yurtların altındaki sığınaklara girmelerini önlemek amacıyla çatışmaya girmiştir. Çatışmalar sırasında iki kişi hayatını kaybetmiş ve onlarca kişi yaralanmıştır. Söz konusu baskında rehinelere bulunamaması ve üstüne rehinelere öldürüleceğine dair yeni açıklamamanın yapılması ABD tarafından tepkiyle karşılanmıştır.⁸⁶⁰ Bunun üzerine binlerce güvenlik görevlisinin katıldığı ve ABD’nin casus uçaklar ve ciplerle destekli araştırmalar neticesinde rehinelere 8 Mart 1971’de serbest bırakılmıştır.⁸⁶¹

1968-1971 yılları arasında gerçekleşen anti-Amerikancı olayların etkisi Türk siyasi hayatında yeni bir darbenin gerçekleşmesine neden olmuştur 12 Mart 1971’de Süleyman Demirel’e muhtıra vermiştir. Bu muhtıranın arkasında ABD’nin olduğuna dair iddialar günümüzde halen tartışılmaktadır. Ancak bu zamana kadar ABD’nin bu

⁸⁵⁷ Holmes, *Social Unrest*, s. 82.

⁸⁵⁸ Türkiye’de siyasi durum için bakınız: Osman Tarım, *27 Mayıs’tan 12 Mart’a Adalet Partisi ve Türkiye*, (Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi, 2013).

⁸⁵⁹ Carol Edler Baumann, *The Diplomatic Kidnappings A Revolutionary Tactic of Urban Terrorism*, (Hague: Martinus Nijhoff, 1973, s. 89; Albert Parry, *Terrorism From Robespierre to the Weather Underground*, (Mincola New York: Dover Publications, 1976), s. 443.

⁸⁶⁰ Holmes, *Social Unrest*, s. 83.

⁸⁶¹ FRUS, *Turkey 1969–1972*, s. 2705.

muhtırayı yönlendirdiği bir belge kamuoyuna sunulmamıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere Frank Cash ve Muhsin Batur arasındaki görüşmenin de Memduh Tağmaç'ı yönlendirip yönlendirmediği hususu halen meçhuldür. Eassında Doğan Avcıoğlu ve İlhan Selçuk'un mensubu olduğu solcu grubun darbe için 9 Mart'ta darbe için harekete geçmiş ve başarılı olamamıştır. Daha sonra da 12 Mart'ta Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç kaleme aldığı muhtırasını TRT'de okutmuş ve böylece Demirel hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştır.⁸⁶²

Muhtıra sonrası, Türkiye'de sol bir darbe bekleyen anti-Amerikancı sol örgütler hayal kırıklığını uğramış ve taktik değiştirerek daha sert bir mücadeleye girmeye karar vermişlerdir. Bu dönemin ABD açısından en çarpıcı olayı 17 Mayıs 1971'de gerçekleşmiştir. İsrail Başkonsolosu Ephraim Elrom'u kaçıran THKP-C lideri Mahir Çayan ve arkadaşları Elrom'u hapisteki tüm devrimcilerin bırakılması karşılığında serbest bırakmayı teklif etmiştir. Ancak bu teklif hükümet tarafından kabul edilmemiştir.⁸⁶³ Bu teklifi ret eden hükümet baskın bir kararla sokağa çıkma yasağı ilan etmiş ve Balyoz Harekâtı kapsamında neredeyse tüm solcu isimleri tutuklatmıştır.⁸⁶⁴ Akabinde bir hafta süren arama ve baskınlar neticesinde Elrom'un cesedine 23 Mayıs 1971'de ulaşılmıştır.⁸⁶⁵

Elrom'un öldürülmesi üzerine başlatılan operasyonlar neticesinde Deniz Gezmiş ve Mahir Çayan başta olmak üzere neredeyse bütün eylemciler tutuklanmıştır.⁸⁶⁶ Ancak Mahir Çayan ve dört arkadaşı Kartal-Maltepe Askeri Cezaevinden 30 Kasım 1971'de kaçmayı başarmıştır. Daha doğrusu iddialara göre kaçmalarına bilerek ve isteyerek izin verilmişti. Bu kaçıştan sonra 27 Mart 1972'de Ordu Ünye Hava Radar üssünde görevli Gordon Banner ve Charlie Turner isimli iki İngiliz ve Joe Law isimli bir Kanadalı teknisyeni Ordu/Ünye'den kaçırmıştır. Bu eylemi gerçekleştiren Cihan Alptekin ve Ömer Ayna'nın hedefi Deniz Gezmiş'i idamdan kurtarmaktı. Teknisyenleri Tokat/Niksar Kızıldere köyüne getiren Mahir Çayan ve arkadaşlarına 30 Mart 1972'de

⁸⁶² Holmes, *Social Unrest*, 83; 12 Mart Darbesi için bakınız: Ekrem B. Ekinci, "1971 Military Memorandum: A Political Downturn" Daily Sabah, 19 Temmuz 2016, erişim 12 Haziran 2019 <https://www.dailysabah.com/feature/2016/08/19/1971-military-memorandum-a-political-downturn>

⁸⁶³ Baumann, *The Diplomatic*, s. 172-174.

⁸⁶⁴ Efrat E. Aviv, The Efraim Elrom Affair and Israel-Turkey Relations, *Middle Eastern Studies*, 49/5, (2013), s. 750-769.

⁸⁶⁵ Nur Bilge Crisis, "A Short History of Anti Americanism and Terrorism: The Turkish Case", *The Journal of American History*, (Eylül 2002), s.472-484.

⁸⁶⁶ CIA, *Central Intelligence Bulletin*, General CIA Records, (Document No.:CIA-RDP79T00975A018500100001-5), March 19, 1971.

Özel Harp Dairesi, MİT ve CIA işbirliğinde baskın düzenlenmiş ve Ertuğrul Kürkçü hariç on kişi bu baskında hayatını kaybetmiştir.⁸⁶⁷

Bu tarihi olaydan sonra Deniz Gezmiş ve arkadaşları için idam süreci hızlandırılmış ve 24 Nisan 1972’de TBMM’de yapılan açık oylama ile kabul edilen yasayla Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan’ın idam edilmesine karar verilmiştir.⁸⁶⁸ İdam infaz kararı 6 Mayıs 1972’de uygulanmıştır. Yaklaşık beş ay içerisinde anti-Amerikancılığın en önde gelen temsilcilerinin ortadan kaldırılmasıyla ABD, Türkiye’de anti-Amerikancılığın kökünü kazıyacak adımlar atmıştır.⁸⁶⁹ 26 Eylül 1973 tarihine kadar devam eden sıkıyönetim sürecinde Türkiye’de anti-Amerikancı gruplara yönelik operasyonlar devam ettirilmiştir. Lakin bu Türkiye’nin Gladio tarafından yönlendirildiği iddia edilen sağ-sol çatışmasına doğru hızlı bir şekilde ilerlemesini engelleyememiştir.⁸⁷⁰ CIA belgelerinde terörist olarak geçen Deniz Gezmiş ve Mahir Çayan’ın Türkiye’de vermiş olduğu mücadelenin başarıya ulaşmamasında Amerikan askeri varlığının hedef almaları ve sonrasında 12 Mart Muhtırası sonrası İsrail Büyükelçisi Efraim Elrom’u kaçırmaları büyük rol oynamıştır. 1960’lı yılların sonundan itibaren sağ ve sol çatışmada etkin rol oynayan Gladio yapılanmasına yönelik bilgi ve belgeler kamuoyuna tamamen açıklanması durumunda ABD’nin anti Amerikancılık ile savaşmak adına Türkiye’de ne tür operasyonlara girdiğini birinci el kaynaklardan görmek mümkün olabilecektir.

3.2.4. Türkiye’de Anti Amerikancılığın Tekrar Yükselişi

Kissinger’in Vietnam, Çin, SSCB, Şili ve İsrail’e odaklandığı dönemde meydana gelen gelişmelerin Türk siyasi tarihine etkisi büyük olmuştur. Tabi ki ABD’nin sol guruplara yönelik verdiği mücadele ve antikomünist propagandanın etkin olduğu o dönemde anti Amerikancılığın geniş ölçekte destek bulabilmesi mümkün değildi. Buna rağmen Kissinger’in talimatıyla anti Amerikancılığı azaltmak adına bir takım önlemler alınması gündeme gelmiştir. Bu önlemler:

- Altıncı Filo’nun Türk limanlarına girmesini yasaklanması;

⁸⁶⁷ Holmes, *Social Unrest*, s.84

⁸⁶⁸ Cumhuriyet Senatosu “Anayasa ve Adalet Komisyonu Raporu, Esas No 1/76, Karar No 7”, 24 Nisan 1972, erişim 08 Haziran 2019.

<https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1961/1961-1/1-sirasayisi.pdf>

⁸⁶⁹ Harris, *Troubled Alliance*, s.142.

⁸⁷⁰ Daha fazla bilgi için bakınız: Aclan Sayılğan, *Türkiye’de Sol Hareketler*, Beşinci Baskı (İstanbul: Doğu Kitaphanesi, 2009); Crisis, “A Short History”, s. 66.

- Amerikan askeri varlığının azaltılması;
- Daha öncesi değiştirilmesi Türkiye tarafından gündeme getirilen 54 adet ikili antlaşmadan 40 adedinin Ankara'nın talebine göre revize edilmesi
- ABD'nin Türk kara, deniz ve hava sahasının kullanımının kısıtlanması.⁸⁷¹

Özellikle son karar ABD'nin İsrail'e Yom Kippur Savaşı sırasında lojistik destek sağlamasını engellemiştir.. Alınmış bütün bu tedbirlerin Türkiye'de mevcut anti Amerikancı atmosferin azaltılmasına etkisi yadsınamaz derece olmuştur. Buna rağmen 1964 yılından beri Türk-Amerikan ilişkilerini önemli ölçüde Kıbrıs şekillendirmiştir. Dolayısıyla Türkiye'de anti Amerikancılığı da komünist gruplar hariç Kıbrıs meselesi tetiklemiştir. Bu çalışmanın üçüncü kısmında ele alındığı üzere Kıbrıs'a Türkiye'nin barış operasyonu gerçekleştirmesi neticesinde Rum lobisinin baskısıyla Senato'nun silah ambargosu uygulamaya başlanmıştı. Amerikan silah ambargosu iki ülke ilişkilerinde yeni bir kırılmaya neden olmuştur. Alınan ambargo kararıyla Türkiye'de ABD'ye karşı mevcut olan ön yargı daha da güçlenmiştir. Anti Amerikancılığın siyasi ve askeri düzeyde etkin olmamasına yönelik Kissinger'ın adımları işe yaramamıştır. 21 Şubat 1975 tarihli İstihbarat Raporunda silah ambargosunun Türkiye'de ciddi sonuçlara yol açacağına altı çizilmiş ve anti Amerikancılığı körükleyeceği dile getirilmiştir. ABD'ye ait üslerin ve askeri tesislerin kapatılmasına yönelik adımların atılacağına altı özellikle çizilmiştir. En kötüsü söz konusu ambargoya birlikte Türkiye'nin SSCB ile birlikte hareket edebileceği ihtimali de öne çıkarılmıştır.⁸⁷²

12 Mart 1975'te Kissinger tarafından Ford'a iletilen mesajda Türkiye'de anti Amerikancı yaklaşımın yükselişte olduğu Kıbrıs meselesine yönelik çözümünden önce silah ambargosunun en azından hafifletilmesi hususuna işaret edilmiştir. Bu bağlamda Temsilciler Meclisine gönderilen ve silah ambargosunu hafifletmeyi hedefleyen S.846 Nolu yasa tasarısının ret olmasıyla Türkiye ve ABD arasındaki güven bunalımı zirveye çıkmıştır. Türkiye hemen karşılık vererek 27 adet Amerikan tesisi ve üssünü kullanıma kapatmıştır. Bu durum Türkiye çapında anti Amerikancı atmosferi daha da arttırmıştır.⁸⁷³ İki ülke arasındaki ilişkilerin oldukça kötüye gittiği o dönemde 31 Temmuz 1975'te Kissinger ile bir araya gelen Demirel meselenin silah yardımıyla öte güven meselesi

⁸⁷¹ Holmes, *Social Unrest*, s. 85.

⁸⁷² FRUS, *Cyprus 1973-1976*, 1761-1767.

⁸⁷³ Selin M. Bölme, "Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik ve Değişim" *Uluslararası İlişkiler*, 9/34 (Yaz 2012), 65.

olduğunu dile getirmiştir. Gerçekten de Türkiye’de anti Amerikancılığın yükselişinde güven bunalımı önemli rol oynamıştır.

Kissinger’in görev yaptığı son yılında Türkiye’de anti Amerikancılığın daha da artmasıyla CIA ve Gladio devreye girerek anti Amerikancı grupları pasifize etmeye odaklanmışlardır. Ancak bu mücadele Türkiye’nin yeni bir darbeye doğru gitmesine neden olmuştur. Bu bağlamda tabi ki yapılacak daha derin değerlendirmelerin subjektif sonuçlar doğurması muhtemeldir. Zira ne ABD ne de Türkiye tarafından 1970’li yıllarda ABD’nin anti Amerikancılık ile savaş uğruna Türkiye’yi savaş alanına çevirdiğine dair belge ve doküman henüz yayınlanmamıştır. Gelecekte yayınlanması muhtemel belgelerde anti Amerikancılık ile savaşın izlerini bulmak mümkün görünmektedir. Böyle bir durumda 1970’li yılların yeniden ele alınması ve yeni veriler kapsamında irdelenmesi gündeme gelecektir.

3.3. Kissinger Döneminde Afyon Ekimi Meselesi

Afyon üretiminin Türkiye’de yasaklanması on dokuzuncu yüzyılın sonunda itibaren gündemdeydi. Bu konuda inisiyatif başlatan ABD’nin afyon üretimine yönelik savaşı ilk zamanlarda insani temellere dayanmaktaydı. İlk olarak Filipinler’de afyon üretiminin ve tüketiminin yasaklanması için başlatılan süreç 1970’li yıllara ulaştığında çok farklı boyuta ulaşmıştı. ABD Başkanı Richard Nixon’ın göreve gelir gelmez uyuşturucuya savaş ilan etmiş ve yeni bir döneme girilmiştir. Türkiye’de üretilen afyonun Fransa’da eroin üretiminin hammaddesi olduğu iddiasıyla Türkiye’ye baskı uygulanmaya karar verilmesiyle afyon ekimi ABD açısından Türk-Amerikan ilişkilerini etkileyen en önemli konulardan biri olmuştur. Bu dönemde Kissinger Türkiye’ye yönelik baskıyı yumuşatmış ve afyon yüzünden Türkiye’ye finansal ambargonun uygulanmasını engellemiştir. Çalışmanın bu kısmında Amerikan perspektifinden afyon ekim meselesi ele alınmaktadır.

3.3.1. Tarihsel Süreç İçerisinde Afyon Meselesi

Tarihte ilk kez afyonun sağlık ve haz maksadıyla kullanımı M.Ö. 3000 yılları civarı Sümerler döneminde başladığı düşünülmektedir.⁸⁷⁴ Afyonun tıbbi bir ürün olarak

⁸⁷⁴ Sümerliler tarafından Gil Hul yani haz bitkisi olarak adlandıran afyonun üretimi MÖ. 1500’lü yıllar civarı Mısır’da, M.Ö. 900 civarı İran’da ve M.Ö. 500 civarı Anadolu’da başladığı tahmin edilmektedir. Afyon’un Hint yarımadasında üretimi M.S. 900 yılları civarında başlamıştır. Nuran

kullanılmaya ilk kez Hindistan'da gerçekleşmiştir. On üçüncü yüzyılın başında afyon Hint tıp literatürüne girmiştir. Haz veren bir bitki olarak kullanımı en başından itibaren mevcuttu ancak afyonun ticari meta haline gelmesi Çin sayesinde mümkün olabilmıştır.⁸⁷⁵ Afyon'un Çin'de rağbet görmesi üzerine on altıncı yüzyılda Babür İmparatoru Ekber Şah (1556-1605) afyon üretim ve dağıtımını için tekel kurmuştur.⁸⁷⁶ Ekber Şah'ın vefatının hem ertesinde Hindistan'da kurulmuş olan İngiliz East India Company (Doğu Hindistan Şirketi) afyon işinde ciddi kar gördüğü için afyon üretimini ve dağıtımını tekelleştirecek adımlar atmıştır.⁸⁷⁷ Afyon ticaretinden elde edilen ciddi kar Britanya'yı Hint yarımadasını tamamıyla ele geçirmeye yöneltmiştir. Ele geçirilen bölgelerde afyon üretimi seri üretim tekniği ile arttırılmıştır.⁸⁷⁸ 1775 yılında Çin'e Hindistan'dan ihraç edilen afyon miktarı yıllık 75 ton iken bu miktar 1839'da 2500 tona kadar çıkmıştır.⁸⁷⁹

Öte yandan on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında ülke ithalatını %50'sini afyon olan Çin ortaya çıkan cari açığı kapatmak adına Britanya'ya afyon karşılığında çay satmaya başlamıştır. Öyle ki 1700 yılında Çin'den sadece 50 ton çay ithal eden Britanya bu miktarı 1820 civarı 9.000 ton civarına 1830 yılında ise 13.500 ton civarına çıkarmak zorunda kalmıştır.⁸⁸⁰ Bu sayede cari açığa geçici olsa da çözüm bulan Çin, afyon tüketimini azaltacak önlemler almaya da ilk kez 1729 yılında başlamıştır. Daha sonra 1799, 1814 ve 1831 yılları arasında daha bir takım düzenlemeler gerçekleştirmiştir.

Taşlıgil-Güven Şahin, "Tarihsel Süreçte Haşhaş (Papaver Somniferum L.) ve Afyon", *Tarih Okulu Dergisi* 11/XXXIV, (Haziran 2018), s. 163-196.

⁸⁷⁵ UNODC, "A Century of International Drug Control", (World Drug Report 2008), s. 18-19.

⁸⁷⁶ Burak Çıtır, "Uluslararası Afyon Anlaşmalarında Osmanlı İmparatorluğu", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* I/1, (2015), s. 21.

⁸⁷⁷ Bu adımlardan en önemlisi Bengal ve Bihar'da kâr amaçlı seri üretime başlanmasıydı. Böylece 1773 yılı itibariyle afyon üretiminde büyük artış gerçekleşmişti. East Indian Company hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Tirthankar Roy, *The East Indian Company The World Most Powerful Cooperation*, (Cyber City India: Portfolio Penguin 2016); Paul C. Winther, *Anglo-European Science and the Rhetoric of Empire Malaria, Opium, and British Rule in India, 1756-1895*, (Lanham: Lexington Books, 2003); Timothy Brook-Bob T. Wakabayashi "Opium's History in China", *Opium Regimes-China, Britain and Japan, 1839-1952*, Ed. Timothy Brook-Bob T. Wakabayashi, Los Angeles, 2000, s. 6.

⁸⁷⁸ Bu sayede on dokuzuncu yüzyılın başına gelindiğinde Hindistan afyon üretiminde dünya lideri olmuştur. Burada üretilen afyonun üçte biri Güneydoğu Asya ve Çin'e bir kısmı kaçak olarak ihraç edilirken geri kalanı yasal yolla ihraç edilmiştir. Gregory Blue, "Opium for China", 31-47, Yongming Zhou, *Anti-drug Crusades in Twentieth Century China, Nationalism, History and State Building*, (New York: 1999), s. 11.

⁸⁷⁹ UNODC, "A Century", s. 20-21.

⁸⁸⁰ Henry Hobhouse, *Seeds of Change-Six Plants that Transformed Mankind*, (London: Sidgwick & Jackson, 1999), 130; Peter W. Fay, *The Opium War, 1840-1842*, Chapel Hill: The University of North Carolina Press 1997, s. 17.

Çin'in almış olduğu her önlemdede uyuşturucu ticaretinden kazancı azalan Britanya'yı Çin'e savaş ilan etmeye yönlendirmiştir.⁸⁸¹

Tarihe Birinci Afyon Savaşı olarak geçen savaş 1839-1842 yılları arası gerçekleşmiştir. İlk savaşı kazanan ve yüzyıl içerisinde uygulanan tüm tedbirleri kaldıran Britanya Çin'in direnmesi üzerine İkinci Afyon Savaşı ise 1856-1860 arasında gerçekleştirmiştir. Her iki savaşı da kaybeden Çin en sonunda afyon ithalatı üzerine koyduğu tüm yasakları kaldırmak zorunda kalmıştır. İki afyon savaşını kazanan Britanya'nın uyuşturucu kolonisi haline gelen Çin ithalat kısılacısından kurtulmak için kendi topraklarında üretimi ciddi oranda artmış ve böylece 1880-1908 yılları arası afyon ithalatı %35 civarında azaltmayı başarmıştır.⁸⁸² Ancak bu karar Çin adına oldukça sıkıntı verici sonuçlara yol açmıştır.

1830 yılında 3 milyon civarında olan kullanıcı sayısı 189 yılında 15 milyona çıkmıştır.⁸⁸³ Bu duruma o dönemde misyon için Çin'de bulunan Amerikan ve İngiliz misyonerler el atmıştır.⁸⁸⁴ Ahlaki değerleri öne çıkaran misyoner kiliseleri kendi ülkelerini afyon ticaretinden çekilmeye davet etmiştir.⁸⁸⁵ Öte yandan kiliseler Britanya ve ABD'de afyon üretimine karşı lobi faaliyetlerine girmiştir. Bu dönemde 1900'lü yılların başında Çin'de afyon karşıtı olanlar sadece misyonerler değildi. Milliyetçi ve solcu kesimler de afyona karşı mücadele de yer almıştır. Böylece yirminci yüzyılın başından itibaren Britanya afyon ticaretinde çekilmeye başlamış ve uyuşturucu taciri ülke olma statüsünden kurtulmuştur.⁸⁸⁶

3.3.2. Tarihsel Süreç İçerisinde ABD'nin Uyuşturucu ile Mücadelesi

3.3.2.1. Filipinler'de Afyon ile Mücadele

Britanya'nın afyon ticaretinden çekildiği dönemde Çin afyon üretiminin yaklaşık %85'ini tek başına gerçekleştirmekteydi. Aynı zaman diliminde ABD yaklaşık yüzyıldır

⁸⁸¹ Kathryn Meyer-Terry Parsinnen, *Webs of Smoke: Smugglers, Warlords, Spies, and the History of the International Drug Trade*, (Maryland Rowman and Littlefield Publishers, 1998), 7. Julia Lovell, *The Opium War: Drugs, Dreams and The Making of China*, (Basingstoke-Oxford: Picador, 2011).

⁸⁸² UNODC, "A Century", s. 23.

⁸⁸³ Zhou, *Anti-drug Crusades*, s. 20.

⁸⁸⁴ Daha fazla bilgi için bakınız: Tianyuan Guan, *The Forgotten Crusaders: Western Missionaries in the Chinese Anti-Opium Movement*, (Yüksek Lisans Tezi, Vanderbilt University, Nisan 2019).

⁸⁸⁵ Thomas D. Reins, "Reform, Nationalism and Internationalism: The Opium Suppression Movement in China and the Anglo-American Influence, 1900-1908", *Modern Asian Studies*. 25/1, (Şubat. 1991), 110; UNODC, "A Century", s. 28-30.

⁸⁸⁶ Brook-Wakabayashi *Opium's History*, s. 2.

tüccarlar ve misyonerler sayesinde nüfuz kazandığı Güneydoğu Asya'ya askeri güç olarak girmek üzereydi. 22 Nisan-12 Ağustos 1898 tarihleri arasında gerçekleşen Amerikan-İspanyol Savaşını kazanarak bu şansı elde etmiştir. 10 Aralık 1898'de iki ülke arasında imzalanan Paris Barış Anlaşmasıyla Küba bağımsızlığını kazanırken Filipinler ABD hakimiyeti altına girmiştir.⁸⁸⁷ O tarihe kadar eski Avrupa güçlerinden farklı bir devlet olduğunu iddia eden ABD'nin bu tür bir adım atması oldukça şaşırtıcıydı. Bu şaşırtıcı oldubitti nedeniyle Filipinli milliyetçiler 4 Şubat 1899'da bağımsızlık için ABD'ye karşı gerilla savaşı başlatmıştır.⁸⁸⁸

Yaklaşık on dört yıl süren mücadele sırasında ABD, Filipin halkının yanında olduğunu göstermek adına bir takım stratejiler izlemiştir. Bu stratejilerin önemli kısmı ABD'nin geleneksel sömürgeci bir güç olmadığını ortaya koymaktı. Bu bağlamda Filipinlerin kalkınmasına ve toplumsal sorunlarında da çözüm bulunması hedeflenmiştir. Mevcut sosyal sorunların başında uyuşturucu kullanımı gelmekteydi.⁸⁸⁹ Uyuşturucu ile mücadele etmesinin ardında ise kendisine uyuşturucu ile mücadeleyi görev edinmiş Rahip Charles Henry Brent büyük role sahipti.⁸⁹⁰ Onun önderliğinde çalışmalar yürüten Afyon Komitesi afyon üretimini kontrol altına almak için bir takım öneriler hazırlamıştır. Bu öneriler aşağıdaki gibidir:

- Afyon üreticilerinden yüksek vergi alınması;
- Afyon üretim lisansı için yüksek ücret alınması;
- Afyon üretiminin tamamen devlet tekeline bırakılması;
- Afyon üretimin tamamen yasaklanması.

Afyon üretiminin tamamen yasaklanması öneri gerçekçi bulunması için direk göz ardı edilmiştir. Öte yandan afyon için yüksek vergi ve lisans ücreti talebinin karaborsaya yol açacağı ön görülmüştür. Son öneri olan afyonun devlet tekeline olması fikri en

⁸⁸⁷ Alfred McCoy, "Policing the Imperial Periphery: The Philippine-American War and the Origins of U.S. Global Surveillance" *Surveillance & Society* 13(1) (2015), s. 4-26; Donald W. Whisenhunt, *Reading the Twentieth Century, Documents in American History*, (Lanham, Rowman&Littlefield, 2009), s. 1-2.

⁸⁸⁸ Filipinler bağımsızlık savaşı için bakınız: Phillip Ablett, "Colonialism in Denail: US Propaganda in the Phillipine American War, Social Alternatives", 23/3, Third Quarter, (2004).

⁸⁸⁹ Joseph Paul Charles, *Global Christianity: Trends in Mission and the Relationship with Non-Western Missionaries Working Cross-Culturally in Thailand*, (Yüksek Lisans Tezi, South African Theology Seminar, Ekim 2009), s. 90.

⁸⁹⁰ Anglikan kilisesi mensubu Kanada'lı Brent, 1901 yılından beri Manila'da yaşamakta ve Filipin toplumu ile ciddi bağ kurmuştu. Daha fazla bilgi için bakınız: Mark D. Norbeck, "The Legacy of Charles Henry Brent", *International Bulletin of Missionary Research*, 20/4, (1996), 163-168; William B. McAllister, *Drug Diplomacy in the Twentieth Century, An International History*, (E-Edition Londra ve New York: Routledge, 2002), s. 28.

olabilir seçenek olarak gündeme alınmıştır. Afyon üretimin devlet tekelinin üç yıl sürmesi ve yirmi bir yaş altı kişilerin afyon içerikli ürünlerin satılmasının yasaklanması öneri olarak sunulmuştur. Böylece uyuşturucu bağımlısı sayısının kademeli bir şekilde azaltmak hedeflenmiştir⁸⁹¹ Afyonun yasaklamasına yönelik final raporu 1904 yılında tamamlanmış ve 1905 yılında Senato'ya sunulmuştur. Afyon üretiminin devlet tekeline alınmasına karşı ilk olarak Alkol Karşıtı Harekâtı karşı çıkmıştır. Bu grup afyonun tamamen yasaklanması için lobi yapmaya başlamıştır. Senato lobi faaliyetleri neticesinde devlet tekeli çözümünü tamamen gözden çıkarılmıştır. Bunun yerine Filipinlerde afyon satışının 1907-1910 yılları arasında ciddi derece azaltılmasına ve sonrasında tamamen yasaklanmasına yönelik yasa önerisini onaylanmıştır.⁸⁹²

Filipinlere yönelik atılan bu adım ABD adına büyük bir kazanç olmuş ve Çin'de faaliyet gösteren misyonerler ve tüccarlar Çin için de benzer adım atılmasına ön ayak olmuştur. Ancak daha sıkı yasalara sahip Çin'e nüfuz etmek mümkün olmamıştır. Bunun yerine afyon üretiminin azaltılmasına yönelik adım atılmasına karar verilmiştir. Bu bağlamda ilk fırsat demiryolu inşaatında çalışan Çinli işçilere yönelik ırkçı saldırıyı bahane eden Çin'in Amerikan mallarını boykot etmesiyle ortaya çıkmıştır. ABD bu boykottan istifade ederek afyon üretimini kısıtlayacak adımların atılması için çalışmalar başlatmıştır.⁸⁹³

3.3.3. ABD'nin Küresel Ölçekte Uyuşturucu ile Mücadelesi

Afyon üretiminin ve dağıtımının yasal düzenlemeler ile kontrol altına alınması hususu sadece ABD'nin değil bir çok ülkenin gündemindeydi. Dönemin Filipinler Valisi William Taft uluslararası bir konferans gerçekleştirilmesi için çalışmaları başlatmıştır. Ortaya koyduğu sonuçlar ele alındığında ses getirmeyen Şangay Afyon Komisyonu Konferansı 26 Şubat 1909'da toplanmıştır.⁸⁹⁴ Şangay Konferansı afyon üretiminin

⁸⁹¹ Joe Thorogood, *Opium Evil or Opium Essential? The Geopolitics Of Drug Control From 1909-1961*, (Doktora Tezi, University College London 2018), 115; UNODC, "A Century", s. 31.

⁸⁹² ABD'nin attığı bu adımdan sonra 12 Ocak ve 08 Şubat 1906 tarihleri arasında gerçekleştirilen seçimi kazanan Liberal Parti ilk olarak Britanya'nın afyon ticaretinden çekilmesi için adım attı. Bir yıl sonra Britanya ve Çin afyon ticaretini bitirmek için bir araya gelmiş ve iki ülke arasında anlaşma 1908 yılında imzalanmıştır. Guan, *The Forgotten Crusaders*, s. 9-11; Zhou, *Anti-drug Crusades*, s. 24; Thorogood, *Opium Evil*, s. 116-117.

⁸⁹³ Çinli göçmenlere yönelik ırkçı saldırılar için bakınız: Mldred Wellborn, "The Events Leading to The Chinese Exclusion Acts", *Annual Publication of the Historical Society of Southern California*, 9/1/2 (1912-1913), s. 49-58.

⁸⁹⁴ Bu sonuçtan öte konferansın ortaya koyduğu gerçekler çarpıcıydı. Çin tek başına afyon üretiminin %85'ini gerçekleştiriyordu. Buna karşılık Hindistan afyon üretiminin %12'sini gerçekleştirirken, İran'ın payı sadece %1,5 civarındaydı. Osmanlı İmparatorluğu ise yaklaşık %1'ini üretmekteydi.

mevcut durumunun ortaya konulmasında ciddi rol oynamasına rağmen ortaya hiçbir zorlayıcı metin konmaması hasebiyle üretime ve dağıtımına etki yapmamıştır. ABD bu nedenle ikinci konferans için hazırlıklara başlamıştır. Yine Hague şehrinde ikinci konferans 1 Aralık-23 Ocak 1912 arasında düzenlenmiş ve konferansa toplam on üç ülke katılmıştır. Konferans sonunda tüm ülkelerin onayı ile Uluslararası Hague Afyon Anlaşması 23 Ocak 1912’de imzalanmıştır. Anlaşma beş bölüm ve yirmi beş maddeden oluşmaktaydı. Kontrol edilmesi gereken uyuşturucu madde bu sefer sadece afyon değildi. Kokain ve eroin de kontrol edilecek uyuşturucular listesine eklenmişti.⁸⁹⁵

Bu iki anlaşmadan sonra ABD özellikle İç Savaş döneminde toplumsal bir sorun olan uyuşturucu ile içerde mücadele etmek için çalışmalar başlatmıştır.⁸⁹⁶ Uyuşturucunun marketlerde, eczanelerde yasal olarak satıldığı, meşrubatların ve hatta çocuk şuruplarının içine katıldığı ve hatta postane yolu ile dağıtıldığı bir dönemde ortaya çıkan uyuşturucu ile mücadele hareketinin arkasında dini ve ahlaki değerleri koruma dürtüsü yatmaktaydı.⁸⁹⁷ Toplum içinde etkin olan misyoner kiliselerin etkisi ancak 1898 ABD-İspanya Savaşı sonrası görülmeye başlanmıştır. Daha önce bahsedildiği üzere Filipinlerde uyuşturucuya karşı savaş açan Rahip, Brent sadece Amerikan dış politikasını yönlendirmekle kalmamış iç politikaya da büyük katkıda bulunmuştu.⁸⁹⁸ Gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde New York Senatörü Francis B. Harrison kendisi tarafından hazırlanana Uyuşturucu Yasasını Senato’ya sunmuştur. Senato tarafından 17 Aralık 1914’te kabul edilen Harrison Yasası ile ABD tarihinde ilk kez uyuşturucu ile mücadeleyi amaçlayan bir yasa olarak tarihe geçmiştir. Bu yasa ayrıca ABD’nin yirminci yüzyılda uygulamaya koyduğu uyuşturucu ile mücadele çabalarının temelini oluşturmuştur.⁸⁹⁹

Hamilton Wright, “The International Opium Commission”, *The American Journal of International Law*, 3/3, (July 1909), s. 648-667, akt. UNODC, “A Century”, s. 23.

⁸⁹⁵ Katılımcı ülkeler: Çin, Hollanda, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, İran, Portekiz, Suriye, Siyam, Britanya, İrlanda ve ABD katıldı. Ayrıca Britanya’nın sömürgesi Britanya’nın sömürgesi İngiliz Hindi de katılan tek sömürgeydi. UNODC, A Century, s 49-50.

⁸⁹⁶ Daha fazla bilgi için bakınız: Mark A. Quinones, “Drug Abuse During the Civil War (1861–1865)”, *International Journal of the Addictions*, 10/ 6, (1975), s. 1007-1020,

⁸⁹⁷ James A. Inciardi, *Handbook of Drug Control in the United States*, (New York: Greenwood Press, 1990), s. 30-31.

⁸⁹⁸ Daha fazla bilgi için bakınız: Ian Tyrrell, *Reforming the World: The Creation of America's Moral Empire*, (Princeton: Princeton University Press, 2013).

⁸⁹⁹ Bu yasanın çıkarılmasından yaklaşık üç yıl sonra yasaya göre düzenlemeler yapılmıştır. En önemli düzenleme bağımlılık ile alakalı olmuştur. Bağımlılığı hastalık olarak gören anlayış yerine suç olarak gören anlayış adapte edilmiştir. Hastalara tedavi için yasal bir şekilde uyuşturucu verilmesi uygulamasına da son verilmiştir. Tabi ki bu yeni anlayışın kabul edilmesi özellikle sağlık sektörü

Birinci Dünya Savaşı bitiminin akabinde 10 Ocak 1920’de kurulan Milletler Cemiyeti uyuşturucu mücadeleye 15 Aralık 1920’de başlamıştır. ABD Milletler Meclisine üye olmasa da uyuşturucu ile mücadele için uluslararası düzenlemelerin yapılması için çaba göstermiştir. Dr. Hamilton Wrigt ve Rahip Brentt ABD çıkarlarına uygun yasal düzenlemeler için görevlendirilmiştir.⁹⁰⁰ İkili, Milletler Cemiyeti bünyesinde afyon üretimi ve dağıtımı için katı kurallar getirmeyi hedeflemiştir ancak bu kuruma hâkim olan sömürgeci ülkeler ABD tarafından getirilmek istenen kurallara muhalefet etmiş ve bu nedenle hedefe ulaşamamıştır.⁹⁰¹

Uluslararası işbirliğine önem veren ABD, iki konferans (Cenevre Afyon Konferansı) için 1924 yılbaşı itibariyle hazırlıklarını tamamlanmıştır. Birinci Cenevre Afyon Konferansı 05 Kasım 1924-11 Şubat 1925 arasında gerçekleştirilmiştir. Bu konferansa katılan ABD’nin amacı uyuşturucu üretimini tamamen kontrol altına almak, afyon tekeline son vermek, afyonun tıbbi kullanımının kapsamını belirlemek ve afyonun sigara olarak yasaklatmaktır. Ancak ortaya koyduğu teklifler kabul edilmemiştir. Sadece afyonun yasal tekeller tarafından satılmasına ve afyonun sigara olarak kullanılmasına on beş yıl daha izin verilmesine karar verilmiştir.⁹⁰² İkinci konferans 12 Ocak-19 Şubat 1925 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. ABD bu konferansta daha sert bir tutum sergilemiştir. Tıbbi kullanım hariç uyuşturucu üretimini ve dağıtımını tamamen yasaklanmasını talep etmiştir. Lakin istediği desteği Mısır ve Çin hariç diğer ülkelerden alamamıştır.

Uluslararası alanda istediğini kabul ettiremeyeceğini gören ABD, federal düzeyde çalışmalar başlatmış ve bu doğrultuda ilk olarak Federal Narkotik Bürosu (The Federal Bureau of Narcotic-FBN) isimli birimi Hazine Bakanlığı bünyesinde 14 Haziran 1930’da kurmuştur.⁹⁰³ Birimin esas görevi direk sahada polisiye görevler yerine getirmekten öte uyuşturucu ile mücadele için gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasını sağlamaktır. ABD sınırları içerisinde afyon üretim ve dağıtımının lisanslanması, izlenmesi ve gerekli düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ve hatta kamuoyunun afyonun

tarafından itirazlar nedeniyle oldukça zor olmuştur. UNODC, “A Century”, s. 60; Thorogood, *Opium Evil*, s. 124.

⁹⁰⁰ Dr. Hamilton Wright tropikal iklim kaynaklı hastalıklarda uzman bir isimdi. McAllister, *Drug Diplomacy*, s. 29.

⁹⁰¹ UNODC, “A Century”, s. 52.

⁹⁰² Thorogood, *Opium Evil*, s. 126-127.

⁹⁰³ Bu birimin başına getirilen ve 1962 yılında zorunlu emekliliğine kadar Harry Anslinger ABD’nin uyuşturucu ile mücadelesinde büyük rol oynadı Thorogood, *Opium Evil*, s. 131-132.

zararlı ile alakalı eğitilmesi gibi görevlere de sahip olan FBN, Milletler Cemiyeti'nin sonraki yasal düzenlemeleri için yönlendirici de olmuştur.⁹⁰⁴

ABD kendi içerisinde afyon ile mücadele için yapısal altyapıyı oluşturduğu sırada Milletler Cemiyeti bünyesinde çalışmalar devam etmekteydi. Bu çalışmalardan ilki küçük ölçekliydi. Sadece afyon içerikli sigara içimini yasaklamayı amaçlamaktaydı. Bu doğrultuda *Afyon İçiminin Engellenmesine Yönelik Anlaşma* 27 Kasım 1931'de Bangkok'ta gerçekleştirilen konferansta imzalanmıştır. Bu konferans sırasında üzerinde anlaşılan konular arasında yer alan küçüklere afyon içerikli sigara satışı istenilen etkiyi yakalamada gerekli etkiyi göstermekten uzaktı. Bu anlaşmayı sadece sekiz ülke imzalamıştır.⁹⁰⁵ İkinci konferans Cenevre'de 27 Mayıs 13 Temmuz 1931'de gerçekleştirildi. Konferansa 57 ülke katılmış ve bu konferansa katılan ABD, *Narkotik Uyuşturucuların Üretiminin Kısıtlanması ve Dağıtımının Düzenlenmesi Anlaşması* (Convention for Limiting the Manufacturing and Regulating the Distribution of Narcotic Drugs) hazırlanması sürecinde önemli rol oynamıştır. FBN sayesinde elde edilen tecrübe bu anlaşmanın şekillenmesinde kullanılmıştır. En nihayetinde söz konusu anlaşma 13 Temmuz 1931'de 40 ülkenin katılımıyla imzalanmıştır. Bu anlaşmayı imzalayan ülke sayısı Temmuz 1933 itibarıyla 67'ye çıkmıştır.⁹⁰⁶

1931 anlaşması olarak tarihe geçen bu anlaşma da Milletler Cemiyeti afyon arzının azaltılması ve afyon üretim ve dağıtımının regüle edilmesiyle görevlendirilmiştir. Anlaşma ayrıca dört bölümden oluşmaktaydı. Bu bölümler:

- Kaçak afyon ticaretinin düzenlenmesi;
- Uyuşturucu madde üretiminin engellenmesi;
- Afyon üretiminin azaltılması;
- Uluslararası dağıtım ağının engellenmesine yönelik adımlar atılmasıydı.⁹⁰⁷

⁹⁰⁴ Lisa N. Sacco, "Drug Enforcement in the: United States: History, Policy, and Trends", (Congressional Research Service, 02 Ekim 2014), 4-5, erişim 21 Haziran 2019.
<https://fas.org/sgp/crs/misc/R43749.pdf>

⁹⁰⁵ Bu ülkeler: Fransa, Hindistan, Japonya, Britanya, Hollanda, Portekiz ve Tayland'tı. Thorogood, "Opium Evil", s. 131-132; McAllister, *Drug Diplomacy*, s.106.

⁹⁰⁶ Anlaşmanın ve öncesi hazırlanmış Teknik çalışmanın içeriği için bakınız: League of Nations, The Convention for Limiting the Manufacture and Regulating the Distribution of Narcotic Drug of July 13th 1931, Cenevre: (The Secretariat of the League of Nations, 1937), erişim Tarihi 12 Haziran 2019.
https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VI-8-a&chapter=6&clang=en

⁹⁰⁷ Thorogood, *Opium Evil*, s. 134.

Milletler Cemiyeti bünyesinde oluşturulan Uyuşturucu Gözlem Birimini (Drug Supervisory Body) uyuşturucu üretim ve dağıtımını izlemek ve denetlemek ile görevlendirilmiştir. Anlaşmayı imzalayan ülkeler her türlü uyuşturucu üretimini sadece sağlık ve bilimsel nedenler ile gerçekleştirmeyi taahhüt etmiştir.⁹⁰⁸ Bu anlaşmayla birlikte 1909 yılından itibaren başlayan afyon üretimini kontrol altına alma girişimlerinin uluslararası düzeyde kabul görmesini sağlamıştır. 1935 yılına geldiğinde hem afyon hem de kokain üretimi ciddi düşüşe neden olmuştur. Lakin bu afyon ve kokain üretiminin yasa dışı üretilmesinin engellendiği anlamına gelmemekteydi. ABD’de organize suç grupları eroinin ciddi kazanç sağladığını çoktan görmüştü. 1933 yılı itibarıyla kaçak yollarla eroin getirmek için Marsilya (Fransa), Tanca (Fas) ve Beyrut (Lübnan) gibi şehirlerde eroin laboratuvarları kurulması için anlaşmalar yapmışlardı. Zaman içinde New York ve Chicago eroin dağıtım merkezi haline gelmişti. Eroin üretiminin merkezi olmasa da Türkiye bu ağın tam merkezinde yer almaktaydı. Bu nedenle Türkiye’de üretilen afyonun kontrol altına alınması adına Milletler Cemiyeti İstanbul’da uyuşturucu ile mücadele adına bir merkez açmıştır.⁹⁰⁹

Yasadışı uyuşturucu ticaretinin kontrolden çıkması üzerine Milletler Cemiyeti yasadışı uyuşturucu trafiğini kontrol altına almak adına yeni bir toplantı çağırısı yapmıştır. Bu zamana kadar yasal üretim üzerine çalışmalar gerçekleştirilen Milletler Cemiyeti ilk kez yasadışı yollar ile üretilen ve dağıtılan uyuşturucu ile mücadele için bir anlaşma hazırlamıştır. Bu anlaşma Yasadışı Tehlikeli Uyuşturucu Trafikinin Engellenmesi Türkiye dahil sadece on üç ülke imza atmıştır. Bu anlaşmanın sadece on üç ülke tarafından imzalanmasının nedeni ABD ve Portekiz arasında yaşanan anlaşmazlıktı. ABD tüm uyuşturucu madde üretim ve dağıtımını kontrol altına almak isteyen bir kararın çıkması için batırırken koka bitkisi üzerine ciddi yatırım yapmış ve bu bitki ve afyonu karıştırarak ürün üreten Portekiz total yasağa karşı çıkmıştır. Hatta bu konunun gündeme gelmesini bile kabul etmemiştir. Buna rağmen ABD konferanstan çekilmemiştir. Dışişleri Bakanlığının bu kararının arkasında yatan neden işbirliğinden kaçınan bir profil çizmeme isteği yatmaktaydı.⁹¹⁰

⁹⁰⁸ UNODC, “A Century”, s. 55-56.

⁹⁰⁹ UNODC, “A Century”, s. 56.

⁹¹⁰ Daha fazla bilgi için bakınız: Arnold H. Taylor, *American Diplomacy and The Narcotics Traffic, 1900-1939: A Study in International Humanitarian Reform*, (Durham NC: Duke University Press, 1969) akt. Thorogood, *Opium Evil*, s. 148.

Milletler Cemiyeti afyon ve kokainin üretiminin ve dağıtımının düzenlenmesinde büyük rol oynamış ve ABD'nin gelecekte uyuşturucuya karşı savaş ilan etmesinde büyük katkıda bulunmuştur. Lakin genel resme ABD perspektifinden bakıldığında Milletler Cemiyeti uyuşturucu ile mücadelesinde başarısız olduğu görülmektedir. Sömürgeci güçlerin istekleri doğrultusunda karar almış ve uygulamıştı. 1945 yılına gelindiğinde ne afyon üretimi ne de dağıtımı kontrol altına alınmıştı. Milletler Cemiyeti adeta emperyalist sömürgeci devletlerin mevcut uluslararası düzende çıkarlarını korumak adına oluşturulmuş bir kurumsal yapıydı.⁹¹¹

İkinci Dünya Savaşının başlamasıyla mevcut dünya düzenin yıkılması ABD'nin özelde afyon genelde uyuşturucu ile mücadelesi adına olumlu yönde gelişmeler meydana çıkmıştır. İlk gelişme Nazi Almanya'sının Cenevre'de konuşlu Milletler Cemiyeti birimlerini başta PCOB ve DSB'yi ortadan kaldırmak ile tehdit etmesiyle gündeme gelmiştir. ABD tehlikenin büyüklüğü üzerine bütün birimleri Washington'a geçici olarak taşımıştır. Bu organizasyonlar mevcut görevlerini bu sayede devam ettirmeyi başarmıştır. Savaş sırasında ABD'nin afyon ile mücadelesine büyük katkıda bulunacak olan ikinci gelişme Çin'de komünist yönetimin başa gelmesi ve bu yönetimin afyon üretimini adeta yok etmesi büyük rol oynamıştır.⁹¹² Savaşın bitimiyle birlikte ABD'nin yenedünya düzenini kurma stratejisinde önemli yer tutan uyuşturucu ile savaşma hedefini insani değerlere oturtması ve insanlığı kurtarmaya odaklanması tam olarak gerçekleri yansıtmamaktaydı. İkinci Dünya Savaşı bitimiyle tarih sahnesinden çekilen geleneksel Avrupalı güçlerin yerine ABD'nin yer almasıyla sadece uyuşturucu üretimi ve dağıtımı Amerikan çıkarları çerçevesinde yeniden şekillendirilmiştir.

24 Ekim 1945'te kurulan Birleşmiş Milletler (BM) 1946 yılından itibaren Milletler Cemiyeti tarafından üstlenilen tüm görevleri devralmıştır. Bu görevler arasında uyuşturucu kontrolü de yer almaktaydı. BM'nin kuruluşunda büyük role sahip olan ABD, Milletler Cemiyeti tecrübesiyle uyuşturucuya karşı savaşında kendi gündemini bu sefer empoze etmek için çalışmalar başlamıştır. Bu bağlamda BM Amerikan çıkarları için gerekli zemini oluşturmak ile görevlendirilmiştir. Yeni oluşturulan Narkotik Uyuşturucular Komisyonu 1948 yılı boyunca üzerinde çalıştığı Sentetik Narkotikler Protokolü'nü 1 Aralık 1949'da yasalaştırmıştır. Bu protokol çerçevesinde on dört yeni

⁹¹¹ Sue Pedersen, *The Guardians: The League of Nations and The Crisis of Empire*, (Oxford: Oxford University Press 2015), s. 8.

⁹¹² Thorogood, *Opium Evil*, s. 150.

madde uyuşturucu kapsamına 1951’de sokulmuştur. 1954 yılında da altı yeni madde daha listeye eklenmiştir.⁹¹³ Bu adıma ek olarak 23 Haziran 1953’te BM Afyon Protokolü kabul edilmiştir. Bu protokolün amacı tek bir anlaşmaya afyon üretimini tamamen tıbbi ve bilimsel gereksinimler çerçevesinde sınırlandırmaktır.⁹¹⁴

Ardından 25 Mart 1961’de BM’ye sunulmuş olan *Narkotik Uyuşturucular Tek Anlaşması* devreye girmiştir. Elli bir maddeden oluşan bu yeni anlaşma yasak maddeleri, uyuşturucu kontrol birimlerinin yasal ve yönetsel sorumlulukları, bu anlaşmayı imzalayan ülkelere yönelik üretim, dağıtım ve ticari haklar ve zorunlulukları içermekteydi. Protokolün amacı imzalayan ülkelerde afyon üretim, dağıtım ve tüketimi kontrol altına almaktır.⁹¹⁵ Son olarak 1972 yılına gelindiğinde ABD’nin yönlendirmesiyle BM 25 Mart 1972’de Cenevre’de *1961 Narkotik Uyuşturucular Tek Anlaşması* üzerinde değişiklikler gerçekleştirmiştir. Yirmi iki madde de gerçekleştirilen değişikliklerin amacı yürürlükte olan yasanın güçlendirilerek uyuşturucu ile mücadeleyi güçlendirmek ve uyuşturucu kullanımını azaltmaktır.⁹¹⁶

Sonuç olarak ABD, yaklaşık yetmiş yıl içerisinde önce afyon üretimi ve dağıtımını ile mücadele sonra da hem afyon hem de kokain üretimi ve dağıtımını ile mücadele kapsamında uluslararası ve ulusal mevzuatın oluşturulmasında büyük katkıda bulunmuştur. Ancak bütün bu çalışmalar uyuşturucu kullanımını azaltmamıştır. 1960’lı yıllarda uyuşturucu tüketimini azaltmamıştır tam tersine ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde uyuşturucu tüketimi artırmıştır. 1965-1970 yılları arasında sadece esrar bulundurmaktan tutuklanan kişi sayısı on kat artmıştır. 1971 yılında yapılan bir araştırmaya göre 24 milyon civarı Amerikalı esrar kullanmaktaydı. Eroin kullanan

⁹¹³ United Nations, “Legal Trade in Narcotics in 1953”, Bulletin on Narcotics, 1955 Issue 1. akt. UNODC, “A Century”, s. 59.

⁹¹⁴ Bu yeni protokol ile Türkiye, Bulgaristan, Hindistan, İran, Türkiye, SSCB ve Yugoslavya yasal olarak afyon üretim ve dağıtımını konusunda lisans almaya hak kazanmıştır. UNODC, “A Century”, s. 59-60. UN, 14. Protocol for Limiting and Regulating the Cultivation of the Poppy Plant, the Production of, International and Wholesale Trade in, and use of Opium, New York: 23 Haziran 1953, erişim Tarihi: 02 Haziran 2019

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtsg_no=VI-14&chapter=6&clang=en

⁹¹⁵ UNODC, “A Century”, 60-63. Bu anlaşma için bakınız: UN, Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 15. Single Convention on Narcotic Drugs, 1961, New York 30 Mart 1961, erişim Tarihi: 02 Haziran 2019.

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtsg_no=VI-15&chapter=6

⁹¹⁶ UNODC, “A Century”, s. 63.

Amerikalı sayısı 1960 yılında 50.000 kişi civarındayken, 1970'te bu sayısı on katı artarak 500.000 kişiye ulaşmıştı.⁹¹⁷

Bir yanda ABD uyuşturucu ile mücadele ederken öte yandan dünyanın en büyük uyuşturucu pazarı haline gelmişti. ABD yasal olarak üretilen ve dağıtımı yapılan afyonu yasaklayarak üretim ve dağıtım ağını yer altına indirmişti. Türkiye sadece hammadde üreten ülke iken sahip olduğu eroin üretim merkezleriyle Fransa ciddi paralar kazanmaktaydı. Fransa'ya ek olarak o dönemde Kolombiya kokain üretiminde öne çıkmaya başlamıştı. İlginç bir şekilde ABD, CIA aracılığıyla uyuşturucu trafiğinden pay almaya başlamıştı.

3.4. Kissinger Döneminde Afyon Ekimi Meselesi

İkinci Dünya Savaşı sonrası yeni dünya düzeni kurmak için büyük çaba gösteren ABD'nin o dönemde kendisini tehdit eden dört önemli sorun vardı. Birinci sorun anti Amerikancılıktı. 1960'lı yıllarda anti Amerikancı atmosferin tüm dünyada yükselişe geçmesiyle ABD adeta zemin kaybetmişti. İkinci sorun ise nükleer savaş tehlikesiydi. SSCB ile girdiği silahlanma yarışının kazananı elinde yeterince nükleer silah olmasına rağmen olması mümkün değildi. SSCB'nin elindeki nükleer silahların ABD'yi cehenneme çevirebilirdi. Üçüncü sorun ise ABD'nin komünizmi engellemek adına kendisini Vietnam'da bataklığa adeta saplamış olmasıydı. Yenilmez ABD imajı Vietnam ormanlarında adeta hayalet ile savaşıyan Amerikan ordusu nedeniyle çökmek üzereydi. Dördüncü ve son sorun ise bir zamanlar daha geleneksel aile yapısına sahip olan Amerikan toplumunun uyuşturucu nedeniyle sarsılmasıydı. 1898 yılından itibaren uyuşturucu ile mücadele için hem dışarıda hem de içeride mücadele gerçekleştiren ABD, 1969 yılına geldiğinde savaşı kaybetmiş görünmekteydi.

Richard Nixon iktidara geldiğinde ilk işlerden biri olarak toplumsal bir yara haline gelmiş uyuşturucu bağımlılığını ele almıştır. Bu bağlamda Nixon, 14 Temmuz 1969'da Senato'ya gönderdiği özel mesajında uyuşturucu problemini işaret etmiştir.⁹¹⁸ Söz konusu mesajında uyuşturucu ile mücadeleyi topyekûn gerçekleştirmek adına ulusal ve uluslararası ölçekte önlemler alınmasını tavsiye eden Nixon 27 Ekim 1970'te imzaladığı

⁹¹⁷ Daha fazla bilgi için bakınız: David F. Musto, *The American Disease: Origins of Narcotic Control*, (London: Oxford University Press, 1973)

⁹¹⁸ Daha fazla bilgi için bakınız: Richard Nixon Foundation, Special Message to Congress on Control of Narcotics and Dangerous Drugs, White House Press Secretary, July 14, 1969, erişim 25 Mayıs 2019. <https://www.nixonfoundation.org/2016/06/26404/>

Kapsamlı Uyuşturucu Madde Bağımlılığı ve Uyuşturucu Bağımlılığını Önleme Yasasıyla, diğer bilinen diğer adıyla *Yasaklı Maddeler Yasasıyla* uyuşturucuyu bir numaralı halk düşmanı ilan etmiştir.⁹¹⁹

Bu yasanın amacı kozmetik ve tıbbi üretim için gerekli hammaddeyi kayıtlı bir şekilde sağlamak ve uyuşturucu madde üretimi için kullanılan maddelerin yasa dışı bir şekilde dağıtımını ve işlenmesini önlemektir. Söz konusu yasa daha önce yürürlükte olan tüm yasaların yerini almıştır.⁹²⁰ Nixon eroin bağımlılığını önlemek adına Uyuşturucu Madde Bağımlılığını Önleme Ofisini kurdu muştur. Halihazırda uyuşturucu ile mücadele için faaliyet gösteren dokuz federal kurumu da bu ofise bağlamıştır. Adı geçen ofisin en önemli amacı uyuşturucu ile mücadele de yeni bir federal yol stratejisi belirlemektir.⁹²¹ Ayrıca ilgili ofis federal düzeyde uyuşturucu madde bağımlılığı önleme eğitimi, tedavisi, rehabilitasyonu ve araştırma programlarıyla da görevlendirilmiştir.⁹²² Son olarak bu ofisin başına Dr. Jerome H. Jaffe getirilmiştir. Öncelikle Vietnam'dan dönen uyuşturucu bağımlısı gazilerin tedavi edilmesi hedeflenmiştir.⁹²³

İçeriye yönelik bu adımdan sonra Türkiye'yi de yakından ilgilendiren ve Türk-Amerikan ilişkileri açısından önemli bir yere sahip olan Eroine Karşı Savaş Programı, Nixon tarafından başlatılmıştır.⁹²⁴ Eroine karşı savaşın başlatılmasında Başkan Asistanı Daniel Pat Moynihan'ın büyük rolü vardır. Onun hazırladığı rapor çerçevesinde Türkiye ve Fransa'ya yaptırım gündeme gelmiştir.⁹²⁵ Raporunda Moynihan, Türkiye'de yasal afyon üretiminin yanı sıra yüklü miktarda yasa dışı ürpertimin olduğunu ve bu üretimin yasa dışı yollarla Fransa'ya sokulduğunu ve Marsilya'da üretilen afyonun Amerikan

⁹¹⁹ CIA, *Heroin Problem*, General CIA Records, (CIA-RDP80B01495R000900080030-5), October 24, 1971.

⁹²⁰ Conor Freidersdorf, *The War on Drug Turns 40*, The Atlantic, 15 Temmuz 2011 Erişim Tarihi 03 Haziran 2019. <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2011/06/the-war-on-drugs-turns-40/240472/> Anna Wyrwicz, "America's Longest War-The War on Drug", *Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Społeczne*, 10, (Ocak 2015), s. 54.

⁹²¹ Daha fazla bilgi için bakınız: Kasey C. Phillips, "Drug War Madness: A Call for Consistency Amidst the Conflict", *Chapman Law Review*, 13/3, 2010.

⁹²² Daha fazla bilgi için bakınız: Larry G. Mays, "The Special Action Office For Drug Abuse Prevention: Drug Control During The Nixon Administration", *International Journal of Public Administration*, 3/3, (Ocak 1981), s. 355-371.

⁹²³ Daha fazla bilgi için bakınız: Daniel Weimer, "Drug-As-a-Disease: Heroin, Metaphors, and Identity in Nixon's Drug War", *Janus Head*, 6/2, (2003), s. 260-281.

⁹²⁴ ABD'nin eroin ile mücadelesi için bakınız: CIA, *The World Heroin Problem*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP73B00296R000300060002-1), May 27, 1971.

⁹²⁵ Pat Moynihan, *Memorandum for Honorable John N Mitchell The Attorney General*, Declassified PA/HO, Department of State, 18 Eylül 1969, erişim: 25 Haziran 2019. <https://cdn.nixonlibrary.org/01/wp-content/uploads/2018/10/16130317/Nixon.MoynihanReport.1969-2.pdf>

halkına satıldığını iddia etmiştir.⁹²⁶ Bu yüzden ABD'ye giren eroinde payı olan Türkiye'de afyon üretiminin yasaklanmasını tavsiye etmiştir.⁹²⁷ Nixon bu rapor doğrultusunda gerekli değerlendirmeler yaptıktan sonra Türkiye, Fransa, Paraguay, Laos ve Tayland'ı uyuşturucu taciri ülkeler olarak sınıflandırmayı ve akabinde söz konusu ülkelere yönelik askeri ve finansal yardımları kesme tehdidinde bulunmuştur.⁹²⁸

Durumun vahametini gören Kissinger, acil bir şekilde Nixon ile görüşmüş ve Türkiye'ye yönelik söylemlerini yumuşatmasını tavsiye etmiştir. Ayrıca uyuşturucu bağımlılığının ulusal güvenlik için bir risk olduğunu iddia ederek Türkiye'ye yönelik bir mevcut durum analizi çalışması için tavsiyesini Dışişleri Bakanı Rogers'a ve Federal Başsavcı John N. Mitchell'a iletmiştir. Kissinger'ın hedefi son dönemde Türkiye'ye yönelik sert tedbirler uygulamaya koymak isteyen Moynihan'ın engellemektir.⁹²⁹ Esasında Amerikan perspektifinden bakıldığında Moynihan haklı görünmekteydi zira her şey ortadaydı. Amerikan halkı yıllık 3.000 ton eroin tüketmekte ve bu tüketilen eroinin %80'i Fransa'dan %15'i Meksika'dan ve %5'i Güneydoğu Asya'dan gelmekteydi.⁹³⁰

3.4.1. Afyon Diplomasisi Öncesi Hazırlıklar

Moynihan'ın istenmeyen bir karar almasını engellemek adına afyon ekim meselesine hâkim olmak isteyen Kissinger, 3 Kasım 1969'da Kissinger kendi başkanlığında Eroin Trafiği Görev Gücü üyeleri ile bir araya gelmiş ve mevcut durum analizi yapmıştır. Bu toplantıda Moynihan Türkiye'nin 1969 hasadından vaz geçmemesine içerlemiş ve hayal kırıklığının uğramıştır. Eroin meselesini acil afet durumu olarak gören Moynihan en kısa zamanda Türkiye ve Fransa'ya diplomatik bir heyetin gönderilmesini önermiştir. Önerisi gündeme alınmış ve bir takım kararlar alınmıştır. Söz konusu kararlar aşağıdaki gibidir:

⁹²⁶ Türkiye ve Fransa'nın Eroin bağlantısı hakkında bakınız: CIA, International Narcotics Series No. 6, The French-Turkish Connection: The Movement of Opium and Morphine Base From Turkey to France, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP73B00296R000300070022-8), December 01, 1970.

⁹²⁷ FRUS, *Documents on Global Issues, 1969–1972*, Volume E–1, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018, s. 862-868.

⁹²⁸ CIA, *Nixon Warns of Aid Cut to Drug Dealer Nations*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP88-01350R000200300040-7).

⁹²⁹ FRUS, *Global Issues*, s. 870-872

⁹³⁰ FRUS, *Global Issues*, s. 873-880; James Windle, "A Very Gradual Suppression: A History of Turkish Opium Controls, 1933-1974", *European Journal of Criminology*, 11/1, (March 2014), s. 195-212.

- Fransa Cumhurbaşkanı Georges Pompidio'ya Marsilya'daki eroın üretim merkezleri hakkında bilgi notu içeren bir mektup hazırlanması;
- Adı geçen mektubun içeriğinin açık ve dostane olması
- Paris ve Ankara Büyükelçilikleri bünyesinde afyon takip ekiplerinin kurulması
- Adalet ve Sağlık bakanlıklarının eroın tüketimi ve sonuçları hususunda bilgilendirici bir çalışma üretmesi.⁹³¹

Bu kararlara ek olarak Dışışleri Bakanı Rogers, 6 Kasım 1969'da Ankara Büyükelçisi William J. Handley'e gönderdiği telgraf mesajında Başbakan Demirel ile iletişime geçmesini, eroın meselesini kendisi ile ele almasını ve 1969 yılı hasadından vazgeçmesi karşılığında 5 milyon dolar kredi önermesi talimatı vermiştir. Böylece afyon diplomasisi için ilk adım atılmıştır. Benzer girişimler ayrıca Meksika, Burma, Tayland ve Laos'ta benzer adımlar atılmıştı.⁹³² Talimat çerçevesinde ertesi gün Demirel ile görüşen Handley'e Demirel Türkiye'de afyon üretimini tamamen yasaklamanın mümkün olmadığını ve Türkiye'nin uluslararası kurallar çerçevesinde gerekli yasal ve yönetsel altyapıyı düzenleyecek yasaları yürürlüğe soktuğunu dile getirerek tarafına iletilen teklifi reddetmiştir. Buna rağmen Nixon uyuşturucu mücadele hususunda kararlıydı. Bu görüşmeden sonra Türkiye ile afyon meselesinin görüşülmesi adına diplomatik sürecin başlatılması talimatını vermiş ve bu talimat çerçevesinde işlemler hemen başlatılmıştır.

3.4.2. Afyon Diplomasisi

Türkiye ve ABD arasında afyon görüşmeleri Dışışleri Bakanı Rogers'ın talimatıyla Demirel ile 15 Kasım 1969'da görüşen Handley tarafından başlatılmıştır. İki ülke arasındaki iyi ilişkilerin devam etmesi için afyon üretiminin durdurulmasını Nixon'ın talebiyle dile getiren Handley bu görüşmede istediğini yine elde edememiştir. Demirel Türkiye'de afyon üretimin sıkı kontrol altında olduğunu öne sürmüş ve yine de mevcut üretim ve dağıtım ağı üzerinde bir çalışma gerçekleştirme hususunda güvence vermiştir.⁹³³ Bu görüşmeden dört gün sonra Ankara'ya gelen Narkotik ve Tehlikeli Uyuşturucular Bürosu Başkanı John Inergsoll iki ülke arasında bir komite kurularak çalışma yapılmasını önermiş ve Demirel'i Nixon adına Washington'a davet etmiştir.

⁹³¹ FRUS, *Global Issues*, s. 906-909.

⁹³² FRUS, *Global Issues*, s. 912-918.

⁹³³ FRUS, *Global Issues*, s. 919-924.

Nixon ve Demirel arasındaki görüşme ilk olarak Aralık 1969 gibi öngörölmüş ardından bu tarih Türkiye’de yaşanan siyasi kriz nedeniyle Şubat 1970’e ertelenmiştir.⁹³⁴

Öte yandan Moynihan bu sefer de Türkiye’nin 1970 yılının afyon hasadının tamamını yakılmasını talep etmekteydi. Bunu Türkiye’nin kabul etmesi mümkün değildi. Bu yüzden Kissinger iki öneri gündeme getirmiştir. Birinci öneri Türkiye’ye afyon hasadını yakması için 5 milyon dolar garanti ihracat kotası verilmesi ve kabul edilmemesi durumunda ikinci öneri olarak Türkiye’nin toplam afyon üretiminin %75’inin satın alınmaydı.⁹³⁵ Bu doğrultuda Ankara Büyökelçisi Handley 22 Ocak 1970’te Demirel ile tekrar görüşmüş ve teklifleri kendisine uyuştöruocu bağımlılarına yönelik yapılmış dramatik haberler ile sunmuştur.⁹³⁶ Demirel yeni hükümet kurma ve güven oyu alma sürecinde olduğundan dolayı ABD tarafından yapılan tekliflere dönüş yapamamıştır. 2 Nisan 1970’te Demirel ile yine görüşen Handley’e Demirel Türkiye’de daha önce kırk iki ilde afyonun üretildiğini ve getirilen kısıtlamalardan sonra üretimin sadece dokuz ile indirildiğini ve köylüyü hasadını yakma konusunda ikna etmenin mümkün olmadığını dile getirmiştir.⁹³⁷

1970 yılı hasadının yakılması konusunda halen ısrarcı olan Moynihan, Ankara Büyökelçisi Handley’den gelen olumsuz habere öfkelenmiş ve hatta Türkiye’yi söz konusu hasadın yakılması hususunda ikna edemeyen Handley’i görevden alınmasını bile gündeme almıştır. Afyon hasadı meselesini çözme hususunu ciddi bir şekilde eğilen Moynihan, Türkiye’yi ikna edebilmek için uluslararası bir kampanyanın oluşturulmasını önermiş ve Türkiye’nin afyon üretimini kayıtsız şartsız bitirmesini talep etmiştir.⁹³⁸ Türkiye’nin afyon hasadı hususunda geri adım atmamasını ciddi bir şekilde önemseyen Moynihan Türkiye’yi ikna etmek için Sultan Ahmet Camii’ni bombalamayı bile göze almıştır.⁹³⁹ Bu arada Nixon’ın uyuştöruocu ile savaş mücadelesi kapsamında oluşturulmuş olan Beyaz Saray Eroin Görev Gücü her ay toplanmakta ve Türkiye’yi afyon üretiminden vaz geçirmenin yollarını aramaktaydı. İlk olarak afyon üretiminin

⁹³⁴ FRUS, *Global Issues*, s. 925-930.

⁹³⁵ CIA, *The Suppression of Poppy Production in Turkey*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP82S00205R000100150002-6), October 23, 2010.

⁹³⁶ FRUS, *Global Issues*, s. 945-948.

⁹³⁷ FRUS, *Global Issues*, s. 968-971.

⁹³⁸ FRUS, *Global Issues*, s. 79-990

⁹³⁹ Her ne kadar bu söyleminin ciddiyeti tartışmalı olsa da Moynihan afyon üretimini olursa olsun bitirmeyi istemekteydi. FRUS, *Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972*, XXIX, Washington: USG Printing Office, June 01, s. 2018, s. 2607.

tamamen yasaklanmasın 28 Eylül 1970'te Cenevre'de düzenlenecek olan BM Narkotik Komisyonu toplantısında ele alınmasına karar verilmiştir.⁹⁴⁰

İkinci olarak afyon üretimi yapan ülkelere yönelik ambargo seçeneği gündeme gelmiştir. 17 Ağustos 1970'te Washington'a gelen ve Nixon'ın katıldığı toplantıda Türkiye ile ilgili görüşlerini dile getiren Handley, Türkiye'nin öneminin bir kez daha Libya'da iktidarı ele geçiren Kaddafi nedeniyle ABD'nin Wheelus Askeri üssünün boşaltılması sürecinde ortaya çıktığını dile getirmiştir.⁹⁴¹ Böylece Türkiye'ye ambargo uygulanmasına seçeneği ortadan kalkmıştır. 17 Ağustos 1970'te toplanan Eroin Görev Gücü Türkiye'ye yönelik altı öneri ortaya koymuştur. Bu öneriler aşağıdaki gibidir:

- Türkiye'de afyon üretiminin sona erdirilmesi hedefinin baki kalması;
- Afyon üretim sahalarının havadan kontrolü;
- Büyükelçi Handley'in Türkiye'ye baskıya devam etmesi;
- Ingersoll'un Türkiye'yi ziyaret etmesi ve afyon kontrol çalışma grubuna yönelik insan kaynağı ihtiyacını gözden geçirmesi;
- Afyon üretim destekleme takımı için Washington'sa destek gücünün oluşturulması
- Ekonomik yardım programı PL-480 ile afyon kontrol sisteminin birbirleri ile ilintili hale getirilmemesi.⁹⁴²

Bu öneriler Türkiye'ye yönelik daha sert önlemler alınmasını savunanların taleplerini karşılamamak ile birlikte yürürlüğe girmemiştir. Zira Kissinger bu önerileri imzalamamıştır. Diğer tarafta kendisini adeta afyon yasağına adanmış olan Moynihan BM Narkotik Komisyonu toplantısında sunulmak üzere yeni bir anlaşmanın taslağı üzerinde çalışmaktaydı. Bu taslağın hedefi küresel afyon üretimini tamamen kontrol altına almak ve eroin trafiğini uluslararası bir suç haline getirmektir.⁹⁴³ BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi 11 Kasım 1970'te Uyuşturucu Kullanımına yönelik yasa tasarısını onaylamıştır. Türkiye, Hindistan ve İsveç ile birlikte ABD ile yakından çalışmıştır.

⁹⁴⁰ FRUS, *Global Issues* s. 1020.

⁹⁴¹ Türkiye İncirlik Askeri üssünü büyütmeye teklifi ile ABD'ye zor zamanda destek olmayı teklif etmiştir. FRUS, *Global Issues*, s. 1026-1027.

⁹⁴² FRUS *Global Issues*, s. 1033-1034.

⁹⁴³ FRUS *Global Issues*, s. 1035.

3.4.3. Afyon Üretiminin Yasaklanması

ABD'nin afyon sorunun çözmek için şans 12 Eylül muhtırası ile gelmiştir. Demirel'in istifasının ardından askerlerin yönlendirmesiyle hükümet kurma görevi kendine verilen Nihat Erim 26 Mart 1971'de hükümeti kurmuştur.⁹⁴⁴ ABD ile iyi ilişkilere sahip olmasından dolayı Başbakan olması umut ve mutluluk ile karşılanmıştır. 30 Nisan 1971'de TBMM'de yaptığı konuşmada afyonun dünya gençliğini mahveden bir ürün olduğunun altını çizen Erim böylece afyon üretimini kaldıracağı işaretini vermiştir.⁹⁴⁵ 22 Nisan 1971'de Handley ile yaptığı görüşmede Dışişleri Bakanı Osman E. Olcay, ABD'nin afyon konusunu bir süre unutmamasını ve özellikle bu konuda kamuoyunu açıklama yapılmamasını rica etmiş ve sessiz kalınmadığı takdirde afyon meselesini çözmenin zor olacağını altını çizmiştir.⁹⁴⁶

Erim'in ilk işlerinden biri afyon üretimini yasaklamak için çalışmaları başlatmak oldu. 12 Haziran 1971'de Handley ile görüşen Erim ona durum raporu vermiştir. Kissinger bu raporu iki gün sonra Nixon'a takdim etmiştir. İkili arasında yapılan görüşmelerde konu üzerinde çok yoğun çalışmaların gerçekleştirildiği, haziran sonu gibi üretim izninin dört ile kısıtlanacağı, mevcut hasadın tamamının satın alınacağı ve afyon üretiminin kamu gözetiminde yapılacağı hususları ele alınmıştır. Kissinger beklentilerin tam karşılanmadığını düşünmek ile birlikte 1972 yılı birlikte üretimin tek bir ille sınırlandırılması ve kamu yönetimi altında gerçekleştirilmesini önemli gelişme olarak görmüştür.⁹⁴⁷

14 Haziran 1971'de Uluslararası Narkotik Trafığı toplantısında büyükelçiler ve Dışişleri Bakanlığı ilgili birimlerinde çalışanlar ile bir araya gelen Nixon, Handley' den tarihsel geçmiş ve mevcut durum raporu almıştır. Yine ilgili toplantıda Türkiye'nin afyon üretiminin durdurulması için 50 milyon doların Türkiye'ye verilmesi Nixon tarafından gündeme getirilmiştir.⁹⁴⁸ Ankara'ya döndükten sonra öneriyi Handley, Erim'e sunmuş yapılan pazarlıklar neticesinde taraflar arasında anlaşmaya varılmıştır. Türkiye üç yıllığına 35 milyon dolar karşılığında afyon ekimini 1972 sonbaharından itibaren

⁹⁴⁴ Macide Başlamışlı, "Amerikan Belgelerine Göre 12 Mart Muhtırası'na Giden Yolda Haşhaş Sorunu", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5/14 (2018), s. 368-369.

⁹⁴⁵ Erim'in afyon yasaklamaası için gerekenler üzerine CIA Raporu için bakınız: CIA, *Probable Attitude of Nihat Erim Toward Opium Control*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP80B01495R001400070010-8), 22 Mart 1971.

⁹⁴⁶ FRUS *Global Issues*, s. 1081-1082.

⁹⁴⁷ FRUS *Turkey 1969-1972*, s. 2601-2602.

⁹⁴⁸ FRUS *Turkey 1969-1972*, s. 2604-2608.

yasaklamayı kabul etmiştir.⁹⁴⁹ Böylece ABD yıllardır üzerinde çalıştığını ama bir türlü gerçekleştirmeyi başaramadığı afyon üretim yasağını Erim'in desteği sayesinde elde etmiştir.⁹⁵⁰

Erim'in bu kararı almasında kendi kariyerine ve zayıf teknokrat hükümetine destek araması büyük rol oynamıştır. Yaklaşık 70.000 civarı ailenin geçim kaynağı üzerinde karar alabilen Erim'in siyasetçi olmaması ve seçim baskısını üzerinde hissetmesi de bu kararında etkili olmuştur.⁹⁵¹ ABD'nin Türkiye'de anti Amerikancılık ile savaşmak zorunda aldığı dönemde askeri muhtıra neticesinde iktidara gelen Erim'in aldığı bu karar Türkiye'de büyük tepkiye yol açmıştır.⁹⁵² ABD'nin afyonu ekim ve ticaret tekeli elinde tutmaya yönelik stratejisini adeta omuz veren Erim yaklaşık 1,5 milyon insanı mağdur etmesiyle yen seçim döneminde siyasetçilerin kampanyaların anti Amerikancı söylemlere yer vermelerine sebep olmuştur. Her ne kadar söylemi ve eylemi idealizm kılıfı ile ele alınmak istense de Erim'in afyon ekimini yasaklatmasının en önemli nedeni ABD desteği ile iktidarda kalmaktı.⁹⁵³

3.4.4. Afyon Üretimini Yeniden Başlatılması

Nihat Erim yaklaşık 35 milyon dolar için Türkiye'de 70.000 çiftçi ailenin geçim kaynağına yasak koymuştur. Görev yaptığı kısa dönem içerisinde Türkiye tarihinin en Amerikancı hükümeti olarak tarihe geçen Erim'in aldığı karara toplumsal ve siyasi tabanda itiraz en yüksek perdeden dile getirilmiştir. 14 Ekim 1973'te gerçekleştirilen genel seçim öncesi seçime girmeyi hak kazanan siyasi partiler afyon üretimin bir prestij ve bağımsızlık meselesi olarak öne çıkarmışlardır.⁹⁵⁴

Bülent Ecevit ve Necmettin Erbakan'ın bu isimler arasında yer almaktaydı. ABD-SSCB arasında kalmış bir ülke izlenimi verircesine seçim kampanyalarının sağ sol çekişmesi

⁹⁴⁹ FRUS Turkey 1969-1972, 2610-2614; Detaylı bilgi için bakınız:FRUS Global Issues, 1103-1164

⁹⁵⁰ Erim 16 Aralık 1971'de II. Erim Hükümeti programı sunuş konuşmasında afyon üreticisine tazminat ödeneceğini ve afyon üreticisi köylülerinin gelecek yatırımlarla refaha ereceğini dile getirmiştir. İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları*, 7, (Ankara:TBMM Basımevi, Aralık 2014), s. 74.

⁹⁵¹ Nur Bilge Criss, "Mercenaries of Ideology: Turkey's Terrorism War," s. 126. in Barry Rubin, ed., *Terrorism and Politics*, New York: St. Martin's Press, 1991, s. 123-150.

⁹⁵² Bölükbaşı, *The Superpowers* 173; Çağrı Erhan, *Beyaz Savaş: Türk-Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996), s. 28-41.

⁹⁵³ Nihat Erim'in siyasi geleceğine yönelik destek beklediğini ortaya belge için bakınız: CIA, *Central Intelligence Bulletin*, General CIA Records, (Document No.:CIA-RDP79T00975A019400050003-9), 29 Haziran 1971.

⁹⁵⁴ Feroz Ahmad, *The Turkish Experiment in Democracy: 1950-1975*, (Boulder, Colorado: Westview Press, 1977), 419; James W. Spain, "The United States, Turkey and the Poppy," *The Middle East Journal*, 29/3, (1975), s. 307.

üzerine yapılandırıldığı 14 Ekim 1973'te gerçekleştirilen seçim sonucunda Ecevit'in lideri olduğu CHP %33,3 ile 185 milletvekili, Süleyman Demirel'in lideri olduğu AP %29,8 ile 149 milletvekili ve Necmettin Erbakan'ın lideri olduğu MSP %11 ile 48 milletvekili ile TBMM'ye girmeye hak kazanmıştır. Demirel ile yaşadığı rekabet ve sağ sol gerilimi nedeniyle Ecevit yeni hükümeti Erbakan ile kurmayı tercih etmiştir.⁹⁵⁵ 6 Ocak 1974'te hükümeti kuran Ecevit, ABD'nin Türkiye'de üretimi bitirirken üretimi Güneydoğu Asya'ya özellikle Hindistan'a taşımasına tepki olarak afyon yasasını kaldırmaya karar vermiştir.⁹⁵⁶ ABD bu girişime karşı olduğunu ve bu tür bir karar alınması durumunda ilişkilerin bozulacağını öne sürmüştür.⁹⁵⁷

Ecevit'in afyon üretimini kaldırmaya yönelik adımlar atması üzerine 3 Mayıs 1974'te Washington'a gönderdiği mesajında Ankara Büyükelçisi William Macomber, Nixon'a Bülent Ecevit'e durum ile alakalı sözlü nota vermesini tavsiye etmiştir. 6 Mayıs günü Ecevit ile görüşmek için izin isteyen Macomber'ın hedefi Ecevit'i engellemektir. Ancak yapılan görüşmede bir sonuç elde edememiştir.⁹⁵⁸ Bu dönemde, afyon üretimi konusunda Türkiye'ye baskı Kongre eliyle yürütülmüştür. 30 Haziran 1974'te Senato tarafından yürürlüğe geçirilen yasa ile Nixon'a afyon üretimi konusunda Türkiye ile görüşme ve sonuç elde edilemediği durumda Türkiye'ye yapılan yardımları kaldırma yetkisi vermiştir.

Buna rağmen 1 Temmuz 1974 tarihi itibarıyla Ecevit afyon üretiminin altı il ve Konya'nın bir kısmında yeniden başlatmıştır.⁹⁵⁹ Aynı gün Ecevit ile görüşen Macomber Ecevit'ten kararını yeniden gözden geçirmesini rica etmiştir. Buna karşılık Ecevit afyon üretiminin Türkiye'nin iç meselesi olduğunu ve ABD-Türkiye arasındaki ilişkilerin ortak çıkarlara dayandığını dile getirmiştir.⁹⁶⁰ Türkiye'nin afyon üretimine başlaması sürecinde Kissinger'ın konu ile ilgilenmemesi Türkiye'ye finansal yardımları kesmek için çalışmalar yürüten Ulusal Güvenlik Konseyi'nde merak konusu olmuştur. Zira Türkiye'ye yönelik yaptırım girişimleri hemen gündeme gelmişti. Senatör Walter F.

⁹⁵⁵ Barış Ertem, “12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri (1971-1974)”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8/14, (Nisan 2014), s. 668-669.

⁹⁵⁶ CIA, *Central Intelligence Bulletin February 1974*, General CIA Records, (Document No.:CIA-RDP79T00975A026200040001-6), February 25, 1974.

⁹⁵⁷ FRUS, Turkey, 1973-1976, 1645; Richard C. Company, *Turkey and the United States: The Arms Embargo Period*, (New York: Praeger, 1986), s. 26.

⁹⁵⁸ FRUS, *Turkey 1973-1976*, s. 1666-1669.

⁹⁵⁹ CIA, *Turkish Opium Production*, Library of Congress, (Document No.: LOC-HAK-258-3-5-7), 01 Temmuz 1974.

⁹⁶⁰ FRUS, *Turkey 1973-1976*, s. 1671-1674.

Mondale Türkiye'ye yönelik yardımların kesilmesine yönelik yasa tasarısına yönelik çalışmaları başlatmış ve söz konusu yasa tasarısının Drug Enforcement Agency (DEA) bütçesiyle birlikte geçmesi için çalışmaları hızlandırmıştı. Ancak bu yasa önerisi yerine Türkiye'ye afyon üretimini kontrol altına almaması ve yasadışı ticareti engellememesi durumunda finansal yardımların kesilmesini öneren ve Senatör William F. Buckley ve arkadaşları tarafından gündeme getirilen yasa tasarısı 11 Temmuz 1974'te Senato'nun önüne gelmiş ve yasa tasarısı 81 evet ve 8 hayır oyu ile kabul edilmiştir.⁹⁶¹

Kissinger'ın, Kıbrıs ile ilgilendiği bir dönemde Senato tarafından getirilen Türkiye'ye yönelik yardımların kesilmesine yönelik tasarıdan memnun olmadığı aşikardı. Bu bağlamda başkanlık koltuğuna yeni oturmuş olan Ford'a sunduğu memorandum belgesinde Türkiye'nin tezlerini savunan bir görüş ortaya koymuş ve ona üç hususu öne çıkarmıştır. Söz konusu hususlar aşağıdaki gibidir:

- Türkiye'nin aldığı karardan ötürü eroine karşı yürütülen küresel mücadelenin sıkıntıya düşmemesi için gerekli adımların atılması
- Uluslararası uyuşturucu trafiği ile savaşmaya ne kadar istekli olduğunu Amerikan halkına, Senato'ya ve tüm dünyaya ilan edilmesi;
- ABD-Türkiye arasındaki güçlü güvenlik bağları nedeniyle Türkiye ile ilişkilere zarar verecek adımlardan kaçınılması⁹⁶²

Kissinger ayrıca Türkiye'ye karşı izlenecek üç farklı yaklaşımın olduğunu dile getirmiştir. Yumuşak, tatlı sert ve katı olarak ifade ettiği yaklaşımlardan tatlı sert yaklaşım çerçevesinde Türkiye'ye yönelik strateji üretilmesini savunmuştur. Böylece hem ABD'nin uyuşturucu ile mücadele çabaları zarar görmeyecek hem de Türkiye'nin halklı nedenleri göz ardı edilmeyecekti. Kissinger yaptığı bu müdahale ile Türkiye'nin aynı dönemde finansal desteklerin kesilmesi ve silah ambargosu ile karşılaşmasını önlemiştir.⁹⁶³

Sonuç olarak Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak yer tutmasa da uyuşturucu ile mücadele daha doğrusu afyon üretimini ve trafiğini kontrol etme politikası ABD'nin küresel egemenlik stratejisinde büyük rol oynamıştır. Bu politikanın kilit kurumu CIA olmuştur. Nixon ve Kissinger'ın oluşturduğu Eroin Komitesi ilk

⁹⁶¹ FRUS, *Turkey 1973-1976*, s. 1676-1678.

⁹⁶² FRUS, *Turkey 1973-1976*, s. 1692-1694.

⁹⁶³ FRUS, *Turkey 1976*, s. 1695-1696.

olarak eroin ile mücadele etmeyi hedeflemişti. Bu komitenin doğal üyesi olan CIA, bu görevi ilk zamanlarda tam olarak benimseyememiştir. Daha sonra da bu görev sırasında uyuşturucu ticaretinin maddi getirisini gören CIA’de yasadışı yola sapma süreci başlamıştır.⁹⁶⁴ Burma, Tayland ve Güney Vietnam üçgeninde görevlendirilen CIA görevlilerinin ABD’ye kaçak yollarla uyuşturucu sokmaya başlamaları durum karmaşık hale gelmiştir. Bu durumu gören ve buna rağmen CIA’nin uyuşturucu ile mücadele adına görev almaya devam etmesine itiraz etmeyen Nixon döneminden sonra ABD tüm dünyada uyuşturucu ile mücadele altında uyuşturucuyu dağıtımını kontrol altına almaya başlamıştır. Ronald Reagan döneminde ABD başta Kolombiya ve Meksika olmak üzere uyuşturucu üretim ve dağıtımına yönelik açtığı savaş ile kontrolü tamamen ele geçirmiştir.⁹⁶⁵

⁹⁶⁴ Larry Collins, “The CIA Drug Connection is as Old as the Agency”, *The New York Times*, erişim:02 Temmuz 2019.

<https://www.nytimes.com/1993/12/03/opinion/IHT-the-cia-drug-connectionis-as-old-as-the-agency.html>

⁹⁶⁵ Reagan dönemi uyuşturucu mücadelesi için bakınız:Lotte B.R. Westhoff, *Ronald Reagan’s War On Drugs: A Policy Failure But Political Success*, (Yüksek Lisans Tezi, Leiden University, 18 Ağustos 2013)

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşını Amerikan Yüzyılı'nın başlangıcı olarak gören Henry Luce gelecek yüzyılda ABD'nin dünyaya hâkim olacağını ön görmekteydi. Bu öngörü ne kendisine aitti ne de son dönemde gündeme gelmiş bir tespit sonucu ortaya çıkmıştı. Kissinger görev yaptığı dönem içerisinde, Amerikan Yüzyılı idealine uygun politikalar üretmiş, stratejiler uygulamaya koymuştur. Onun Amerikan dış politikasına katkısı söz konusu idealin çerçevesinden çıkmadan Amerikan dış politikasını yeniden şekillendirmek olmuştur. Görev yaptığı dönemde özellikle SSCB'ye karşı izlenen Amerikan dış politikasını çatışma odaklı olmaktan çıkararak uzlaşma odaklı dış politikaya çeviren Kissinger Soğuk Savaş dönemini ABD lehine bitmesini sağlayacak ortamı oluşturmuştur.

Bu başarısının yanı sıra Çin ile gerçekleştirdiği açılım sayesinde küreselleşmeyi başlatmış, Ortadoğu'da İsrail'in güvenliğini sağlayacak stratejiyi başarıyla uygulamaya sokmuştur. Özellikle Yom Kippur Savaşı sonrası izlediği mekik diplomasi sayesinde Mısır'ı SSCB'nin nüfuzundan koparmış ve petrol krizi sayesinde ABD'yi zor durumda bırakan Suudi Arabistan'ı Libya'dan koparacak stratejileri uygulamıştır. Aynı zamanda SSCB ile çatışma yerine uzlaşma strateji sayesinde Güneydoğu Asya, Latin Amerika, Avrupa, Ortadoğu ve hatta Afrika'da ABD'nin mevcut sorunları çözmesini sağlamıştır.

Kissinger görev yaptığı dönemde Türkiye'ye birkaç nedenden dolayı özel önem vermiştir. Bu nedenlerin başında gelen iki sebepten biri Ortadoğu'daki Amerikan çıkarı için Türkiye'nin vaz geçilmez olması ve ikincisi Kıbrıs'ı İsrail'in güvenliği açısından stratejik konumda görmesidir. Türkiye'de anti Amerikancılığın yükselişte olduğu bir dönemde Amerikan dış politikasını kontrol altına alan Kissinger öncelikle ilk icraat olarak Türk-Amerikan ilişkilerine yönelik mevcut durum analizi yaptırmıştır. Elde ettiği veriler neticesinde Amerikan perspektifinden Kıbrıs meselesi, anti-Amerikancılık ve afyon ekimi sorunu üç temel sorun olarak öne çıkmıştır. 1964 yılından itibaren Türk-Amerikan ilişkilerini adeta tek başına şekillendiren bir sorun olarak Kıbrıs'ta yaşananlara çözüm bulmak adına ilk olarak taksim çözümünü öne çıkarmış sonra da uygun zamanın gelmesini beklemiştir. En nihayetinde Kıbrıs meselesinin çözümü için uygun ortamın gelmesi gerektiği hususunda adım atmaya Yom Kippur Savaşı'ndan sonra karar vermiştir.

Kıbrıs'ta çözüm için Türkiye'de iktidara Harvard Uluslararası Seminerler Programına 1957 yılında katılan Bülent Ecevit'in buna karşılık Yunanistan'da iç siyasi dengeleri daha da bozan bir isim olan General Dimitrios Ioannidis'in iktidara gelmesiyle Kissinger Kıbrıs meselesinin taksim yoluyla sonuçlandırılması için gerekli adımları atmıştır. Özellikle Türkiye'nin Kıbrıs'ta askeri müdahale hakkını garantör ülke olarak kullanabilmesi adına Makarios'a yönelik askeri darbe gerçekleştirilmesi için CIA aracılığıyla ortam oluşturmuştur. Ioannidis'i CIA aracılığıyla Kıbrıs'ta askeri darbe için manipüle etmiş ve en nihayetinde 15 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta askeri darbe gerçekleştirmiştir.

Askeri darbe neticesinde Bülent Ecevit Nikos Sampson'un yönetimi ele geçirmesi üzerine harekete geçmiş ve Britanya ile birlikte hareket etmek için Londra'ya gitmiştir. 17-18 Temmuz 1974'te Londra'da bir takım görüşmeler gerçekleştiren Ecevit'i Kıbrıs'ta Britanya'nın itirazına rağmen ikna eden Kissinger, Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik barış harekâtı gerçekleştirmesine büyük katkıda bulunmuştur. Kıbrıs' a yönelik planın ilk aşamasını gerçekleştiren Kissinger bir sonraki aşamada Türkiye'nin Cenevre görüşmelerde sahada elde ettiklerini masada kaybetmemesine odaklanmış ve yine Britanya'nın tüm baskısına rağmen Türkiye'nin Kıbrıs'a ikinci kez müdahale etmesi için zemin oluşturmuştur. Bu zemin oldukça çarpıcıdır. Kissinger ikinci barış harekâtı sırasında Altıncı Filo'yu Kıbrıs'tan uzak tutmuş, İspanya'da konuşlu F-4 uçaklarını bakıma aldırması ve Türkiye'ye müdahale için Altıncı Filo'yu harekete geçirmek isteyen Atina Büyükelçisi Henry Tasca'yı engellemiştir.

Kissinger'in adeta Türkiye'yi arkadan iterek uygulamaya koyduğu planı işe yaramış ve Türkiye, Kıbrıs'ın yaklaşık %40'ını ele geçirmiştir. Kissinger'in Kıbrıs'ı adeta taksim etmesinde en önemli unsur Yom Kippur Savaşı sırasında İsrail'in güvenliği adına Kıbrıs'ı vaz geçilmez olarak görmesidir. Kissinger'in Rum lobisine rağmen Kıbrıs'ı taksim etmesine neden olan ikinci unsur Yunanistan'da güçlü olan sosyalist-komünist tabanı Amerikan çıkarları adına tehdit görmesidir. Ona göre Kıbrıs'ın enosis neticesinde Yunanistan'a verilmesi ciddi sorunlara yol açabilirdi v komünizm riski mevcut iken enosis seçeneği mutlaka göz ardı edilmeliydi. Kıbrıs meselesinde Kissinger gizli yürüttüğü operasyonu CIA başkanından bile saklaması İsrail'in güvenliğine verdiği önemi ortaya koymaktadır.

Kendini Rum lobisine hedef yaptıran Kissinger'ın Türk Amerikan ilişkilerini adeta çıkmaza sokan Kıbrıs'ta Türkiye lehine sonuç çıkarmasının değeri günümüze kadar anlaşılamamıştır.

Kıbrıs'a yönelik Türkiye'nin askeri adımlarını göz ardı eden Kissinger aynı zamanda silah ambargosunu önlemeye yönelik adımlar atmış ancak adımları yetersiz kalmıştır. Bunun iki temel nedeni mevcuttur. Birincisi Rum lobisini yatıştırmak ve ikincisi Kıbrıs'ta Kissinger ile hareket eden Ecevit'in ne Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan ile ne Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk ile Kıbrıs meselesini ele almıştır. Dolayısıyla durumdan haberdar olmayan Erbakan'ın en başından itibaren Kıbrıs'ın tamamının ele geçirilmesi hususunda istekli olmuş ve neticesinde mevcut koalisyon hükümeti yıkılmıştır. Esasında bu durum hem Kissinger hem de Ecevit için ehven-i şer olmuştur. İki isim de olası müzakereler neticesinde yıpranmaktan kurtulmuştur. Ancak Türkiye'ye yönelik silah ambargosunun uygulanması ve Kissinger'ın bu ambargoyu engelleyememesi iki ülke arasındaki ilişkilere ciddi zarar vermiştir. Türkiye'de koalisyonların iktidarda olduğu bir dönemde silah ambargosu nedeniyle Amerikan üslerinin kapatılması iki ülke arasındaki ilişkilerin ne ölçüde bozulduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Kıbrıs ve silah ambargosunun iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkilediği dönemde ABD açısından gündemde olan ikinci mesele anti-Amerikancı atmosferin Türkiye'de yükselişinin devam etmesiydi. Kissinger, 1969 yılında Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak göreve başladığında Türkiye'de anti Amerikancı atmosfer zirveye çıkmıştı. 27 Mayıs Darbesi neticesinde Menderes'in iktidardan uzaklaştırılmasının neticelerinden biri Türkiye'de fikir özgürlüğünün önünü açılması olmuştur. Sosyalist- Komünist grupların toplumsal tabanda yer bulmak ve güç kazanmak adına anti Amerikancı mücadeleye başlaması fikirsel düzeyden öteye geçmiş ve 1966 yılından itibaren Amerikan askeri varlığına karşı saldırılara gerçekleştirilmiştir. Altıncı Filo olayları ve Ankara Büyükelçisi Robert Komer'e yönelik Vietnam'da soykırım gerçekleştirdiği iddiasıyla başlatılan baskı neticesinde Washington'un Komer'i geri çekmesi anti Amerikancı eylemciler tarafından büyük zafer olarak görülmüş ve sonrasında Türkiye'de anti Amerikancı eylemler giderek artmıştır.

O dönemde SSCB ile gerilimi azaltmak adına diplomatik girişimlerde bulunan Kissinger'ın gündemine Türkiye'deki anti emperyalist eylemler girmiştir. Bu sorunun

çözümü için en üst düzeyde görüşmeler yürütülmesine rağmen bir sonuç elde edilemiş ve en nihayetinde 12 Mart 1971'e giden süreç başlamıştır. 12 Mart Muhtırası neticesinde ABD ile iyi ilişkilere sahip Erim sayesinde ülke çapında başlatılan operasyonlar ile anti Amerikancı gruplar etkisiz hale getirilmiştir. Ancak tüm bu müdahaleler Türkiye'nin SSCB ve ABD arasındaki mücadele sürecinde çatışma alanı olmasını engelleyememiştir. Özellikle 1976 sonrası Türkiye'de yükselen anti Amerikancı eğilim nedeniyle Gladio destekli sağ sol çatışması Türkiye'yi 1980 darbesine taşımıştır. Öte yandan 1970'li yıllarda Kissinger'ın Türkiye'de sağ-sol çatışmasına katkısını tam olarak ortaya koyabilecek herhangi bir veri mevcut değildir. Buna rağmen CIA, Türkiye'de sağ sol çatışmasında etkin rol oynadığına dair güçlü kanı mevcuttur. Bu kanın bir sonuca varması ancak CIA arşivinin kamuoyuna açıklanmasıyla mümkün görünmektedir.

Amerikan perspektifinden bakıldığında iki ülke arasındaki ilişkileri şekillendiren diğer önemli mesele afyon ekimi meselesidir. İlk başta bu meselenin dışında kalan ve görevi kapsamında her tür ulusal güvenlik meselesiyle ilgilenmeyi görev olarak gören Kissinger afyon ekimi meselesinin kontrolden çıkmasını engellemiştir. Türkiye'de afyon üretiminin yasaklanmasını şahsi sorunu hâlen getiren Pat Moynihan'ı engellemesiyle Türkiye'nin süreçten az zararla çıkmasını sağlamıştır. Ancak o dönemde Erim'in kendi siyasi çıkarları adına afyon üretimini yasaklatması Türkiye açısından negatif bir durumun ortaya çıkmasını sağlamış ve Kıbrıs meselesine odaklanmışken Ecevit'in afyon üretimini yeniden başlatmasına negatif yaklaşmamış ve hatta Türkiye'ye yönelik finansal ambargoyu bizzat engellemiştir. Başkan Nixon'ın eroine savaş kapsamında başlattığı program neticesinde Türkiye'de üretimi yasaklatması ve hemen akabinde talebi karşılamak adına Hindistan'a taşımak istemesi oldukça tartışmalı bir adım olmuştur.

Sonuç olarak Kissinger, 1969-1977 yılları arasında Türk-Amerikan ilişkilerinin tamamen kopmasını önleyecek politikalar izlemiştir. Amerikan perspektifinden görünen meseleleri Amerikan çıkarları ve İsrail'in güvenliği için Türkiye lehine çözmek istemiş ve bu yaklaşımı dönemin politikacıları tarafından tam olarak algılanamamıştır. Görev yaptığı dönemde adeta Türkiye'nin çıkarlarını tek başına korumuş olan Kissinger özellikle Kıbrıs meselesinin taksim yoluyla çözülmesinde büyük rol oynamıştır. Kendisinden sonraki dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinin seyri inişli çıkışlı olmuştur. Günümüz de ise kötüye gitmektedir. Doksan altı yaşında olan ve halen keskin zekasıyla

Amerikan dış politikasını yönlendirme gücüne sahip Kissinger’a Türkiye’nin özellikle Doğu Akdeniz’de ortaya çıkan enerji kaynaklarının çıkarılmasında ve dağıtımında Türkiye lehine bir çözüm için ihtiyaç duyduğu aşıkardır.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Belgeleri

CIA Belgeleri

CIA, *Prospects for The Defense of Indochina Against a Chinese Communist Invasion*, The Vietnam Collection, (Document No.: 0001166384), August 04, 1950.

CIA, *Letter to Henry A. Kissinger from Allen W. Dulles*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP80R01731R003100050043-0), December 05, 1951.

CIA, *Probable Communist Reactions to Certain Possible Us Courses of Action In Indochina Through 1954*. The Vietnam Collection, (Document No.: 0001171586), November 05, 1953.

CIA, *Developments in the Aftermath of US and UK Troop Withdrawal from Lebanon and Jordan*, General CIA Record, (Document No.: CIA-RDP79R01012A011700030001-0), October 28, 1958.

CIA, *Memo from Richard Helms to Director of Central Intelligence Concerning Military Thought*, CIA Analysis of the Soviet Navy, (Document No.: 0000012350), May 28, 1962.

CIA, *Cyprus: Impending Communal Crisis*, General CIA Records, (Document No.: CIA-R3. DP85T00875R002000200051-8), December 23, 1963.

CIA, *Leftism in Turkey*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP79-00927A005700060003-3), March 31, 1967.

CIA, *Central Intelligence Bulletin August 1968*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP79T00975A012000030001-4), August 29, 1968.

CIA, *Chile, NGA Records* (Former NMA), (Document No.: CIA-RDP80T01137A000300070001-0), January 28, 1969.

CIA, *No Peace in Israel While Arabs Expect to Withdraw*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP71B00364R000300120003-9), December 29, 1969.

CIA, *Soviet Policy and 1967 Arab-Israeli War*, Special Collection, (Document No.: 5077054e993247d4d82b6), March 16, 1970.

CIA, *International Narcotics Series No. 6, The French-Turkish Connection: The Movement of Opium and Morphine Base from Turkey to France*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP73B00296R000300070022-8), December 01, 1970.

CIA, *Central Intelligence Bulletin March 1971*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP79T00975A018500100001-5), March 19 1971.

CIA, *Probable Attitude of Nihat Erim Toward Opium Control*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP80B01495R001400070010-8), March 22, 1971.

CIA *Central Intelligence Bulletin June 1971*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP79T00975A019400050003-9), June 29, 1971.

CIA, *Cyprus: A New Crisis in the Making*, General CIA Records (Document No.: CIA-RDP79R00967A000400010002-5), September 30, 1971.

CIA, *Communist Insurgency in Malaysia*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP85T00875R001100130038-1), February 22, 1972.

CIA, *Cyprus an Old Problem*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP85T00875R001100160020-7), September 24, 1973.

CIA, *Central Intelligence Bulletin February 1974*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP79T00975A026200040001-6), February 25, 1974.

CIA, *Greece Under Ioannidis*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP79R01099A001100080004-4), April 16, 1974.

CIA, *Memorandum of Conversation*, Library of Congress, (Document No.: LOC-HAK-164-7-3-9), July 30, 1974.

CIA, *Military Shake Up in Greece*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP78S01932A000100080027-1), August 19, 1974.

CIA, *A Coming of Age, The Foreign Policy of Anwar Sadat*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP79T00865A002500320001-0), April, 1975.

CIA, *Iraq Under Baath Rule, 1968-1976*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP79T00889A000900040001-6), November 01, 1976.

CIA, *Counter Terrorism in the Sothern Cone*, Argentina Declassification Project -The "Dirty War" (1976-83), (Document No.:06592957), May 09, 1977.

CIA, *Nixon Warns of Aid Cut to Drug Dealer Nations*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP88-01350R000200300040-7).

CIA, *Soviet Statement on Cyprus*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP78S01932A000100070057-9), July 17, 1974.

CIA, *Specialist in Peace*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP75-00001R000200220025-5), March 23, 1966.

CIA, *Student Unrest in Various Countries*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP76M00527R000700200001-1), January 1, 1973.

CIA, *Supplement to the Cyprus Situation*, General CIA Recordings, (Document No.: CIA-RDP79 T00826A003000090001-3), November 29, 1967.

CIA, *The Cyprus Conflict and United States Security Interests*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP08C01297R000500110010-6), September 01, 1967.

CIA, *The Suppression of Poppy Production in Turkey*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP82S00205R000100150002-6), October 23, 2010.

CIA, *The Arab-İsraeli Situation and the Oil Crisis*, Special Collection, (Document No.: 51112a4a993247d4d8394478), December 05, 1973.

CIA, *The Evolution of Soviet Policy in the Sino Soviet Border Dispute*, Special Collection, (Document No.: 5077054e993247d4d82b6a96), April 28, 1970.

CIA, *The President's Daily Brief 16 September 1974*, President's (Document No.: 0006007817), September 16, 1974.

CIA, *The President Intelligence Checklist 22 August 1964*, The President Daily Brief 1961-1969, (Document No.: 0005959376), August 22, 1964.

CIA, *The President Intelligence Checklist, 31 July 1964*, The President Daily Brief 1961-1969, (0005959330), July 31, 1964.

CIA, *The Sino-Soviet Dispute on Aid to North Vietnam (1965-1968)*, FOIA Collection, (Document No.: 0000415086), August 01, 1968

CIA, *The Situation in Jordan*, Library of Congress, (Document No.: LOC-HAK-292-2-8-7), September 19, 1970.

CIA, *The Situation in South Vietnam*, The Vietnam Collection, (Document No.:0001166521), September 04, 1964.

CIA, *The Communist TET Offensive*, Special Collection, (Document No.: 00095175), January 31, 1968.

CIA, *The Current State of Arab Oil Embargo*, Special Collection: President Nixon and the Role of Intelligence in the 1973 Arab-İsraeli War, (Document No.: 51112a4b993247d4d8394534) November 05, 1973.

CIA, *The Cyprus Deadlock Forever or Another Day*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP08C01297R000500110011-5), September 19, 2012.

CIA, *The President Daily Brief 19 Mart 1971*, Presidential Daily Brief 1969-1977, (Document No.:0005992537), December 19, 1971.

CIA, *Turkish Parliament Considers Cypriot Developments*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP78S01932A000100070059-7), July 18, 1974.

CIA, *The Vietnam The Break-Up Of The Colonial Empires And its Implications for Us Security*, The Vietnam Collection, (Document No.: 0001166383), August 05, 1948

CIA, *The World Heroin Problem*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP73B00296R000300060002-1), May 27, 1971.

CIA, *Turkish Reaction to the President Jhonson's Letter to Prime Minister Inonu*, FOIA Collection, (Document No.: 0000615268). June 06, 1964.

CIA, *UK Support for Makarios at UN*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP78S01932A000100070058-8), July 18, 1974.

CIA, *US Financial Stake in Chile*, General CIA Records (Documents No: CIA-RDP85T00875R001600030141-2), September 01, 1970.

CIA, *Use of Nuclear Weapons in the Vietnam War*, The Vietnam Collection, (Document No.: 0001166479), February 05, 1966.

CIA, *USSR-Egypt, Comment on Egyptian Anniversary Reflects Continued Strains, Special Collection*, (Document No.: CIA-RDP85TOu875R000300060029-8), 25 July 25, 1973.

CIA, *Would the Loss of South Vietnam and Laos Participate A Domino Effect in the Far East*, (Document No.:0001166427), May 02, 1964.

CIA, *World-wide Perspectives*, General CIA Records, (Document No.: CIA-RDP78-03061A000400020021-4), January 01, 1969.

B. Resmi Yayınlanmış Belgeler

FRUS Belgeleri

FRUS, *Arab-Israeli Dispute, 1969–1972*, XXIII, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018.

FRUS, *Arab-Israeli Crisis and War, 1973*, XXV, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018.

FRUS, *Chile 1969-1973*, XXI, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018.

FRUS *China 1969–1976*, XVII, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018.

FRUS, *Cyprus; Greece, Turkey 1964-1968*, XVI, Washington: USG Printing Office, 30 May, 2018.

FRUS, *Documents on Global Issues, 1969–1972*, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018.

FRUS, *Greece; Cyprus, Turkey, 1973–1976*, XXX, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018.

FRUS, *Eastern Europe; Soviet Union*, Eastern Mediterranean, 1952–1954, VIII, Washington: USG Printing Office, June 05, 2018.

FRUS, *Eastern Europe Region, Soviet Union, Cyprus 1958-1960*, X/I, Washington, D.C.: US. Government Printing Office, May 30, 201

FRUS, *Eastern Europe; Finland, Greece; Turkey 1958-1960*, X/2, Washington, D.C.: US. Government Printing Office. May 30, 2018.

- FRUS, *Eastern Europe; Cyprus, Greece; Turkey 1961-1963*, XVI, Washington: USG Printing Office, May 30, 2018
- FRUS, *Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969-1972*, XXIX, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018
- FRUS, *Middle East Region and Arabian Peninsula, 1969-1972*; Jordan, September 1970, XXIV, Washington: USG Printing Office, June 05, 2018.
- FRUS, *The Near East and Africa Diplomatic Papers, 1943*, IV, Washington: USG Printing Office, 28 May 2018.
- FRUS, *The Near East and Africa Diplomatic Papers, 1945*, VIII, Washington: USG Printing Office, May 28, 2018.
- FRUS, *The Near East and Africa 1946*, VII, Washington: United States. Government of Printing Office, May 28, 2018.
- FRUS, *The Near East and Africa 1947*, V, Washington: USG Printing Office, May 28, 2018.
- FRUS, *The Near East, South Asia, and Africa 1950*, V, Washington: USG Printing Office, May 28, 2018.
- FRUS, *The Near East and Africa 1951*, V, Washington: USG Printing Office, May 28, 2018.
- FRUS, *Public Papers of the Presidents: John F. Kennedy 1962*, Washington, DC: Government Printing Office, 1963.
- FRUS, *SALT I, 1969-1972*, XXXI, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018.
- FRUS, *Soviet Union, Eastern Mediterranean 1955-1957*, XXIV, Washington: USG Printing Office, 29 May 2018.
- FRUS, *Soviet Union, January 1969-October 1970*, XII, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018.
- FRUS, *Soviet Union, October 1970-October 1971*, XIII, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018.
- FRUS, *Soviet Union, October 1971-May 1972*, XIV, Washington: USG Printing Office, June 01, 2018.

C. Telif Eserler

- Acheson, Dean. *Present at the Creation: My Years in the State Department*, New York: Norton, 1969.
- Ahmad, Feroz. *The Making of Modern Turkey*, London-New York: Routledge, 1993.

- Ahmad, Feroz. *The Turkish Experiment in Democracy: 1950-1975*, Boulder, Colorado: Westview Press, 1977.
- Alvarez J. David. *Bureaucracy and Cold War Diplomacy: the United States and Turkey, 1943-1946*, Thessaloniki: Institute for Balkan Studies, 1980.
- An, Ahmet. *Kıbrıs Sorununu Perde Arkası Adadaki İngiliz Üsleri ve Amerikan Üsleri*, İstanbul: Dünya Yayınevi, 2000.
- Armaoğlu, Fahir. *Kıbrıs Meselesi, Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları 1954-1959*, Ankara: Sevinç Matbaası 1963.
- Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2005.
- Armaoğlu, Fahir. *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.
- Assmussen, Jan. *Cyprus At War Diplomacy and Conflict During the 1974 Crisis*, New York: IB Tauris, 2008.
- Atkinson, C. David. *In Theory and in Practice: Harvard's Center for International Affairs, 1958-1983*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007.
- Bağcı, Hüseyin. *Türk Dış Politikasında 1950'lili Yıllar*, Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, 2007.
- Ball W. George, *The Past Has Another Patterns*, New York: W.W. Norton Company, 1982.
- Barnes, A. Barnes. *John F. Kennedy on Leadership The Lessons and Legacy of a President*, New York: AMACOM, 2005.
- Başgil, F. Ali. *27 Mayıs ihtilali ve Sebepleri*. İstanbul: Çeltüt, 1966.
- Bator M. Francis. *No Good Choices: LBJ and the Vietnam/Great Society Connection*, Cambridge, MA: American Academy of Arts and Sciences, 2007
- Baumann, E. Carol. *The Diplomatic Kidnappings A Revolutionary Tactic of Urban Terrorism*, Hague: Martinus Nuhoff, 1973
- Bayülken, Haluk. *Cyprus Question and The United Nations*, Ankara: MSB Yayınları, 1983.
- Bell, Carol. *The Diplomacy of Detente: The Kissinger Era*, (London: Martin Robertson, 1977)
- Bernard, Reich. *A Brief History of Israel*, Second Edition, Washington D.C.: Facts on File Publishing, 2008.
- Bernstein, Barton. "Walter Lippmann and the Early Cold War," *Cold War Critics*, Ed. Thomas G. Paterson Chicago: Quadrangle Books, 1971.

- Blue, Gregory. "Opium for China", 31-47, *Opium Regimes China, Britain and Japan, 1839-1952*, Ed. Timothy Brook and Bob Tadashi Wakabayashi, Los Angeles: 2000.
- Birand, A. Mehmet. *30 Sıcak Gün*, 6. Baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları, Ağaoğlu Yayınevi Tesisleri, 1978.
- Borowiec, Andrew. *Cyprus: A Troubled Island*, London: Praeger, 2000.
- Booth, Ken (ed.). *Realism and World Politic*, London&New York: Routledge, 2011.
- Bölükbaşı, Süha. *The Superpowers and the Third World: Turkish-American Relations and Cyprus*, New York, London: University Press of Virginia, 1988.
- Brigham, K Robert. *Guerrilla Diplomacy: The NLF's Foreign Relations and the Vietnam War*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1998.
- Brinkley, Alan. *The Publisher: Henry Luce and His American Century*, New York, Knopf, 2010.
- Brocheux, Pier. *Ho Chi Minh: A Biography*, trc. Claire Duiker, Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Brogi, Allesandro. *Confronting America, The Cold War between the United States and the Communists in France and Italy*, Chappel Hill/NC: The University of North Carolina Press, 2011.
- Brook, Timothy- Wakabayashi T. Bob. "Opium's History in China", *Opium Regimes- China, Britain and Japan, 1839-1952*, Los Angeles, 2000.
- Browder, C. George. *Hitler's Enforcers The Gestapo And The SS Security Service In The Nazi Revolution*, Oxford: Oxford University Press, 1996.
- Brune, H. Lester. *The Missile Crisis of October 1962: A Review of Issues and References*, Claremont, CA, Regina Books, 1985.
- Bullitt, C. William. *The Donkey, The Carrot and The Club*, Westport: Praeger, 2004.
- Burke, P. John. Honest Broker? *The National Security Advisor and Presidential Decision Making*, Texas: A&M University Press, 2009, 119-120
- Bustdorff M. Denise. *Proclaiming the Truman Doctrine: The Cold War Call to Arms* College Station /TX: A&M University Press, 2008.
- Campbell John- Sherrard, Philip. *Modern Greece*, New York, Praeger, 1968.
- Campbell, C. John. *Defense of the Middle East: Problems of American Policy*, New York: Harper and Row, 1958.
- Campus, Leonardo. "Italian Political Reaction to the Cuban Missile Crisis" *An International History of the Cuban Missile Crisis, A 50 Years Retrospective*, Ed. David Gioe ve dğr. London, Routledge, 2014.

- Carl, G. Alroy. *The Kissinger Experience: American Policy in the Middle East*, New York: Horizon, 1975.
- Carr, H. Edward. *The Twenty Years' Crisis, 1919–1939: An Introduction to the Study of International Relations*, Basingstoke, UK: 2001.
- Carter, A. Robert. *Nobody Yet Knows Who I am A Personal History: 1943-1953*, New York: Xlibris Corporation, 2007.
- Carter, Dale-Robin Clifton. *War and Cold War in American Foreign Policy 1942-1962*, New York: Palgrave Macmillan, 2002.
- Carroll, James. *House of War, The Pentagon and the Disastrous Rise of American Power*, Boston: Houghton Mifflin Company, 2006.
- Chen, Jie. *Ideology in U.S. Foreign Policy: Case Studies in U.S. China Policy*. Westport, CT: Praeger Publishers 1992.
- Cleave D. Gregory. *Henry Kissinger and the American Approach to the Foreign Policy*, Lewisburg: Bucknell University Press, 1989.
- Cleveland, L. *William Modern Ortadoğu Tarihi Trc*. Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları, 2008.
- Clodfelter, Mark. *The Limits of Air Power: The American Bombing of North Vietnam*, Lincoln: University of Nebraska Press, 2006.
- Company, C. Richard. *Turkey and the United States: The Arms Embargo Period*, New York: Praeger, 1986.
- Constandinos, Andreas. *America, Britain and the Cyprus Crisis of 1974: Calculated Conspiracy or Foreign Policy Failure*, London: Author House, 2009.
- Coufoudakis, Van. "United States Foreign Policy and the Cyprus Question" *Cyprus Reviewed*, Ed. M.A. Attalides Nicosia: Jus Cypri Association, 1977.
- Crawford, M. A. Robret. *Idealism and Realism in International Relations , Beyond the Discipline*, London&New York: Routledge, 2000.
- Criss, B. Nur. "Mercenaries of Ideology: Turkey's Terrorism War," *Terrorism and Politics*, Ed. Barry Rubin, New York: St. Martin's Press, 1991.
- Curley, Edwin. "Kissinger, Spinoza, and Genghis Khan" *The Cambridge Companion to Spinoza, Cambridge Companions to Philosophy*, Ed D. Garrett, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Daalder Ivo- Destler, Mac. *In the Shadow of the Oval Office: Profiles of the National Security Advisors and the Presidents They Served From JFK to George W. Bush*, New York: Simon and Schuster, 2009.
- Dallek, Robert. *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy 1932-1945*, Oxford: Oxford University Press, 1995.

- Dallek, Robert. *Nixon and Kissinger: Partners in Power*, Harper Collins E-Books 2007, 50.
- David, Steven. *Third World Coups d'états and International Security*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1987.
- Davutoğlu, Ahmet. *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul, Küre Yayınları, 2001.
- Dean, Lucy. *Regional Surveys of the World, The Middle East and North Africa 2004*, 50th Edition, London-New York: Europe Publication, 2004.
- Denктаş, Rauf. *Rauf Denктаş'ın Hatıraları 1966*, 3. Cilt, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1997.
- Dinç, Cengiz. "Dünya'da ve Türkiye'de Anti-Amerikanizm" *Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası: Teori ve Pratik*, Ed. C. Çakmak- C. Dinç-A. Öztürk, Ankara, Nobel Yayınevi, Ekim 2011.
- Divine, E. Robert. *The Cuban Missile Crisis*, New York, Markus Wiener Publishing, 1988.
- Dobrynin, Anatoly. *In Confidence Moscow's Ambassador to Americas Six Cold War President's (1962-1986)*, New York: Times Books, 1995.
- Dodd, Clement. *Storm Clouds Over Cyprus, a Briefing*, Huntingdon: Eothen Press, 2001.
- Ehrlichman, John. *Witness to Power: The Nixon Years*, New York: Simon and Schuster, 1982.
- Ecevit, Bülent. *Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası*, İstanbul Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011
- Erdoğdu, Hikmet. *Büyük İsrail Stratejisi*, İstanbul: IQ Kültür Sanata Yayıncılık, 2005.
- Erhan, Çağrı. "ABD ve NATO'yla İlişkileri" 705. *Türk Dış Politikası*, Ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Erhan, Çağrı. *ABD ve NATO'yla İlişkileri*, Türk Dış Politikası Cilt I: 1919-1980, İstanbul, İletişim Yayınevi, 2001.
- Erhan, Çağrı. *Beyaz Savaş: Türk-Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996.
- Erim, Nihat. *Bildiğim Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ankara: 1975.
- Erteğün, Necati. *The Cyprus Dispute and Birth of the Turkish Republic of Northern Cyprus*, London: Oxford University Press, 1984.
- Ertekin, N. Münir. *The Cyprus Dispute*, Oxford: Oxford University Press, 1981.
- Fallaci Oriana. *Interview with History*, Boston: Houghton Mifflin Company, 1976.

- Fay W. Peter. *The Opium War, 1840-1842*, Chappel Hill: The University of North Carolina Press 1997.
- Ferguson, Niall. *Idealist 1923-1968 Cilt I*, New York: Penguin Press, 2015.
- Ferro, Marc. *Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi*, trc. Muna Cedden, Ankara: İmge Yayınları, 2002.
- Fisher, Louis, *Presidential War Power*, Kansas: University Press of Kansas, 1995.
- Ford, Gerald. *Time to Heal*, New York: Harper & Row, 1979.
- Fouskas K. Vassilis- Gökay, Bülent. *The New American Imperialism, Bush's War on Terror and Blood for Oil*, Westport CT: Greenwood, 2005.
- Franck M. Thomas-Weisband, Edward. *Foreign Policy by Congress*, Oxford: Oxford University Press, 1979.
- Frey, W. Frederick. "Patterns of Elite Politics in Turkey", Political Elites in the Middle East, *American Enterprise Institute for Public Policy Research*, Ed. G. Lenczowski, Washington, 1975, 53-54.
- Gaddis, L. John. George F. Kennan: *An American Life*, New York: Penguin Press, 2011.
- Garthoff, Raymond. *Détente and Confrontation: American-Soviet Relations from Nixon to Reagan*, Brookings Institution Press, 1994.
- Garthoff, Raymond. *Reflections of the Cuban Missile Crisis*, Washington, DC: The Brookings Institute, 1989.
- Gazioğlu, C. Ahmet. *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960-1964*, Ankara, 2003.
- Gökçay, Gökser. "The Ties that Bind Postwar US Foreign Policy Toward Turkey", *US Foreign Policy in the Middle East from American Missionaries to the Islamic State*, Geoffrey F. Gresh-Tuğrul Keskin, London & New York: Routledge, 2018.
- Göktürk, B. Turgay. *Enosis'in Doğuşu ve Düşünce Eyleme Geçişi-1931 İsyanı*, Lefkoşa, Ajans Yayın Ltd. 2009.
- Graubard R. Stephen. *Kissinger A Portrait of Mind*, New York: WW. Norton, 1973.
- Grivas, Giorgios. *The Memoirs of General Grivas* (ed.) Charles Foley, (London: Longmans, Green and Co. Ltd., 1964.
- Gromyko Andrei, *Memoirs* (New York: Doubleday, 1989.
- Guan Cheng Ang. *Ending the Vietnam War The Vietnamese Communist' Perspective*, New York: Francis E-Library 2005.
- Hale, William. *Turkish Politics and the Military*. New York: Routledge, 1994.

- Haley P, Edward. *Congress and the Fall of South Vietnam and Cambodia*, Rutherford, NJ: Associated University Presses, 1982.
- Hanhimaki M. Jussi., “An Elusive Grand Design”, *Nixon in the World, American Foreign Policy 1969-1977*, Ed. Fredrik Logevall-Andrew Preston, Oxford: Oxford University Press, 2008, 25;
- Hanhimaki Jussi-Westad, Arn Odd. *The Cold War A History in Documents and Eyewitness Accounts*, Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Hanhimaki M. Jussi. *The Flawed Architect: Henry Kissinger and American Foreign Policy*, New York, Oxford University Press, 2005.
- C. Harris, C. George. *Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective: 1945-1971*, Washington D.C.: AEI Hoover Policy Study 2, 1972.
- Hart, T. Parker. *Two NATO Allies at the Threshold of War, Cyprus, a First Hand of Crisis Management 1965-1968*, Durham: Duke University Press, 1990.
- Herring C. George. *America's Longest War: The United States in Vietnam, 1950-1975*, Fifth Edition, Boston: McGraw-Hill Education, 2014.
- Hersh, M. Seymour. *The Price of Power: Kissinger in the White House*, New York: Summit Books, 1983.
- Hilsman, Roger. *To Move a Nation*, Garden City, NY: Doubleday, 1967.
- Hitchens, Christopher. *The Trail of Kissinger*, Sydney: Allen & Unwin, 2012.
- Hitchens, Christopher. *Hostage to History: Cyprus From the Ottomans to Kissinger*, London: Verso, 1997.
- Hobhouse, Henry. *Seeds of Change-Six Plants that Transformed Mankind*, London: Sidgwick & Jackson, 1985.
- Hoff, Joan. *Nixon Reconsidered*, New York: Basic Books, 1994.
- Holmes, A. Amy. *Social Unrest and American Military Bases in Turkey and Germany since 1945*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014.
- Hunt, A. Richard. *Pacification: The American Struggle for Vietnam's Hearts and Minds* Boulder, Colorado: Westview Press, 1995.
- Inciardi, A. James. *Handbook of Drug Control in the United States*, New York: Greenwood Press, 1990.
- Isaacson, Walter *Kissinger A Biography*, New York: Simon & Schuster, 2005.
- James, Alan. *Keeping the Peace in the Cyprus Crisis of 1963-64*, New York: Palgrave, 2002.
- Judge, H. Edward-Langdon, W. John. *The Cold War: A Global History with Documents*”, Second Edition, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 2011.

- İsmail, Sabahattin. *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 1998.
- Jentlesson W. Bruce. *American Foreign Policy, The Dynamics of Choice*, Fifth Edition, New York: W.W. Norton, 2014.
- Jouet, Mugambi. *Exceptional America What Divides American From the World and From Each Other*, Oakland, University of California Press, 2017.
- Kalb Marvin-Kalb, Bernard. *Kissinger*, Boston: Little Brown, 1974.
- Katzenstein J. Peter-Keohane, O. Robert O. Keohane. (Ed.), *Anti Americanism in World Politics*, (Ithaca: Cornell University Press, 2007
- Kayalı, Kurtuluş. *Ordu ve Siyaset: 27 Mayıs-12 Mart*, Beşinci Baskı İstanbul: İletişim, 2012.
- Kennedy, F. Robert. *Thirteen Days, A Memoirs of the Cuban Missile Crisis*, New York, W.W Norton&Company Inc, 1969.
- Keser, Ulvi. “Cyprus in American Central Intelligence Agency (CIA) Documents”, *Mare Nostrum’ dan Casus Belliye Bizim Deniz Akdeniz*, Ed. Ulvi Keser, Besabes Yayıncılık, Ankara, 2013.
- Kızılyürek, Niyazi. *Doğmamış Bir Devletin Tarihi Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*, İstanbul: İletişim Yayınevi, 2005.
- Kidd, S. Thomas George *Whitefield America’s Spiritual Founding Father*, (New Heaven, Yale University Press, 2014)
- Kissinger, A. Henry. *A World Restored Metternich Castlereagh and the Problem of Peace 1812-22*, Houghton Mifflin Company, Boston, 1957.
- Kissinger, A. Henry. *The Necessity for Choice: Prospects of American Foreign Policy*, New York: Harper & Brothers, 1961.
- Kissinger A. Henry. *Diplomacy*, New York: Simon & Schuster, 2000.
- Kissinger A. Henry. *On China*, New York: The Penguin Press, 2011.
- Kissinger, A. Henry. *Crisis: The Anatomy of Two Major Foreign Policy Crises*, New York: Simon and Schuster, 2003.
- Kissinger, A. Henry. *The White House Years*. Boston: Little Brown, 1979.
- Kissinger, A. Henry. *American Foreign Policy: Three Essays*, New York: Norton, 1969.
- Kissinger, A. Henry. *Years of Renewal*, New York: Simon&Schuster, 1999.
- Koliopoulos, Giannēs-Veremēs, Thanosi. *Greece The Modern Sequel from 1821 to Present*, London: Hurst & Company, 2002.
- Kornbluh, Peter. *The Pinochet File A Declassified Dossier on Atrocity and Accountability*, New York: The New Press, 2003.

- Korn, David. *Stalemate: The War of Attrition and Great Power Diplomacy in the Middle East, 1967-1970*, Boulder: Westview Press, 1992.
- Kösebalaban, Hasan. *Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalism, and Globalization*, New York: Palgrave Macmillan, 2011.
- Kuniholm R. Bruce. *The Origins of the Cold War in the Near East: Great Power Conflict and Diplomacy in Iran, Turkey, and Greece*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1980.
- Kutler I. Stanley, *Watergate A Brief History With Documents*, (Second Edition, Oxford: Wiley-Blackwell, 2010.
- Kürkçüoğlu, O. Ömer. *Türkiye'nin Arap Orta Doğusuna Karşı Politikası, 1945-1970*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1972.
- Lafaber Walter. *The American Age: United States Foreign Policy at Home and Abroad*. New York: W. W. Norton, 1994.
- Landau David. *Kissinger The Uses of Power*, Boston: Houghton Mifflin Company, 1972.
- Landau. M. Jacob. *Radical Politics in Modern Turkey*, Leiden: E. J. Brill, 1974.
- Lindsay, Ker James. *Crisis and Conflict: A Year of Rapprochement Between Greece and Turkey*, London: IB. Tauris. 2007.
- Lehman, M. Christopher. "Protracted Insurgent Warfare: The Development of an Appropriate U S Doctrine" *Guerilla Warfare and Counterinsurgency: U.S.-Soviet Policy in the Third World*, Ed. Richard H. Schultz, Lexington, MA: D.C., Heath and Company, 1989.
- Lipovsky, P. Igor. *The Socialist Movement in Turkey, 1960–1980*. Leiden and New York: E. J. Brill. 1992.
- Liska, George. *Beyond Kissinger: Ways of Conservative Statecraft*, Baltimore: John Hopkins University Press, 1975
- Love, Jr. W. Robert. *History of the United States Navy: 1942-1991*, Harrisburg, PA: Stackpole Books, 1992.
- Lovell, Julia. *The Opium War: Drugs, Dreams and The Making of China*, Basingstoke-Oxford: Picador, 2011.
- Mallinson, William. *Cyprus*, London: IB Tauris, 2005.
- Martel C. William. *Grand Strategy In Theory and Practice The Need For an Effective American Foreign Policy*, Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
- Mayes, Stanley, *Makarios A Biography*, London: The Macmillan Press, 1981.

- McAllier, B. William. *Drug Diplomacy in the Twentieth Century, An International History*, E-Edition, London ve New York: Routledge, 2002.
- McCarthy, Justin. *The Population of Palestine*, New York: Columbia University Press, 1990.
- Meyer Kathryn- Parsinnen, Terry. *Webs of Smoke: Smugglers, Warlords, Spies, and the History of the International Drug Trade*, Maryland: Rowman and Littlefield Publishers, 1998.
- McGhee, George. *The US-Turkish-NATO-Middle East Connection*, London: Macmillan Press, 1990.
- Michael, S. Michalis. *Resolving the Cyprus Conflict Negotiating History*, (New York: Palgrave, 2009),
- Mieczkowski, Yanek. *Gerald Ford and the Challenges of 1970's*, Lexington KY: The University of Kentucky Press, 2005.
- Milne, David. *World Making, The Art and Science of American Diplomacy*, New York: Farrar Straus and Giroux, 2015.
- Morris: Roger. *Uncertain Greatness: Henry Kissinger and American Foreign Policy*. (New York: Harper & Row, 1977).
- Morse, R. David, *Kissinger and the Yom Kippur War*, Jefferson NC: McFarland, 2015.
- Moseley, Lauren, *The Search for Purpose: Henry Kissinger's Early Philosophy and American Foreign Policy*, (Yüksek Lisans Tezi, Brandeis University, August 2010).
- Musto, F. David. *The American Disease: Origins of Narcotic Control*, London: Oxford University Press, 1973.
- Mütercimler, Erol, *Satılık Ada Kıbrıs, Barış Harekatının Bilinmeyen Öyküsü*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2003.
- Nathan A. James- James Oliver, *Foreign Policy Making and the American Political System*, Baltimore, MD: Johns Hopkins UP, 1994.
- Necatigil, Zaim. *The Cyprus Question and The Turkish Position in The International Law*, İkinci Baskı, Oxford University Press, Londra, 1993.
- Neziroğlu İrfan-Tuncer Yılmaz. *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları*, Cilt 7, Ankara: TBMM Basımevi, Aralık 2014.
- Nguyen, T. Lien-Hang. *Hanoi's War: An International History of the War for Peace in Vietnam*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2012.
- Nixon, Richard. *The Memoirs of Richard Nixon*, New York: Grosset & Dunlap, 1978.
- Nixon, Richard. *No More Vietnam*, New York: Arbour House, 1985.

- O'Malley Brendan- Craig, Ian. *The Cyprus Conspiracy America, Espionage And The Turkish Invasion*, London: IB Tauris, 2001.
- Oren, B. Michael. *Six Days of War: June 1967 and The Making of the Modern Middle East*, New York: Oxford University Press, 2002.
- Osgood, Kenneth. *Total Cold War: Eisenhower's Secret Propaganda Battle at Home and Abroad*, Lawrence: University Press of Kansas, 2006.
- Quandt, B. William. *Peace Process: American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict Since 1967*, Berkeley, CA: University of California Press, 2005.
- Quandt, B. William. *Decade of Decisions: American Policy toward the Arab-Israeli Conflict, 1967–1976*, Berkeley: University of California Press, 1977.
- Pedersen, Sue. *The Guardians: The League of Nations and The Crisis of Empire*, Oxford: Oxford University Press 2015.
- Petras James; Morley Morris. *The United States and Chile Imperialism and the Overthrow of the Allende Government*, New York-London: Monthly Review Press, 1975.
- Porter, D. Bruce. *The USSR In the Third World Conflict*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Powaski, E. Ronald. *The Cold War: The United States and the Soviet Union, 1917-1991*, London: Oxford University Press, 1998.
- Price, H. David. *Cold War Anthropology the CIA, the Pentagon and the Growth of Dual Use of Anthropology*, Durham: Duke University Press, 2016,
- Reich, Cary. *The Life of Nelson A. Rockefeller: Worlds to Conquer, 1908, 1958*, New York: Doubleday 1996..
- Rice Condoleezza. *No Higher Honor: A Memoir of My Years in Washington*, New York: Crown, 2011.
- Richard, J. Syneder. *John F. Kennedy: Person, Policy, Presidency*, Wilmington DE: SR Books, 1988.
- Rivera G. Oscar. *Story of A Death Foretold, The Coup Against Salvador Allende*, 11 September 1973, London: Bloomsbury, 2013
- Salem, Norma. *The Constitution of 1960 and its Failure, in Cyprus A Regional Conflict and Its Resolution*, Ottawa: St Martin Press, 1992).
- Salih, İ. Halil. *Cyprus: The Impact of Divers Nationalism on a State*, (Alabama, The University of Alabama Press, 1978.
- Sarıca Murat-Teziç Erdoğan-Eskiyurt Özer. *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1975.

- Schulzinger, D. Robert. *Henry Kissinger: Doctor of Diplomacy*, New York: The Columbia University Press, 1989.
- Sheehan, R. Edward. *The Arabs, Israelis, and Kissinger: A Secret History of American Diplomacy in the Middle East*, New York: Reader's Digest, 1976.
- Shrader R. Charles. *History of Operations Research in the United States Army*, Cilt I, United States Army, Washington, D.C., 2006.
- Shaw J. Shaw-Shaw K. Ezel. *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey, Volume II: Reform, Revolution, and Republic: The Rise of Modern Turkey, 1808-1975*, Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Shaw, N. Malcom, *International Law*, Fifth Edition Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Siniver, Asaf. *Nixon, Kissinger, and U.S. Foreign Policy Making, The Machinery of Crisis*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Sönmezoğlu, Faruk. *II. Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası*, İstanbul: Der Yayınları, 2006
- Sönmezoğlu Faruk, *ABD'nin Türkiye Politikaları*, İstanbul: Der Yayınları, 1987.
- Spiegel, L. Steven. *The Other Arab-Israel Conflict, Making America's Foreign Policy from Truman to Reagan*, Chicago: The University of Chicago Press, 1985.
- Starr, Harvey. *Henry Kissinger the Perception of International Politics*, Lexington KY: The University Press of Kentucky, 1984.
- Stavrinidis, Zenon. *The Cyprus Conflict: The National Identity and Statehood*, Nicosia: 1975.
- Stearns, Monteagle. *Entangled Allies: US Policy Towards Greece, Turkey, and Cyprus*, New York: Council on Foreign Relations Press, 1992.
- Steel, Ronald. *Walter Lippmann and the American Century*, Boston: Little, Brown and Co., 1980.
- Stein, W. Kenneth. *Heroic Diplomacy, Sadat, Kissinger, Carter Begin and the Quest for Arab-İsraeli Peace*, New York: Routledge, 1999.
- Sterns, M. Laurence. *The Wrong Horse: The Politics of Intervention and the Failure of American Diplomacy*, New York: Times Books, 1977.
- Stoessinger, G. John. *Henry Kissinger: The Anguish of Power*, New York: W.W. Norton, 1976.
- Suri, Jeremi. *Henry Kissinger and the American Century*, Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 2007.
- Swanberg, A. William. *Luce and His Empire*, New York, Scribner, 1972.

- Szulc, Ted. *The Illusion of Peace: Foreign Policy in the Kissinger Years*, (New York: The Viking Press, 1978).
- Şahin, Haluk, *Johnson Mektubu: Türk-ABD İlişkilerini Değiştiren Olayın Perde Arkası*, İstanbul, Gendaş Predikat, 2002
- Tannenwald, Nina. *The Nuclear Taboo The United States and the Non-Use of Nuclear Weapons Since 1945*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Tatum, C. Dale. *Who Influenced Whom Lessons From the Cold War*, (Lanham: University Press of America, 2002),
- Taylor, H. Arnold. *American Diplomacy and The Narcotics Traffic, 1900-1939: A Study in International Humanitarian Reform*, Durham NC: Duke University Press, 1969.
- Thomas, Hugh. *Cuba, The Pursuit of Freedom*, New York, Harper & Row, 1971.
- Tilford H. Earl. *Crosswinds: The Air Force's Setup in Vietnam*. (College Station, TX: A&M University Press. 1993.
- Tucker, C. Spencer. *Vietnam*. London: UCL Press, 1999.
- Tyrrell, Ian. *Reforming the World: The Creation of America's Moral Empire*, Princeton: Princeton University Press, 2013.
- Tyler, Patrick. *A Great Wall: Six Presidents and China an Investigative History* New York: Public Affairs, 1999
- Uslu, Nasuh. *The Cyprus Question as an Issue of Turkish Foreign Policy and Turkish American Relations, 1959-2003*, New York: Nova Science Publisher, 2003, 155.
- Uslu, Nasuh. *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, Ankara, 21. YY. Yayınları, 2000.
- Vali, A Ferenc. *Bridge Across the Bosphorus: the Foreign Policy of Turkey*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1971.
- Vance, Cyrus. *Hard Choices*, New York, Simon and Schuster, 1983.
- Varnavas, Andreas. *A History of the Liberation Struggle of EOKA (1955-1959)*, trc. Philippos Stylianou, Nicosia: 2004.
- Wagner R. Abraham. *Henry Kissinger A Pragmatic Statesman in a Hostile Times*, New York: Routledge, 2019.
- Wagner, L. Heather. *Ending the Vietnam War*, New York: Chelsea House Publisher, 2007.
- Watanabe, Y. Paul. *Ethnic Groups, Congress, and American Foreign Policy: The Politics of the Turkish Arms Embargo*, Westport, CT: Greenwood Press, 1984.

Wenqian, Gao. *Zhou Enlai The Last Perfect Revolutionary A Biography*, New York: Public Affairs, 2007.

White, H. Theodore. *The Making of President 1964*, Harper Collins E-Books, 2010.

Winther, C. Paul. *Anglo-European Science and the Rhetoric of Empire Malaria, Opium, and British Rule in India, 1756-1895*, Lantham: Lexington Books, 2003.

Yıldırım Ali. *FKF Dev Genç Tarihi*, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2008.

Yılmaz, Sait. *Türkiye'deki Amerika: İkili İlişkiler ve ABD'nin Örtülü Operasyonları*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2014.

Şuhnaz Yılmaz, *Turkish-American Relations, 1800–1952*, New York: Routledge, 2015.

Zhou, Yongming. *Anti-Drug Crusades in Twentieth Century China, Nationalism, History and State Building*, New York: 1999.

D. Makaleler

Ablett, Phillip. “Colonialism in Denial: US Propaganda in the Philippines American War”, *Social Alternatives*, 23/3, (2004): s. 22-28.

Abrams, M. Richard. “The U.S. Military and Higher Education: A Brief History”. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, (Mart 1989): s. 15-28.

Adams, W. Thomas. “The First Republic of Cyprus: A Review of an Unworkable Constitution”. *The Western Political Quarterly*, 19/3 (Eylül 1966): s. 475-490.

Adamson, B. Fiona. “Democratization and the Domestic Sources of Foreign Policy: Turkey in the 1974 Cyprus Crisis”. *Political Science Quarterly* 116/2 (Summer 2001): s. 277-303.

Ahmad, Ramazan Paiman. “The US-Iraqi Relations 1945-2003”. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, 4/4, (Temmuz 2014): s. 98-11.

Akça Bayram-Kıvanç, Sinan. “CIA ve 27 Mayıs 1960 Darbesi” *Tarih Okulu Dergisi*, 11/XXXVI, (Ekim 2018): s. 528-564.

Alvear J. Francisco--Ocando L. Jairo. “When Geopolitics becomes Moral Panic: El Mercurio and the use of International News as Propaganda Against Salvador Allende's Chile (1970–1973)”, *Media History*, 24-3/4, 2018, s. 528-546.

Armaoğlu, Fahir. “1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti ve Türk Kamuoyu”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 14/2, (1959): s. 57-85.

Ashton, J. Nigel. "Harold Macmillan and the Golden Days of Anglo-American Relations Revisited, 1957–63". *Diplomatic History*, 29/4 (Eylül 2005): s. 691-723.

- Aslım, İlksoy. "The Position of Grivas in US Cyprus Policy". *Sosyal Bilimler Dergisi*, VI/2, (Ekim 2013): s. 137-157.
- Aslım, İlksoy. "The Soviet Union and Cyprus in 1974 Events". *Athens Journal of History*, 2/4 (Ekim 2016), s. 249-262.
- Arı, Tayyar. "Filistin'de Kalıcı Barış Mümkün mü?". *Akademik Orta Doğu*, 2/1, (2007): s. 11-34.
- Atılgan, Gökhan. "Sosyalist Milliyetçilik Söylemi (Türkiye 1961-1968): Temeller Ayrılıklar". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64/3, (2009): s. 1-26.
- Aviv, E. Efrat. "The Efraim Elrom Affair and Israel–Turkey Relations". *Middle Eastern Studies*, 49/5, (2013): s. 750-769.
- Barker, Colin. "Some Reflections on Student Movements of the 1960s and Early 1970's". *Revista Crítica de Ciências Sociais*, 81 (2008): s. 43-91.
- Başlamışlı, Macide. "Amerikan Belgelerine Göre 12 Mart Muhtırasına Giden Yolda Haşhaş Sorunu", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5/14 (İlkbahar 2018): s. 351-376.
- Bayülken, H. Ümit. "The Cyprus Question and the United Nations". *Foreign Policy*, 4/2-3 (1974): s. 71-142.
- Bernstein, J. Barton. "The Cuban Missile Crisis: Trading the Jupiters in Turkey?" *Political Science Quarterly*, 95/1, (Alkmaar 1980): s. 97-112
- Birol, Sinem. "1961 Anayasasında Fikir Özgürlüğü". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, II, /43, (2012): s. 39-54.
- Bölme, M. Selin. "Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik ve Değişim". *Uluslararası İlişkiler*, 9/34 (Yaz 2012): s. 51-71.
- Bölükbaşı, Süha. "The Johnson Letter Revisited". *Middle Eastern Studies*, 29/3 (July 1993): s. 505-525.
- Bradsher, Greig "The Nuremberg Laws, Archives Receives Original Nazi Documents that Legalized Persecution of Jews". *Proluge Magazine*, 42/4, (Winter 2010).
- Brands, W. Hall. "America enters the Cyprus Tangle 1964". *Middle Eastern Studies*, 23/3, (1987): s. 348-362.
- Brenner, J. Michael. "The Problem of Innovation and The Kissinger Nixon Foreign
- Bucheli, Marcelo-Salvaj, Erica. "Reputation and Political Legitimacy: ITT in Chile, 1927-1972". *Business History Review*, 87/ 04, (Winter 2013): s. 729-756.
- Bundy McGeorge-Blight G, James. "October 27, 1962: Transcripts of the Meetings of the ExCom". *International Security*, 12/3, (Winter 1987-1988): s. 30-92;

- Bürkan. M. Serbest. "Süveyş Kanalının Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı" *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/4, (2017): s. 689-711.
- Camp, D. Glen. "Greek-Turkish Conflict Over Cyprus", *Political Science Quarterly*, 95/1, (Spring 1980): 43-70.
- Carbone, A. Steven. William Bradford, "The Puritan Ethic, & The Mayflower Compact", *Inquiries Journal/Student Pulse*, 2/11, (2010).
- Chomsky, Noam. "After the Cold War: U. S. Foreign Policy in the Middle East Reviewed". *Cultural Critique*, 19, *The Economics of War* (Fall 1991):14-31.
- Coleta Damon-Carrese, Paul". America's Machiavelli Problem Restoring Prudent Leadership in US Strategy" *Strategic Studies Quarterly*, (Winter 2015):a. 18-43.
- Costandinos, Andreas. "US-British Policy on Cyprus, 1964-1974". *The Cyprus Review*, 23/1, (Spring 2011): s. 17-48.
- Coşkun, Yasin. "Kıbrıs Sorunu Üzerindeki Türk-Yunan Diyalogunun Başarısızlığı (1966-67) ve İngiliz Politikası". *Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4/1, (Ocak 2015): s. 43-58.
- Crisis, B. Nur. "Strategic Nuclear Missiles in Turkey: The Jupiter affair, 1959–1963". *Journal of Strategic Studies*, 20/3, (1997): s. 97-122.
- Çıtır, Burak "Uluslararası Afyon Anlaşmalarında Osmanlı İmparatorluğu ", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* 1/1, (2015): s. 17-47.
- Devine, Jack. "What Really Happened in Chile", *Foreign Affairs*, (July-August 2014): s. 26-35.
- Dobell M. William. "Division Over Cyprus". *International Journal*, 22/2 (Spring 1967): s. 278-292.
- Dunne, Michael. "Perfect Failure: the USA, Cuba and the Bay of Pigs, 1961" *The Political Quarterly*, (22 Ağustos 2011): s. 448-458.
- Ehrlich, Thomas. "Cyprus, the Warlike Isle: Origins and Elements of the Current Crisis,". *Stanford Law Review*, 18/6 (Mayıs 1966): s. 1021-1098
- Elderfield, Matthew. "Rebuilding the special relationship: The 1957 Bermuda Talks". *Cambridge Review of International Affairs*, 3/1 (1989): s. 14-24.
- Epps, C. Archie. "The Harvard Student Rebellion of 1969: Through Change and Through Storm" *Proceedings of the Massachusetts Historical Society Third Series* 107 (1995): s. 1-15.
- Ertem, Barış. "12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri (1971-1974)". *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8/14, (Nisan 2014): s. 668-669.

- Eryaman Ayşe. "England's Policy on Palestine at the Beginning of 20th Century". *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, II/I, (Spring 2017): s. 3-30.
- Ezrol, Stanley. "How the Lost Corp Subverts the American Intellectual Tradition". *Fidelio*, 11/1-2, (Winter Spring 2002): s. 15-56.
- Fatourus, A. Angyris. "The Turkish Aid Ban: Review and Assessment". *Journal of the Hellenic Diaspora*, 3/2, (Nisan 1976): s. 4-25.
- Foldessy, Gabor. "The Vietnam War and Johnson Administration: The 1964 Presidential Election, the escalation of the War and the Consequences", *Bulletins of the Department of Modern and Contemporary History*, (2016): s. 229-240.
- Fouskas, K. Vassilis. "Uncomfortable Questions: Cyprus, October 1973-August 1974". *Contemporary European History*, 14/1 (Şubat 2005): s. 45-63.
- French, David. "British Intelligence and the Origins of the EOKA Insurgency". *British Journal for Military History*, 1/2, (February 2015):84-100.
- Fromkin, Dan. "Henry Kissinger's War Crimes are Central to Divide Between Hillary Clinton and Bernie Sanders, The Intercept, February 12, 2016, erişim: 14 Temmuz 2019. <https://theintercept.com/2016/02/12/henry-kissingers-war-crimes-are-central-to-the-divide-between-hillary-clinton-and-bernie-sanders/>
- Gaab, Jeffrey "Hitler's Beer Hall Politics: A Reassessment based on New Historical Scholarship". *International Journal of Humanities and Social Science*, 1/20 (Aralık 2011):35-41.
- Gökçetepe Cihat. "The Cyprus Crisis of 1967 and its Effects on Turkey's Foreign Relations" *Middle Eastern Studies*, 41/3 (May 2005): s. 431-444
- Gunn, Christopher "The 1960 Coup in Turkey A U.S. Intelligence Failure or a Successful Intervention?" *Journal of Cold War Studies*, 17/2, (Spring 2015): s. 103-139.
- Gülen, Ahmet. "İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 50, (Fall 2012): s. 389-428
- Güler, Yavuz. "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5/1, (2004):s. 101-112.
- Gülmez, Nurettin-Tahancı, Bülent. "Soğuk Savaş Dönemi Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIV/28 (Bahar 2014): s. 231-236.
- Güney, Aylin. "Anti-Americanism in Turkey: Past and Present", *Middle Eastern Studies*, 44/3, (May 2008): s. 471-487.
- Güney, Aylin. "The USA's Role in Mediating the Cyprus Conflict: A Story of Success or Failure?", *Security Dialogue*, 55/1, (Mart 2004): s. 29-42.

- Halis, Mehmet. "The Effects of the Marshall Plan Aids to the Development of the Agricultural Sector in Turkey, the 1948-1953 Period". *International Journal of Economics and Financial Issues*, 4/2, (2014): s. 427-439.
- Hagopian, Patrick. "The Frustrated Hawks, Tet 1968 and the Transformation of American Politics" *European Journal of American Studies*, 3/2, (2008): s. 1-13.
- High, Brandon. "The Recent Historiography of American Neoconservatism" *The Historical Journal*, 52/2 (January 2009): s. 475-491.
- İlhan, Metin. "Kıbrıs Sorunun Türk-Amerikan İlişkilerine Yansıması (1958-1974)". *Türkiyat Mecmuası*, 25, (İstanbul, 2015): s. 255-280.
- İlman Arif-Dönmez, Cengiz."12 Mart 1971 Muhtırası Sonrasında Kurulan Koalisyonlara Örnek: Birinci ve İkinci Milliyetçi Cephe Hükûmetleri". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmalar Dergisi*, 11/21 (Bahar 2015): s. 163-198.
- İnderjet, Parmar. "Challenging elite Anti-Americanism in the Cold War: American foundations, Kissinger's Harvard seminar and the Salzburg seminar in American Studies". *Traverse*, 1, (2006): s. 116-129.
- Jian, Chen. "China's Involvement in the Vietnam War, 1964-69". *The China Quarterly*, 142 (June 1995): s. 356-387.
- Kallivretakis, Leonidas. "Greek American Relations in the Yom Kippur Concurrence". *The Institute of Historical Research*, XI, (2014): s.105-126.
- Kaplan, D. Robert. "Kissinger, Metternich, and Realism". *Atlantic Monthly*, 283/6 (June 1999): s. 72-82.
- Karam, G. Jeffry. "Missing Revolution: the American Intelligence Failure in Iraq, 1958". *Intelligence and National Security*, 32/6, (2017):s. 693-709.
- Karagöz, Murat. "US Arms Embargo against Turkey after 30 Years An Institutional Approach towards US Policy Making". *Perception*, (Winter 2004-2005): s.107-130.
- Kassimeris, Christos. "Greek Response to the Cyprus Invasion". *Small Wars & Insurgencies*, 19/2, (2008): s. 256-273.
- Kavuncu, Sibel. "Nükleer Silahsızlanma Yolunda START Süreci", *Bilge Strateji*, 5/8, (Bahar 2013): s.119-148.
- Keefer, E. Lois. "Birth and Death of the Army Specialized Training Program." *Army History*, 33 (1995): s. 1-7.
- Kelkitli, A. Fatma. "Soviet Union's Balkan Opening During the Khrushchev Period: Attempts to Restore Relations with Turkey, Yugoslavia And Greece". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 73/4, (2018): s. 1177- 1201.
- Kemiksiz, B. Neşe, "Filistin Sorunu". *Akademik Ortadoğu*, 11/1, (2016), 133-179.

- Keser, Ulvi. "21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmalar Dergisi* X/23, (Sonbahar 2011): s. 93-121.
- Keys, Barbara. "Bernath Lecture, Henry Kissinger: The Emotional Statesman", *Diplomatic History*, 35/4, (Eylül 2011): s. 587-609.
- Khoo, Nicholas. "Breaking the Ring of Encirclement, The Sino-Soviet Rift and Chinese Policy toward Vietnam, 1964–1968". *Journal of Cold War Studies*, 12/1, (Winter 2010): s. 3-42.
- Henry A. Kissinger, *Conversation with Kissinger*, *Journal of Palestine Studies*, 10/3 (Spring 1981): s.186-195.
- Koç, Nurgün-Koç Bedriye. "Affects of Marshall Plan on Turkish Economy". *Sociology Study*, 7/2, (Şubat 2017): s. 83-121.
- Küçükoğlu, Bayram. "Kıbrıs Sorununa Dair Yaklaşım ve Algıların Türk Basınına Yansıması (1954-1974)". *Atatürk Yolu Dergisi*, 48, (Fall 2011): s. 791-814.
- Landou, M. Jacob. "Johnson's Letter to Inonu and the Greek Lobbying at the White House". *The Turkish Yearbook of International Relations*, 14 (1976): s. 45-58.
- Loughlin, Matt. "Is the Gestapo Everywhere? The Origins of the Modern Perception of the Secret Police of the Third Reich". *Legacy*, 11/1, (2011): s. 50-58.
- Lyndon H. LaRoche, "Henry A. Kissinger: Soviet Agent of Influence", *Executive Intelligence Review*. 11/14, (April 10, 1984): s. 52-56.
- Little, Douglas. "His Finest Hour? Eisenhower, Lebanon, and the 1958 Middle East Crisis". *Diplomatic History*, 20/1, (1 January 1996): s. 27-54.
- Luce, R. Henry. "The American Century, Life, 17 February 1941". *Diplomatic History* 23/2, (Bahar 1999): s. 159-191.
- Lynch, Allen. "Woodrow Wilson and the Principle of 'National Self-Determination: A Reconsideration". *Review of International Studies*, 28/2 (April 2002): s. 419-436.
- Magid, Jacob. "The Marshall Plan". *Advances in Historical Studies*, 1/1, (Aralık 2012): s. 1-7.
- Mathew, M. William. "War-Time Contingency and the Balfour Declaration of 1917: An Improbable Regression". *Journal of Palestine Studies*, 40/2 (Winter 2011): s. 26-42.
- Mays, G. Larty. "The Special Action Office For Drug Abuse Prevention: Drug Control During The Nixon Administration". *International Journal of Public Administration*, 3/3, (January 1981): s. 355-371.
- McCaskill, W. Charles. "US-Greek Relations and the Problems of the Aegean and Cyprus". *Journal of Political and Military Sociology*, 16/2 (Fall 1988: s. 215-233.

- McCoy, Alfred. "Policing the Imperial Periphery: The Philippine-American War and the Origins of U.S. Global Surveillance" *Surveillance & Society* 13(1) (2015): s. 4-26.
- Netane, Avneri. "The Iraqi Coups of July 1968 and the American Connection". *Middle Eastern Studies*, 4/4, (2015): s. 649-663.
- Nicolet, Claude. "The Development of US Plans for the Resolution of the Cyprus Conflict in 1964, The Limits of American Power". *Cold War History*, 3/1 (Ekim 2002): s. 95-126.
- Norbeck, D. Mark. "The Legacy of Charles Henry Brent", *International Bulletin of Missionary Research*, 20/4, (1996): s. 163-168.
- Olgun, M. Ergün. "Cyprus A New and Realistic Approach" *Perceptions Journal of International Affairs*, 4/3 (November 1999): s. 91-117.
- Özdağ, Barış. "The Postures and Theses of the Parties Involved in the Cyprus Problem Within the Period Until 1974" *İGÜSBD*, 3/1 (April 2016), s. 23-49.
- Özçelik, Alinur. "Rapprochement Between America and China During the Nixon Era: A Product of Timing or the Leadership?". *Bilge Strateji*, 9/16, (Spring 2016): s. 131, 147.
- Quinones, A. Mark. "Drug Abuse During the Civil War (1861–1865)". *International Journal of the Addictions*, 10/ 6, (1975): s. 1007-1020.
- Pease, Lisa. "Sirhan Sirhan and RFK Assassination: Part I: The Grand Illusion" *Probe*, 5/3, (1998).
- Perinçek Can Sadık. "Çitlerin Üstünde Debelenen İnek: Amerika'nın Vietnam Savaşı Politikası", *Teori* (Şubat 2016): s. 70-77.
- Phillips, C. Kssey. "Drug War Madness: A Call for Consistency Amidst the Conflict, *Chapman Law Reivew*, 13/3, (2010): s. 644-680.
- Pratt, W. Julius. "The Origin of Manifest Destiny" *The American Historical Review*, 32/4, (1927): s. 795-798.
- Profiles "William Yandell Elliot", *Executive Intelligence Review*, 29/3 (January 25, 2002): s. 29-33.
- Reins, D. Thomas. "Reform, Nationalism and Internationalism: The Opium Suppression Movement in China and the Anglo-American Influence, 1900-1908". *Modern Asian Studies*. 25/1, (Şubat. 1991): s. 101-142.
- Ribak, Gil. "A Jew for All Season: Henry Kissinger, Jewish Expectations and the Yom Kippur". *Israel Studies Forum*, 25/2, (Fall 2010): s. 1-25.
- Ruggie G. John. "Third Try at World Order? America and Multilateralism after the Cold War". *Political Science Quarterly*, 109/4 (Fall 1994): s. 553-570.

- Ryan, R. Curtis. "The Odd Couple: s. Ending The Jordanian-Syrian "Cold War". *Middle East Journal*, 60/1, (Winter 2006), s. 33-56.
- Sagan D. Scott-Suri, Jeremi. "The Madman Nuclear Alert: Secrecy, Signaling, and Safety in October 1969". *International Security* 27 (Spring 2003): s. 150–183.
- Sakallıoğlu, C. Ümit. "The Anatomy of the Turkish Military's Political Autonomy". *Comparative Politics* 29/2, (January 1997): s. 151-166.
- Sever, Ayşegül. "Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Füze Krizi ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 52/1, (1997), 647-660
- Sevinç, Derya. "Türk Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama". *Atatürk Yolu Dergisi*, 60, (Bahar 2017): s. 171-206.
- Sewell, P. James. "Master Builder or Captain of the Dike? Notes on the Leadership". *International Journal* 31/4, (1976): s. 648-665.
- Simpson, J. Dwight. "Development as a Process, The Menderes Phase in Turkey". *The Middle East Journal*, 19/2, (Spring 1965): s. 141-152.
- Spain, W. James. "The United States, Turkey and the Poppy". *The Middle East Journal*, 29/3, (1975): s. 295-309.
- Stavridis, Stelios. "The international relations of the Cypriot Parliament". *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 5/3, (Aralık 2000): s. 337-354.
- Stegenga, A. James. "UN Peace-Keeping: s. The Cyprus Venture". *Journal of Peace Research*, 7/1 (1970): s. 1-16.
- Sterner L. Kenneth. "President Kennedy and the Escalation of the Vietnam War". *History Capstone Research Papers*, (28 Nisan 2015): s. 1-53.
- Singh, Ashutosh. "Foreign Role in the Assassination of Patrice Lumumba". *International Journal of Research in Humanities and Social Studies* 3/5, (May 2016), s.10-16.
- Şahin, Güneş. "Türk Basının 1964 Kıbrıs Olaylarına Bakış Açısı". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6/3, (2017): s. 1474-1494.
- Şan-K, Mustafa-Haşlak, İrfan. "Asimilasyon ve Çokkültürlülük Arasında Amerikan Ana Akımını Yeniden Düşünmek", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7/1, (2012), s. 29-53.
- Tachau, Frank. "Turkish Foreign Policy: Between East and West". *Middle East Review*, 17/3, (1985): s. 25-33.
- Tal, Lawrence. "Britain and the Jordan Crisis of 1958". *Middle Eastern Studies*, 31/1 (January 1995): s. 39-57
- Taşlıgil Nuran-Şahin, Güven. "Tarihsel Süreçte Haşhaş (Papaver Somniferum L.) ve Afyon". *Tarih Okulu Dergisi* 11/XXXIV, (Haziran 2018): s. 163-196.

- Tedeschi K. Sara- Fee Elizabeth-Brown M. Theodore, "Salvador Allende: Physician, Socialist, Populist, and President". *American Journal of Public Health*, 93/12, 2014-2015.
- Toufoutu, Youcef. "The Cambodian Incursion: American War of Ideology, 1969-1970". *Revue Science Humaines*, 41, (July 2014), s. 29-36.
- Wanis, Anthony. "The National Security Council: Tool for Presidential Crisis Management", *Journal of Public and International Affairs*, 9/1, (1998): s. 102-127.
- Weber, T. Weber. "Kissinger as Historian: A Historiographical Approach to Statesmanship", *World Affairs*, 141/1, (Summer 1978), s.50-56.
- Weimer, Daniel. "Drug-As-a-Disease: Heroin, Metaphors, and Identity in Nixon's Drug War". *Janus Head*, 6/2, (2003): s. 260-281.
- Wellborn, Mildred. "The Events Leading to The Chinese Exclusion Acts". *Annual Publication of the Historical Society of Southern California*, 9/1/2 (1912-1913): s. 49-58.
- Welzenbach, E. Donald. "How Kissinger Used Intelligence in the SALT Negotiations", *CIA Studies in Intelligence*, 31, (Winter 1987): s. 32-48.
- Whitehouse, Bruce. "The Force of Action: Legitimizing the Coup in Bamako, Mali". *Africa Spectrum*, 47/2-3, (2012): s. 93-110.
- Windle, James. "A Very Gradual Suppression: A History of Turkish Opium Controls, 1933-1974". *European Journal of Criminology*, 11/1, (Mart 2014): s. 195-212
- Wright, Hamilton. "The International Opium Commission", *The American Journal of International Law*, 3/3, (July 1909): s. 648-667.
- Wyrwysz, Anna. "America's Longest War-The War on Drug". *Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Społeczne*, 10, (January 2015): s. 47-65.
- Xia, Yafeng. "China's Elite Politics and Sino-American Rapprochement, January 1969–February 1972". *Journal of Cold War Studies* 8/4, (Fall 2006): s. 3-28.
- Yamaç, Müzzehar-Cartmill, Hazel. "The Balfour Declaration". *Balkan Journal of Social Sciences*, 7/13, (2018): s. 135-143
- Yellice, Gürhan. "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı". *ÇITAD*, XII/24, (Bahar 2012): s. 13-26
- Yilmaz, Hakan. "American Perspective on Turkey An Evaluation of Declassified US Documents 1946-1960". *New Perspective on Turkey*, 25, (Fall 2011): s. 77-101.
- Yiğit, Y. Dilek. "Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964)". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34/2, (20189): s. 318-319.

Xydis, G. Stephen, "The UN General Assembly as an Instrument of Greek Policy: Cyprus, 1954-1958". *The Journal of Conflict Resolution*, 12/ 2, (January 1968): s. 141-158.

Zubrin, Robert. "The Training of Agent Influence", *Executive Intelligence Review*, 9/21, (01 June 1982): s. 29-30.

E. Tezler

Akman, A. Osman. *İncirlik Üssünün Kullanımı ve Türk-Amerikan Stratejik Ortaklığındaki Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, Ekim 2007.

Arpa, Tülay. *1960-1975 Yılları Arasında Sol Basında Türk-ABD İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 2005.

Beer, M. Robert. *The U.S. Navy and The Cuban Missile Crisis, A Trident Scholar Project Report*, United States Naval Academy, Annapolis, Maryland, 22 May 1990, 63.

Bellenger, A. Jeffry. *Causes of The Vietnam War: An Academic Look at Wilsonism and Cold War Effects*, Yüksek Lisans Tezi, Air University, Alabama, Nisan 1999.

Berdibek, Muhammed. *The Role of Lobbies in the US-Israel Relation: (1948-2008)*, Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Eylül 2011.

Bozkurt, İbrahim. *Türk Kamuoyunda Amerikan İmgesi (1945-1980)*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2008.

Brown, M. James. *The Cold War in the Eastern Mediterranean: An Interpretive Global History*, Yüksek Lisans Tezi, University of Arkansas, Aralık 2017, 120-122.

Celep, Barış. *Türkiye'ye Amerikan Askeri Yardım Kurulu (JAMMAT) ve Türkiye'deki Faaliyetleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2018.

Çalışkan, Murat. *The Development of Inter-Communal Fighting in Cyprus: 1948-1974*, Yüksek Lisans Tezi, Middle East Technical University Ankara, December 2012.

Charles, P. Joseph. *Global Christianity: Trends in Mission and the Relationship with Non-Western Missionaries Working Cross-Culturally in Thailand*, Yüksek Lisans Tezi, South African Theology Seminar, Ekim 2009.

Coşkun, Yasin. *The Cyprus Problem and Anglo-Turkish Relations 1967- 1980*, Doktora Tezi, University of East Anglia, June 2015.

Daniels, Barbara. *Diplomacy and Its Discontents: Nationalism, Colonialism, Imperialism and The Cyprus Problem (1945-1960)*, Doktora Tezi, University of South Africa, June 2009.

Durmaz, Ezgi. *Amerikan Barış Gönüllüleri ve Batı Anadolu'daki Faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın 2013.

- Dündar, Murat. *The Us Policy on the Cyprus Question: Continuity and Change*, (Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara, Temmuz 2005.
- Ediş, Enis. *Kıbrıs Barış Harekâtı Odağında Bülent Ecevit*, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2018.
- Erden, A. Deniz. *Turkish Foreign Policy Through the UN*, Doktora Tezi, University of Massachusetts, 1974.
- Guan, Tianyuan. *The Forgotten Crusaders: Western Missionaries in the Chinese Anti-Opium Movement*, Yüksek Lisans Tezi, Vanderbilt University, Nisan 2019.
- Görgüç, Barış. *The Emergence of Cyprus Problem Between 1945-1954*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2006.
- Hayes, C. Bradd. *The Invisible Blockade and the Covert War: US Relations with Chile, 1970-197*, Doktora Tezi, Naval Postgraduate School Monterey CA, June 1979.
- Kissinger, A. Henry. *The Meaning of History: Reflections on Spengler, Toynbee and Kant*, Lisans Bitirme Tezi, Harvard University, 1950.
- Kişman, A. Zülfikar. *Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs Meselesi*, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Elâzığ 2014.
- Koprowski, C. Daniel. *John F. Kennedy, the development of counterinsurgency doctrine and American intervention in Laos, 1961-1963*, Yüksek Lisan Tez 1911 Şubat 2014.
- Lıcas, W. Scott. *Divided We Stand: The Suez Crisis of 1956 and the Anglo-American Alliance*, Doktora Tezi, London School of Economic, ProQuest 2014.
- Morrow, V. Eric. *Transnational Religion in Greek American Political Advocacy*, Doktora Tezi, Baylor University, May 2012.
- Pappas, N. Byron. *Cyprus: State Creation Without A National Identity*, Yüksek Lisans Tezi, Georgetown University Washington, D.C. 31 Ekim 2012.
- Pakel, B. Aykın. *Turkish-American Relations (1945-1980): Quest for Security and Adapting to Change*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ankara Ocak 2007.
- Natalie J. Reyes. *As Seen Through the Eyes of New York Times: A Narration of the 1960 Turkish Coup*, Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi, Ocak 201
- Roth, C. David. *The American Reaction to the 1968 Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia*, Yüksek Lisans Tezi, The Ohio State University, June 2010
- Şahin, Güneş. *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Sürecinde Türk Kamuoyu*, Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi 2012.

- Şener, Mustafa. *Türk Sol Hareketinde İktidar Stratejisi Tartışmaları 1961-1971*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2008.
- Tarım, Osman. *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Adalet Partisi ve Türkiye*, Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi, 2013.
- Tiryaki, H. Mehmet. *1. Milliyetçi Cephe Hükümeti Dönemi Türk Dış Politikası 31 Mart 1975-21 Haziran 1977*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Haziran 2007.
- Tokatlı, Fatih. *The Policy of Eisenhower Administration Towards Turkey 1953-1961*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara Ekim 2004.
- Torlak, Mustafa. *Siyonizm Penceresinden Arap- İsrail Çatışmalarının Orta Doğu'daki Güç Dengesine Yansımaları*, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, 2010.
- Toufouti, Youcef. *American Exceptionalism and Henry Kissinger's Management of Foreign Policy 1969-1973*, Doktora Tezi, University of Constantine, 2014.
- Tüzüncan, Murat. *The Cyprus Question: Continuity, Transformation and Tendencies*, Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, September 2017.
- Westhoff, B.R. Lotte. *Ronald Reagan's War on Drugs: A Policy Failure but Political Success*, Yüksek Lisans Tezi, Leiden University, 18 Ağustos 2013.
- Uslu, Nasuh. *TTurkey's Relationship with the United States 1960-1975*, Doktora Tezi, Durham University, 1994.
- Yiğitaslan, Berçin. *The Ford Administration Against an Assertive Congress: The Case of the Turkish Arms Embargo*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent üniversitesi, Ocak 2017.
- Zaracostas John. *The International Implications of the 1974 Cyprus Crisis*, Yüksek Lisans Tezi, Australian National University, August 1981.

F. Raporlar

- Hathaway M. Robert- Smith, J. Russel. "Richard Helms As the Director of Central Intelligence 1966-1973", Washington D.C.: (CIA DCI Historical Series, 1993), erişim 25 June 2019.
https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/helms_as_dcia.pdf
- Nalty, C. Bernard "The Air Force Role in the Five Crisis", Washington, (USAF Historical Division Liaison Office, June 1968), 1-14, erişim: 24 Mayıs 2019
<https://nsarchive2.gwu.edu/nukevault/ebb249/doc10.pdf>
- Nations, of League. "The Convention for Limiting the Manufacture and Regulating the Distribution of Narcotic Drug of July 13th 1931", Geneva: (The Secretariat of the League of Nation, 1937), erişim: Tarihi 12 June 2019.
https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VI-8-a&chapter=6&clang=_en

Sacco, N Lisa. “Drug Enforcement in the United States: History, Policy, and Trends”, (Congressional Research Service, 02 Ekim 2014), 4-5, erişim: 21 June 2019. <https://fas.org/sgp/crs/misc/R43749.pdf>

Sebenius K. James-Green L. Alexander- Kogan-B. Eugene. “Henry A. Kissinger as Negotiator: Background and Key Accomplishments” Working Paper 15-040, (Harvard Business School, 2014), erişim: 14 Mayıs 2019.

https://www.hbs.edu/faculty/Publication%20Files/15-040_4d9f0e6b-bb9f-451c-8aa4-7d5f66aa3429.pdf

Stolenbach; C. Darwin. “Henry A. Kissinger, Civil Affairs in Korea 1950-51”, (Operations Research Office (ORO) Department of Army, 12 May 1952), erişim: 12 Mart 2019. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/896871.pdf>

Thompson, Nancy. “Enlisted Selection and Classification Tests: Precursors to the ASVAB,” (Air Force Personnel Center Strategic Research and Assessment HQ, June 2007), erişim: 12 Mayıs 2019. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a594291.pdf>

G. Süreli Yayınlar

Ahmad, S. Refaat. “Who killed Nasser”, Egypt Independent, February 10, 2010, erişim: 18 Nisan 2019. <https://www.egyptindependent.com/who-killed-nasser/>

Baker, Russell. “U.S. Reconsidering Small-War Theory,” New York Times, 11 Ağustos 1957, erişim 12 Mart 2019, <https://www.nytimes.com/1957/08/11/archives/us-reconsidering-smallwar-theory-us-reconsiders-smallwar-idea.html>

James Chace, “The Concert of Europe” Foreign Affairs, 52/1, (October 1973).

Collins, Larry. “The CIA Drug Connection is as Old as the Agency”, The New York Times, erişim: 2 Temmuz 2019. <https://www.nytimes.com/1993/12/03/opinion/IHT-the-cia-drug-connection-is-as-old-as-the-agency.html>

Dallek, Robert. “Kissinger Presidency” Vanity Fair, May 2007, erişim: 10 Haziran 2019. <https://www.vanityfair.com/news/2007/05/kissinger200705>

Ekinci. B. Ekrem. “1971 Military Memorandum: A Political Downturn” Daily Sabah, 19 Temmuz 2016, erişim 12 Haziran 2019. <https://www.dailysabah.com/feature/2016/08/19/1971-military-memorandum-a-political-downturn>

Ferguson, Niall. “The Secret to Henry Kissinger’s Success”, Politico Magazine, January 20, 2018, erişim: 5 Temmuz 2019. <https://www.politico.com/magazine/story/2018/01/20/henry-kissinger-networking-216482>

- Freidersdorf, Conor The War on Drug Turns 40, *The Atlantic*, July 15, 2011 erişim: 03 Haziran 2019. <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2011/06/the-war-on-drugs-turns-40/240472/>
- Fitchett, Joseph. "Cyprus Drop Charges" *The Washington Post*, June 4, 1977, erişim: 04 Mart, 2019. https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1977/06/04/cyprus-drops-charges/3743b73b-7453-489f-9d56-1d432bc5c31b/?utm_term=.36c2309c387e
- Gewen, Barry. "Kissinger's Moral Example", *The National Interest*, April 17, 2017, erişim 17 Aralık 2018. <https://nationalinterest.org/feature/kissingers-moral-example-20225>
- Halperin, Morton. "Kissinger: A Limited War Crucial in A Nuclear Age" *Columbia Daily Spectator*, CII/35, (18 Kasım 1957), erişim: 24 Mayıs 2019. <http://spectatorarchive.library.columbia.edu/?a=d&d=cs19571118-01.2.28&>
- Hitchens, Christopher. "The Case Against Henry Kissinger: The Making of War Criminal". *Harper's Magazine*, February 2001, erişim: 22 Mayıs 2019. <https://harpers.org/archive/2001/02/the-case-against-henry-kissinger-2/>
- Horrock M. Nicholas. "CIA is Reported to Have Helped in Trujillo Death", *New York Times*, June 13, 1975, erişim: 16 Nisan 2019. <https://www.nytimes.com/1975/06/13/archives/cia-is-reported-to-have-helped-in-trujillo-death-material-support.html>
- New York Times "Kennedy Shapes Pentagon Ties", *The New York Times*, July 02 1961, erişim:10 Mayıs 2019. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP75-00149R000700470038-6.pdf>
- Stossel, Sage. "The Craft and Craftiness of Henry Kissinger" *The Atlantic*, June 2005, erişim: 12 Nisan 2019. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2005/06/the-craft-and-craftiness-of-Henry-kissinger/304011/>
- Packer, George "A historian in Camelot" *The New York Times*, December 20, 2013, erişim: 19 Mayıs 2019, <https://www.nytimes.com/2013/12/22/books/review/the-letters-of-arthur-schlesinger-jr.html>
- The Time, "Man of the Year Triumph and Trail" 101/1 (January 01, 1973), erişim:12 Nisan 2019. <http://content.time.com/time/magazine/0,9263,7601730101,00.html>

H. Web Sitesi

- Alexander G. Timothy. When War is Peace: Peace Prizes Awarded to War Criminals, *Global Research*, 23 Şubat 2013, erişim: 22 Mayıs 2019. <https://www.globalresearch.ca/when-war-is-peace-peace-prizes-awarded-to-war-criminals/5324018>

- Arnold, Gordon. "Jonathan Edwards: Founding Father of American Political Thought", *The Imaginative Conservative*, 26 Ağustos 2017, erişim: 03 Temmuz 2019. <https://theimaginativeconservative.org/2017/08/jonathan-edwards-political-thought-gordon-arnold.html>
- Bew, John. "The Kissinger Effect on Real Politik", *War on Rucks*, 28 Aralık 2015, erişim 05 Haziran 2019. <https://warontherocks.com/2015/12/the-kissinger-effect-on-realpolitik/>
- Blum, William. "A Brief History of US Interventions: 1945 to Present", *Z Magazine*, 1999, erişim: 22 Mayıs 2019. [http://web4.uwindsor.ca/users/w/winter/Winters.nsf/0/53e4fa2c963249ad852571f00062afb5/\\$FILE/Blum_Brief_History.pdf](http://web4.uwindsor.ca/users/w/winter/Winters.nsf/0/53e4fa2c963249ad852571f00062afb5/$FILE/Blum_Brief_History.pdf)
- Goujan, Reva. "Trump Kissinger and the Search for a New World Order", *Stratford*, 22 Haziran 2018 erişim: 22 Mayıs 2019. <https://worldview.stratfor.com/article/trump-kissinger-and-search-new-world-order>
- Holocaust Encyclopedia, "Immigration to United States 1933-41", United States Holocaust Memorial Museum, erişim: 16 Haziran 2019. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/immigration-to-the-united-states-1933-41>
- Immanuel, Kant, "Perpetual Peace A Philosophical Sketch", erişim: 21 Mayıs 2019. http://fs2.american.edu/dfagel/www/Class%20Readings/Kant/Immanuel%20Kant,%20_Perpetual%20Peace_.pdf
- Ischinger, Wolfgang. "The World According to Kissinger" *The Foreign Affairs*, Mart/Nisan 2005, erişim: 06 Haziran 2019. <https://www.foreignaffairs.com/reviews/2015-03-01/world-according-kissinger>
- Khan, F. Joseph. "Political Scholar, Professor Carl Friedrich Dies At 83", *The Harvard Crimson*, September 21, 1984, erişim: 15 Mayıs 2019. <https://www.thecrimson.com/article/1984/9/21/political-scholar-professor-carl-friedrich-dies/>
- Kissinger, A Henry. "Military Policy and the Defense of the Grey Areas", *Foreign Affairs*, April 1955, erişim: 12 Haziran 2019. <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1955-04-01/military-policy-and-defense-grey-areas>
- Moynihan, Pat. "Memorandum for Honorable John N Mitchell The Attorney General, Declassified" PA/HO, Department of State, September 18, 1969, erişim: 25 Haziran 2019. <https://cdn.nixonlibrary.org/01/wp-content/uploads/2018/10/16130317/Nixon.MoynihanReport.1969-2.pdf>
- National Archives. "Military Records", January 2018, erişim: 06 Haziran 2019 <https://www.archives.gov/research/military/vietnam-war/casualty-statistics#date>

- Nardon, Laurence. "US Visions of China, From Henry Kissinger to Donald Trump" OCP Policy Center, (November 2017), 5-8, erişim: 12 Haziran 2019. https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/nardon_us_visions_of_china_2017_.pdf
- Office of the Historian. "Shuttle Diplomacy and the Arab-Israeli Dispute, 1974–1975", Office of the Historian, Milestones in the History of U.S. Foreign Relations, erişim: 22 Haziran 2019. <https://history.state.gov/milestones>
- Richard Nixon Foundation, special Message to Congress on Control of Narcotics and Dangerous Drugs, White House Press Secretary, July 14, 1969, erişim: 25 Mayıs 2019. <https://www.nixonfoundation.org/2016/06/26404/>
- Rossi, Jim. "The New World Oder, Pilgrim Style", Los Angeles Times, May 12, 2006, erişim: 02 Temmuz 2019. <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2006-may-12-et-book12-story.html>.
- Cumhuriyet Senatosu, "Anayasa ve Adalet Komisyonu Raporu, Esas No 1/76, Karar No 7", 24 Nisan 1972, erişim: 08 Haziran 2019. <https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1961/1961-1/1-sirasayisi.pdf>
- The Avalon Project. "President Harry S. Truman's Address Before a Joint Session of Congress", March 12, 1947, erişim: 22 Mayıs 2019. http://avalon.law.yale.edu/20th_century/trudoc.asp
- The Avalon Project. "First Inaugural Address of Richard Milhous Nixon", January 20 1969", Yale Law School, erişim: 16 Haziran 2019. https://avalon.law.yale.edu/20th_century/nixon1.asp
- Thimmesch, Nick. "The Iron Mentor, Why Even Henry Kissinger Needs Dr. Fritz Kraemer", erişim: 12 Ocak 2019. <http://jfk.hood.edu/Collection/Weisberg%20Subject%20Index%20Files/K%20Disk/Kraemer%20F%20G%20Dr%20Fritz/Item%2001.pdf>
- UN, "UN 14. Protocol for Limiting and Regulating the Cultivation of the Poppy Plant, the Production of, International and Wholesale Trade in, and use of Opium", New York: 23 Haziran 1953, erişim: 02 Haziran 2019 https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VI-14&chapter=6&clang=_en
- UN, "Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 15. Single Convention on Narcotic Drugs, 1961, New York 30 March 1961, erişim: 02 Haziran 2019 https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VI-15&chapter=6
- UN, "United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Greece And Turkey and Cyprus", UN Treaty Series, erişim: 22 Mayıs 2019. https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/CY_600816_TreatyNicasia.pdf

USG Publishing Office (GPO), "Second War Power Act, 1942, erişim: 23 Haziran 2019.

<https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2009-title50/pdf/USCODE-2009-title50-app-secondwar.pdf>

UNSC, Publishing Office (GPO), Resolution 353 Cyprus", UN Security Council, 20 Temmuz 1974, erişim: 16 Haziran 2019. <http://unscr.com/en/resolutions/353>

İ. Ansiklopedi

Adam, Thomas. (Ed.), "Anton Gustav Fritz Kraemer" *Germany and the Americas, Culture, Politics and History: A Multidisciplinary Encyclopedia*, Volume I, Santa Barbara CA: ABC Clio, 2005, 628-629.

J. Video Kayıt

AP Archive, "SYND 7 4 76 Demonstrators March on The US Embassy in Nicosia" Story No.: z027697, April 06, 1976, erişim:13 Haziran 2019 http://www.aparchive.com/metadata/CYPRUS-ANTI-US-DEMONSTRATION/cfbe1a7659ae7412972cf0bd749bd4a6?query=Kissinger++TURKEY¤t=29&orderBy=Relevance&hits=62&referrer=search&search=%2fsearch%2ffilter%3fquery%3dKissinger%2520%2520TURKEY%26from%3d21%26orderBy%3dRelevance%26ptype%3dIncludedProducts%26_%3d1563045288951&allFilters=&productType=IncludedProducts&page=21&b=9bd4a6

AP Archive, "SYND 20 8 74 Kissinger Speaking on Cyprus", Associated Press Television, 20, 08, 1974, erişim: 09 Temmuz 2019, 00:02:44:01 <http://www.aparchive.com/metadata/youtube/22e752212f7d00f6e41cc4ca49bea907>.

AP Archive, "SYND 14 11 74 Prime Minister Ecevit Interviewed", Story No: z012767, November 14, 1974, erişim 12 Temmuz 2019. http://www.aparchive.com/metadata/TURKEY-ECEVIT-INTERVIEW/f5889b623887d84efad74b922c6db5d9?query=Kissinger+Turkey¤t=33&orderBy=Relevance&hits=62&referrer=search&search=%2fsearch%2ffilter%3fquery%3dKissinger%2520Turkey%26from%3d21%26orderBy%3dRelevance%26ptype%3dIncludedProducts%26_%3d1563045090626&allFilters=&productType=IncludedProducts&page=21&b=6db5d9

AP Archive, "SYND 22-9-73 Henry Kissinger Sworn in As Secretary of State in Washington", July 21, 2015, erişim: 11 Temmuz 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=CQyYx8jAQnE>

AP Archive, “USA Kissinger on Cyprus”, Story No: z013466, January 28, 1975, erişim: 12 Temmuz 2019.

<http://www.aparchive.com/metadata/USA-KISSINGER-ON-CYPRUS/3b026efd34e3af00d8d5831a114842c8?query=Kissinger+Cyprus¤t=12&orderBy=Relevance&hits=58&referrer=search&search=%2fsearch%3fstartd%3d%26endd%3d%26allFilters%3d%26query%3dKissinger%2bCyprus%26advsearchStartDateFilter%3d%26advsearchEndDateFilter%3d%26searchFilterHdSDFormat%3dAll%26searchFilterDigitized%3dAll%26searchFiltercolorFormat%3dAll%26searchFilteraspectratioFormat%3dAll&allFilters=&productType=IncludedProducts&page=1&b=4842c8>

AP Archive, "Washington Greek Demonstration", Story No.: c0047947, August 18, 1974, erişim: 10 Temmuz 2019.

<http://www.aparchive.com/metadata/c0047947/d75bc2c0cd96cb16a48353b08f9d0058?query=Kissinger+Cyprus¤t=43&orderBy=Relevance&hits=58&referrer=search&search=%2fsearch%2ffilter%3fquery%3dKissinger%2520Cyprus%26from%3d41%26orderBy%3dRelevance%26ptype%3dIncludedProducts%26%3d1563076033406&allFilters=&productType=IncludedProducts&page=41&b=9d0058>

PBS NewsHour, “Sanders Calls Out Clinton on Taking Advice from Henry Kissinger”, 11 Şubat 2018, erişim: 18. Temmuz 2019.

<https://www.youtube.com/watch?v=fCjQbTEuoDU>

Richard Nixon Library, “Conclusion of Vietnam Peace Agreement Press Conference”, January 24, 1973, erişim: 12 Temmuz 2019.

<https://www.youtube.com/watch?v=v9czPJEGhBc>

The Bush Center, “Forum on Leadership 2019:The New World Order” April 11, 2019, erişim: 13 Temmuz 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=SnJVb5JnPZs>

Trust No Man, “The Trials of Henry Kissinger - War Crimes, Millions of Deaths & Nobel Peace Prize (1973)”, September 19, 2016, erişim: 12 Temmuz 2019.

https://www.youtube.com/watch?v=_nOBK1I6Ma8

US-China Institute, “President Nixon Announces Trip to China July 15, 1971” July 21, 2011, erişim: 11 Temmuz 2019.

<https://www.youtube.com/watch?v=NwcVv1cxflk>

Woodrow Wilson Center, “Kissinger’s Real Politik and American Exceptionalism”, October 02, 2013, erişim: 12 Temmuz 2019,

<https://www.youtube.com/watch?v=fyEA8kjHvjc>

Woodrow Wilson Center, “Kissinger on Kissinger: Reflections on Diplomacy, Grand Strategy, and Leadership”, May 20, 2019, erişim: 09 Temmuz 2019.

<https://www.youtube.com/watch?v=2rA81ahA6zE>.

EKLER

EK1: FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Henry Kissinger ve Kardeşi Walter Kissinger⁹⁶⁶

⁹⁶⁶ Sağda yer alan Heinz Kissinger ve kardeşi Walter'ın fotoğrafının ne zaman çekildiği tam olarak bilinmemektedir. Ferguson, *The Idealist*, s. 1640.

Fotoğraf 2: ABD Yolculuğu Öncesi Heinz Kissinger⁹⁶⁷

⁹⁶⁷ Heinz Kissinger önde sağdan ikinci sırada yer almaktadır. Bu fotoğraf 28 Ağustos 1938’de çekilmişti Ferguson, *The Idealist*, s. 1643

Fotoğraf 3: 84. Piyade Birliği Mensubu Er Kissinger⁹⁶⁸

⁹⁶⁸ Ferguson, *The Idealist*, s. 1646.

Fotoğraf 4: Güney Vietnam Askerinin Esir Alınmış Kuzey Vietnam Askerine Tekmesi⁹⁶⁹

⁹⁶⁹ Ferguson, *The Idealist*, s. 1240.

Fotoğraf 5: Kissinger ve Nixon Beyaz Saray'da⁹⁷⁰

⁹⁷⁰ Mintpressnews, erişim: 16 Temmuz 2019. <https://www.mintpressnews.com/mad-man-theory-nixon-trump-bolton/239585/>

Fotoğraf 6: Kissinger ve Andrei Gromyoko El Sıkışması ve Onlara Bakan Anatoly Dobrynin.⁹⁷¹

⁹⁷¹ 10 Temmuz 1975'te çekilen bu fotoğrafta Kissinger ve Sovyet Dışişleri Bakanı Andrei Gromyoko el sıkışırken Anatoly Dobrynin ikiliye gülümsemektedir. National Security Archive, erişim 12 Temmuz 2019.
<https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB123/dobrynin.htm>

Fotoğraf 7: Golda Meir, Richard Nixon Henry Kissinger⁹⁷²

⁹⁷² 1 Kasım 1973'te çekilmiş bu fotoğrafta dönemin İsrail Başbakanı Bayan Golda Meir ve Richard Nixon önde ve Kissinger arkada yer almaktadır. Kaynak: National Archives, Still Pictures Branch, Nixon Presidential Materials Photo Collection, file "Heads of Staff - Israel", erişim 14 Temmuz 2019. <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB98/nixon1.htm>

Belgeler 1: Kissinger ve İsrail Başbakanı Yigal Allon Arasında Görüşme

No Objection to Declassification in Part 2010/05/24 : LOC-HAK-164-7-3-9

MEMORANDUM

THE WHITE HOUSE
WASHINGTON

ON-FILE NSC RELEASE
INSTRUCTIONS APPLY

SECRET/EYES ONLY/NODIS

State Dept. review
completed

MEMORANDUM OF CONVERSATION

PARTICIPANTS: Yigal Allon, Deputy Prime Minister and Minister
for Foreign Affairs of Israel
Simcha Dinitz, Israeli Ambassador to U.S.

Dr. Henry A. Kissinger, Secretary of State and
Assistant to the President for National Security
Affairs
Alfred L. Atherton, Jr., Assistant Secretary of
State for Near Eastern and South Asian Affairs
Peter W. Rodman, NSC Staff *PWR*

TIME AND DATE: Tuesday - July 30, 1974
3:00 - 3:18 p.m.

PLACE: Secretary's Office
Department of State

MORI C03362017

[Photographers were admitted briefly, then dismissed.]

Dr. Kissinger: They just made an agreement, the Greeks and the Turks.

Minister Allon: What is it about?

Dr. Kissinger: A cease-fire, and the beginning of political talks in a few weeks.

Minister Allon: No more Turkish troops will be added?

Dr. Kissinger: The essence of intellectuals and my subordinates here, below the Assistant Secretary level, is to focus on the wrong problem. All last week they wanted me to beat up the Greeks; this week the same people are insisting that I beat up the Turks. It makes absolutely no

SECRET/EYES ONLY/NODIS CLASSIFIED BY 1-2-2-2-2-2-2-2-2-2
EXEMPT FROM GENERAL DECLASSIFICATION
SCHEDULE OF EXECUTIVE ORDER 11652

SECRET/EYES ONLY/NODIS

- 2 -

difference how many Turkish forces there are, to the real balance of forces. It was certain that an agreement would be reached. It makes no sense to spend it all for concessions like that.

Minister Allon: We have a personal problem: Sampson wants his wife and family to go to Israel, in case something should happen.

Dr. Kissinger: I would do it.

Minister Allon: Won't it alarm the Turks?

Dr. Kissinger: I've been on the phone with Ecevit.

Minister Allon: He's your student.

Dr. Kissinger: I have as much influence on him as on you! If you want, I don't mind telling Ecevit that you spoke to me.

Minister Allon: Makarios was here?

Dr. Kissinger: He won't come back easily, to put it mildly.

Minister Allon: What do the Turks want?

Dr. Kissinger: Partition first. They'd prefer no central authority.

It's just not in Israel's nature to refuse a wife and children. You'll have no benefit, and marginal problems. Roy, what do you think?

Mr. Atherton: The key word is marginal.

Minister Allon: I'll drop a line to Ecevit.

Dr. Kissinger: If you want, I'll do it.

Why did they select you?

Ambassador Dinitz: The Arabs are spreading the word that we were behind the coup.

Minister Allon: That eases it for America!

Dr. Kissinger: It doesn't hurt to have a reputation for capabilities beyond your real one [laughter].

SECRET/EYES ONLY/NODIS

Belgeler 2: CIA Başkan Ford'a Sunulan Günlük Özet

FOR THE PRESIDENT ONLY

amerikan ruyas

TURKEY

The rift in Turkey's governing coalition deepened over the weekend as Deputy Prime Minister Erbakan, leader of the junior party in the coalition--the National Salvation Party--directly challenged Prime Minister Ecevit. Ecevit, who has been finding the Salvationists increasingly troublesome partners, will decide today whether or not he will resign.

Erbakan and seven other cabinet ministers refused to sign a decree authorizing Ecevit to make a trip this week to Scandinavia as the official representative of the Turkish government. Erbakan said Ecevit could travel as a representative of his own Republican People's Party or as a "resigned prime minister." Erbakan is miffed that he was not designated to act as prime minister during Ecevit's absence. Ecevit appointed instead a member of his own party.

Ecevit's difficulties with his right-wing partner go back to last May, when 20 Salvationists broke party ranks to vote against the government on a crucial bill. Ecevit has been further annoyed by Erbakan's political maneuvering and unhelpful statements on Cyprus; he has been avoiding appearances with Erbakan in public.

A government crisis now--coinciding with sensitive negotiations over Cyprus--would be ill-timed. Even if the government does not collapse, the functioning of the cabinet as a unit has been seriously impaired by the rift between Ecevit and Erbakan.

Belgeler 3: CIA, Johnson Mektubuna Türkiye'nin Reaksiyonu İstihbarat Faksi

~~SECRET~~

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY
Intelligence Information Cable

COUNTRY Turkey

DATE OF INFO. 6 June 1964

DISTR. [REDACTED]

98-63
10a

ED 12958
3.4(b)(1)-25Yrs
(C)

SUBJECT

TURKISH REACTION TO PRESIDENT JOHNSON'S
LETTER TO PRIME MINISTER INONU

PLACE & DATE ACQ.

SOURCE AND APPRAISAL: [REDACTED]

REF IN Ø1358

FIELD REPORT NO.

ED 12958 3.4(b)(1)-25Yrs
(C)

1. [REDACTED]

PRESIDENT JOHNSON'S LETTER ON THE CYPRUS SITUATION
TO PRIME MINISTER ISMET INONU [REDACTED]
ILLUSTRATES THAT THE UNITED STATES HAS NOT UNDERSTOOD AND
STILL DOES NOT UNDERSTAND TURKISH INTENTIONS OR
POSITION REGARDING CYPRUS. [REDACTED]

ED 12958
3.4(b)(1)-25Yrs
(C)

This material contains information affecting the National Defense of the United States within the meaning of the Espionage Laws, Title 18, U.S.C., Sec. 793 and 794, the transmission or revelation of which in any manner to an unauthorized person is prohibited by law.

~~SECRET~~

STATE/INR DIA ARMY/ACSI NAVY AIR JCS SECDEF NSA NIC AID USIA OCI ONE OCR ORR OD

APPROVED FOR RELEASE
DATE: JUL 2001

~~SECRET~~

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY
Intelligence Information Cable

COUNTRY Turkey

DATE OF INFO. 6 June 1964

DISTR. [REDACTED]

98-63
10a
EO 12958
3.4(b)(1)-25Yrs
(C)

SUBJECT

TURKISH REACTION TO PRESIDENT JOHNSON'S
LETTER TO PRIME MINISTER INONU

PLACE &
DATE ACQ.

REF

IN Ø1358

SOURCE
AND
APPRAISAL: [REDACTED]

FIELD REPORT NO.

EO 12958 3.4(b)(1)-25Yrs
(C)

1. [REDACTED]

[REDACTED] PRESIDENT JOHNSON'S LETTER ON THE CYPRUS SITUATION
TO PRIME MINISTER ISMET INONU [REDACTED]
ILLUSTRATES THAT THE UNITED STATES HAS NOT UNDERSTOOD AND
STILL DOES NOT UNDERSTAND TURKISH INTENTIONS OR
POSITION REGARDING CYPRUS. [REDACTED]

EO 12958
3.4(b)(1)-25Yrs
(C)

This material contains information affecting the National Defense of the United States within the meaning of the Espionage Laws, Title 18, U.S.C., Sec. 793 and 794, the transmission or revelation of which in any manner to an unauthorized person is prohibited by law.

~~SECRET~~

STATE/INR DIA ARMY/ACSI NAVY AIR JCS SECDEF NSA NIC AID USIA OCI ONE OCR ORR OO

APPROVED FOR RELEASE
DATE: JUL 2001

Belge 4: Kıbrıs Meselesi Raporu Memorandum RM-5416-ISA

MEMORANDUM
RM-5416-ISA
SEPTEMBER 1967

**THE CYPRUS CONFLICT AND
UNITED STATES SECURITY INTERESTS**

Dankwart A. Rustow

This research is supported by the Department of Defense, under Contract DAHCl5 67 C 0158, monitored by the Assistant Secretary of Defense (International Security Affairs). Views or conclusions contained in the Memorandum should not be interpreted as representing the official opinion or policy of the Department of Defense.

DISTRIBUTION STATEMENT

Each transmittal of this document outside the agencies of the U.S. Government must have prior approval of above sponsoring DoD office or agency.

The **RAND** *Corporation*
1700 MAIN ST. • SANTA MONICA • CALIFORNIA • 90406

FOR OFFICIAL USE ONLY

Belge 5: Kıbrıs'a Askeri Müdahale Öncesi İstihbarat Faksı

OUTGOING MESSAGE										25X1																														
Approved For Release 2005/06/13 : CIA-RDP78S01932A000100070059-7																																								
SCM	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1																														
CLASSIFICATION																																								
CONFIDENTIAL																																								
MESSAGE HANDLING INDICATOR																																								
DATE-TIME GROUP																																								
CIA/OCT/WH12																																								
CITE																																								
CIA/WHSS																																								
MESSAGE REFERENCE NUMBER																																								
740718																																								
SOURCE REF:																																								
<table border="1"> <tr> <td>1</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>2</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>3</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>										1										2										3										
1																																								
2																																								
3																																								
										25X1																														
ITEM NO: 2																																								
DATE: 18 JULY 1974																																								
SUBJECT: TURKISH PARLIAMENT CONSIDERS CYPRIOT DEVELOPMENTS																																								
										25X1																														
THE TURKISH PARLIAMENT CONVENES TODAY AT 0900 EDT TO BE BRIEFED BY THE GOVERNMENT ON CYPRIOT DEVELOPMENTS. THE COUNCIL OF MINISTERS HAS REQUESTED THAT IT BE A CLOSED SESSION. DEPUTY PRIME MINISTER ERBAKAN SAID THAT THE CYPRIOT ISSUE WILL NOT BE DEBATED IN PARLIAMENT UNTIL SATURDAY AFTER PRIME MINISTER ECEVIT RETURNS FROM LONDON.																																								
THE US EMBASSY IN ANKARA EXPECTS A STRONG ENDORSEMENT FOR INTERVENTION IF THE GOVERNMENT RECOMMENDS SUCH A POLICY. THE SMALL DEMOCRATIC PARTY, WHICH HOLDS 44 OUT OF THE 450 SEATS IN																																								
DATE: ORIG: UNIT: EXT: State Department review completed																																								
RELEASING OFFICER: _____ COORDINATING OFFICERS: _____ AUTHENTICATING OFFICER: _____																																								

ÖZGEÇMİŞ

Murat TOMAN, 15 Kasım 1976'da Elazığ'da dünyaya gelmiştir. İlkokul eğitimi Kiremithane İlkokulu'nda orta eğitimi Ömer Refika Hacılar Ortaokulu'nda ve lise eğitimini Adana Erkek Lisesi'nde olmak üzere Adana'da tamamlamıştır. İlk lisans eğitimini Ortadoğu Teknik Üniversitesi/Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde; ikinci lisans eğitimini Anadolu Üniversitesi/İktisat Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde, Yüksek Lisans Eğitimi Hasan Kalyoncu-İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Liderlik ve Küresel Girişimcilik Ana Bilim Dal'ında tamamlayan TOMAN, doktora eğitimine 2014 yılında Sakarya Üniversitesi'nde başlamıştır.

Çalışma hayatına ODTÜ'de öğrenim hayatına devam ederken Camp America ve Work and Travel değişim programlarının Türkiye temsilcisi olarak atılmış ve yüzlerce öğrenciye ABD'de yaz döneminde hem çalışma hem de Amerikan yaşam tarzını tecrübe etme fırsatını tanımış olan TOMAN 2002-2009 yılları arasında ABD ve Kanada'da yaşamıştır. Türkiye'ye kesin dönüş yaptıktan sonra 2009-2017 yılları arası İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı bünyesinde Koruma Amaçlı Nazım İmar Planları proje ekibinde tarihçi olarak çalışmış ve Üst Ölçekli Planlar Çalışma Grubu üyesi olarak İstanbul Çevre Düzeni Planı, Turizm Master Planı ve Marka Şehir Planı gibi projelerde yer almıştır.

Ağustos 2017 itibariyle Türk İşbirliği ve Koordinasyonu Ajansı (TİKA) Başkanlığında Sözleşmeli Uzmanı olarak Dış İlişkiler ve Ortaklıklar Dairesi bünyesinde yer alan Eğitim Projeleri Koordinatörlüğü biriminde göreve başlamış ve bu görevi Ocak 2019 itibariyle doktora çalışmasını nihayete erdirmek adına sonlandırmıştır. Görev sürecinde TİKA bünyesinde Kentsel Gelişim Programı (KEGEP), Meslek Eğitim ve İstihdam (MESİP), Adalet Hizmetleri Eğitimi (AHEP) ve Diplomat Eğitim Programı (DEP) kapsamında planlanan ve uygulanan eğitimleri üstlenmiş ve başarıyla yürütmüştür. Ülkemizin dış politika vizyonu çerçevesinde kamu diplomasisine katkıda bulunmuş çalışmaları sayesinde Moğolistan, Zambiya, Çad, Libya, Mozambik, Gine, Tacikistan, Özbekistan, Tacikistan, Azerbaycan, Afganistan, Filistin, Irak, Bosna Hersek, Kosova, Gambiya, Etiyopya, Ürdün, Kosova, Kırgızistan, Kazakistan ve Ukrayna gibi ülkelerin mensubu yaklaşık 800 öğrenciye eğitim verilmesini sağlamıştır.